

ŽELEZAR

TEDNIK – GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SŽ ŽELEZARNE JESENICE

ŠTEVILKA: 49/50 • LETO: XXVIII

JESENICE, DNE 27. DECEMBRA 1979

Naš kovinar, svobodno glasilo delavcev KID, je kot predhodnik Železarja začel izhajati 26. januarja 1937. Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstdnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glasilo je ob 25-letnici predsednik Tito odlikoval z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl — Naslov: Uredništvo Železarja, SŽ — Železarna Jesenice. Številke internih telefonov: urednik 483, administracija 484 in 726. Tisk: TK Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72.

V LETU 1980 ŠE VEČ SAMOZAVESTI PRI MOBILIZACIJI LASTNIH SIL IN ZNANJA

Ko zaključujemo poslovno leto, običajno pregledamo delo v preteklem letu in možnosti, ki so pred nami za program v naslednjem letu. V naši železarni sicer ob periodičnih obračunih redno pregledujemo rezultate dela, ocenjujemo objektivne in subjektivne ovire, ki nas spremljajo in druge vzroke, da nismo naredili več in boljše.

Čeprav je letno poslovno poročilo šele v izdelavi in bomo letno bilanco obravnavali šele v februarju naslednjega leta, bo v poročilu poslovnega odbora, ki bo podano v soboto na delavskem svetu delovne organizacije Železarna tudi ocena poslovnega rezultata za leto 1979. Ocena bo podana glede na proizvodnjo, izpolnitev prodaje in drugega poslovnega in samoupravnega delovanja.

Ob podajanju teh rezultatov pa je potrebno, da se pogovorimo tudi o tem, do kakšnih spoznanj in izkušenj smo prišli, in kako jih bomo upoštevali v naslednjem obdobju. Prav tako bomo morali odstraniti in premagati ovire, ki jih ustvarjamo sami. Uspehi so odvisni od urejenosti samoupravnih odnosov, urejenega nagajevanja po delu, uveljavljanja delegatskega sistema, preko kate-

rega se urejajo odnosi s samoupravnimi interesnimi skupnostmi.

druženopolitičnimi skupnostmi itd. za zadovoljevanja skupnih in splošnih potreb za doseganje večje družbene produktivnosti. Lahko trdimo, da smo v preteklem obdobju napredovali v samoupravnih odno-

(Nadaljevanje na 2. strani)

SLAVJE OB 30-LETNICI VALJARNE DEBELE PLOČEVINE

V soboto, 22. decembra, so delavci temeljne organizacije združenega dela VALJARNA DEBELE PLOČEVINE proslavili tridesetletnico obratovanja valjarne z občinim zborom osnovne organizacije zveze sindikatov in z razširjeno slavnostno sejo delavskega sveta. Poleg predstavnikov Železarne in občinskih druženopolitičnih organizacij sta se vabilu odzvala tudi častni občan naše občine in častni član našega delovnega kolektiva Franc Leskošek-Luka in sekretar medobčinskega sveta ZKS Zdravko Krvina. V kulturnem programu je sodeloval ženski oktet pevskega društva Jesenice, o razvoju obrata in doseženih uspehih pa je govoril vodja proizvodnje Jože Vilman, ki je dejal:

»Na dan republike pred tridesetimi leti je delovni kolektiv Železarne

Jesenice slavil pomembno delovno zmago. Začela je obratovati valjarna debele pločevine — takratna valjar na 2400, ki je pomenila za tiste čase enega največjih tovrstnih objektov v Jugoslaviji in srednji Evropi. Izgradnja valjarne ni bila samo velikega gospodarskega pomena, pač pa je imela tudi velik politični značaj. Nastajala je namreč v najtežjih pogojih našega povojnega obdobja — v času delovanja Informbija, to je gospodarske blokade in različnih političnih pritiskov. Zgrajena je bila z lastnimi silami in z lastnimi strokovnjaki ob vsestranski podpori širše družbene skupnosti.

Gradnja valjarne je v tistem obdobju narekovala velika in vsestranska potreba po debeli pločevini za obnovo in izgradnjo v vojni porušeni objektov, razen tega pa je takrat v Železarni primanjkovalo valjarskih kapacitet in so valjarne pred-

(Nadaljevanje na 2. strani)

(Nadaljevanje na 3. strani)

ALI BO PROIZVODNI NAČRT ZA LETO 1980 MOGOČE URESNIČITI?

Priprava srednjeročnih programov razvoja v vseh sredinah je v polnem razmahu in skoraj, da ni človeka, ki na kakršenkoli način ne bi sodeloval v tej akciji. Zato smo vsi več ali manj seznanjeni z osnovnimi principi in metodami planiranja, ki so osnovno vodilo za pripravo kvalitetnih programov in ki so nam v pomoč, da programi ne bi bili zbir želja temveč splet aktivnosti grajenih na realnih možnostih.

V odvisnosti od resnosti pristopa k izdelavi srednjeročnih programov pa bo kasneje prisotna prizadetost pri izvajanju parcialnih letnih planov.

Potrditev te resnice doživljamo ob vsakoletnem sprejemanju gospodarskih načrtov po TOZD v naši železarni. Čeprav smo pred petimi leti poskušali vgraditi v srednjeročni program razvoja čim več realnih elementov, nas je še vedno marsikje za-

nesla želja po velikih dosežkih, za katere danes žal ugotavljamo, da so tudi za Železarno nedosegljivi. Če nas že pri sestavljanju srednjeročnih planov zanese pretirani optimizem in precejevanje lastnih možnosti, pa bi se temu morali izogniti pri sestavljanju letnih planov. Dejstvo, da je letni gospodarski načrt le

(Nadaljevanje na 6. strani)

ANALIZA PROIZVODNIH STROŠKOV V NOVEMBRU

V mesecu novembru so dejanski stroški proizvodnje v Železarni presegli načrtovane kar za 85,2 milijona dinarjev. Z znatno višjimi stroški, kot so bili planirani, so v tem mesecu poslovale naslednje temeljne organizacije: Plavž, Jeklarna, Valjarna bluming-štekel, Profilarna in Energetika. Stroške pa so prekoračili tudi na Plavžu, v Livarni, Valjarni žice in profilov, Valjarni debele pločevine, Žičarni, Podbojarni, Elektrodnem, Žebljarni in v vseh temeljnih organizacijah, ki opravljajo storitve.

V temeljnih organizacijah Hladna valjarna Bela, Hladna valjarna Jesenice, Jeklovleku in Kovinoservisu pa so z vidika stroškov poslovali boljše kot so načrtovali.

V temeljni organizaciji Plavž so bili dejanski stroški za 4,4 milijona dinarjev višji od načrtovanih. Stroške so prekoračili v obratu Plavž,

kjer so porabili večjo količino koksa, zaradi nižje proizvodnje so porasli predelavni stroški, pri vložku pa so stroški nekoliko nižji zaradi spremenjenega asortimenta. V aglomeraciji pa so bili stroški nižji od predvidenih in to predvsem pri vložku, kjer so zmanjšali porabo.

(Nadaljevanje na 6. strani)

Sodelavci livarni (IK)

Zdravja in zadovoljstva ter veliko delovnih uspehov v novem letu 1980

želijo vsem delavcem in svojem ter občanom

Samoupravni organi,
druženopolitične organizacije
ter poslovni organi TOZD
in delovnih skupnosti
ter Železarne in ŽIC-Jesenice

ŽELEZARJI SMO LETOS PRISPEVALI ZA SOLIDARNOST ČEZ DEVET MILIJONOV DINARJEV

Ena neprecenljivih moralnopolitičnih kvalitet naše socialistične in samoupravne družbe, ki izpričuje tudi njeno humano vsebino, je nedvomno SOLIDARNOST, ki jo izkazujejo delovni ljudje in občani vseh naših republik in pokrajin. Koliko je prihranjenega in zmanjšanega gorja naših ljudi ob različnih naravnih in drugih nesrečah, ker ne ostanejo osamljeni. Naša solidarnost pa v nesrečah in težavah sega tudi daleč preko naših meja. To je prav gotovo neprecenljiva kvaliteta naših ljudi in naše družbe, ki je že nešteto krat ne samo pomagala ublažiti posledice nesreče, temveč jih tudi čim prej odstraniti.

Tako kot delavci vse naše domovine smo se tudi delavci v naših temeljnih organizacijah združenega dela in v delovnih skupnostih med prvimi odzivali v solidarnostnih akcijah. Poleg rednega solidarnostnega shihta za solidarnostni sklad SR Slovenije je naša osrednja letošnja pozornost seveda veljala v potresu in po tem še v poplavi prizadetih prebivalcem Socialistične republike Črne gore.

Ob pregledu letošnjih solidarnostnih obveznosti, ki ne sodijo v okvir rednih prispevkov in davkov, smo ugotovili, da smo poleg solidarnostne dnine za solidarnostni sklad SR Slovenije v višini 1.730.799 dinarjev, prispevali za pomoč Črni gori 7.353.033 dinarjev. Skupaj torej 9.083.832 dinarjev.

Že v mesecu maju smo delavci temeljnih organizacij in delovnih skupnosti prispevali dnino, ki je znašala 2.963.165 dinarjev. Poleg tega smo iz sredstev sklada skupne porabe izločili še 334.800 dinarjev. V mesecu decembru pa smo izpolnili še obveznosti v višini 4.055.068 dinarjev, ki izhajajo iz dohodka Železarne v letošnjem letu. To je bil enkratni dodatni prispevek solidarnosti iz dohodka za zagotovitev kvote, ki je potrebna za izpolnitev decembrske obveznosti SR Slovenije za odpravo posledic potresa na območju Socialistične republike Črne gore.

Vsekakor je to ena izmed naših zelo pozitivnih bilanc leta, ki ga ta čas sklepamo. Bilanca, ki jo opredeljuje naš socialistični človek — delavec in občan, bilanca, ki daje humani značaj naši družbi in slehernemu izmed nas. Na take bilance smo lahko le ponosni, čeprav si želimo, da bi nam bile take in podobne katastrofe čim bolj prihranjene in da bi lahko brez večjih pretresov gradili našo socialistično samoupravno družbo.

RAZPOREJANJE ENERGIJE V ČRNI METALURGIJI

Vzporedno z rekonstrukcijo obstoječih in izgradnjo novih tehnoloških kapacitet narašča potreba po vse večji porabi energije. Vedno oostreje so zahteve po zanesljivem oskrbovanju porabnikov, saj je od tega neposredno odvisno izvrševanje planov in produktivnost. Energetski izpadi povzročajo ogromne materialne škode. Istočasno se pojavlja zahteva po ekonomičnem trošenju energije zaradi krize, ki je in bo vedno bolj prisotna na vseh področjih.

(Nadaljevanje na 7. strani)

DANES SKUPŠČINA IZOBRAŽEVALNE SKUPNOSTI

Danes popoldne ob 17. uri se bodo sestali delegati na 8. seji skupščine izobraževalne skupnosti Jesenice. Seja bo v novi jedilnici osnovne šole Tone Čufar na Plavžu.

Poleg zapisnika prejšnje seje bodo delegati obravnavali in sprejeli še:

- poročilo o položaju vzgoje in izobraževanja v šolskem letu 1978/79 v osnovnih in srednjih šolah,
- predlog družbenega dogovora o štipendijski politiki v SR Sloveniji ter
- predlog sklepa o začasnih akontacijah na cene vzgojnoizobraževalnih storitev za obdobje januar — marec 1980.

Na seji bodo tudi podelili priznanja vzgojnoizobraževalnim organizacijam, ki bodo v letu 1979 praznovali jubilejno obletnico delovanja.

Še nekaj zelo neznatnih trenutkov in stopili bomo v novo leto — leto 1980, v 35. leto svobode in miru, v 30. leto svojstvene izgradnje socialistične demokracije, socialistične družbene ureditve, ki temelji na oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi. Vsekakor so to vrednote, ki nas navdajajo z veliko radostjo in velikim optimizmom za prihodnje, kajti živimo v dobi TITA, ki je vse svoje in naše družbeno življenje posvetil boju za mir, za bratstvo in enakopravnost, za gibanje neuvrčenosti in sodelovanje med narodi vsega sveta, za naše skupno blagostanje in za osvoboditev človeka in dela.

Vsekakor smo lahko zelo srečni in veseli, da živimo v tem obdobju, obdobju miru in svobode, v obdobju našega izrednega razvoja, ki je nam vsem prineslo neprimerljivo bogatejšo in popolnejšo življenje. Mnogokrat se vsega tega niti dovolj ne zavedamo in pozabljamo na to, da smo za vse to morali žrtvovati ogromne žrtve tako v narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji, kakor v povojni obnovi in izgradnji domovine in našega socialističnega samoupravnega sistema. Pozabljamo, kakšno usodo nam je namenil fašizem in da smo takrat, pred 38 leti, pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije in tovariša Tita prvič v naši zgodovini vzeli usodo v svoje roke in za veliko ceno dosegli osvoboditev in zmago socialistične revolucije, ki nas je pripeljala do sedanjega blagostanja in bogatstva. Pozabljamo, da smo le z veliko pronicljivostjo naše zveze komunistov in tovariša Tita ter trdoživostjo in neizmerno željo vseh naših ljudi, da obdržimo svobodo in neodvisnost ter v socialistični revoluciji sprejeto demokratično ureditev, v minulih 34 letih premagali mnoge čeri in ovire, da smo ohranili velike pridobitve narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, svobodo, socialistično demokracijo in mir!

Naš boj in žrtve, da ohranimo priborjeno svobodo in neodvisnost ter doslednost v naši notranji in zunanji politiki, so nam prinesli tudi izreden ugled in spoštovanje v svetu. V svetu prijateljev in tistih, ki se za svobodo in neodvisnost in za pravičnejšo družbeno ureditev še vedno borijo. Nič pa si ne zapiramo oči pred dejstvom, da so v svetu še taki, ki jim naša socialistična samoupravna ureditev, naša neodvisnost in neuvrčenost niso po godu. Še poskušajo nekatere sile vse to ogroziti in izpodkopavati, pa vedno naletijo na neporušljiv zid bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti, na pripravljenost naših delovnih ljudi in občanov, da za vsako ceno ohranijo vse te pridobitve, pa če bo potrebno tudi z oboroženim odporom proti kateremukoli agresorju.

Ob takem neizpodbitnem razvoju naše socialistične samoupravne družbe pa se nemalokrat srečujemo tudi doma z različnimi kritikami in godrnjači, nemalokrat popolnoma odmaknjenimi od samoupravnega boja, za spreminjanje razmer in stanja in hitrejšo uveljavljanje socialističnih družbenoekonomskih odnosov, ki vidijo okrog sebe le črno in niso z ničemer zadovoljni. Ti so običajno iz krogov z izredno visokim standardom, ki jim ga je omogočila prav ta naša, socialistična samoupravna družba.

V 35. LETO SVOBODE IN MIRU

Vsi, ki smo vpeti v ta boj, v boj za uresničevanje ustave, zakona o združenem delu in drugih sistemskih zakonov in sklepov ter dokumentov družbenopolitičnih organizacij in skupnosti pa se dobro zavedamo, da je to proces, ki ni odvisen le od peščice ljudi, ampak od nas vseh in da v takem procesu zakonito prihaja do odstopanj, slabosti in napak. Vsega tega pa nismo nikdar prikrivali niti pred seboj niti pred zunanjim svetom. Vemo tudi, da gre v sedanjem razvojnem obdobju mnogo bolj za subjektivne slabosti, slabosti, ki jih povzročamo ljudje pri izvrševanju svojih nalog in to ravno zato, ker še nismo vsi dovolj vključeni v naš samoupravni sistem in dovolj energični, da bi vsi skupaj energično vse te slabosti odpravili. Seveda pa je mnogo lažje kritizirati, kakor sodelovati v boju za odpravljanje in premoščanje slabosti in napak.

Kako prodorno in nedvoumno je vse to povedal Edvard Kardelj v svoji študiji Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja z besedami:

»Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem niti politična partija. Srečo si lahko človek ustvari sam. Avantgardne sile socializma in socialistična družba imajo potemtakem lahko samo en cilj — da glede na možnosti danega zgodovinskega trenutka ustvarjajo razmere, v katerih bo človek kar najbolj svoboden pri takšnem osebnem izražanju in ustvarjanju, da bo lahko — na podlagi družbene lastnine proizvodnih sredstev — svobodno delal in ustvarjal za svojo srečo. To je samoupravljanje.«

Smo na pragu prestopa v novo leto 1980 — zadnje leto našega srednjeročnega načrta. Mnogokaj nam je ostalo še neuresničenega iz preteklih let, kar bo v ospredju prizadevanj v novem letu, letu, v katerem bomo morali vsi optimalno izvrševati svoje naloge in opravila in to še toliko bolj, ker nas v to prisiljuje bistveno poslabšanje razmer v gospodarstvu, kar je delno posledica naših lastnih slabosti, delno pa odsev zaostrenih razmer in gospodarskih težav na tujem, katerim se seveda tudi naše gospodarstvo ne more izogniti.

Na vse to nas opozarjajo sklepi novembrske seje predsedstva centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, ki so opozorili na vse sedanje slabosti in poudarjajo temeljne naloge in vrsto predlogov s katerimi naj bi te slabosti odpravili. Naj jih na kratko navedemo: krepitev samoupravljanja, ki lahko dolgoročno bolj zanesljivo pomaga pri odpravljanju težav kot pa začasni državni intervencijski ukrepi; dograjevanje in izvajanje sistemskih rešitev, ki ustvarjajo razmere, v katerih intervencije ne bodo več potrebne; nenehno prizadevanje za boljše delo, racionalnejšo porabo ustvarjenega dohodka; omejevanje vseh vrst porabe; varčevanje v vseh okoljih in na vseh ravneh ter umirjanje rasti življenjskih stroškov. Še posebno pa moramo poudariti sklepe, ki govorijo o zaostritvi odgovornosti za dosledno izvajanje politike gospodarske stabilizacije in to ne samo politične odgovornosti pač pa tudi materialne.

Znova je prva beseda na nas samoupravljalcih, ki prav gotovo vsi želimo, da bi nam bilo jutri še bolje. Seveda pa si bomo morali to bolj sami ustvariti, pri čemer pa nam bodo prav gotovo navedeni sklepi in predlogi v veliko pomoč.

INVESTICIJSKA IZGRADNJA V LETU 1979

(Nadaljevanje s 1. strani)

slabe vzdržnosti obzidave in zaradi nekaterih subjektivnih vzrokov na teh napravah letos ne bo dosežena načrtovana proizvodnja. Zato je ena glavnih nalog proizvodnih in vzdrževalnih delavcev in raziskovalcev, da usposobijo konti liv za normalno obratovanje.

Niž manj pomembna investicija za Železarno je bila PLINIFIKACIJA ŽELEZARNE I. FAZA. Dela na projektih in pripravi gradbišča so se pričela že leta 1977. Pripravljene so bile tudi pogodbe za dobavo opreme, vendar so zaradi težav z uvoznimi dovoljenji pogodbe začele veljati šele v drugi polovici leta 1978. Zato je bilo mogoče uvoziti opremo šele ob koncu leta 1978 in na začetku letošnjega leta. Kljub navedenim težavam smo bili v Železarni že 15. januarja 1979 pripravljeni prevzeti zemeljski plin, vendar je dobavitelj Petrol šele 16. julija uspel zaključiti dela na svojih napravah in tako priključiti Železarno na omrežje zemeljskega plina. Ta polletna zamuda je povzročila zamudo pri predelavi in priključevanju posameznih peči na Bili in Javorniku na zemeljski plin. Kljub vsemu je uspelo, da so vse glavne peči na tem področju že predelane na zemeljski plin in razen nekaterih uspešno obratujejo.

Tudi na območju jeseniških obratov so se izvajala dela, potrebna za prehod na uporabo zemeljskega plina. Glavna naloga v tem letu je bila predelava in priključitev ene SM peči na zemeljski plin in ureditev sušenja ter ogrevanja ponvic. Te naloge nismo izpolnili, predvsem zaradi nekaterih potrebnih sprememb v projektu trase plinovoda in tudi zaradi zamud izvajalcev del. Tako ostaja za naslednje leto pomembna naloga na področju plinifikacije Železarne prekop čim več SM peči na plin in ureditev sušenja ter ogrevanja ponvic in žlebov. Na ta način bo lahko rešena vrsta težav pri izdelavi in vlivanju jekla. Z uporabo zemeljskega plina bodo zaradi stalnega pomanjkanja mazuta lahko SM peči obratovala bolj sigurno, pa tudi vsebnost žvepla v jeklu bo lahko manjša, z ogrevanjem ponvic pa se bo povečala njihova vzdržnost in zmanjšale se bodo težave pri vlivanju jekla.

Da bi dosegli boljše pogoje dela in višjo produktivnost, je tekla tudi investicijska izgradnja ŠKARIJ ZA STARO ŽELEZO. Naprava je pričela poizkusno obratovati v maju in deluje brez večjih okvar in kar je še bolj pomembno, daje planirane količine razrezanega starega železa. Ta investicija je lahko primer, kako lahko v sorazmerno kratkem času in z ne prevelikimi stroški zamenjamo težko fizično delo s strojem in tako zboljšamo pogoje dela in povečamo produktivnost.

Poleg navedenih in še vseh manjših investicij, ki so se zaključevale ali bile zaključene v letošnjem letu, pa je potrebno omeniti investicijo v ELEKTRONSKI RAČUNALNIŠKI CENTER, ki se je v letošnjem letu šele pričela izvajati. Tako je bil v aprilu izdelan investicijski program, ki je predvideval postavitev zgradbe za namestitev elektronskega računalnika in avtomatske telefonske centrale. Prvič je bil za neko skupno investicijo izveden samoupravni sporazum o združevanju sredstev, ki je bil v vseh temeljnih organizacijah obravnavan in sprejet. Investicija v elektronski računalniški center je za Železarno velikega pomena, saj bo z računalnikom podprt nov informacijski sistem Železarne, ki bo omogočil hitrejšo in kvalitetnejšo odločitve na področju komercialnega in materialnega poslovanja, financ ter posebno na področju proizvodnje. Tudi del investicije v avtomatsko telefonsko centralo pomeni velik napredek na tem področju, saj sedanja telefonska centrala ne zmora opravljati svojih nalog.

Gradnja ERC se je pričela v začetku septembra, ko se je pričela priprava gradbišča in priprava temeljev zgradbe. Čeprav bo računalniška oprema prispela že v mesecu decembru in januarju, jo bo možno montirati šele ob polovici leta 1980, ko bo zgradba dokončana toliko, da bo možna montaža opreme. Tako bi računalniki lahko pričeli poizkusno obratovati v drugi polovici naslednjega leta, avtomatska telefonska centrala pa ob koncu naslednjega leta. Roki za dokončanje investicije so izredno kratki in bo potrebno mnogo naporov, da bodo tudi realizirani.

V planu investicij v letu 1979 je bil tudi pričetek izgradnje dveh pomembnih naprav za Železarno, in sicer naprave za VAKUUMIRANJE JEKLA in NAPRAVE ZA AGLOMERIRANJE PRAŠEK. Posebno napravo za vakuumiranje jekla pomeni v nadaljnjem tehnološkem razvoju Železarne izredno pomembno investicijo. S to napravo bo namreč možno izboljšati kvaliteto nekaterih

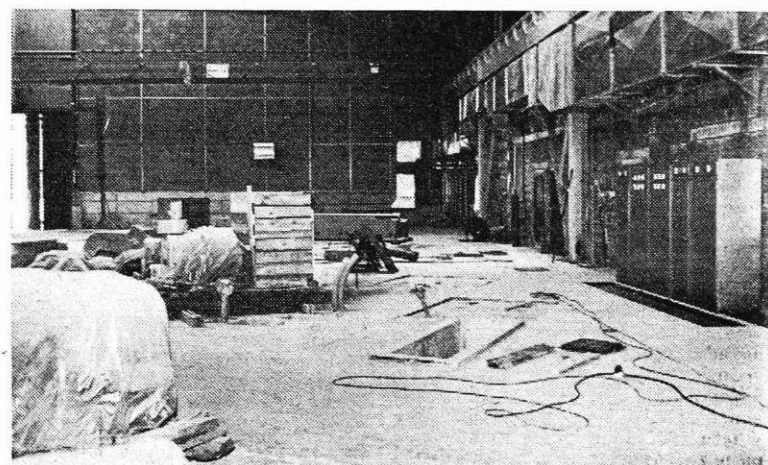
jekel in znižati stroške izdelave. Za obe napravi sta izdelana investicijska programa in predlog samoupravnega sporazuma za financiranje te investicije, tako da bo možno januarja oziroma februarja sprejeti sklepe za pričetek teh investicij. Poseben problem pa predstavlja uvoz opreme, saj v preteklem obdobju ni bilo možno dobiti potrebnih uvoznih dovoljenj. Če bo za ti dve investiciji to uspelo v začetku naslednjega leta, potem lahko pričakujemo, da bosta zaključeni v letu 1981 in pričeli dajati pričakovane rezultate.

Ob pregledovanju dela na investicijskem področju v preteklem letu ne moremo mimo projekta JEKLARNA 2. To je izredno pomembna investicija za železarno Jesenice in je bilo o njej že dosti napisanega in spregovorjenega. Zato ne bi ponavljali vsega, zakaj je ta investicija potrebna in kaj od nje pričakujemo, pač pa bi samo na kratko opisal dela, ki so bila letos za ta projekt izvršena. S sorazmerno majhnim številom sodelujočih je

bila obdelana in analizirana tehnično-ekonomska študija, v delu je bila raziskava elektroenergetske situacije za Gorenjsko in Jesenice, izdelana je bila zelo obsežna in natančna razpisna dokumentacija, izvršen razpis in izbran širok krog ponudnikov, izdelana je bila vrsta lokacijskih predlogov, izdelan predlog zadržalnega načrta za projekt, pripravljena je bila okvirna finančna konstrukcija, izdelan prvi investicijski program, ki obsega vsa poglavja iz metodologije za izdelavo programov, opravljenih je bilo veliko razgovorov in predstavitev projekta, tako na ravni krajevnih in drugih skupnosti na področju občine in tudi v republiškem merilu. Opravljeno delo daje dobre osnove, da delavci Železarne v začetku prihodnjega leta projekt potrdimo. Prav tako pa so dane tudi osnove vsem drugim dejavnikom v republiki, da omogočijo realizacijo tega projekta. Tako lahko pričakujemo, da bomo naslednje leto ob takem času, ko dajemo pregled našega dela za preteklo obdobje, že lahko poročali o pričetku izgradnje jeklarne 2.

DELOVNEMU KOLEKTIVU ŽELIM V NOVEM 1980. LETU MNOGO SREČE

IN DELOVNIH USPEHOV!

Notranjost novih strojnih delavnic na Javorniku

V LETU 1980 ŠE VEČ SAMOZAVESTI PRI MOBILIZACIJI LASTNIH SIL IN ZNANJA

(Nadaljevanje s 1. strani)

sih, saj je bila med letom živahna aktivnost v okviru družbenopolitičnih organizacij, samoupravnih organov, zborov delavcev itd. do neposrednega odločanja na referendumih. Pri tem pa je izredno pomembno popolno in realno obveščanje, ki poteka v redu iz centra za informiranje preko raznih oblik, kot je Železar in druga sredstva in oblike obveščanja. Še vedno pa je najbolj učinkovit način neposredno obveščanje, ki pa včasih tudi ni tako, kot bi bilo potrebno.

Kljub znatnemu napredku pa s stanjem na samoupravnem področju ne moremo biti povsem zadovoljni, saj je še vedno preveč formalizma in verbalnosti, manj pa vsebinskega spreminjanja in razvijanja samoupravnih odnosov. Le tako si lahko tudi razlagamo pojave tehnološke in delovne nediscipline in druge slabosti, ki poslabšujejo odnose in rezultate dela.

V letu 1979 smo poleg skrbi za tekočo gospodarsko politiko analizirali in ocenjevali izvajanje tekočega srednjeročnega plana in bili že sredi priprave za izdelavo plana za naslednje obdobje 1981–1985.

Pogoji gospodarjenja so se zaostriili predvsem v drugem polletju. V Železarni smo to občutili pri pomanjkanju vložka, pri poslovanju z devizami, pri nabavi rezervnih delov in tudi na kadrovskega področju. Precej težav smo uspešno premagali tudi zaradi trdne medsebojne povezanosti TOZD v delovno organizacijo in nadalje v SOZD Slovenske železarne. Nismo naredili vsega, kar smo načrtovali in kar smo se s planom obvezali narediti in dobaviti kupcem. Vendar pa rezultati niso najslabši, saj v končnem obračunu ne pričakujemo izgube in tudi v nekaterih kvalitativnih izdelavah proizvodov smo napredovali in izpolnili plan (plan dinamno pločevine, izdelava nerjavnih jekel). Tudi nekatere TOZD bodo izpolnile plan ali ga celo presegle.

S proizvodnjo v jeklarni zaostajamo in zaradi slabih pogojev dela tudi v nekaterih drugih TOZD, tako da sprejetih naročil ne bomo izpolnili v celoti. Tudi na investicijskem

področju zaostajamo, pa tudi nove investicije prepočasno prinašajo dohodek, na katerega smo računali.

V naslednjem letu, ki bo v znamenju stabilizacije našega gospodarstva, bomo morali izpolniti nekatere programe, ki smo jih že sprejeli in se o njihovi dosledni realizaciji dogovorili (boljše delo v proizvodnji, zmanjšanje stroškov, večja tehnološka in delovna disciplina itd.). Veliko večjo pozornost bomo morali posvetiti porabi energije, kjer imamo velike specifične porabe, cena pa močno narašča. Večja skrb bo potrebna za izboljšanje izplena, najti bo treba konkretne rešitve za boljše izkoriščanje delovnega časa in delovnih naprav. Zato je v obravnavi tudi že nekaj organizacijskih ukrepov (odgovornost organizatorjev dela, neposrednih vodij itd.). Boljše bo moralo biti vrednoteno in cenjeno resnično učinkovito strokovno delo. Izobraževanje ob delu in za delo kot sestavina usmerjenega izobraževanja se bo moralo izvrševati po programu. Usmerjeno in množično inovacijsko dejavnost bomo morali bolj pospeševati. Izpolnjevati in urejati bomo morali dohodkovne odnose znotraj in izven Železarne. Posebna skrb bo potrebna izvozu in pridobivanju deviz v medsebojni povezavi s potrošniki našega jekla, ki ga vgrajujemo v proizvode za izvoz.

Na investicijskem področju pa bo teklo delo za izgradnjo elektrojeklarne. Ta bo omogočala boljše produktivnost izdelave jekla, boljše oskrbo z lastnim jeklom za nadaljno predelavo in urejeno varstvo okolja. Zasludovati moramo skupne cilje, ki dajejo perspektivo in se odražajo v sleherni TOZD naše Železarne in v nadaljnji povezavi.

Biti moramo samozavestni in se naslanjati na lastne sile in znanje, kar smo tudi že večkrat dokazali. Od dobrih rezultatov in pravilne nadaljnje usmerjenosti je odvisen naš lastni razvoj in razvoj občine ter vse slovenske in jugoslovanske skupnosti.

Z željo za čimboljše napredek, ki zagotavlja socialno varnost, srečo in zadovoljstvo, čestitam vsem delavcem in delovnim ljudem za novo leto 1980!

Stefan Nemec

SLAVJE OB 30-LETNICI VALJARNE DEBELE PLOČEVINE

(Nadaljevanje s 1. strani)

stavišale ozko grlo v proizvodnem procesu.

Razvoj valjarne debele pločevine je bil od vsega začetka dokaj dinamičen, tako glede naraščanja proizvodnje in storilnosti, kakor glede vedno zahtevnejšega asortimana oziroma kvalitete.

V letu 1950, to je v prvem letu obratovanja, je znašala proizvodnja valjarne 17.540 ton, v naslednjem letu pa že 33.000 ton. Z dograditvijo ogrevne peči IGNIS in krožnih SACK škarij v letu 1955 se je proizvodnja povečala na 59.000 ton, v letu 1970 pa še na 79.000 ton. Rekordno proizvodnjo so delavci valjarne dosegli v letu 1978 s 100.000 tonami.

V tridesetih letih obratovanja valjarne je bilo skupno iz valjarne odpremljeno na domače in tuje tržišče več kot 2.300.000 ton debele pločevine.

K hitrejši rasti proizvodnje so pomembno pripomogle nekatere spremembe v tehnologijo ogrevanja vložka in tehnologiji valjanja, prehod z valjanja bram na valjanje slabov, rekonstrukcija normalizirne peči in izgradnja oddelka za toplotno obdelavo pločevine - OTOP. Sprememba tehnologije ogrevanja manganskih in prokron jekel pa je občutno vplivala na zmanjšanje porabe oziroma zlomov valjev.

Vzporedno s količinsko proizvodnjo je naraščala tudi storilnost, saj se število zaposlenih delavcev že od leta 1960 ni bistveno menjalo. V tehničnih poročilih zasledimo, da je znašala storilnost leta 1960 163 kg na uro in moža, do danes pa se je povečala za okroglo 300 kg na uro in moža - to je skoraj za 100 %. To je še toliko bolj pomembno, ker razen izgradnje OTOP in rekonstrukcije normalizirne peči ni bilo nekih posebnih investicij.

Pomemben napredek je delovni kolektiv valjarne debele pločevine dosegel v kvaliteti izdelkov, oziroma pri spreminjanju kvalitete programa. Količina izvaljane navadne in ladijske pločevine se je iz leta v leto zmanjševala, povečevala pa količina izvaljane kvalitetne pločevine. Naj omenim, da je znašal delež navadne pločevine v skupni proizvodnji leta 1950 74 %, kar pomeni, da je proizvodni program v glavnem zajemal navadno in ladijsko pločevino. V letu 1960, to je deset let kasneje, pa je znašal delež navadne pločevine le še 52 %, v letu 1970 osem odstotkov, danes pa predstavlja le še tri do štiri odstotke v skupni proizvodnji. To je pomemben dosežek predvsem z ekonomsko-poslovnega vidika, ki pa je zahteval nenehno usposabljanje kadrov, določene organizacijske spremembe in večjo tehnološko disciplino.

Z izgradnjo oddelka za toplotno obdelavo pločevine v letu 1960 pa je valjarna dobila tudi možnost za valjanje zelo iskane plemenite - nizko legirane pločevine, za katero je čedalje večje povpraševanje na domačem tržišču. V prvih letih je bila količina te izvaljane količine minimalna in je znašala v letu 1960 samo 300 ton, danes pa se je povečala že na 9600 ton. Omeniti velja, da je od leta 1960 dalje vključena v proizvodni program valjarne tudi pločevina za namensko proizvodnjo, oziroma za potrebe Jugoslovanske ljudske armade.

Zadnjo fazo v kvalitetnem razvoju pa predstavljajo tako imenova-

na mikrolegirana jekla, ki jih danes valjarna že masovno valja za vsestransko uporabo pri izdelavi visokotlačnih cevovodov, posod za pline, za gradnjo mostov, varjenih konstrukcij in podobno.

Napore in prizadevanja kolektiva za rast proizvodnje pa so vsa leta spremljale tudi določene težave, ki jih je delovni kolektiv bolj ali manj uspešno premagoval. Spremljale so ga tudi razne subjektivne slabosti, ki so v precejšnji meri vzrok, da rezultati dela niso še boljši.

Doseženi rezultati v zadnjih letih kažejo, da je TOZD Valjarne debele pločevine po količini in kvaliteti oziroma asortimentu dosegla skoraj svoj optimum in da bodo za hitrejši nadaljnji razvoj temeljne organizacijske potrebne nekatere investicije, oziroma nakup strojev in naprav, ki predstavljajo že nekaj let ozko grlo v proizvodnji in so predvsem ovira nadaljnji kvalitetni razvoj.

Iz skopih števk in podatkov je razvidno, da so bili v razvoju valjarne debele pločevine doseženi pomembni rezultati in vsestranski napredek. Z veseljem lahko ugotovljamo, da je valjarna upravičila svoj obstoj in da je s svojimi proizvodi prispevala znatni delež k obnovi in izgradnji domovine in k vsestranskemu razvoju SFR Jugoslavije. S tem pa se je tudi najbolj oddolžila vsem graditeljem valjarne in tistim, ki so pri gradnji pomagali. Največ zaslug pri izgradnji valjarne debele pločevine in da valjarna že trideset let uspešno proizvaja, pa ima prav gotovo naš dragi gost, takratni minister za težko industrijo Franc Leskošek-Luka.

Potrebno je poudariti, da so doseženi uspehi in razvoj povezani z napori in prizadevanji celotnega delovnega kolektiva in njihovo pripadnostjo TOZD in Železarni, s prizadevanji samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij, ki so kot zavestne socialistične in ustvarjalne ter demokratične sile pripomogle k vsestranskemu razvoju TOZD Valjarne debele pločevine.

Poudariti moramo tudi prispevek naših veteranov - delavcev, ki že več kot 20 let delajo v valjarni in ki so z vestnim delom in pripadnostjo kolektivu prispevali velik delež k njenemu razvoju.

Govoru Jožeta Vilmana so sledile čestitke in podelitev priznanj. Po

sklepu delavskega sveta je dobil prvo plaketo in priznanje FRANC LESKOŠEK-LUKA, ki je s svojo vztrajnostjo dosegel, da se je izgradnja valjarne nadaljevala kljub osamitvi naše države.

Po sklepu delavskega sveta TOZD valjarna debele pločevine so prejeli priznanja za požrtvovalno delo in premaganje številnih ovir pri izgradnji valjarne:

Bogomir HOMOVEC, Franc ISKRA, Alfonz VELUČEK, Anton KLEMENC, Alojz LEVSTIK in Franc BALOH.

Za dolgoletno delo in pripadnost kolektivu ter za skrb za dvig proizvodnje in za strokovno delo so priznanja dobili:

Jože AMBROŽIČ, Cveto ANDERLE, Franjo ANTUNOVIČ, Ivan ARZENŠEK, Božo BARTELJ, Ludvik BENEDIK, Joža BERČIČ, Jakob BERAUS, Alojz CERKOVNIK, Franc ČELIK, Daniel ČRV, Maks DIMNIK, Janez DOLENC, Stanko Ferjan, Drago FINŽGAR, Marin GABROVŠEK, Ivan GEILC, Jernej HOČEVAR, Avgust HRIBERNIK, Janez HRIBAR, Teofil HUSADZINOVIČ, Jože JAMAR, Franc JUSTIN, Avgust KARBA, Stane KOREN, Vlado KNAPFELJ, Stanko KOGOJ, Ivan KAVČIČ, Alojz KOSMAC, Albin KOMAN, Peter KUNC, Mio KUNŠIČ, Vinko LANGO, Franc LOGAR, Anka MARTINJAK, Emil MAVRER, Mirko MEGLIČ, Blagoje MITKOVSKI, Vinko MIRTIC, Ivan MEDVED, Jože MOHORIC, Miroslav NOČ, Anica OBID, Ciril ODLASEK, Alojz PEGAM, Vinko PETERNEL, Vinko PRAPROTNIK, Marjan POGAČAR, Franc RADELJ, Gojko RADOČAJ, Branko RESMAN, Jože RUPAR, Franc RUTAR, Anton SMOLEJ, Stanko SMOLEJ, Slavko SOLAR, Daniel TAVČAR, Jože TOPOLOVEC, Alojz TROJAR, Ciril URBAR, Jože UŠENIČNIK, Valentin VALENTINČIČ, Stanko VAHČIČ, Gvido VOLF, Jože VOGRINČIČ, Anton VOVK, Alojz ZORMAN, Maks ZUPAN, Janez ZUPAN in Mirko ZUPAN.

Posebno priznanje so izročili tudi osnovni organizaciji zveze sindikatov TOZD Valjarna debele pločevine.

Franc Leskošek-Luka med našimi železarji na proslavi 30-letnice valjarne debele pločevine (Foto V. Hribar)

OBČNI ZBOR AKTIVA ZB NOV DELAVCEV ŽELEZARNE

V četrtek, 20. decembra, je bil letni občni zbor aktivna ZB NOV Železarne. Najprej so sprejeli poslovnik, nato pa so zelo pozorno sledili poročilu predsednika aktivna

Tončka Dežmana. Poudaril je, da je aktiv takoj po ustanovitvi pričel z delom. Glavne naloge so bile: utrjevanje organiziranosti in dejavnosti aktivna, skrb za reševanje zdravstvenih problemov delavcev-borcev NOV, udeležba na proslavah, koordiniranje dela z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami, razvijanje samoupravnega sistema skrb za nenehno budnost v okviru ljudskega odpora družbene samozagrite, zbiranje zgodovinskega gradiva in razvijanja tradicij NOB, krepitev bratstva in enotnosti naših narodov in drugo.

Zaradi lažjega delovanja in vključevanja v delo se približno 300 borcev NOV, kolikor jih še dela v Železarni, je bila organizacija razdeljena na štiri področja, kjer so bili imenovani poverjeniki, ki prenašajo sklepe odbora do slehernega člana.

Izčrpnemu poročilu je sledila živahna razprava. Navzoči so izrekli vso pohvalo organizirani zdravstveni skrb za borce. Izrazili pa so željo, da bi bilo na razpolago več mest za klimatsko in zdraviliško zdravljenje. Ugotovili so, da za to denar je, ni pa prostora, da bi borci prišli hitreje na vrsto. Potreben bi bil boljši posluš za težave, ki jih imajo. Menili so, da je žal bilo v Železarni obdobje, ko se je borci celo zapostavljali. Precej neresenih vprašanj je tudi še v zvezi z odklopanji. Govorili so o postavitvi in lokaciji spomenika narodnim herojem - železarjem, o udeležbi na srečanjih borcev SOZD Slovenske železarne in o drugem.

Na koncu so izvolili nov 26-članski odbor, za predsednika pa zaradi njegovega prizadevanja in uspešnega dela zopet Tončka Dežmana.

Del udeležencev občnega zbora aktivna invalidov ZB NOV Železarne (Foto B. Blenkuš)

OBVESTILO

Oddelek za družbeni standard, referat za stanovanjska vprašanja, obvešča vse sodelavce, da bodo lahko dobili potrebne informacije od 1.1.1980 dalje VSAKO SREDO dopoldan in popoldan, in sicer popoldan od 15.45. S tem odpade odsotnost z dela, ker sodelavcem, ki bodo prišli po informacije med delovnim časom, teh ne bomo dajali.

Prosimo vse neposredne vodje dela, da to informacijo upoštevajo in delavcem med delovnim časom ne dovolijo izhodov, razen delavcem z vabilom.

Krajše informacije delavci lahko dobijo po telefonu št. 241.

ODDELEK ZA DRUŽBENI STANDARD

OBVESTILA KOLEKTIVU - OBVESTILA KOLEK

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK - 31. 12.	IVO LEBAN	IVAN KODRIČ
TOREK - 1. 1.	ALOJZ CUZAR	ALOJZ ZUPAN
SREDA - 2. 1.	ANTON KAVČIČ	MARJAN TRONTELJ
ČETRTEK - 3. 1.	MITJA KERSNIK	IVAN KAVČIČ
PETEK - 4. 1.	BOŽIDAR PRISTAVEC	IGOR LOGAR
SOBOTA - 5. 1.	VANDA ENIKO	ANTON BURJA, st.
NEDELJA - 6. 1.	FLORJAN MLAKAR	FRANC BERNIK
PONEDELJEK - 7. 1.	JANEZ VEHAR	STANE ERŽEN
TOREK - 8. 1.	BERTI KRAPEŽ	FRANC ARNEŽ
SREDA - 9. 1.	MATIJA URH	ANTON SITAR
ČETRTEK - 10. 1.	IVAN SLAMNIK	FRANCI NOVAK
PETEK - 11. 1.	AVGUŠTIN NOVŠAK	JOŽE CEJ
SOBOTA - 12. 1.	MARJAN DROLČ	ALOJZ SLIVNIK
NEDELJA - 13. 1.	JOŽE RAVNIK	BOGOMIR SVETINA

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela:
dnevni dežurni od 6.00 do 18.00 ure
nočni pa od 18.00 do 6.00 ure

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 v upravni zgradbi TOZD Vzdrževanje.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 31. decembra 1979 do 12. januarja 1980, bodo delale naslednje ambulante:

31. decembra samo dopoldan:

I. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh
IV. obratna ambulanta

Od 3. do 5. januarja:

Dopoldne:

I. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh
IV. obratna ambulanta dr. Želimir Cesarec

Popoldne:

II. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh
III. obratna ambulanta dr. Želimir Cesarec

Ambulante za borce:

II. obratna ambulanta od 13.30 do 15. ure

Sobota, 5. januarja, samo dopoldne:

II. obratna ambulanta
III. obratna ambulanta dr. Želimir Cesarec

Zobne ambulante:

31. DECEMBRA SAMO DOPOLDNE

I. zobna ambulanta v. dent. Viktor Stražisar
II. zobna ambulanta dr. Alojz Smolej

Od 3. do 5. januarja:

Dopoldne:

II. zobna ambulanta dr. Alojz Smolej

Za borce:

četrtek, 3. januarja, od 13. do 19. ure

Popoldne:

I. zobna ambulanta v. dent. Viktor Stražisar

Za Železarno:

četrtek od 7. do 13. ure

Sobota 5. januarja samo dopoldne:

II. zobna ambulanta dr. Alojz Smolej

Od 7. do 12. januarja:

Dopoldne:

II. obratna ambulanta dr. Vesna Zidar

III. obratna ambulanta dr. Želimir Cesarec

DISPANZER ZA BORCE

II. obratna ambulanta dr. Vesna Zidar od 10.30 do 13. ure

Popoldne:

I. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh

IV. obratna ambulanta

Sobota, 12. januarja, samo dopoldne:

Sobota, 12. januarja, samo dopoldne:

I. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh

IV. obratna ambulanta dr. Branimir Čeh

Zobne ambulante:

Dopoldne:

I. zobna ambulanta dent. Viktor Stražisar

Za Železarno:

torek, četrtek - popoldne od 13. do 19. ure

Popoldne:

II. zobna ambulanta dr. Alojz Smolej

Za Železarno:

torek od 7. do 13. ure

Za borce:

četrtek od 7. do 13. ure

Sobota, 12. januarja, samo dopoldne

I. zobna ambulanta v. d. Viktor Stražisar

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu januarju bodo praznovali petdesetletnico življenja naslednji sodelavci: Majda MUNDA, Elektrode - 1. januarja, Anton TUŠAR, Jeklarna - 4. januarja, Jože RUPAR, Valjarna debele pločevine - 6. januarja, Anton VIDMAR, Jeklarna - 11. januarja, Jože PERNUŠ, Nabavni sektor - 14. januarja, Jože FALETIČ, Jeklarna - 22. januarja, Irena VOVK, Jeklarna - 22. januarja, Jože KISOVEČ, Str. valjev - 23. januarja, Franc MIŠIČ, Transport - 23. januarja, Stanko KUSTERLE, Valjarna bluming-štel - 24. januarja, Ivan JUSTIN, Transport - 25. januarja, Marija BABIČ - Vzdrževanje - 27. januarja, Ivan RAJER, Nabavni sektor - 28. januarja, Mara NOČ, Elektrode - 28. januarja.

Vsem sodelavcem iskreno čestitamo!

TOZD Transport

8. SEJA DELAVSKEGA SVETA

Osmo sejo delavskega sveta TOZD Transport je 14. decembra sklical predsednik Franc Lah. Najprej so pregledali izvrševanje sklepov in ugotovili, da so razen treh, ki so še v izvrševanju, vsi rešeni.

V nadaljevanju seje so delegati poslušali poročilo predsednika volilne komisije o izidu referenduma 11. decembra za sprejem statuta sestavljene organizacije združenega dela SZ in samoupravnega sporazuma o financiranju telesne kulture, kulture in drugih družbeno pomembnih dejavnosti delavcev TOZD in delovnih skupnosti. Poročilo predsednika so sprejeli in z začetkom ugotovili, da delavci TOZD Transport niso sprejeli statuta niti sporazuma. Posebno pa je bilo delegatom nerazumljivo, da se delavci niso izrekli za statut, ki je v obravnavah SDS dobil stalno polno podporo. Menili so, da so bili tu prisotni določeni razlogi, ki jih je treba analizirati, za kar so bili zadolženi vodja temeljne organizacije, predsednik sindikata in sekretar osnovne organizacije zveze komunistov.

Delavski svet je poudaril, da mora biti priprava o ponovni razpravi vsestranska in temeljita.

Na seji so sprejeli tri samoupravne sporazume, in sicer: samoupravni sporazum o oblikovanju in postopnem prehodu na ekonomske stanarine v občini Jesenice; samoupravni sporazum o izvajanju vzdrževalnih del in oblikovanju cen po srednjeročnem programu vzdrževanja stanovanjskih hiš in stanovanj v občini Jesenice in samoupravni sporazum o merilih, pogojih in načinih in postopkih za doseg dogovorjenega uvoza blaga in storitev ter odliva deviz za leto 1980.

Ponovno so delegati razpravljali o združenju sredstev za financiranje izdelave idejnih načrtov delavskega kulturnega doma na Jesenicah. Ugotovili so, da se je večina delavcev v TOZD na ponovni razpravi na sestanku SDS in zboru delavcev odločila za združevanje sredstev za idejne načrte. Ugotovitveni sklep je bil na seji DS soglasno sprejet.

Delavski svet je imenoval za delegata za skupščino sklada skupnih rezerv občine Jesenice Janeza Otrina.

Vodja temeljne organizacije Košir je delegatom in ostalim prisotnim pojasnil gospodarski načrt Železarne, gospodarski načrt delovnih skupnosti skupnih služb in gospodarski načrt TOZD Transport za leto 1980. Omenil je delež transporta in veliko odgovornost, ki jo imajo transportni delavci, da bi gospodarski načrt Železarne v prihodnjem letu realizirali. Posebej je za vsako delovno skupnost navajal najvažnejše naloge, da temeljnih organizacij in povedal, da morajo biti ti gospodarski načrti posebej obravnavani in posebej sprejeti.

Na osnovi razprave na zboru delavcev in po razpravi na delavskem svetu so sprejeli gospodarski načrt železarne Jesenice, gospodarski načrt delovnih skupnosti skupnih služb in gospodarski načrt za TOZD Transport za leto 1980 z naslednjimi pripombami, ki jih morajo pristojni organi, službe in izvršilni organi upoštevati:

a) povečanje prispevka za delovne skupnosti z 12.519.000 din v letu

1979 na 15.858.000 din v letu 1980 je preveliko.

b) prispevek TOZD Transport za delovne skupnosti je prevelik glede na usluge, ki jih prejema.

Na osnovi sklepa sveta za ljudsko obrambo, varnost in družbeno samozasčito skupščine občine Jesenice so sprejeli sklep o izdelavi načrta mobilizacije v TOZD Transport.

Vodja TOZD je po glasovanju delegate opozoril, da sklep ni sam sebi namen, ampak, da nas v marsičem zavezuje in bo na tem področju odbor za LO in družbeno samozasčito moral še veliko delati, o čemer pa bo DS sproti obveščen.

Predsednik DS je prebral dopis centra za proučevanje samoupravljanja in informiranje, s katerim predlaga, da naj bi DS obravnaval na seji tudi delo samoupravnih organov v TOZD Transport. Pozval je predsednike odborov, da poročajo o delu.

Iz vseh poročil je bilo razvidno, da se je obravnavana problematika na sejah odborov predvsem nanašala na dogodke in delo v temeljni organizaciji. Vsi predsedniki odborov so

menili, da je bilo samoupravno delo dovolj razgibano, obravnave pa primerno temeljite. Tudi prisotnost na sejah je bila zadovoljiva.

Predsednik DS je še opozoril, da je potrebno oceniti tudi delo izvršilnih organov oziroma vodstva. Osebnost je menil, da je vodja TOZD vsestransko sodeloval, temeljito pripravil predloge za odločitve in da so izvršilni organi redno poročali DS o svojem delu.

Delegati so ta stališča soglasno potrdili.

Na predlog vodja železniskega transporta je bil sprejet tudi sklep o likvidaciji neuporabnih zapornik na signalnem bloku.

Po razpravi o delovni dobi s povečanjem za železniske delavce je DS zadolžil vodja temeljne organizacije, da ponovno sproži akcijo za priznanje delovne dobe s povečanjem in pri tem vključi podatke, ki so mu na razpolago.

Obravnavali so tudi problem protikislinskih oblik in zadolžili vodja VTS, da začne postopek za odobritev teh oblik za določene delavce v vzdrževanju TOZD Transport.

Razpravljali so tudi o dopisu oziroma vabilu CPSI na sestanek, na katerem bodo obravnavali vsebinsko zasnovano Železarnjo in določili Janeza Kapusa za delegata TOZD Transport, ki se bo udeležil tega sestanka.

UV

TOZD Valjarna debele pločevine

6. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

V torek, 18. decembra, je predsednik Milan Šule sklical 6. sejo odbora za gospodarstvo pri delavskem svetu TOZD Valjarna debele pločevine. Po pregledu sklepov so ugotovili, da so bili sklepi zadnje seje izvršeni, razen sklepa, ki obravnava proučitev možnosti za vključitev številca zavaljanih plošč v premijski sistem, ki je v izvajanju.

Sklep, ki obravnava ponovno zaposlitev žensk na delih in opravih singler pločevine bo realiziran, če bo za to dana možnost.

Sprejeli so pojasnilo asistenta za delovne naprave, da je bil vzrok za zastoj pri menjavi trojke velika poraba ležajev. Opozorili so vse delavce, da pazljivo ravnajo z napravami, ker so rezervni deli zelo dragi, in jih je težko dobiti. Dobavni roki pa so zelo dolgi.

Obravnavali in sprejeli so gospodarski načrt TOZD za leto 1980 in menili, da ga bo mogoče realizirati, vendar bo treba za doseg tega cilja:

- izboljšati tehnološko in delovno disciplino,
- bolj čuvati stroje in naprave ter povzročati manj okvar,
- izboljšati kvaliteto dela proizvodnih delavcev in vzdrževalcev,
- dobiti dovolj delavcev,
- zagotoviti zadostno količino vložka in
- realizirati program investicijskega vzdrževanja ter amortizacijskih zamenjav, kot je predvideno v planu, tako iz lastnih kot iz združenih sredstev.

Seznajeni so bili in soglašali so s projekti iz programa IV sredstev,

kakor tudi s predlogi amortizacijske zamenjave za leto 1980. Dokončno bodo potrdili predloge, ko bodo znana natančna sredstva.

Sprejeli so plan delovne organizacije in plan delovnih skupnosti za leto 1980 v taki obliki, kot je bil predložen in ga predlagali delavskemu svetu v razpravo in sprejem.

Ugotovili so, da TOZD v letu 1979 ne bo izpolnila plana skupne in gotove proizvodnje, temveč bo dosegla predvidoma 93.500 ton vroče valjane pločevine, 95.000 ton skupne proizvodnje in 96.200 ton gotove proizvodnje.

Vzroki za nedoseganje proizvodnje so: težave pri potisni in krožnih peči zaradi prehoda kurjenja z mazuta na zemeljski plin, iztrošenost naprav, pomanjkanje delavcev in slabša tehnološka in delovna disciplina.

Obravnavali in sprejeli so operativni program za mesec januar, ki znaša 8.000 ton, od tega 7.900 ton za prodajo in 100 ton za dom. Izvoza ni predvidenega.

Odobrili so reklamacijski zahtevek f. H. Schmidt - Essen v višini 4.448,09 nemških mark ter sprejeli obvestilo odbora za gospodarstvo TOZD Transport, da je znašala stojnina pri razkladanju železnih vagonov v mesecu oktobru 24.453 dinarjev in v novembru 4.719 din.

Brez pripomb so sprejeli sklepe, ki jih je sprejel na svoji 6. seji odbor za gospodarstvo pri delavskem svetu Železarne.

Predlagali so delavskemu svetu TOZD Valjarna debele pločevine, da za vestno in prizadevno delo nagradi Esada Camdžića in Sabana Mustafi z enkratno nagrado.

Zadolžili so vodja TOZD, da preveri način pisanja režijskih ur v posameznih oddelkih in do naslednje seje odbora pripravi ustrezen predlog.

IS

TOZD Vratni podboji

7. SEJA DELAVSKEGA SVETA

V sredo, 19. decembra, je bila 7. seja delavskega sveta TOZD Vratni podboji. Na sejo so bili vabljeni še vodja TOZD, predsednik odbora samoupravne delavske kontrole in asistent za delovne naprave. Na dnevnem redu so imeli naslednja vprašanja:

- Za predsednika delavskega sveta TOZD so izvolili Franca Pretnarja.

- Vodja TOZD je seznanil člane, da so sklepi zadnje seje DS realizirani, razen sklepa o spremembi delegata v LB in Jugobanko.

- Potrdili so, da se odpiše 22.120 kg vložka, ki je bil uničen po požaru, za odpadno železo.

- Delegati so bili seznanjeni s pravilnikom o periodičnih pregledih žerjavov in dvigal v Železarni. Pravilnik so potrdili.

- Z gospodarskim načrtom TOZD so delegati soglašali. Imeli so le nekaj pripomb v zvezi s kvaliteto profila, povečanjem skladišča, prenehanjem izdelave sestavljenih podbojev, podaljšanjem dobavnih rokov za podboje in povečanjem normalne delavce.

- Z gospodarskim načrtom de-

8. SEJA DELAVSKEGA SVETA

V sredo, 19. decembra, je bila v TOZD Jeklovlek 8. redna seja delavskega sveta. Vodil jo je predsednik Anton Dežman. Pri pregledu sklepov prejšnje seje je bilo ugotovljeno, da so izvršeni.

DS je obravnaval poročilo 7. seje odbora za delovna razmerja in sprejel sklep, da se objavi interni razpis za nove delovne naloge in opravila. Obravnavali so tudi poročilo 6. seje odbora za gospodarstvo in s tem tudi predlog za spremembe normativ delovnih nalog in opravil ter kategorij. Vse spremembe normativ in povečanje za dve osebi je utemeljeno z obratovanjem novih delovnih naprav. V investicijskem programu je bilo za obratovanje linije KOCH in SCHUMAG predvideno povečanje normativ za devet oseb. Ker so za sedem oseb našli notranje rezerve, se normativ TOZD Jeklovleka poveča le za dve osebi, in sicer iz 169 na 171 oseb.

DS je soglašal s kategorijami, katere je pripravil oddelek za nagrajevanje in obravnaval odbor za gospodarstvo.

Delavski svet je obravnaval gospodarski načrt Železarne, TOZD Jeklovlek in plane delovnih skupnosti. Soglašali so s pripombami in dopolnitvami odbora za gospodarstvo. Ugotovili so, da visoke planske prodajne cene niso realne, še zlasti, ker govorimo o zaostritvi odgovornosti za dosledno izvajanje politike gospodarske stabilizacije. Načrtovanje rasti proizvodnje in kvalitete asortimenta je danes zapleteno vprašanje, ker je to predvsem odvisno od ustreznih naročil in vložka iz domačih in tujih virov. DS je opozoril na odgovornost tudi drugih dejavnikov.

Na predlog delegata glede obratovanja brusilnih strojev št. 5 in 9 na tri izmene so sprejeli sklep, da to vprašanje prouči strokovna komisija in pripravi poročilo.

6. SEJA ODBORA ZA GOSPODARSTVO

V torek, 15. decembra, je predsednik odbora za gospodarstvo Anton Klemenc sklical 6. sejo. Odbor je pregledal sklepe zadnje seje in ugotovil, da so izvršeni.

V nadaljevanju so obravnavali gospodarski načrt Železarne, TOZD Jeklovlek in plane delovnih skupnosti za leto 1980. Soglašali so z načrtovano poslovno politiko za leto 1980, ki sloni na realnih možnostih in upošteva sprejete stabilizacijske ukrepe, ki imajo namen zaustaviti inflacijska gibanja.

Odbor predlaga dopolnitev IV. poglavja, da se tehnologija osvajanja profilov nadaljuje z valjanjem šestoglatih profilov in odpravi ozko gredo čistjenja gredic, ki je poleg kvalitete povezan tudi s problemom pomanjkanja vložka. Odbor opozarja nabažno in prodajno dejavnost, da zagotovi potrebni vložek in ustrezna naročila.

Odbor za gospodarstvo je opozoril delovne skupnosti na večjo intenzivnost in odgovornost pri delu, kar je izrednega pomena pri izvajanju poslovne politike v letu 1980.

Odbor je obravnaval visoke planske prodajne cene, ki niso realne in v duhu sprejetih stabilizacijskih ukrepov. Ugotovili so, da so planirane prodajne cene od 8% - 11% višje od povprečnih prodajnih cen, doseženih v zadnjem četrtletju 1979. Odbor meni, da planiranih prodajnih cen v letu 1980 ne bodo dosegli in predlaga, da se jih ustrezno korigira.

Obravnavali so gospodarski načrt TOZD Jeklovlek in ga sprejeli s pripombami, ki so bile sprejete na zboru delavcev. Odbor na plane delovnih skupnosti ni imel bistvenih pripomb, ker smatra, da so sestavni deli gospodarskega načrta Železarne.

Odbor je soglašal s spremembo normativ in kategorij, ki ga je pred-

Delegati so obravnavali samoupravni sporazum o merilih, pogojih, načinih in postopkih za doseg dogovorjenega obsega uvoza blaga in storitev ter odliva deviz za leto 1980 in se z njim v celoti strinjali.

Obravnavali so tudi samoupravni sporazum o združevanju sredstev v sklad skupnih rezerv občine Jesenice in izvolitev delegata in namestnika za sestavo skupščine. Na predlog izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata je bil za delegata izvoljen Anton Klemenc in za namestnika Anton Dežman.

Delegati so bili seznanjeni z informacijo poslovodnega odbora o izločitvi TOZD Kovinoservis iz DO Železarne Jesenice.

Sklep o pokrivanju poslovne izgube TOZD Valjarna bluming štel so delegati potrdili.

Obravnavali so še predlog sklepov o revalorizaciji osnovnih sredstev za leto 1979 in obračun amortizacije za leto 1980.

DS ugotavlja, da je strokovna komisija, ki je odgovorna za tehnični prevzem projekta »modernizacija jeklovleka«, 13. decembra prevzela v uporabo osnovna sredstva na osnovi dokumentacije sektorja novogradnje.

Glede obratovanja žerjava, ker zaradi slabega vzdrževanja na njem ni varno delati, je bilo pojasnjeno, da je prvi odgovoren žerjavovodja, da kontrolira in vzdržuje žerjav in šele potem obvesti odgovornega delavca.

Obravnavali so še pogosto odsotnost nekaterih delegatov DS in izvršilnih organov. DS predlaga, da sindikalni odbor analizira vzroke tako pogoste odsotnosti in predlaga ustrezne ukrepe.

E.

7. SEJA ODBORA ZA DELOVNA RAZMERJA

V ponedeljek, 17. decembra, je bila v TOZD Jeklovlek 7. redna seja odbora za delovna razmerja, ki jo je vodil Stane Rev. Pri pregledu sklepov je odbor ugotovil, da so v glavnem izvršeni, razen nekaterih, ki so že dalj časa v postopku.

Vodja TOZD je člane seznanil z gospodarskim načrtom za leto 1980. Odbor razen na delovno disciplino in visoko odsotnost ni imel posebnih pripomb.

Soglašali so s sprejemom novega delavca in potrdili nekatere premetivne in prekinitev delovnega razmerja.

Na osnovi poročila kadrovnika o odsotnosti z dela je odbor ugotovil, da se odsotnost v primerjavi s preteklim mesecem zmanjšuje.

Odbor je bil seznanjen s planom izobraževanja za prihodnje leto in sprejel poročilo o psihološkem pregledu za razporeditev na delovne naloge in opravila brusilca.

Obravnavali so še prošnji za izredno plačani in izredno neplačani, dopust. Mnenja je, da naj prosilec izredno plačanega dopusta koristi ustrezen del letnega dopusta.

Sklenili so, da se objavi interni razpis za nove delovne naloge in opravila.

E.

DOPIŠUJTE V ŽELEZARJA

Železarski globus

BANGLADEŠ

V tej državi pripravljajo gradnjo naprave za direktno redukcijo železove rude, pri kateri bi izkoriščali kot energetske vir lastne zaloge zemeljskega plina. Letna proizvodna zmogljivost naprave je predvidena 300.000 ton železove rude. Od te količine bodo 200.000 ton izvozili predvidoma na Japonsko. Pri projektu sodeluje s finančno in tehnično pomočjo neko podjetje iz Južne Koreje.

ŽELEZAR

Kl
sko
briga
dirji
zadn
pri
pregl
kater
na z
skih
pa tu
v naš
Da
rezul

V
torja
lovn
nični
vogr
pom
Teki
Podi
akci
sti, i
svoj
ki jo
Za
dobi
akti
šteje
bil l
vanj
veža
in se
Si
set
ko
dva
li v
10 h
R
Z
Met
Met
ca
TIN
M
Jan
PRI
ZV/
E
tati
415
101
120
Kej
78
Ter
R
sreč

SO
P
OO
kor
skli
kon
negr
grar
M
sedi
bi t
je,
vklj
tud
tud
mo
N
osn
ki g
Z o
nili
tud
V
pre
pod
taji
pa
poli
rek

ŠA
I
cijs
pre
skr
je
Zel
I
vrs
11,
Go
Zv
in
9-
11,
Ks
I
pri
ce
ro
va

MLADI O SEBI, SVOJIH PROBLEMIH, NALOGAH IN PERSPEKTIVAH

JESENIŠKI BRIGADIRJI NE POČIVAJO

Kljub zimskim dnevom, ko brigadirsko orodje počiva in čaka na novo brigadirsko sezono, a jeseniški brigadirji že razmišljajo o novi sezoni. Na zadnji razširjeni seji centra za MDA pri OK ZSMS Jesenice so najprej pregledali letošnje delovne uspehe, katere so jeseniške brigade dosegle na zveznih, republiških in pionirskih delovnih akcijah, prav tako pa tudi rezultate iz lokalnih MDA v naši občini.

Da bi ponovili res pohvale vredne rezultate, je treba že takoj pričeti s

pripravami, kot so evidentiranje brigadirjev, izobraževanje, seznanjanje brigadirjev s samoupravnimi sporazumi, pravilniki in pravicami ter dolžnostmi brigadirja oziroma brigade MDA ipd.

Potrebno je evidentirati čim večje število brigadirjev, prednost bodo imeli najprizadevnejši in najpridnejši mladinci. Da bi evidentiranje brigadirjev potekalo nemoteno, je potrebno, da se vse osnovne organizacije ZSMS TOZD, krajevnih skupnosti in šol vključijo v ta prizade-

vanja in propagirajo mladinsko prostovoljno delo.

Spregovorili so o delu kluba brigadirjev oziroma delu komisij, ki niso delale ravno najbolje, vendar se bo z malo več prizadevanji posameznih članov komisij to mrtvilo poživilo.

Potrdili so ocene dela brigadirjev za brigadi jeseniško-bohinjski odred, kateri sta sodelovali na republiški MDA Brkini 79 in zvezni MDA Podrinje-Kolubara v Valjevu. Ocene pionirske brigade nismo mogli potrditi, ker njihov komandant ocene ni predložil.

Nadalje so potrdili tudi kritje nekaterih stroškov in predlagali, na katero zvezno MDA bo naša občina poslala brigado. Izmed treh akcij, to so: Kozara, Morava in Kragujevac, se je največ brigadirjev odločilo za akcijo Kragujevac, vendar to še ni dokončna odločitev.

Nekaj članov kluba brigadirjev so predlagali za delo v centru za MDA in brigadirjem jeseniško-bohinjskega odreda, ki so sodelovali v Valjevu in tam niso dobili udarniških značk ali priznanj, razdelili knjižne nagrade.

Na koncu seje so si ogledali film iz MDA Robaja 77, v avli SOB Jesenice pa so pripravili razstavo iz lokalnih, zveznih in republiških mladinskih delovnih akcij.

V. Hribar

MLADI IZ DELOVNE SKUPNOSTI SEO, TKR IN NOVOGRADNJE TEKMOVALI V KEGLANJU NA ASFALTU

V organizaciji aktivna ZSMS sektorja novogradnje so se mladi iz delovne skupnosti za ekonomiko, tehnično kontrolo in raziskavo ter novogradnje v soboto, 22. decembra, pomerili v kegljanju na asfaltu. Tekmovanje, ki je bilo na kegljišču v Podmežaklju, je bila prva večja akcija mladih iz te delovne skupnosti, ki je pred nekaj tedni ustanovila svojo osnovno organizacijo ZSMS, ki jo sestavljajo trije aktivisti.

Zanimivo je, da je to tekmovalno dobro organiziral prav najmlajši aktiv sektorja za novogradnje, ki šteje 21 članov. Namen srečanja ni bil le tekmovali, ampak tudi spoznavanje mladih, ki jih narava njihovega dela raztrese po vsej Železnici in se redkokdaj srečajo.

Srečanja se je udeležilo šestdeset mladink in mladincev, medtem ko se je tekmovalna udeležila dvajset tekmovalcev, ki so tekmovali v disciplini 15 lučajev na polno in 10 lučajev na čiščenje.

Rezultati:
Ženske (štiri tekmovalke): 1. Metka KOBLAR (SN) 97 kegljev, 2. Metka TEPINA (SEO) 68, 3. Ljubica VARL (SEO) 49, 4. Vlasta SVE-TINA (SEO) 32.

Moški (šestnajst tekmovalcev): Janez BABIČ (SN) 120, 2. Branko PREŠERN (TKR) 110, 3. Ivan ŽVAN (TKR) 104.

Ekipo (štiri najboljši rezultati iz vsakega sektorja): TKR 415 (Prešern 110, Žvan 104, Zupan 101, Nadižar 100); 2. SN 384 (Babič 120, Metka Kobljar 97, Jeršin 86, Kežar 81); 3. SEO 299 (Ščavničar 78, Z. Rozman 77, Mestek 76, Metka Tepina 68).

Razglasitev rezultatov in prijetno srečanje je bilo v prostorih restavra-

V DELOVNI SKUPNOSTI KO-FI SO KONSTITUIRALI OO

Prejšnji torek je začasno vodstvo OO ZSMS v delovni skupnosti za komercialne in finančne zadeve sklicalo sestanek oziroma volilno konferenco. Osnovne točke dnevnega reda so bile: poročilo in program dela ter volitve.

Med uvodnimi besedami je predsednik Velikajne navedel kakšno naj bi bilo delovanje mladine. Poudaril je, da je glavna naloga ZSMS, da vključi ne samo mladino, ampak tudi širše množice v sistem samoupravne demokracije.

Na sestanku smo razpravljali o osnutku programa dela OO ZSMS, ki ga je predložilo začasno vodstvo. Z osnutkom smo se strinjali in sklenili, da ga bomo z delom skušali tudi uresničiti.

V novo vodstvo so bili izvoljeni: predsednik — Florijan Velikajne, podpredsednik — Branko Cesar, tajnik — Zdenka Mlinarič, izvolili pa smo tudi referenta za idejno-politično delo, kulturo, šport in rekreacijo ter informiranje.

S. Mastnak

MLADINSKO ŠAHOVSKO PRVENSTVO

Komisija za šport pri koordinacijskem svetu ZSMS Železnice je pretekli teden organizirala mladinsko šahovsko prvenstvo, katerega se je udeležilo le 13 mladincev iz Železnice.

Po dokaj izenačeni borbi je bil vrstni red naslednji: 1. Martin Jan 11,5 točk, 2. Stanko Krajzel 10,5, 3. Gojko Pejič 9, 4. Božo Zajc 8, 5. Zvonko Kovačič 6, 6. Mato Pranič in Risto Cvetkov, 8. Božo Mlinarič, 9. Rudi Čučuk in Pero Basar, 11. Muharem Kadič, 12. Nikola Plavšič.

Prvi trije so prejeli diplome in praktične nagrade.

Kljub malemu številu tekmovalcev je tekmovalstvo uspelo. Dogovorili so se, da bodo taka tekmovalstva še organizirali.

V. Hribar

SEMINAR NA BLEDU

V petek, soboto in nedeljo, 21., 22. in 23. decembra, je bil na Bledu seminar mladih iz delovnih organizacij SOZD Slovenske železnice, istočasno pa je potekal tudi seminar za predsednike, sekretarje in referente za idejno-politično delo OO ZSNS ZJ. Na seminarju so si teme sledile po naslednjem urniku.

Petek: seja sveta ZSMS SOZD SZ.

— delegati so govorili o programsko volilni konferenci in izvolili organe za nemoteno nadaljnje delo seminarja.

Sobota: Kolektivno vodenje in odgovornost v ZSMS — predavatelj Slavko Mežek;

— skupne osnove planiranja za srednjeročno obdobje 1981—1985 za SOZD SZ — železnico Jesenice — predavatelj Peter Kunc;

— skupne osnove svobodne menjave dela — predavatelj Pavle Dolar;

— vloga in položaj ZSMS v samoupravni socialistični družbi — predavatelj Edo Gruden;

— vloga ZSMS v delegatskem sistemu — predavatelj Nada Dejak.

Ta dan so bili mladi s predavanji zadovoljni, pokazali so pa veliko zanimanje za temo skupne osnove planiranja.

Nedelja: Največ pozornosti so namenili volilni konferenci, na kateri so po poročilu in razpravi izvolili novega predsednika sveta SOZD SZ Tihomirja Kostiča, podpredsednika pa je Uroš Sink iz metalurškega inštituta. Dogovorili so se, da se bodo o predlogu za program dela dogovorili na prvi seji sveta ZSMS SOZD SZ, ki bo januarja.

O poteku in razpravah ter o sprejetih sklepih na programski volilni konferenci bomo poročali več v naslednji številki Železjarja.

Z. Smagin

Med seminarjem na Bledu (Foto V. Hribar)

OBISK VOJAKOV V ŽELEZARNI

V sredo, 19. decembra, so si jeseniški železarje prišli ogledat vojaki iz karavle na območju naše občine in vojne pošte Radovljica in Bohinjska Bela. Podrobno so se seznanili z delom v temeljnih organizacijah združenega dela Plavž in Jeklarna, ogledali pa so si tudi tehnični muzej. Po ogledu je koordinacijski svet ZSMS Železnice pripravil za vse skupno malico, sledili pa si tudi razgovori.

Sekretar KS ZSMS Železnice Tihomir Kostič je na začetku vse pozdravil, predsednik delavskega

sveta Železnice Jože Ulčar pa je podrobneje predstavil delovno organizacijo Železnice in njeno samoupravno organiziranost. Ana Pagon jim je predstavila delo mladinske organizacije in ostalih družbenopolitičnih organizacij v Železnici.

Za sprejem in uspešno organizacijo se je mladinskim in delovnim organizacijam Železnice zahvalil v imenu vojakov kapetan Josip Jauk z željo, da se sodelovanje z vojniki razširi prav na vsa področja.

Z. Smagin

Obisk graničarjev v naši Železnici (SK)

Pripravljenost je vedno boljša kakor golo pričakovanje...

Tito

29

ZAŠČITA ŽIVALI V PRIMERU ABK NAPADA

Zaščita živali v primeru ABK napada

Znamenja in potek bolezni so v glavnem odvisna od vrste, starosti in odpornosti živali ter od seva in števila klic, ki vdrjo v organizem. Mlade (teleta, jagenjčki, prašički itd.) in oslabele živali so veliko bolj občutljive za okužbo in zbolijo za hujšimi in hitrejšimi oblikami bolezni, ki povzročajo veliko poginov. Poleg tega so znamenja odvisna od tega ali je okužba prvotne (samostojne) ali drugotne narave, t.j. ali sledi neki drugi okužbi, ki je že oslabil organizem.

Živali v glavnem zbolijo za tremi oblikami bolezni: želodčno-črevesno, splošno zastrupitvijo krvi in salmoneloznim izvrženjem. Pri želodčno-črevesni obliki se lahko razvijejo različne oblike in stopnje vnetja želodca in črevesja. Pri splošni zastrupitvi opazimo naslednja znamenja: krvavitve po notranjih organih, zelo so povečana jetra in vranica, degeneracijo ali odmiranje nekaterih organov, kopičenje vnetne tekočine v telesnih votlinah itd.

Zdravljenje. Čeprav je zdravljenje salmoneloz z sulfagvanidinom in klormicetinom včasih uspešno, vendar ga za živali ne priporočamo, ker zdravljene živali lahko ostanejo zelo nevarni klicenosci.

Glede na omenjeno in na to, da so živali glavni vir okužbe za človeka, moramo ukreniti vse potrebno za preprečevanje in zatiranje salmoneloz.

SALMONELOZE PRI POSAMEZNIH VRSTAH ŽIVALI

Salmoneloza prašičev — paratífus prašičev

To je kužna bolezen predvsem mladih prašičev, ki se lahko pojavi v obliki splošne zastrupitve krvi ali želodčno-črevesnega vnetja. Za okužbo so najbolj občutljivi prašiči v obdobju odstranitve in prehoda na druge vrste hrane. Bolezen se razvije v 4—6 dneh po okužbi in lahko poteka v zelo hitri ali hitri obliki. Pri zelo hitrem poteku se lahko zgodi, da prašiček pogine čez noč, čeprav je bil še zvečer popolnoma zdrav, pri hitri pa poginejo prašiči v 2—4 dneh. Oboleni prašiči kažejo naslednja znamenja: povečano telesno temperaturo (40,5 do 41,5 stopinj Celzija), oteženo, neješčnost, splošno oslabelost, veliko žejno in drisko na začetku bolezni. Značilno je, da prašiček leži na trebuhu. Druga ali tretja dne bolezni koža pordeči, kar pomeni da bo prašiček kmalu poginil. Pri počasni želodčno-črevesni obliki prevladujejo znamenja kroničnega vnetja želodca in črevesja (gastroenteritis), ki jih spremljata izredna oslabelost in zahiranost.

Ta oblika se navadno razvije, če žival preboli obliko splošne zastrupitve krvi ali pa je ta bila posebno blage narave. Prašiči, ki prebolijo kronično obliko salmoneloz, ponavadi ostanejo zahrani in klicenosci. Bolezen preprečujemo tako, da odstranimo bolne prašičke od zdravih in da zdrave razdelimo v manjše skupine. Najbolj primerno je odstraniti bolne, zdrave pa cepiti, da jih zaščitimo pred okužbo.

Salmoneloza govedi

Salmoneloza govedi je kužna bolezen, ki napada predvsem teleta kot množična okužba črede ali živali v hlevu, medtem ko zbolijo odrasla goveda samo posamezno in precej redkeje. Za salmonelozo zbolijo najpogosteje teleta v starosti 10 do 40 dni, starejša teleta pa zbolijo samo, če so hudo oslabela zaradi neustrezne prehrane ali drugih vzrokov in če so okužena z velikim številom salmonel. Bolezenska znamenja se kažejo čez 5 do 8 dni po okužbi.

Nadaljevanje

SESTANEK OO ZSMS TOZD ELEKTRODE

V petek, 21. decembra, je OO ZSMS TOZD Elektrode imela svoj redni sestanek. Pregledali so dosedanje delo in v razpravi, katerega je sledila, ugotovili, da se dejavnost organizacije v TOZD ni čutila, ker vodstvo OO ni bilo aktivno kot je treba in si ni prizadevalo izpeljati sprejetih nalog.

Govorili so o nadaljnjem delu, poudarili pa so tudi ključne življenjske probleme v TOZD — produktivnost, prisotnost na delovnem mestu, delovna disciplina, neopravičeni izostanki z dela, kadrovska vprašanja in akcija za izbor najboljšega mladega delavca samoupravljalca.

Na sestanku so bili prisotni predstavniki DPO, vodstvo TOZD in sekretar KS ZSMS Jesenice Tihomir Kostič, ki je načel vprašanje vključevanja mladih v razpravo o letnem družbenem planu, o akciji za izbor najboljšega mladega delavca, o nalogah OO ter sodelovanju z drugimi DPO.

Dogovorili so se, da do prve polovice januarja zadolženo vodstvo izpelje programsko volilno konferenco in pripravi predlog programa, ki naj bi izražal želje in interese mladih, ki so na tem sestanku že povedali, kako naj bi bil sestavljen program dela njihove proizvodnje.

Z. Smagin

HVALA ZA RAZUMNO POMOČ

V soboto, 15. decembra, smo imeli dijaki 4. letnika ekonomske srednje šole na Jesenicah ples s srečelovom v hotelu Larix v Kranjski gori. Z organiziranjem plesov si namreč hočemo vsaj delno znižati stroške maturantskega izleta. Dobitke za bogat srečelov so prispevale naslednje organizacije združenega dela in privatniki z Jesenic: Državna založba Slovenije, trgovsko podjetje Merkur, dežnikar in brusilec Janez Jenko, cvetličarna Podpac, cvetličarna Zvonček, tiskarna Cvetkovič, lekarna, prodajalna Ona-on, optik Vinko Mesec, zlatar Mohorič, poslovalnici Jugobanke in Ljubljanske banke, prodajalni Peko in Beko, urarja tov. Brelih in tov. Kežar, čevljar Teslić, ključar Frelih, trgovski podjetji Zarja in Kovinotehna, mlečna restavracija pri gimnaziji, Delikatesa, tovarna IPI, Vodovod Jesenice, veleprodaja cigaret TOZD TTL in Zveza šoferjev in avtomehnikov na Jesenicah.

Če smo koga pozabili omeniti, se mu opravičujemo, hkrati pa se vsem, ki so nam res v veliki meri pomagali, še enkrat lepo zahvaljujemo.

Učenci 4. ESS

ALI BO PROIZVODNI NAČRT ZA LETO 1980 MOGOČE URESNIČITI?

(Nadaljevanje s 1. strani)

izsek iz srednjeročnega plana, ne sme biti vzrok, da ne bi ponovno preverili realne izgleda za uresničitev postavljenih ciljev.

S pripravo gospodarskega načrta za leto 1980 smo v TOZD Žičarna letos pričeli že v septembru, torej dovolj zgodaj, da ni bilo treba hiteti in smo lahko vse podatke in odločitve dobro pretehtali. Zaradi ugodne situacije na tržišču vlečene žice, smo se odločili, da bomo vključili maksimalne napore za proizvodnjo čimbolj kvalitetnega asortimenta, kolikor dopuščajo proizvodne naprave.

V proizvodnem programu smo povečali količino žic iz avtomatskih jekel, posebnih jekel za vijake in elektrodne žice EPP, to so izdelki, katerih prodajna cena presega 20.000 dinarjev/tono. To spremembo so nam omogočile v letošnjem letu pridobljene izkušnje in osvojenosti tržišče ter dejstvo, da smo na račun manjših potreb TOZD Žebljarna in TOZD Elektrode lahko povečali količino vlečene žice za prodajo. Bilanca jekla za leto 1980 je predvidevala, da bomo iz tujih virov pridobili 20.000 ton toplovaljane žice in se bodo domači jeklarji in valjavci lahko posvetili izdelavi kvalitetnejšega vložka.

Tako pripravljeno gospodarski načrt je po ovrženju pokazal, da s planiranim programom v celoti pokrijemo vse obveznosti in še nam ostane 67,3 milij. din čistega dohodka, ki zagotavlja solidno osnovo za delitev OD in SSP ter formiranje rezervnega in poslovnega sklada. Torej gospodarski načrt za leto 1980 je sestavljen kvalitetno in je upošteval vse realne možnosti za njegovo realizacijo znotraj TOZD Žičarna.

Žal pa vsebuje nekatere slabosti zunanjega izvora, ki jih sicer poznamo, vendar jih ali ne želimo upoštevati ali pa se ne zavedamo njihovih posledic. Ustavitelj valjarne profilov, neredno obratovanje konti liva, nezadostna kapaciteta brušenja blumov v adjustaži bluminga ali slabša kvaliteta površine gredic, premajhna sigurnost pri odlaganju šarž v jeklarni, so samo nekateri od vzrokov znotraj Železarnice, ki poleg spremene situacije v nabavi toplovaljane žice v Zenici povzročajo že sedaj dvom v realizacijo postavljenega proizvodnega plana. O tem je bilo govora tudi na sestankih SDS, ko so bili delavcem prikazani osnovni cilji gospodarskega načrta za leto 1980. Skoraj na vseh SDS podpirajo predlog plana, ker se zavedajo, da bo le v realizacijo osnovnih planskih nalog mogoče zagotoviti tudi pogoje za delitev ustvarjenih sredstev. Trenutno stanje v proizvodnji jekla preko konti liva je takšno, da ni garancije za proizvodnjo niti 40.000 ton blumov, kako naj bi proizvedli še dodatnih 20.000 ton, da bi kompenzirali toplovaljano žico iz drugih virov. Kljub vsem naporom brušilni stroji v adjustaži bluminga ne bodo zmogli potreb po brušenju, saj ni mogoče pričakovati večjih količin že v januarju.

Nabavni sektor ni do sedaj uspel zaključiti niti ene pogodbe za nabavo toplovaljane žice v zahtevanih kvalitetah, razpoložljivo betonsko železo pa je le delno uporabno. Prav tako se lahko trenutno računa le na 3.000 ton vlečene žice za TOZD Žebljarna iz drugih virov ter 1.000 ton vlečene patentirane žice za TOZD Žičarna.

Kaj nam torej prinaša navedena situacija?

Že v januarju bomo morali prilagoditi operativne plane dejanskemu stanju, kar pomeni odstopanje od družbenega plana gotovih proizvodov pri vlečni žici za 200 - 400 ton in pri valjani žici za 2.000 ton. Povečani pritisk med TOZD zaradi teh dodatnih količin žice v najmanj kvalitetnem asortimentu pa pomeni zmanjšanje pozornosti na redno dobavo žice v kvalitetnem asortimentu.

Zato se bojimo, da ne bomo uspeli uresničiti programa akcij za izboljšanje stanja, katerega smo sprejeli v letošnjem IV. tromesečju in za katerega smo sklenili, da velja tudi v naslednjem letu.

Ker ne bi želeli, da ostane vse samo pri ugotovitvah je bil na sestanku delovodij sprejet sklep, da se pred sejo DS TOZD skliče širši posvet o problematiki v zvezi z realizacijo gospodarskega načrta v letu 1980.

Na sestanku, kateremu so prisostvovali predstavniki poslovnega odbora, nabave, oddelka za plan, oddelka za operativno planiranje, predsedniki DPO v TOZD, predsedniki samoupravnih organov in vodstvo TOZD je bila izpostavljena cela paleta problemov z namenom, da se predvidijo posledice in eventualno najdejo ustrezne rešitve.

Neizpolnjevanje planskih obveznosti pomeni neredno in nezadostno dobavo naših proizvodov kupcem, s katerimi smo že sklenili pogodbe in pričakujejo boljšo preskrbo, kot so jo bili deležni letos. Zaradi nedoseženih planskih kazalcev ne moremo računati s poslovnim rezultatom, ki nam zagotavlja vse »ugodnosti« pri delitvi čistega dohodka. Neurejeni odnosi med TOZD na področju preskrbe z vložkom ter dodatne obremenitve zaradi pomanjkanja ustreznega vložka na tržišču, bodo onemogočali dobro izkoriščanje proizvodnih kapacitet in izboljšanje tehnološke in delovne discipline.

Vse posledice je težko predvideti, nekatere pa so nam že poznane zaradi podobne situacije ob koncu letošnjega leta.

Iz razprave in predlogov sodelujočih so bili na posvetu sprejeti naslednji zaključki:

1) Gospodarski načrt TOZD Žičarna za leto 1980 je sprejemljiv vendar ob trenutno znanih pogojih ni realnih izgledov za njegovo realizacijo predvsem v kvalitetnem asortimentu.

2) Problematika preskrbe z vložkom je prisotna in se bo tečeče reševala pri sprejemanju mesečnih operativnih programov.

3) Zadolži se nabavni sektor, da pripravi program akcij za pridobitev planiranih količin TVZ iz zunanjih virov.

4) Poslovodni odbor naj se aktivneje vključi v proces koordinacije

dela med TOZD in to od izdelave jekla na konti livu, priprave gredic v brušilnici bluminga do programa valjanja v valjarni žice.

5) Zadolži se TKR za večjo prisotnost pri reševanju problematike kvaliteten žic v vseh fazah od izdelave jekla do površinske obdelave hladno vlečene žice.

6) Z razpravo in zaključki se seznaniti tudi DS TOZD Žičarna in DS Železarnice.

ob sprejemanju gospodarskega načrta.

Celotna aktivnost v zvezi s sprejemanjem gospodarskega načrta TOZD Žičarna za leto 1980 je bila organizirana z namenom

- da se pri planiranju uporablja čim več realnih kazalcev,

- da se upošteva dejanske pogoje za izpolnjevanje planskih obveznosti,

- da se opozori vse, da plan TOZD ni samo naloga te TOZD temveč vseh, ki sodelujejo v proizvodnem procesu,

- da se pravočasno sprejmejo ukrepi za sanacijo stanja,

- da se angažira pri reševanju tudi družbenopolitične dejavnike na ožjem in širšem področju.

Zavedati se moramo, da planiranje ni samemu sebi namen, temveč, da s kvaliteto izdelanih planov in njihovo realizacijo dokazujemo sebi in drugim stopnjo organiziranosti in pripravljenosti za doseganje skupnih družbenih ciljev. Vprašanje v naslovu pa naj bo spodbuda vsem, ki sodelujemo v procesu planiranja in proizvodnje, da se po svojih močeh in sposobnostih angažiramo za doseg čim boljših rezultatov.

Janez Komel

NAGRADA ZA VZORNO UREJENO SKLADIŠČE

Za vzorno urejeno skladišče rezervnih delov je delavski svet Valjarne debele pločevine podelil nagrado 2.000 din tovarišu Franciju Auerju.

Koliko poštrevovalnega in vestnega dela je treba, da se delavski svet odloči dati priznanje nekomu za njegovo delo?

Franci Auer

Pove še, da je od predhodnika dobil dobro urejeno skladišče, da dobro sodeluje z asistentom za delovne naprave, kar je pogoj, da skladiščno-materialna služba sploh lahko deluje.

»Ko bi skladišče bilo še enkrat večje, bi bilo premajhno,« pove, ko se poslavljata.

Res je. Kljub temu, da je skladišče vzorno urejeno, je opazna prostorska stiska. Del materiala je vskladščen kar v obratu poleg linije za valjanje. To so zlasti večji kosci: valji, deli ogrodja itd.

Poslovna se. Franci se vrne v skladišče, sam pa se napotim proti izhodu. Le kratek čas sem se pogovarjal z njim, vendar sem v njem spoznal vestnega in poštenega delavca, ki si je priznanje delavskega sveta res zaslužil.

Hkrati pa sem razmišljal o tem, da bi morali vestne in odgovorne delavce na vseh področjih in povsod bolj ceniti in jim izrehati moralna in materialna priznanja. Pri tem pa smo največkrat še preveč sebični, čeprav bi bila tudi to oblika boja proti nedelu, nedisciplini, neodgovornosti. Že to, da dobro delo opazimo, mnogim veliko pomeni!

db

V SOBOTO SEJA DELAVSKEGA SVETA ŽELEZARNE

Predsednik Jože Ulčar v soboto, 29. decembra, sklicuje četrto sejo delavskega sveta delovne organizacije Železarna. Poleg pregleda sklepov zadnje seje in poročila predsednika poslovnega odbora delegatom predlaga v razpravo in sprejem:

- gospodarski načrt železarnice Jesenice za leto 1980,
- informacijo o izgradnji jeklarne 2.
- Na seji bodo opravili tudi naslednja imenovanja:
- podpredsednika poslovnega odbora,
- vodja finančno računovodskega sektorja,
- vodja prodajnega sektorja,
- delegata v koordinacijski odbor za ljudski odpor in družbeno samozasčito in
- delegata za skupščino INA - NAFTA Lendava.

Delegatom pa bodo posredovane tudi naslednje ugotovitve:

- o udeležbi in izidu referendum pri sprejemanju statuta SOZD Slovenske železarnice in samoupravnega sporazuma o dodatnem financiranju telesne kulture, kulture in drugih družbenopolitnih dejavnosti,
- o sprejemanju sprememb samoupravnega sporazuma o merilih, pogojih, načinih in postopkih za doseg dogovorjenega uvoza blaga in storitev ter odliva deviz za leto 1979,
- o sprejemanju sprememb samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev za zagotovitev materialne osnove za delo samoupravne skupnosti za ekonomske odnose s tujino,
- o sprejemanju samoupravnega sporazuma o merilih, pogojih, načinih in postopkih za doseg dogovorjenega uvoza blaga in storitev ter odliva deviz za leto 1980,
- o sprejemanju samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev v sklad skupnih rezerv občin Jesenice in
- o sprejemanju pravilnika o izvajanju periodičnih pregledov žerjavov oziroma dvigal v železarni.

O vseh navedenih zadevah so se predhodno izrekli delavci in samoupravni organi v TOZD in delovnih skupnostih in bodo na seji delavskega sveta delegati sprejemali ugotovitvene sklepe.

ANALIZA PROIZVODNIH STROŠKOV V NOVEMBRU

(Nadaljevanje s 1. strani)

V Jeklarni je znašala preokračitev stroškov 19,96 milijona dinarjev. V SM jeklarni so poslovali z 8,5 milijona dinarjev višjimi stroški, kar je posledica slabšega izplena proizvodnje in nedosežene planirane proizvodnje. Zaradi višjih izplenov so porasli stroški vložka (2,5 milijona dinarjev), zaradi nižje proizvodnje, kot je bila načrtovana, pa so bili predelavni stroški višji kar za 7,4 milijona dinarjev.

Elektrojeklarna pa je imela v novembru za 14,1 milijon dinarjev višje proizvodne stroške. Izpleni, doseženi v tem mesecu, zelo odstopajo od planiranih, kar je povečalo stroške vložka za 7,2 milijona dinarjev. Obremenitve Hladne valjarne Bela in Valjarne bluming-štekel so znašale 2,8 milijona dinarjev, predelovalni stroški pa so bili višji od planiranih za 6,6 milijona dinarjev. Slabši asortiment proizvodnje je povečal stroške kar za 1.838 din na tono, kar je za doseženo proizvodnjo znašalo 21,6 milijona dinarjev.

Zvišanje stroškov na kontilivu je nastalo zaradi nižje dosežene proizvodnje kot je bila planirana.

V Livarni so presegli načrtovane stroške zaradi nekoliko nižje proizvodnje od planirane in slabšega asortimenta proizvodnje. Skupno znaša zvišanje 0,5 milijona dinarjev.

Glede stroškov je bilo v mesecu novembru najslabše stanje v Valjarni bluming-štekel, kjer so dejanski stroški presegli načrtovane za 35,99 milijona dinarjev. Največji porast je nastal pri vložku in sicer 23,8 milijona dinarjev, od tega je 10,2 milijona dinarjev zvišanje zaradi preizkušene planske cene za srednjo pločevino razrezano iz nabavljenih travok. 8,3 milijona dinarjev zvišanja zaradi nevidenitane prevleke porabe v preteklih mesecih. 5,1 milijona dinarjev pa zaradi nižje doseženih izplenov in sicer na blumingu za 0,8% ter na šteku za 1,5%. Na višje predelavne stroške za 8,7 milijona dinarjev pa je v večji meri vplival

slabši asortiment proizvodnje (več proizvodnje bluminga in manjši štekel).

Preokračitev stroškov v Valjarni žice in profilov je znašala 2,4 milijona dinarjev in je nastala v valjarni profilov (1,5 milijona dinarjev), razliko do 2,4 milijona dinarjev pa so povzročile višje interne cene storitvenih temeljnih organizacij.

V Valjarni debele pločevine so bili višji stroški (4,98 milijona dinarjev) posledice višjih predelavnih stroškov ob nižje doseženi proizvodnji (za 740 ton) in porasta interne cene storitev.

Doseženi izplen je bil nižji za 3,7%, kar je zvišalo stroške vložnega materiala. Stroški vložka bi bili višji, če ne bi bilo razlike med plansko ceno nabavljenih in domačih slabov.

Dejanski stroški so v temeljni organizaciji Žičarni višji od načrtovanih za 2,5 milijona dinarjev, predvsem na račun višjih predelavnih stroškov in višje interne cene storitev. Stroški vložnega materiala so bili nižji od predvidenih.

Tudi v Profilarni niso dosegli načrtovane proizvodnje, zato pretežni del porasta stroškov (2,6 milijona dinarjev) odpade na višje stroške predelave. 6.997.841 - dinarjev zvišanja pa je v tem mesecu nastalo zaradi napake v prejšnjih obračunih.

V temeljni organizaciji Elektrode so dosegli le 80,5% načrtovane proizvodnje, skupni proizvodni stroški so višji od planiranih za 3,6 milijona dinarjev, od tega stroški vložnega materiala odstopajo za 0,9 milijona dinarjev (slabši izplen za 2,8%), predelavni pa za 2,8 milijona dinarjev. Tudi v Žebljarni je bila vzrok višjim stroškom (0,9 milijona dinarjev) nižje dosežena proizvodnja in nekoliko slabši izpleni.

V temeljnih organizacijah Strojne delavnice, Remontne delavnice, Vzdrževanju in Transportu niso dosegli planiranih izdelavnih ur, kar je vplivalo na višje stroške v teh temeljnih organizacijah. Na zvi-

Zvišanje - znižanje stroškov v novembru

TOZD	november	jan. - november	povprečno
Plavž	4.427.021	11.461.248	1.041.932
Jeklarna	20.233.388	49.899.980	4.536.362
Razlike v ceni kvalitete	- 268.764	1.376.843	125.167
Skupaj	19.964.624	51.276.823	4.661.529
Livarna	491.190	- 1.872.408	- 170.219
Bluming-štekel	35.993.410	177.421.193	16.129.199
Valj. žice in profilov	2.353.393	- 22.231.176	- 2.021.016
Valj. žice debele pločevine	4.986.062	15.720.043	1.429.095
Hladna valjarna Bela	- 15.586.990	- 52.579.284	- 4.779.935
Hladna valjarna	- 705.232	- 28.785.028	- 2.616.821
Žičarna	2.508.280	- 4.697.248	- 427.022
Profilarna	9.534.926	2.525.086	229.553
Podbojarna	440.935	1.166.126	106.011
Jeklovlek	- 12.021.042	- 81.549.380	- 7.413.580
Elektrode	3.617.129	7.226.120	656.920
Žebljarna	864.772	4.368.712	397.156
Strojne delavnice	2.696.038	- 1.300.583	- 118.234
Remontne delavnice	4.104.373	3.146.935	286.085
Vzdrževanje	4.708.115	4.513.892	410.354
Energija	15.803.699	23.484.772	2.134.979
Transport	2.133.909	- 2.743.352	- 249.396
369 Kovinoservis	- 1.116.529	- 6.915.590	- 628.690
db SKUPAJ	85.198.083	99.636.901	9.057.900

šanje je vplival tudi porast osebnega dohodka, ki je v tem mesecu višji zaradi poročila osebnega dohodka in višjih tarifnih postavk.

V temeljni organizaciji Energija je odstopanje dejanskih stroškov od planiranih znašalo 15,8 milijona dinarjev, pri tem pa so stroški najbolj porasli zaradi višje nabavne cene kupljene električne energije, potem zaradi visokih stroškov dovoza tekočega kisika, montaže vodikovoda in popravila kompresorja. Temeljne organizacije Hladna valjarna Bela, Hladna valjarna Jesenice in Kovinoservis so v mesecu novembru z vidika stroškov bolje poslovale.

V Hladni valjarni Bela so bili dejanski stroški nižji od planiranih za 15,6 milijona dinarjev, na kar so vplivale predvsem nižje cene tujega vložka v primerjavi z vložkom iz Valjarne bluming-štekel. Stroški predelave so bili višji od načrtovanih.

V Hladni valjarni Jesenice so z nižjimi cenami nabavljenih TVT znižali stroške vložka. Polletni plan proizvodnje so izpolnili le 87,8%, kar je vplivalo na zvišanje predelavnih stroškov.

Načrtovani proizvodnji so se v Jeklovleku zelo približali, dosegli so boljše izplene kot so jih predvidevali, kar vse je vplivalo na nižje proizvodne stroške. Poleg znižanja predelavnih stroškov je bilo 12 milijonov dinarjev znižanja stroškov vložnega materiala, na kar so v veliki meri vplivale previsoke planirane cene za profile.

Tudi v temeljni organizaciji Kovinoservis so poslovali z nižjimi stroški od načrtovanih.

N.P.

RAZPOREJANJE ENERGIJE V ČRNI METALURGIJI

(Nadaljevanje s 1. strani)

Z razvojem merilno regulacijske tehnike in avtomatike se vedno bolj uveljavlja centralna razporeditev — dispečerizacija energije v podjetjih črne metalurgije. V sodobni organizaciji dela, posebno v podjetjih, ki so veliki porabniki goriva in energije, si ne moremo zamisliti poslovanja — gospodarjenja z energijo — brez dispečerskih centrov. Razvoj računalniške tehnike je omogočil, da v teh novih centrih uvajajo procesne računalnike, s čimer se oblikujejo ustrezni sistemi oziroma podskupini v okviru integralnega sistema avtomatskega upravljanja v podjetju. Potreba po zagotovitvi zanesljive proizvodnje energijskih medijev, kot so to VP plin ali generatorski plin, toplotna energija (para, topla voda), električna energija oziroma nabava mazuta, zemeljskega plina, kurilnega olja, koks, električne energije, kot tudi oskrbovanje velikega števila porabnikov energije različnih stopenj pomembnosti, zahteva centralni nadzor nad stanjem energijskih sistemov ter upravljanja in intervencije, posebno v trenutkih spremljanja bilanc proizvodnje in potrošnje. Delo sodobnih dispečerskih centrov z uporabo elektronskih procesnih računalnikov zagotavlja izenačevanje, optimizacijo in sinhronizacijo procesov v proizvodnji, transportu, distribuciji in potrošnji energijskih virov. Te osnovne naloge se realizirajo s fazami planiranja, nadzora in s celovitim vodenjem sistema.

Da bi ugotovili kako članice Združenja črne metalurgije Jugoslavije rešujejo vprašanja razporeditve energije oziroma energijskih medijev, tako glede avtomatizacije kot energetike, je bil v Zenici posvet o teh vprašanjih, ki smo se ga udeležili predstavniki obratov RTA, toplotne energije, elektro energije in centra za obdelavo podatkov. Z ostalimi udeleženci smo izmenjali informacije o dosedanjem delu in doseženih rezultatih pri reševanju te problematike in se dogovorili o načrtih za bodoče.

Uvodna tema posvetovanja so bili referati predstavnikov rudarsko metalurškega kombinata Zenica o njihovi koncepciji razporejanja energijskih medijev, o organizaciji sistema za zbiranje podatkov in prenosu informacij in sistema za obdelavo podatkov in uporabo procesnega računalnika za predstavitve rezultatov obdelave. Realizirati nameravajo informacijski upravljalški sistem razdeljen na štiri podskupine:

- dispečerski sistem za elektro energijo
- dispečerski sistem za pline
- dispečerski sistem za vodo
- dispečerski sistem za toplotno energijo.

Vse štiri tehnološko informacijske sisteme naj bi preko procesnega računalnika, ki je lociran v dispečerskem centru za elektro energijo, povezali v integralni sistem z neodvisnimi govornimi zvezami, ki bi poleg komunikacije dispečerjev z vodilnimi tehnologi v proizvodnji omogočila povezavo z vsemi dispečerskimi centri in z ustreznimi servisnimi ekipami ter priključke na interno in javno telefonsko omrežje. Delo imajo razdeljeno v tri etape. Doslej so realizirali in povezali s procesnim računalnikom sistem za elektro energijo in deloma sistem za pline. Ostala dela so v teku.

Ogledali smo si sistem oziroma dispečerski center za elektro energijo in toplotno energijo ter procesni računalnik in nazadnje še konvertorsko jeklaro.

V nadaljevanju so predstavniki združenja jugoslovanskih železarn poročali o sedanjem stanju, aktivnosti in o reševanju problemov s tega področja. Razvila se je razprava in izmenjava mnenj. Ker so posvetovanju prisostvovali tudi strokovnjaki Energoinvesta, ki je izdelal zeniški projekt in sodeluje pri izgradnji sistema in izobraževanju kadrov, smo lahko postavljali vprašanja, ki so se v glavnem nanašala na ekonomsko upravičenost takšnih sistemov in na tehnične probleme pri realizaciji projekta, kakršnega so si zamislili Zeničani. Večina podjetij se je zanimala predvsem za uvedbo procesnih računalnikov za elektro energijo, ker je to najlažje in najcenejše izvesti meritve in je najlažje dojemljiv faktor ekonomičnosti z odpravo tako imenovanih konic. Tudi najperspektivnejše je nakazana rešitev problematike pri sigurnem in neprekinjenem oskrbovanju vseh potrošnikov z električno energijo in povezovanje z lastno proizvodnjo, ki krije del potrebe po tej energiji.

V skupih besedah bi navedel naslednje strnjene ugotovitve:

- pred odločitvijo za takšne sisteme je potrebno ustanoviti celovito ekipo, ki naj argumentira motive za uvedbo računalnika. Naloga te strokovne ekipe naj bi bila z izmenjavo mnenj ugotoviti, kaj podjetje

hoče z uvedbo procesnega računalnika in kaj bo od tega dobilo. Predstavniki ekip naj bi se povezovali z ostalimi predstavniki železarn, da bi izoblikovali skupna stališča.

— Nujna je etapnost — postopnost gradnje zaradi velikih stroškov pa tudi zaradi priprave kadrov in časovno izpolnjevanje sistemov.

— Osnova za uporabo procesnega računalnika oziroma za izgradnjo dispečerskega centra so dobro izvedene lokalne meritve energijskih medijev, kar predstavlja največjo tehnično oviro in najvišje stroške.

— Pri izgradnji novih agregatov je potrebno uvajati meritve energijskih medijev s sodobnimi merilnimi instrumenti (pretvorniki naj dajejo standardni el. signal 0–20 mA, ki je najugodnejši za daljinski prenos in osnova za pretvorbo v digitalni signal, ki ga sprejema računalnik). Nato je potrebna postopna uporaba teh podatkov za racionalizacijo procesa. Staro merilno opremo je potrebno postopoma izpolnjevati oziroma zamenjati.

— Angažirati je potrebno strokovnjake, ki delajo na posameznih področjih in jih uvajati v formirane ekipe, ki bodo določale lokalizacijo meritev in parametre in sodelovale s projektom, kar je predpogoj za uspešno delo.

— Pri izgradnji dispečerskih centrov je osnovno vodilo centralno zbiranje podatkov. Uporaba procesnega računalnika ni nujna. Le-ta naj bi bil šele zadnja faza pri izpolnjenih ostalih pogojih. Centralno zbiranje podatkov je eno, uporaba procesnega računalnika in avtomatska regulacija procesa pa drugo.

— Vzporedno z izgradnjo sistema je nujno osnovati mobilne ekipe, ki bi vzdrževale parametre za procesni računalnik in ekipe za vzdrževanje lokalnih meritev, ker šele dobro izvedene lokalne meritve pogotovo upravičenost in smotnost uporabe procesnega računalnika.

— Pri odločitvah o uporabi računalnika ni vedno nujno iskati ekonomski faktor, ampak gre tu predvsem za centralni nadzor stanja energijskega sistema ter upravljanje in intervencije pri uporabi velikih količin različnih energijskih medijev in zanesljivo in varno oskrbovanje velikega števila porabnikov.

— Cena procesnega računalnika (1,5 do 2 milij. din) je glede na visoke stroške izgradnje ostalega sistema minimalna. Informativno so stroški dosedanje angažiranosti Zeničanov v tej smeri doslej znašali okrog 20 milij. dinarjev.

— Nabava procesnega računalnika je nujno povezana z njegovo smotno uporabo v dejanskem procesu (vzdrževanje, vodenje), kar je povezano z vzgojo kadrov.

— Računalniška oprema je silno neenotna. Proizvajalcev je veliko in zaradi tega se je težje orientirati. V Zenici so se odločili za računalnik francoske izdelave, ki je primeren za težke pogoje in je manj komplicirane izvedbe. Sicer pa smo bili informirani, da se s februarjem pripravlja zakon, ki bo računalniško opremo na jugoslovanskem trgu poenotil.

Naj navedem še nekaj sklepov posvetovanja:

— Na osnovi obstoječega stanja proizvodnje energijske regulacijskih naprav in sredstev avtomatizacije je mogoče in potrebno izgrajevati dispečerske centre za energijo in energetske medije odvisno od velikosti podjetij in količine ter vrste energije.

— Na osnovi informacij je ugotovljeno, da se pri članicah združenja — razen pri nekaterih — ni veliko naredilo pri izgradnji dispe-

čerskih centrov. Vendar se je pri večini članic že pričelo s pripravljalnim delom in analizami (ugotavljanjem stanja) in izdelovanjem koncepcije za pričetek formiranja in izgradnje sistemov za distribucijo energije.

— Pri izgradnji novih in rekonstrukciji obstoječih objektov v podjetjih črne metalurgije je treba računati, da se opremijo z regulacijsko in merilno opremo, potrebno za izgradnjo lokalnih sistemov merjenja in upravljanja, ki se bodo med seboj lahko povezovali v centralni sistem dispečerizacije.

— Glede na to, da je večina članic šele na začetku reševanja problema, ne glede na specifičnost delovne organizacije, menijo da je potrebno, da se skupno izdela koncepcija in projektno nalogo, oziroma osnovo za izdelavo sistema dispečerizacije energije, ki bi delovnim organizacijam služila kot osnova pri razpisovanju natečajev in pri dogovarjanjih.

Za realizacijo te naloge se formirajo delovne grupe strokovnjakov za naslednje dispečerske sisteme:

- a) za elektro energijo — strokovnjaki iz Zenice, Jesenice, Siska, Skopja, Siska, Nikšića in Ruš;
- b) za pline — strokovnjaki iz Zenice, Jesenice, Siska, Skopja in Smedereva;
- c) za toplotno energijo — strokovnjaki iz Zenice, Jesenice, Siska, Smedereva, Skopja in Nikšića;
- d) za vodo — strokovnjaki iz Zenice, Siska, Skopja, Jesenice in Smedereva.

Člani teh delovnih grup bodo tudi predstavniki delovne skupnosti združenja.

Če vse to zopet v skupih in strnjelih besedah prenesemo na našo železarno, potem pri nas stvari izgledajo takole:

— Predvidena je nabava (razpisana je že ponudba) procesnega računalnika za elektro energijo in metalurgijo v stari jeklarni in prav tako za novo jeklaro na Belškem polju. Organizirana je tudi strokovna ekipa, ki pa še nima neposredne povezave z zahtevami proizvodnje.

— Dispečerskih centrov praktično nimamo, razen deloma pri elektro energiji in v tem bistveno zaostajamo za zeniško železarno.

— Lokalnih meritev imamo sicer relativno veliko, vendar so silno neenotne in dokaj zastarele in prostorsko razbite. To seveda ne velja za zemeljski plin. Meritve so v glavnem opremljene s pretvorniki s pnevmatskim izhodom, ki ne omogoča vključitve v enotni sistem in na procesni računalnik. Naloga obrata RTA bi bila v sedanjih fazah izvesti potrebne meritve na novih objektih in uvesti pretvornike z el. izhodom. Naj omenim, da se prav na področju meritev energijskih medijev z merilno zaslonko obetajo veliko strožji kriteriji pri projektiranju in vgradnji prav zaradi potrebe po dobrih in zanesljivih meritvah in pretvorbah, ki so, kot sem že omenil, osnova za nadaljnje delo.

— Poraba energije z novimi kapacitetami in povečanimi zahtevami nenehno narašča. Osnovno gorivo je sicer zemeljski plin (poleg električne energije), vendar trošimo tudi veliko drugih energijskih medijev ali pa so predvideni kot rezervna goriva v primeru izpada osnovnega goriva. Nekega celovitega pregleda nad energetskim sistemom v železarni ob dosedanjem načinu dela nimamo in tudi ne moremo zadovoljivo ukrepati ob pomanjkanju določenih vrst energije ali izpadih in prekopitvi na rezervna goriva. Zato je prav gotovo nujen nadaljnji korak v nakazani smeri, na katerega se bomo morali pripravljati, ga dolgoročno planirati in postopoma osvojiti, pri čemer je nujno slediti razvoju, nujna pa je tudi povezava in izmenjava mnenj v smislu zeniškega posveta.

D. Morić

NEODGOVORNOST POTREBNA JAVNE KRITIKE

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje naše železarne je v okviru dogovorjenega programa v prizadevanjih za nadaljnjo kvaliteto našega tednika Železar, predvsem pa za njegovo nadaljnjo podružbljanje, 20. decembra sklical drugi sestanek delegatov temeljnih organizacij združenega dela in delovnih skupnosti železarn, ki pa je zaradi prisotnosti le štirih delegatov — TOZD Jeklovlek, Vratni podboji, Družbena prehrana in delovne skupnosti za kadrovske in splošne zadeve ter informiranje — odpadel.

Poglejmo si stvari nekoliko podrobneje in ne bo nam težko ugotoviti očitno neodgovornost tistih, ki so za informiranje po zakonu in samoupravnih dokumentih najbolj odgovorni.

Center ja poslal dvanajst dni (12) pred sestankom delegatov — predstavnikov TOZD in delovnih skupnosti, vsem predsednikom delavskih svetov TOZD in delovnih skupnosti, vsem vodjem TOZD in poslovnemu odboru Železarn vabilo s predlogom, da se pred sestankom v TOZD in delovnih skupnostih sestanejo aktivni (predstavniki samoupravnih organov in družbenopolitičnih skupnosti ter vodja TOZD oziroma skupnosti) in oblikujejo mnenja, stališča in predloge, ki jih bo delegat posredoval na sestanku. Za bolj enotno in lažjo obravnavo uresničevanju temeljne vsebinske zasnove Železarja je center predlagal, da bi to presojali iz naslednjih vidikov:

— idejnopolična oziroma razredna angažiranost Železarja,

— ocena vsebinske zasnove (sodanije),

— kaj manjka Železarju za še popolnejše delegatsko-samoupravno informiranje delavcev,

— ocena bralnosti Železarja.

Rezultat vsega tega je bil, kakor smo že omenili, prisotnost štirih delegatov iz 22 TOZD in treh delovnih skupnosti, če izvzamemo Monter Dravograd zaradi krajevne oddaljenosti.

Ne bi posebej poudarjali pomena obveščanja delavcev v združenem delu za njihovo upravljanje in odločanje, moramo pa posebej naglasiti, da je to njihova pravica in dolžnost in da neizpolnjevanje dolžnosti obveščanja pomeni kršitev pravic delavca. To pa je po naših samoupravnih dokumentih hujša kršitev delovne obveznosti.

Dobro se zavedamo, da je tednik Železar le eno izmed sredstev obveščanja, po mnenju delavcev takoj za neposrednim obveščanjem na sestankih samoupravnih delovnih skupin, pa vendar v mnogih primerih tudi osnova za to obveščanje. Zato je toliko bolj nerazumljiv neodgovoren odnos nosilcev te odgovornosti v TOZD in delovnih skupnosti do Železarja, še toliko bolj, ker so na prvem sestanku januarja letos vsi delegati podprli predlog, da se najmanj dvakrat

Nova jedilnica na Javorniku (IK)

PROIZVODNJA SLOVENSKEH ŽELEZARN

Le še nekaj dni in leto se bo prevesilo v zadnje leto izvrševanja srednjeročnega plana, vendar pa nam manjkajo še podatki za december, da bi lahko naredili letošnjo bilanco. Rezultati, doseženi v mesecu novembru, vsaj kar zadeva proizvodne dosežke, niso prav nič popravili stanja po desetem mesecu. Proizvodnja surovega železa in surovega jekla je bila celo nižja kot v oktobru, pri blagovni proizvodnji pa so edino v železarni Štore presegli mesečni načrt in to za okoli 3000 ton izdelkov, tako da je skoraj v celoti dosežena mesečna načrtovana količina za SOZD Slovenske železarne.

Že prejšnji mesec smo poročali o rekordnih dosežkih pri izvozu in napovedovali dobre rezultate tudi za zadnja dva meseca. Napovedi so se več kot uresničile, saj so izvožene količine izdelkov še višje kot pretekli mesec. Mesečna vrednost izvoza je bila nekaj nad 6,7 milij. dolarjev. Skupno je že dosežena raven letnega načrta izvoza za 11 mesecev, načrtovane vrednosti pa ne bo več možno ujeti. Posebno razveseljuje je to, da je bila dosežena vrednost izvoza ob tako visoki prekoračitvi poprečno načrtovane vrednosti za mesec dni samo 4 % nižja, kot je bila prekoračitev načrta za izvožene količine izdelkov.

Vrednost prodanih izdelkov je bila približno enaka mesečno načrtovani vrednosti, čeprav je nekoliko nižja, kot je bila dosežena v oktobru.

Mesec november je bil torej ponovno mesec s slabimi proizvodnimi dosežki v večini delovnih organizacij. Kje so vzroki?

Delovnih dni je bilo zaradi praznikov nekaj manj kot druge mesece. Tudi v lanskem novembru so bili prazniki, vendar je bila proizvodnja pri mnogih izdelkih boljše, predvsem pa pri surovem jeklu.

V novembru dosežena proizvodnja surovega železa je bila za okoli 800 ton nižja kot v oktobru in je bila mesečno načrtovana količina dosežena le 97 %. Na štorskem elektroplavžu so presegli mesečni načrt kar za 28 %. Naslednje na obeh jeklenih plavžih in slaba kvaliteta koks pa so bili vzrok, da so izvršili le 90 % načrta.

Proizvodnja surovega jekla je bila dosežena le 86 %. V jesenjski jeklarni je bila sedem dni v popravilu ASEA-električna obločna peč, v martinarni pa so ves mesec obratovali le s štirimi pečmi. Razen okvare na eni peči je bila glavna ovira daljše popravilo livnega žerjavnega.

V železarni Ravne so mesečni načrt proizvodnje surovega jekla izvršili 98 %; zaostanek je nastal zaradi praznikov. Težave so imeli z vložkom, saj so v skladišču ostali skoraj brez jeklenih odpadkov.

V železarni Štore nova električna peč še vedno ni obratovala. Do praznikov so jo dokončali in bo dala prvo proizvodnjo v decembru. Prva peč je delala dobro in so operativni plan presegli za 1,6 %. Težave so imeli zaradi slabše vzdržnosti dolomitnih oblog, kar je v določenih meri vseeno vplivalo na proizvodnjo.

Zaostanek za mesečno načrtovano blagovno proizvodnjo znaša okoli 300 ton v železarnah in 220 ton pri predelovalcih. Kot je že v uvodu

letno sestanejo in razpravljajo o navedenih vprašanjih in ker so bili vodje TOZD še ustno obveščeni o tem sestanku.

V našem pravilniku o samoupravnem informiranju in komuniciranju v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih je natančno opredeljeno, da:

»Posebno odgovornost za informiranje v TOZD in delovnih skupnostih nosijo delegacije, delavski sveti in vodja TOZD oziroma delovne skupnosti, na nivoju Železarn pa delavski svet, delegacije, delegati in poslovodni odbor.«

Po vsem tem odgovornosti za tako neodgovoren odnos do informiranja ne bo težko ugotoviti, razen seveda, če vsi nosilci odgovornosti menijo, da smo v TOZD in delovnih skupnostih naše železarne naredili že vse za »redno, pravočasno, resnično, popolno ter po vsebini in obliki dostopno obveščanje delavcev« o vseh vprašanjih, kar naj zagotavlja, da bodo delavci resnično v svojem skupnem in splošnem družbenem interesu odločali o svojem delu in o pogojih in rezultatih svojega dela.

omenjeno, so samo v železarni Štore presegli za 21 % mesečno načrtovano količino. Proizvodnja traktorjev je bila dosežena 86 %, kar nekoliko zmanjša sicer dober dosežek proizvodnje za prodajo. Predelovalci so izvršili mesečni načrt proizvodnje 93 %, večji zaostanek so imeli v Plamenu Kropa — 15 %, kar seveda občutno vpliva na skupni dosežek, čeprav so imeli ostali manjše zaostanke.

Čez mesec dni, ko bomo imeli pregled nad letnimi proizvodnimi rezultati, se bomo malo več zadržali pri posameznih proizvodih in tudi medsebojnih menjavah v okviru SOZD Slovenske železarne. Neredne medsebojne dobave, oziroma pomanjkanje vložka, je pri navedbah problematike med najpogostejšimi vzroki za izpad proizvodnje. Pri predelovalcih so imeli za november zaradi praznika vsi nekoliko nižje mesečne načrte, ki so jih v večini temeljnih organizacij tudi izvršili.

Mesečni načrt izvoza je bil presegel za 39 %. V železarnah so vse tri presegle mesečni načrt in ga izvršile skupno 143 %. Med predelovalci so presegli načrt samo v Žični Celje in to za 89 %, kar je zadoščalo, da imajo tudi skupno 100 % izvršitev.

Vrednost izvoza je bila dosežena za železarne 135 %, pri predelovalcih 121 %, torej za 21 % višje kot količinska izvršitev in je skupno za Slovenske železarne izvršen mesečni načrt vrednosti izvoza 133 %.

Mesečni načrt vrednosti prodaje so izvršili:

V železarni Jesenice 99 %, v železarni Ravne 94 %, v železarni Štore 122 % in skupno železarne 103 %. Med predelovalci je bila vrednost prodanih izdelkov višja od načrtovane v vseh delovnih organizacijah in skupno 18 % višja od načrta.

Eksterna realizacija je po 11 mesecih 26 % večja od dosežene v lanskem letu ob koncu novembra in skoraj na ravni načrtovane vrednosti za letošnje preteklo obdobje.

Ko boste prebrali tale prispevek o novembrskih rezultatih, bo le še nekaj dni manjkalo do konca leta. Kar je, in ni kaj prida se ne da več popraviti. Kot že sedaj kaže, bodo, razen pri izvozu in razumljivo pri vrednosti prodaje, ostali rezultati za letošnje leto komaj na ravni lanskega leta ali pa bodo celo slabši. Prihodnje leto bo pa zagotovo boljše.

Milan Marolt

INFORMACIJE KOT SREDSTVO OSVOBAJANJA

V socialistični družbi se mora v primerjavi s kapitalistično značaj informacij bistveno spremeniti. Iz sredstva manipulacije, iz sredstva oblasti vladajočega razreda morajo informacije postati sredstvo osvoboditve človeka. S stališča naše družbene ureditve je zato nedopustno (čeprav je taktično gledano morda trenutno opravičljivo), da bi si direktor neke SOZD ne upal povedati delavcem informacij, je med drugim poudaril Lenart Šetinc na seminarju »Vsebinska in strukturna informacija za odločanje v združenem delu«, ko je govoril o družbenem sistemu informiranja. Seminar je bil v Kranju 20. in 21. decembra. Predavali so nekateri vidnejši strokovnjaki s področja obveščanja.

Misel, da je monopol nad informacijami, prikrivanje, varuštvo nad informacijami nekaj nedopustnega, je bila vtakana tudi v predavanja ostalih predavateljev. Tako je tudi Dario Marin v uvodu v svoje predavanje poudaril, da v svetu še prevladujejo informacije, katerih namen je upravljanje z ljudmi, medtem ko naj bi pri nas informacije ustvarjale predvsem možnost za orientacijo v družbi ter da moramo poskrbeti, da bi delavci dobili vse informacije, da bi se lahko izrekli in opredelili ob neki zadevi. Slobodan Rakočević je med drugim rekel, da nas stane več, če je delegat neinformiran, kot če plačujemo informativne službe. Drago Vresnik, ki je svoje predavanje gradil predvsem na tezi o štirih komunikacijskih tokovih v združenem delu (proizvodno-poslovni, samoupravni, družbenopolitični in delegatski), ki morajo biti nujno med seboj sklenjeni, je poudaril, da je nezaupanje do uvajanja tehničnih sredstev v informativne procese, nezaupanje do razvijanja samoupravnih odnosov. Da mora ustaviti tezi, da delavci odločajo o celotni družbeni reprodukciji, biti prirejen tudi ustreznim informacijskim sistemom in da se brez javnosti dela ne more uresničevati pravice do obveščenosti, je menil Andrej Berden. Tomo Korosec je govoril o nekaterih načelih pri gradbi jasnih in razumljivih poročil (novice in naznanila). Majda Buda, ki je predavala o dohodkovnih obračunih skozi analizo periodičnih obračunov in zaključnega računa, je omenila, da se predhodna razprava o zaključnem računu pravzaprav lahko izvede že v decembru, ker mora biti tedaj že pripravljena celovita analiza za potrebe plana za sledeče leto.

Lenart Šetinc je v svojem predavanju omenil nekatere presenetljive podatke iz raziskav informiranja, ki si včasih celo nasprotujejo. Tako naj bi raziskave po eni strani prikazale, da je bil na področju informiranja v zadnjih štirih letih napravljen precejšen napredek, po drugi pa, da samo 30 odstotkov delegatov (!) prebere razpoložljiva gradiva. Presenetljiva je tudi ugotovitev, da delegati kot prvi vir svojih informacij za odločanje (in tudi kot obliko izobraževanja) navajajo osebene stike, razgovor (torej neformalno komunikacijo), ne pa gradiva za odločanje in različnih oblik glasil (biltena, časopisa, razglasnega panoja ipd.). Vse to kaže na nerazvitost informiranja oziroma na nesposobnost formalnih virov obveščanja (od sestanka naprej). Ta izkustva nam narekujejo, je dejal Lenart Šetinc, da povečamo znanje tistih, ki vodijo sestanke oziroma informirajo ter da s povečanimi naporimi dvignemo informativno in komunikacijsko kulturo med delavci (da vzbudimo interes za branje, da bomo res brali informacije za odločanje, ki so nam na razpolago). Ko je govoril o prilagojenosti sistema informiranja samoupravnim odnosom, je posebej poudaril, da nikogar ni treba biti strah mišljenja delavcev, v kolikor je kdo pripravljen dati delavcem celovito informacijo (in takšno je vsakdo moral podati). Naglasil je, da je mišljenje, da so subjekti informiranja informativne službe, zmotno. Subjekti informiranja so vsi delovni ljudje (od snazilke, ki ima sicer manj informativnih nalog, pa do poslovodnega organa), ki se povezujejo in komunicirajo skozi samoupravne organe, delegacije in družbenopolitične organizacije. Celotno politiko informiranja naj bi po njegovem vodil nekakšen svet za in-

formiranje. Omenil je tudi, da en sam iz celote iztrgan podatek se ni informacija. Informacija je šele skupen podatek.

O tem, kakšne naj bi bile informacije za odločanje, je govoril Dario Marin. Po njegovem naj bi na začetku takšne informacije najprej zastavili problem (nekaj kar je treba spreminiti), nato opozorili, kako je bilo vprašanje doslej urejeno ter predlagali rešitev (v več variantah, da delavci ne bi bili samo glasovalni stroj, da bi imeli manevrski prostor za ustvarjanje — ob tem je treba seveda upoštevati tudi širše družbene interese, mnenje družbenopolitičnih organizacij in podobno). Prikazati je treba tudi posledice (ekonomske, politične, socialne), orisati cilj, ki ga hočemo doseči, določiti odgovornost za razrešitev problema (nosilce naloge). Upoštevati je treba tudi že vse dotlej izražene interese (delegati bi morali poznati mnenja volivcev, samoupravnih organov, družbenopolitičnih organizacij, ipd.). In končno je treba opisati tudi postopek za razreševanje problema.

Slobodan Rakočević, ki je govoril o vlogi Indok centrov v samoupravnem delegatskem sistemu in vlogi strokovnih služb pri pripravljanju samoupravnih delegatskih informacij, meni, da je osnovna hiha Indok centrov v njihovi pasivnosti. Dosedanja praksa kaže, da je interesentov oziroma porabnikov podatkov, ki jih zbirajo Indok centri, zelo malo. Zato ta služba na te interese ne bi smela vdano čakati, ampak organizirati porabo informacij. Ne gre tudi, da bi zbirali ali hranili kakršnekoli podatke, hranili naj bi le take, ki so aktualni in uporabni. Postavlja se tudi vprašanje delitve dela med in z drugimi službami, ki zbirajo informacije (statistika, SDK, sredstva javnega obveščanja) in s katerimi mora biti povezan, če hoče dobro opravljati svojo funkcijo. Osnovna funkcija Indoka naj bi bila informativna (dokumentacijska pa zgolj pomožna). Organizirana naj bi bila skladno z logiko delegatskega sistema na vseh ravneh odločanja. Na vseh mestih odločanja bi morala ta služba organizirati neko informativno akcijo (tudi v krajevni skupnosti). Povezana naj bi bila po enotni metodologiji v enotno mrežo za izmenjavanje podatkov. Da bi svojo glavno dejavnost — informativno funkcijo — ta služba dobro opravljala, mora poznati dejanske potrebe porabnikov in se tem potrebam nenehno prilagajati. Rakočević je posebej naglasil, da se zlasti primanjkuje informacij v fazi snovanja (sredstva javnega obveščanja se vključujejo v informativni proces šele v fazi odločanja — ob zakonskih osnutkih in predlogih) ter da mora ta služba proces snovanja tekoče

spremljati kot tudi tekoče informirati o vseh spremembah. Posebej pa je še poudaril, da je mišljenje, da so za pripravo ustreznih informacij dolžne skrbeti informativne službe, zmotno. Informacije bi morali pripravljati sestavljenci primarnih gradiv, informativna služba pa naj bi organizirala le sodelovanje med njimi in porabniki. Organizirala naj bi torej informativno akcijo. Seveda pa so dolžne izdelati tudi metodologijo informiranja.

Drago Vresnik je poudaril, da vsaka komunikacijska tehnika zahteva določena pravila igre in da moramo biti pri uporabi tehničnih sredstev racionalni. Govoril je o že omenjenih štirih komunikacijskih tokovih v združenem delu, med katerimi je s tehniko najbolj opremljen proizvodno-poslovni tok, najmanj pa delegatski. Ti tokovi bi morali biti med seboj sklenjeni v celovit krog (znano naj bi bilo na primer stanje, ukrepi poslovodnega kolektiva, stališča samoupravnih organov, sindikata, delegacij ipd.). Nesklajenost teh tokov po njegovem opozarja na nerazvitost samoupravnih odnosov. Tudi komunikacijska tehnika postane polno uporabna šele tedaj, ko so ti tokovi med seboj sklenjeni. Nerazviti odnosi ožijo ta tehnični krog. Informativne službe naj bi po njegovem poskrbele za povezanost teh tokov in za smotno uporabo tehnike. Seveda pa morajo biti informativni viri odprti, če hočemo informativne službe uspešno delati.

Andrej Berden je govoril, da samoupravni sistem, v katerem odločajo delovni ljudje, temelji na predpostavkah kot so informiranje, znanje, interes in odgovornost. Tu se postavljata dve bistveni vprašanji: kako organizirati komunikacijske tokove in kako izvajati odgovornost (pravno in moralno-politično). Odgovornost po njegovem ni le zadeva pravnikov, saj se z razvojem samoupravnih odnosov to vprašanje odgovornosti vse bolj seli iz območja pravne regulative v območje samoupravnega sporazumevanja in dogovarjanja. Odgovornost za obveščanje je po eni strani lahko kazenska, materialno-civilna in politična (dajanje napačnih informacij, sprejetje napačnega sklepa, ker se ni upoštevalo vseh informacij), po drugi pa lahko individualna ali kolektivna (odpoklic ali odstop celotnega organa). Omenil je, da zaradi monopola nad informacijami lahko prihaja do indoktrinacije idej, ki vodijo celo v tragedijo (nekdo umira za neko idejo, ker ni imel možnosti spoznati druge, drugačne...). Poudaril je, da se pravica do obveščenosti in pravica, da delavci odločajo o celotni reprodukciji ter izvajajo kontrolo, ne more izvajati, če ni zagotovljena javnost dela organov in služb. Odgovornost je po njegovem treba izvajati tako za način zagotavljanja javnosti dela, za način dostopa do informacij ter v zvezi z osebno odgovornostjo za javnost dela. Osebnost odgovornost za javnost dela je treba opredeliti že v opisu del nalog. Med drugim je omenil, da ekspanzija komunikacijskih sredstev vse bolj omogoča poseganje v osebno sfero človeka (ko so lahko prizadeti čast, dobro ime, pravice in koristi posameznika) ter da se v tem primeru poskušajo najprej vzpostaviti prejšnje stanje, oziroma da lahko pride tudi do odškodninskega zahtevka in do preklica informacij.

Božidar Lakota

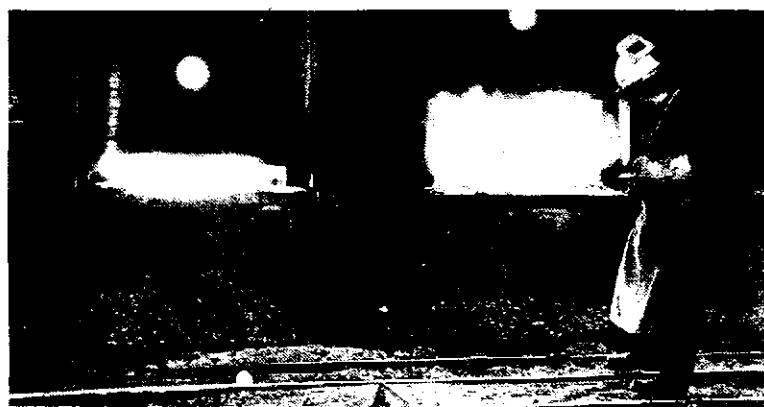
KAKO MORAMO RAVNATI Z ODPADKI, DA BO NAŠA OKOLICA ZDRAVA IN ČISTA

Prizadevanja za čisto in zdravo okolje so vedno bolj prisotna med našim prebivalstvom in v vseh sredinah. V ta namen so pri krajevnih skupnostih in raznih društvi ustanovili posebne komisije, ki se ukvarja s to problematiko in predlagajo ustrezne ukrepe.

Razumevanje tega problema smo pokazali tudi v Železnari, ki je na Jesenicah največji onesnaževalec okolice, konkretno zraka, voda in zemlje. Da bi se ta problematika obravnavala in reševala na ustrezen strokovni ravni, deluje pri oddelku za varstvo pri delu poseben odsek za ekologijo dela in varstvo okolja.

Ta odsek je pred kratkim izdal posebno navodilo, kako je treba ravnati, da bomo imeli čim manj odpadkov in kako ravnati z njimi tam, kjer vseeno nastajajo. V tem navodilu je rečeno, da moramo omejevati in preprečevati nastajanje odpadkov s čim boljšim izkoristkom surovin, ponovno uporabo odpadkov in embalaže. V njem je priporočilo za koristno uporabo odpadkov kot sekundarnih surovin ali v druge namene neposredno ali po ustreznih obdelavi. Rečeno je tudi, da moramo z odpadki ravnati smotno, neškodljivo in ustrezno za okolico.

Tako je treba odpadke, ki so strupeni, ustrezno nevtralizirati in nato na neškodljiv način uničiti. V okviru tega navodila so izdelali tudi shematski pregled, iz katerega je razvidno, da je v Železnari nad 40 mest, kjer nastajajo odpadki. Navedeno je tudi, kako se ti odpadki uporabljajo oziroma deponirajo. Pri tem so našteje razne odpadne gošče iz nevtralizacijskih bazenov, neuporabni sedimenti in mulji, odpadna olja, kovinski in lesni odpadki, papir, plastika, odpadne barve, laki, maslene krpe, odpadne jedke tekočine in podobno. To navodilo so prejeli vse TOZD. Upamo, da ga bodo pri delu tudi upoštevali.

Sodelavec martinar (IK)

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

TOZD JEKLARNA

18. redne seje izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata TOZD Jeklarna, ki je bila v sredo, 5. decembra, so se udeležili tudi sekretar OO ZKS, predsedstvo ZSMS in predsednik DS TOZD Jeklarna. Koordinacijski odbor je pripravil osnutek predloga kandidatov za člane izvršnega odbora OOS TOZD Jeklarna. S predloženo kandidatno listo so se strinjali, razen s tremi kandidati in zato so listo dopolnili. Predlog kandidatne liste bodo obravnavale vse SDS, dale predloge, če se ne strinjajo s predlaganimi kandidati, oziroma listo sprejele.

Potrili so predlagane kandidate za izvršni odbor konference osnovnih organizacij sindikata Železarne. Občni zbor osnovne organizacije sindikata bo 18. januarja v prostorih restavracije Kazina. Izvedli ga bodo po delegatskem sistemu — vsaka SDS izvoli po tri predstavnike. Do naslednje seje, ki mora biti do 10. januarja, bodo pripravili vsa poročila, poslovnik občnega zbora, dnevni red in organe občnega zbora ter predlog programa dela za naslednje mandatno obdobje. Vsem SDS bodo poslali v obravnavo gradivo, ki bo pripravljeno za občni zbor.

Dogovorili so se tudi o referendumu, ki je bil 11. decembra in imenovali volilno komisijo in volilni odbor ter vsakemu članu volilne komisije in volilnega odbora odobrili polovico dnevnice.

Ker je bila volilna komisija nepopolna, so imenovali novega člana, ki ga mora potrditi še delavski svet.

Potrili so delegata za organe upravljanja v Jugobanki in Ljubljanski banki — temeljni banki Goranske. Predlog so posredovali delavskemu svetu v izvolitev.

Pevskemu zboru, ki je pel na srečanju upokojenecov, so dodelili 1000 dinarjev nagrade.

Vse upokojenke, ki so letos odšli v pokoj, bodo obdarili s stensko uro in sliko iz obrata.

Sklenili so, da bodo krili stroške prevoza pokojne žene sodelavca z Jesenic v Bosno.

Praporščaku so odobrili 300 din za nošenje prapora na pogrebih.

Zavrnili so prošnjo Košarkarskega kluba Jesenice in predlagali, naj o pomoči klubu razpravlja izvršni odbor konference osnovnih organizacij sindikata Železarne.

Povečali bodo naročilo kart za predstave domačega gledališča s 16 na 60 in za predstave gostujočih gledališč s štiri na 15 kart.

Podali so mnenje o sodelavki, ki se ni strinjala z razporeditvijo na drugo delovno mesto. Predlagali so, naj se ji še enkrat nudi možnost, da opravi preizkus znanja o varnosti pri delu za žerjavovodje.

Upokojenega sodelavca bodo obiskali na domu in mu izročili enkratno denarno pomoč.

Za delegate delavskega sveta, za predsedstvo ZSMS in člane izvršnega odbora bodo naročili rokovnike.

TOZD JEKLOVLEK

V torek, 11. decembra, je imel redno sejo izvršni odbor osnovne organizacije sindikata TOZD Jeklovlek.

Proslava 90 let hvarstva na Jesenicah (IK)

Valjarne na Javorniku te dni (IK)

PROBLEMSKA KONFERENCA O INOVACIJSKI DEJAVNOSTI V SOZD SŽ

Delegati delovnih organizacij, ki so združene v sestavljeno organizacijo združenega dela Slovenske železarnice, so se 7. decembra zbrali na Ravnah na Koroškem z namenom, da se pogovorijo o problemih s področja tehničnih inovacij. V uvodnih besedah je bilo med drugim poudarjeno:

»Značilno za sedanje stanje inovacijskih prizadevanj v SOZD SŽ je določen občutek stagnacije, posebno v organizacijskih oblikah, pa tudi v rezultatih. To stanje je zelo značilno za železarno Jesenice, ki ima sicer najdaljšo inovacijsko tradicijo. V železarni Štore so zelo uspešno in hitro dosegli enako stopnjo oziroma nivo. Druge se tudi bolj ali manj uspešno približujejo tej, verjetno značilni stopnji inovacijske razvito-

Eni in drugi pa smo ostali na obrtniški stopnji slučajne in neprogramske ustvarjalnosti in moramo priznati, da komaj vidimo naprej.

Do tega nivoja verjetno pripelje talent, zmoglost in idealizem posameznika ter vsaj deklarativna podpora zakonodaje, ki razumljivo išče rezervo družbenega proizvoda.

Od tod naprej se začne tisti razvoj, ki naj pokaže vitalno zmoglost neke družbe. Prvi koraki glede družbene klime ter podprejanje oporunizma so bili storjeni, političnih ali socialnih, še manj pa ekonomskih dilem formalno ni več. Nevarnost je, da bomo v tem stanju čakanja za pogumen korak naprej omrtvili osnovno gibalno novatorstvo, to je pogum in delavnost delavca-samoupravljalca. Zato prehod ne sme trajati v nedogled.

Treba bo zbrati pogum za izvajanje dokumentov, ki so nam na voljo. Pri tem mislimo na obstoječa, družbeno priznana stališča sindikatov, planske dokumente ter na zakon o združenem delu, ker jih niti približno ne izvajamo. Ugotoviti moramo, kje in kakšne so prepreke.

V inovatorski dejavnosti v SOZD imamo trenutno zanimivo stanje. Na eni strani dokaj napreden samoupravni sporazum, ki pa še vedno ne sledi vsebini zakona o združenem delu in družbenemu dogovoru o razvoju inovacijske dejavnosti, pa tudi željam in potrebam novatorjev ne. Na drugi strani pa novatorji, ki sicer delajo po preživelih in konservativnih načelih romantičnega obdobja novatorjev-individualistov, močno čutijo potrebo, da s pomočjo društva inovatorjev in avtorjev tehničnih izboljšav (DIATI) in sindikata krenejo po novih, naprednejših poteh. Med tema dvema poloma pa imamo celo paleto različnih stališč in subjektov z zelo različnimi odnosi do ustvarjalnih zmoglosti delavnega razreda.

Tako naletimo na indiferentnost poklicnih raziskovalcev, rutinerstvo profesionalnih referentov, podcenjevalen odnos razvojnih in planskih služb, političnih delavcev, ki slutijo potrebo, vendar jim manjka strokovnega in ekonomskega znanja, preobremenjenost vodij TOZD in poslovnih odborov, ki jim vsakdanja problematika jemlje čas tudi za to področje, do popolne okostenelosti finančno računovodskih služb, ki nikakor ne najdejo poti iz stroškovnega obravnavanja inovacij v, po zakonu o združenem delu določenem sistemu inventarizacije.

Brez zadržkov lahko rečemo, da so tudi več let stari predlogi DIATI Jesenice ostali nerealizirani. Pa nismo slišali nobenega glasnega NE. Za izhod iz tega mrtvega toka je treba ponovno analizirati in praktično

konkretizirati stališča in priporočila sindikatov za razvijanje in organiziranje množične inventivne dejavnosti, ki so še vedno aktualna in nas tudi bolj zavezujejo.

Nadalje se moramo zavzeti, da vsi cilji, omenjeni v družbenih planih 1976 - 1980 na vseh nivojih, ki omenjajo inventivno ustvarjalnost, ostanejo kot obvezujoča naloga tudi v bodočih srednjeročnih načrtih. Ne smemo pričakovati izboljšanja tega stanja prehitro, kar tudi ni potrebno. To je dolgotrajen in včasih tudi boleč proces v razvoju kakršnekoli, torej tudi naše samoupravne družbe, čeprav bi morali hitreje dojeti pomen splošne koristnosti inovacijske dejavnosti.

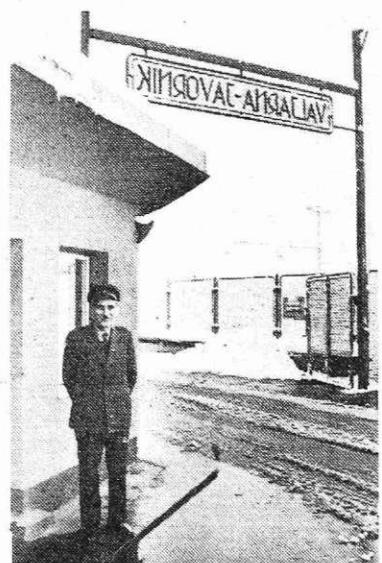
Za SOZD Slovenske železarnice bil že zelo velik napredek, če bi bili sposobni organizirati interno menjavo oziroma transfer tehničnih in tehnoloških inovacij in ustrezno efektivno povezati množično inventivno dejavnost z razvojno raziskovalno dejavnostjo, oziroma realizirati programirane inovacijske procese glede na poznane cilje in resnične potrebe v TOZD.

V nadaljevanju je govornik omenil nekaj stališč in priporočil sindikatov za razvijanje in organiziranje množične inventivne dejavnosti, in sicer:

»Neizpodbitna je povezanost inventivne dejavnosti z akcijskimi prizadevanji. Pri tem se lahko zanašamo le na lastne sile. V dosedanjem razvoju nismo uspeli izkoristiti ustvarjalnega potenciala zaposlenih. Dejansko le okoli 10%. Še več, ne znamo izkoristiti obstoječega akumuliranega znanja. Zato trpimo veliko gospodarsko škodo. Eden glavnih vzrokov pa je, ker nismo uspeli tvorno povezati raziskovalne sfere in naše družbene prakse.

Zakaj inovacijsko ustvarjalnost potiskamo na obrobje družbenih akcij in dogajanja? Ker jih nismo vključili v razvojno politiko TOZD in veliko krivde je v neustrezno izbranih in neizobraženih kadrih.

V oceni rezultatov gospodarjenja je treba upoštevati rezultate inovacijske dejavnosti, ki je največja re-

Sodelavec vratar (IK)

zerva pri povečanju produktivnosti dela.

V inovacijski ustvarjalnosti je važna družbena emancipacija samoupravljalcev in tu se uveljavljajo sposobnosti vsakega delovnega človeka. Nagrajevanje avtorjev je najboljše približevanje politiki delitve po delu in rezultatih dela. Resnične rezultate lahko pričakujemo šele, ko bo inventivna dejavnost normalen delovni proces, obravnavanje predlogov pa delovna dolžnost. Vsak odpor proti razvijanju množične inventivne dejavnosti moramo okvalificirati kot dejanski odpor proti razvoju naše družbe in temu primerno ukrepati.

V OZD bomo bistveno prispevali k večanju produktivnosti z razvijanjem in uporabo znanja delavcev, raziskovalnim delom, predvsem tehnologije in z organizirano množično inventivno dejavnostjo.

Vsak delavec ima pravico in obveznost, da se razvija kot ustvarjalna osebnost in sodeluje v inventivni dejavnosti.

Pospeševati je potrebno prenos in uporabo znanja v proizvodnji in vključevati inventivno dejavnost v proizvodne procese. Strokovne službe, ki se profesionalno ukvarjajo z razvojno-inventivno dejavnostjo, so dolžne z ustrezno organizacijo zagotoviti posebne finančne službe, tako da bo omogočeno sprotne evidencije poslovanja na področju inventivne dejavnosti, prenos inovacij v proizvodnjo in amortizacija inovacij.

Vsi akti morajo imeti tako vsebino, ki gleda na zakon o združenem delu ne zmanjšuje z zakoni zajamčenih pravic avtorjev. Pri obdelavi ideje določene službe OZD prevzemajo v realizaciji predlog in za izvedbo tudi odgovarjajo.

Del čistega dohodka, ustvarjenega z uporabo domačih inovacij, je potrebno nameniti za financiranje nadaljnjih programiranih razvojnih del in predvidenih inventivnih predlogov.

Za avtorje inovacije se uporabljajo poleg posebnih nadomestil tudi druge oblike materialne in moralne stimulacije.

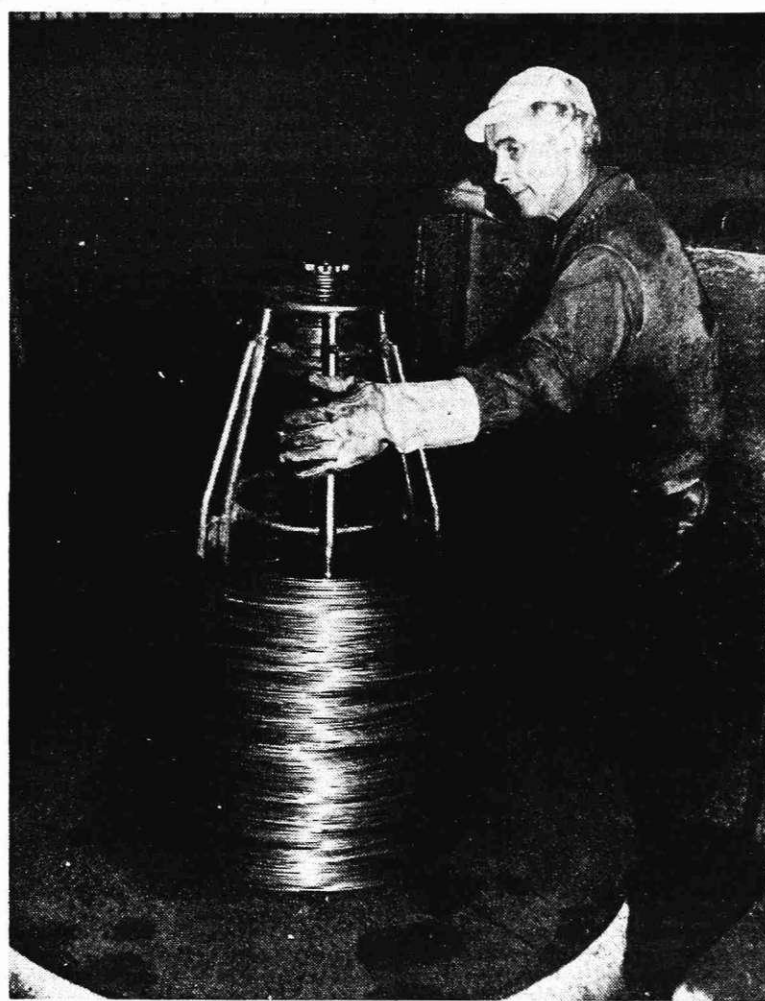
Večjo pozornost morajo posvetiti vprašanju plasmaja domačih inovacij v dežele v razvoju.

Delovna dolžnost je v bistvu opravljanje vseh tistih aktivnosti, ki jih od delavca pričakujemo po seznamu del in nalog, množična inventivna dejavnost pa obsega predloge, za katere ni rednih zadolžitev in katerih rezultati presegajo spisek z delovnimi opravili definiranih ciljev.

To je le nekaj najbolj značilnih povzetkov, ki naj prispevajo k ustvarjanju drugačne družbene klime v delovnih organizacijah SOZD Slovenske železarnice.

Vse navedene besede potrjujejo pravilnost prizadevanj društva iznajditeljev in avtorjev tehničnih izboljšav Jesenice skozi vse obdobje njegovega obstoja. Cilji društva so bili vedno: sprejeta stališča vgrajevati v prakso, čeprav je bilo vedno vse preveč ovir, postavljenih od tistih, ki bi morali po svojih dolžnostih sami najprej te cilje uresničevati.

Pred leti je bilo na posvetovanju na Reki postavljeno geslo »Če ne moreš sodelovati, vsaj ne zaviraj.« To bi lahko primerjali s prakso, da vodilni strokovni kader, v kolikor sam ni vključen v inventivno dejavnost, o tej noči nič slišati. Zato so vse preveč potrebni za realizacijo različni menažerji, še več pa za pravično ocenjevanje inovacijskega

Sodelavec pri previjalni liniji žice (IK)

prihodka, od katerega je potem odvisna višina posebnega nadomestila. Menažerstvo se pojavlja v različnih oblikah, predvsem z vključevanjem posameznih vodilnih v delitev stimulacije in podobno.

Vse preveč je še vedno izgubljenega časa od sprejetja raznih redolucij in stališč do realizacije teh v praksi. Stane Torkar

Železarski globus

ITALIJA

Italsider namerava izvesti rekonstrukcijo v svoji železarni Bagnoli, s katero ima sicer velike težave zaradi finančne izgube. Zgradili bodo novo napravo za kontinuirno vlivanje slabov s štirimi žilami in letno proizvodnjo 400.000 ton in valjarno trakov s 500.000 tonami. S tem ukrepom bodo sledili potrebam italijanskega tržišča, kjer je vedno večje povpraševanje po tanki in pocinkani pločevini ter trakovih. Razen tega bodo rekonstruirali tudi obstoječo valjarno z letno zmogljivostjo 325 tisoč ton težkih profilov za proizvodnjo profilov, po katerih je danes povpraševanje večje.

JAPONSKA

Neka japonska železarska družba je razvila novo vrsto jekla, ki ga je mogoče uporabljati za izdelavo rezervnih delov karoserije avtomobilov. Ker ima večjo trdnost, omogoča zaradi manjše teže znižanje porabe goriva. To vrsto jekla proizvajajo kot hladno valjano pločevino do debeline 1,2 mm, širine 1300 mm s trdnostjo v petih kvalitetah med 40 in 80 kg/mm. Iz tega jekla je mogoče izdelovati razne avtomobilske dele kot so vrata, streha, blatniki, odbijači nosilci in podobno.

LR KITAJSKA

Iz te države poročajo, da se odgovorni dejavniki kitajske industrije vedno bolj ogrevajo za gradnjo mini železarn, ki bodo imele kot svojo surovinsko osnovo železovo gobo. To bi bila ena izmed možnosti za hitro povečanje proizvodnje železarske industrije ob istočasni izogitvi visokim investicijskim vlaganjem in dolgotrajni gradnji, kar zahtevajo velike integralne železarnice. Prve razgovore že vodijo predstavniki nekega japonskega podjetja in v načrtu je gradnja takšne železarnice z letno proizvodnjo zmogljivostjo med 400.000 in 500.000 tonami surovega jekla.

MAROKO

Maroški minister za industrijo je pred kratkim izjavil, da bodo pričeli uresničevati projekt nove integralne železarnice, katerega so pričeli pripravljati leta 1976. Po tem projektu je v bližini mesta Nadar predvidena gradnja železarnice z letno proizvodnjo milijon ton surovega jekla in to s plavži, LD konvertorji, napravo za kontinuirno vlaganje gredic ter dvema valjarnama za valjanje žice in paličastega jekla. Računajo, da bodo gradnjo v celoti zaključili do leta 1986.

TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI FELJTON - TEHNIČNI

AVSTRALIJA - NAJVEČJI SVETOVNI DOBAVITELJ ENERGIJE

Avstralija spada skupaj z Norveško, Nizozemsko in Kanado med maloštevilne države zahodnega sveta, ki v znatnih količinah izvažajo energijo ali pa imajo možnosti za to. Peta celina pokriva 70% svojih potreb po nafti iz lastnih virov, spada pa med največje izvoznike premoga na svetu, v prihodnjih letih pa računa tudi na močan izvoz zemeljskega plina in urana.

PREMOG

Predvsem japonska podjetja, ki so že doslej največji avstralski kupec in mednarodne naftne družbe se zanimajo za energetske vire na področju Južnega Pacifika. Naftne družbe British Petroleum, Shell in Esso so bile v precejšnjem delu udeležene pri nekaterih avstralskih premogovnikih. V zadnjem času je Shell skupaj z avstralskimi in zahodnonemškimi partnerji vložil finančna sredstva v izgradnjo premogovnika German Creek v zvezni državi Queensland, kjer so velike zaloge premoga za koksiranje, najkvalitetnejšega v Avstraliji. Japonska industrija pričakuje iz Avstralije poleg premoga za koksiranje, ki ga že sedaj v velikih količinah uvaža, tudi premog za termoelektrarne, uran in zemeljski plin.

Avstralske zaloge premoga cenijo pri črnem premogu na 40 milijard ton in pri rjavem na 70 milijard ton. Največja nahajališča so v zveznih državah Queensland, Novi Južni Wales in Victoria. Njihova glavna značilnost je, da jih je možno izkoriščati v debelih slojih in pogosto tudi na dnevnih kopih ter da vsebuje premog za termoelektrarne zelo malo žvepla. Veliki izkopni bagri in ostala mehanizacija omogočajo, v primerjavi s pogoji v

evropskih premogovnikih, izredno veliko storilnost. Ta dosega pri dnevnem kopu 50 ton in več na moža in izmeno in pri delu pod zemljo deset ton. V zahodnonemškem Porurju je storilnost pri kopanju premoga v jami okoli štiri tone na moža in izmeno.

V letih od 1973 do 1978 se je avstralski izvoz premoga povečal s 25,6 na 37 milij. ton, vrednost pa celo za petkrat, s 399 milij. na 1,5 milijarde dolarjev. Po predvidevanju zahodnoevropskih strokovnjakov bo Avstralija do konca tega stoletja pri izvozu premoga presegla ZDA, ki uporabljajo vedno večje količine premoga za lastne potrebe in bo postala največji izvoznik premoga na svetu. Okoli 60 milij. ton izvoza, predvidenega v letu 1985, bodo v letu 2000 povečali na 136 milij. ton, in sicer 52 milij. ton premoga za koksiranje in 84 milij. ton za termoelektrarne. Nekatera predvidevanja računajo celo na 100 milij. ton premoga za termoelektrarne. To utemeljujejo s hitrim rastom cen nafte in odporu proti jedrski energiji, kar bo povzročilo pospešeno gradnjo termoelektrarn.

Vendar so današnje svetovne cene premoga še vedno prenizke, da bi ekonomsko prenesla velika finančna vlaganja, potrebna za odpiranje novih velikih rezerv avstralskega premoga za termoelektrarne. Medtem ko se giblje cena premoga za koksiranje okoli 50 dolarjev na tono, je cena premoga za termoelektrarne za polovico nižja. Potrebna pa bi bila cena najmanj 30 dolarjev na tono, da bi krili vse obratovalne in vedno večje transportne stroške. Izgleda, da bo ta problem že v bližnji prihodnosti rešila vedno večja cena nafte.

ZEMELJSKI PLIN

Nafta bo tudi v bodoče uporabljana samo za kritje lastnih potreb in kaže, da bo sedanje ugodno razmerje 70% domače in 30% uvožene nafte lahko ostalo tudi v prihodnjem obdobju. Pri tem računajo tudi na izkoriščanje velikih nahajališč oljnih skriljavcev v zvezni državi Queensland.

Drugačnja je situacija pri zemeljskem plinu. Ob severnozahodni obali so pod dnem na površini 120.000 kv. km ogromne zaloge tega goriva, ki jih cenijo na več kot 450 milijard kub. m. Pri

projektu raziskovanja in priprav za izkoriščanje tega nahajališča in s stroški 3 do 4 milijard dolarjev sodeluje več avstralskih in tujih družb. Pričetek izkoriščanja predvidevajo v letu 1985 in takrat bodo letno izvozili 6,5 milij. ton tekočega plina na Japonsko in morda tudi v ZDA. Na veliko porabo računajo tudi v domači, predvsem v železarski industriji pri proizvodnji železove gobe, ki bi jo potem tudi izvažali.

URAN

Po letu 1970 so v Avstraliji odkrili zaloge 500.000 ton uranovega oksida, kar predstavlja okoli 20% svetovnih rezerv. Vendar je bilo do danes zelo malo te rude nakopane, izvožene pa nič. Vzrok za to je bilo negativno stališče laburistične vlade in sindikatov do izkoriščanja teh nahajališč. Zato sta lahko v tem obdobju Južnoafriška republika in Kanada sklenili dolgoročne pogodbe za izvoz te rudnine v razne države zahodnega sveta.

V bodoče kaže, da se bo situacija spremenila. Vlada in sindikat sta spremenili svoje mnenje, kar pomeni poleg izkoriščanja uranovega oksida tudi možnost izvoza in povečanje zaposlitve. Zato prevladuje danes v Avstraliji mnenje, da uran za državo ne predstavlja več političnega problema.

Danes kopljejo uranovo rudo samo v enem avstralskem rudniku, ki obratuje v Queenslandu in ima zaloge ocenjene na 6000 do 7000 ton. Letno nakopljejo 850 ton uranovega oksida. Vendar se bo situacija že v bližnji prihodnosti spremenila, saj so dobili dovoljenje za obratovanje še trije rudniki s skupno zalogo uranovega oksida 156.000 ton. Na dovoljenje pa še čakata dva rudnika z zalogo 237.000 ton uranove rude.

Ti podatki kažejo, da bo peta celina že v bližnji prihodnosti postala močan izvoznik uranovega oksida. Na to nekatere industrijske družbe zahodnega sveta, med njimi predvsem Japonska, tudi računajo.

Drugo, kar je pri tem pomembno: v proizvodnji se troši vse večji delež umskega dela, vse več je izobraženstva, potrebne pameti, kljub temu, da so postala nekatera delovna opravila sprčo velike tehnične delitve dela zelo preprosta. Vendar vse bolj zapletene tehnologije, organiziranje vse bolj zahtevnega delovnega procesa — zahteva večje umske napore. Tako se ne samo več število izobraženecv in izobrazbe v delovni organizaciji, ampak se večja tudi njena soodvisnost, zlitje. K temu zlitju pa lahko veliko prispeva razumevanje, spoznanje o nujnosti zavestnosti.

Ob takih spoznanjih bo veliko lažje pridobiti večino delovnega kolektiva za tak sistem nagrajevanja in spodbud, v katerem bo vse bolj zavestno spoznaval, da mora spodbujati, nagrajevati najboljše dosežke, najvišje delovne rezultate. S takimi spoznanji in rešitvami bomo najuspešneje podirali hierarhijo odnosov, tehnokratizem, primitivizem, samozadovoljstvo!

Spoznavanje in ugotavljanje različnih prispevkov, njihove vrednosti v dohodku bo tudi postopoma izoblikovalo drugačna gledanja, opredelitve in tudi ovrednotenja. Predvsem pa bo odpravljala s škodljivo, zaviralno mezdno miselnostjo, da je prva skrb proizvajalca v delovni organizaciji, da se bori za priznanje najvišjega osebnega dohodka na svojem delovnem mestu.

Produktivnost, delovna intenzivnost, predvsem pa njena vrednost pri oblikovanju dohodka, se nam bo pokazala v povsem novi, realni luči. Žal pa ni mogoče ugotovljati in trditi, da se človek zmerom odloča za najbolj racionalno, najbolj smotno rešitev. Kljub tem nameram in poizkusom bomo še zmerom naleteli tudi na proizvajalce, ki bodo delitev dohodka vrednotili predvsem s čustvene strani. Pomembneje jim bo, koliko je kdo dobil, ne bodo se pa spraševali — zakaj je to dobil? Besedna prepričevanja brez razvidnih ekonomskih dokazil ne bodo zalegla. Bolj od besed bodo prepričali materialni dokazi, vpliv posamičnih delovnih opravil na oblikovanje dohodka.

Namenoma bomo zdaj problem poenostavili, da bi tako očitneje pokazali na razliko in bistvo problema. »Idealno« bi bilo, če bi dohodek ustvarili drugi, da ne bi bilo potrebno trošiti lastne delovne sile. Po tej logiki bi moral biti največji prijatelj, najbolj cenjen tisti proizvajalec, ki največ prispeva k porastu skupnega dohodka in s tem tudi osebnega dohodka. Brez socialnih primesi, ki pa jih ni mogoče izključiti, bi bilo nebestveno, koliko kdo dobi, če smo ugotovili, da je bil njegov prispevek k dohodku delovne organizacije višji kot je bil delež, ki ga je dobil v povečan osebni dohodek. Tako ekonomistično načelo, da ima pač vsakdo možnosti, da to doseže, da je pravično če dobi, kar je prispeval, bi nas takoj odvrnilo od graditve socialistične družbe, ki si je zastavila za končni cilj socialno enakost.

Prav tako pa je potrebno za doseganje tega cilja v prehodnem obdobju, da bomo lahko delili po potrebah, v tej fazi izgradnje socialistične družbe spodbujati vsak večji delovni prispevek, ki nas ekonomsko približuje cilju. Zato je treba višje nagrajevanje, če smo nagrajati pogojili z višjim, merljivim prispevkom, obravnavati kot **najboljšega proizvajalca!** Naši napori morajo biti usmerjeni v to, da bi bilo takšnih proizvajalcev čim več in vse manj tistih, ki bi iz kakršnihkoli razlogov prejeli nizke osebne dohodke!

Ta problem smo poenostavljeno navedli zato, da bi dobili tako ostrejšo, razvidnejšo podobo, kaj moramo spremeniti, tako v sistemu nagrajevanja kot v lastnih ocenah, če želimo doseči večji dohodek. Za zadnjih dvajset let bi lahko trdili, da ni manjkalo pozivov, kritik, da je treba strokovnjake spodbujati k večjim uspehom. Praktično pa je to izzyenelo, da naj bi strokovnjaki le bolj prizadevno, uspešno delovali, **zataknilo** pa se je pri materialni nagradi ali spodbudi. Načeloma smo bili za spodbudno nagrajevanje strokovnjakov, v praksi pa smo uvažali nagrade po zasledbi delovnih mest in drugih formalnih kriterijih.

Napredek, ki je bil v nekaterih delovnih organizacijah dosežen, je še vse premajhen, da bi lahko s tako zasnovanim nagrajevanjem dosegali večje uspehe pri rasti družbene produktivnosti in dohodka.

ZAKAJ SE BOJIMO PREMIJ?

Kot smo že ugotovili, se sprčo proizvodne soodvisnosti, boljše organizacije dela, normiranja, manjša-

jo možnosti osebnega preseganja normativov. Zato razen utečenih, šezmerom smotrni norm in normiranj kaže razmišljati še o drugih oblikah spodbud. V mislih imamo premijske ali druge ustrezne oblike nagrajevanja, ko bi na temelju plana, normativov stroškov ali nalog določili osnovo in za izpolnjevanje in dodatno nagradili prekoračitve, prihranke, vpliv na produktivnost in dohodek.

Nujno se moramo že izkupati iz usedlin in ozkih pojmovanj, prakse, da je potrebno ovrednotiti, spodbujati le **živo delo**. To pa iz več razlogov. Ne želimo dajati prevelikega poudarka zgolj fizičnim opravilom; možnosti fizičnih prekoraitvev so omejene; produktivnost postaja vse bolj družbena in naša naloga je, da bolj skrbimo za **večanje družbene produktivnosti**; zniževanje stroškov, racionalizacije pomenijo, da odpravljamo potrat, nepotrebno; krepiti je treba gospodarjenje, spajanje živega in minulega dela; v prihodnje se bo v dohodku delovne organizacije manjšal delež živega dela zaradi večjega deleža minulega dela; kvantum ali intenzivnost živega dela ima svoje meje, medtem ko kvantum minulega dela ni omejen in se bo neprestano večal.

S proučenjo organizacije, analizo stroškov, planiranih dohodkov, z razčlenitvijo in zasledovanjem stroškov bi dosegli večjo razvidnost, kako **narašča, pada produktivnost** v oddelku, delovni skupini, posamičnih enotah, v delovni organizaciji. Z novega zornega kota je namreč treba ovrednotiti in spodbuditi rast splošne produktivnosti. Če smo ugotovili, da so predvsem v

Sodelavke pri pakiranju elektrod (IK)

delovni intenzivnosti in uspešnosti velike razlike, potem je najbolj smotno — z najmanj truda odkriti in **odpraviti največje rezerve v produktivnosti**. To praktično pomeni, da moramo z informacijami, podatki, strukturo stroškov, med katerimi so tudi **stroški dela**, ugotavljati njihovo gibanje, predvsem pa napraviti vse, da se bo **njihov delež v proizvodni in storitvi manjšal**.

Eden od razlogov decentralizacije obračuna dohodka je bil ravno v tem, da je v manjši delovni enoti, zaokroženi proizvodni celoti, lažje ugotavljati stroške. Zato lahko na teh ravneh proizvajalci najbolj neposredno vplivajo na gospodarjenje, organizacijo, poslovanje delovne organizacije. Vendar pa nam sama decentralizacija ugotavljanja in »kosmato« obračunavanje dohodka ne **izčrpa vseh potrebnih možnosti**, da bi se proizvajalci lahko neposredne vključili v procese gospodarjenja in odločanja. Načela in zakoni ne zagotavljajo tudi novih odnosov v proizvodnji, če proizvodnji nismo dovolj prilagodili tudi **ekonomskega instrumentarija**. Kot nobena »vodilna struktura« ne bi mogla zasnovati, še manj zagotoviti dobro gospodarjenje, če ne bi imela na razpolago **podatkov, kazalcev, informacij, tako ni mogoče razvijati samoupravljanja, gospodarjenja**, če nimajo proizvajalci na razpolago tekočih **podatkov o stroških, gospodarskih kazalcev**, ki jih bodo dovolj hitro opozarjali na odklone od planirane, ki bi kazali uspehe večjih prizadevanj.

POVEČEVATI GOSPODARSKO ZNANJE

Ob podobnih zahtevah radi slišimo ugovore, da to presega sposobnostno raven proizvajalcev, da lahko odločajo (pri tem pa mislijo, da le potrjujejo) o globalnem gospodarjenju, o temeljnih usmeritvah delovne organizacije, da pa bi večje pristojnosti in delovanje proizvajalcev ustvarilo anarhijo, docela ohromilo produktivnost in gospodarsko uspešnost. Treba je povedati, da s

tem, ko se zavzemamo za večjo razvidnost in ažurnost stroškov poslovanja, menimo, da se bodo proizvajalci vse bolj pojavljali kot **dobri gospodarji**, ki želijo vplivati ne le na to, da se njihova prizadevanja in uspehi ustrezno ovrednotijo. Želijo vplivati na odpravo tistih slabosti, nad katerimi so se doslej brez haska razburjali. Hkrati je treba upoštevati tudi to, da se bo izobrazbena raven proizvajalcev neprestano dvigala in da se bo s takimi in drugimi možnostmi vplivanja na odpravo slabosti z možnostjo predlaganja, vplivanja na odločitve večal tudi interes za gospodarjenje.

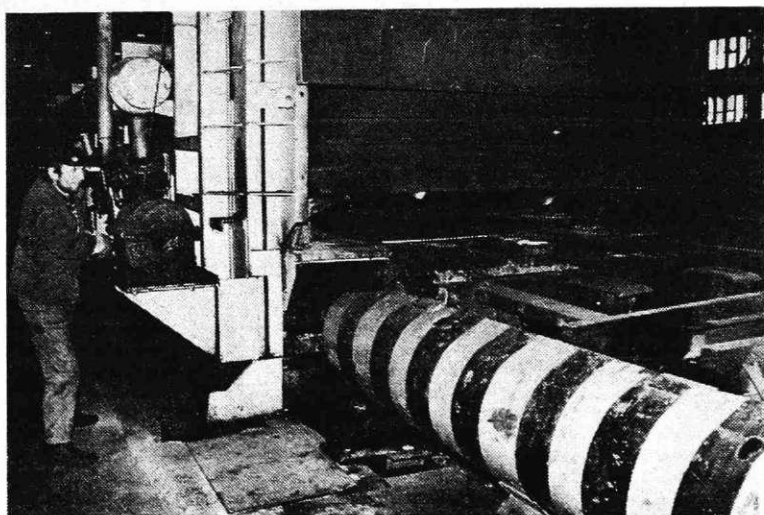
Hkrati pa to nalaga neodložljivo nalogo, da bo potrebno uspešneje poskrbeti za **ekonomsko izobraževanje proizvajalcev**. Ker se spajata, dopolnjujeta proizvajalska in upravljalška aktivnost, je treba zagotoviti, da bodo postopoma proizvajalci dobili tudi **ustrezno znanje o gospodarjenju**, da bodo lahko tako **kvalificirano, kot opravljajo svoje delo, tudi samoupravljali in gospodarili!**

S tem bi bil dosežen premik pri ovrednotenju vseh dejavnikov, ki odločilno vplivajo na ekonomski uspeh delovne organizacije. Dokler namreč obravnavamo osebne dohodke samo v razponih, tudi če imamo že bolj izpopolnjena merila za gospodarno vrednost posamičnega delovnega opravila, bomo še zmerom pod vtisom, da v bistvu le natančneje ugotavljamo vrednost njegovega živega dela ali delovne sile. Zanimarjamo pa drugi del njegove možne aktivnosti, to je njegov prispevek upravljalca k povečanju dohodka.

PREMALO IZKORIŠČENO INVENTIVNO DELO

Slovensko gospodarstvo je glede na svojo strukturo in prihodnost še posebej močno zavezano, njegova prihodnost bo še bolj, kot je bila preteklost, odvisna od **zasnove, razvoja in podpore inventivnemu delu**. Za trdnjše usidranje na mednarodnem trgu, kar pa bo vse težje, mora prihajati vsako nacionalno gospodarstvo s prednostjo, ki bo priznana na mednarodnem trgišču. Na nedavnem posvetu s predstavniki Gospodarske zbornice Slovenije je predsednik IS SRS tovariš Vratuša opozoril na veliko zmoto, v katero zapadajo nekateri naši gospodarstveniki, ko se odločajo za svojo proizvodno izbiro in nakup ustrezne tehnologije. Pogosto kupujejo tudi licenco za proizvod. Zmota je namreč v tem, da ni mogoče uspešno predreti na tuja tržišča s proizvodi, ki so tam nastali ali so že močno zasidrani. To pomeni najmanj dvojje. Ne bomo mogli uspešno napredovati samo z nakupovanjem tujih licenc, se pravi — dopolnjevanjem že utečenega tujega programa, ki je pogosto že zastarel. Posebej težko je, če ga bomo proizvajali po natančnem posnetku. Če bi hoteli z njim uspeti, se nam pojavlja veliko ovir. Prva — mednarodno tržišče, zlasti v razvitih državah, s katerimi imamo najbolj razvito menjavo, je s temi proizvodi skoraj že zasičeno. V najboljsem primeru prihajamo na te trge s tako zasnovanimi proizvodi kot dodatek, kot dopolnilo, mašilo, kar praktično ne odpira **nobene večje perspektive!** Drugo, v takih pogojih je treba odšteti licenčne obveznosti, hkrati je treba poslati proizvode z nižjo ceno, kot jo ponujajo in uveljavlja matični proizvajalec. Namenoma odračunajmo še carinske ovire. Praktično to pomeni, **stalno zapostavljen položaj**, lahko bi rekli »moderna kolonialna odnosa«, kako razviti izkorišča manj razvitega. **V takih odnosih ga manj razviti nikoli ne more dohiti!**

Se slabše bi bilo, če bi poskušali vse »izumiti« doma in pričakovali, da se lahko pojavljamo na mednarodnem trgu le z izvirnimi rešitvami. Toda če je kupujemo tujo tehnologijo, ni nujno, da kupimo z njo tudi obliko. Pri nekaterih proizvodih bi pomenila že drugačna, mikavnejša oblika novosti in s tem večje zanimanje tujih kupcev. Če bi že samo v oblikovanju izjemno uspehi, bi to pomenilo izjemen prodor na tuja tržišča. Več kot zdajšnji napori, ko se skušamo skoraj z **vsemi značilnimi proizvodi** pojavljati na tujih trgih. Ugotoviti moramo svoje možnosti, **prednosti** in potem z vsemi družbenimi dejavniki to **podpirati**. Z modernimi računalniško telekomunikacijskimi sistemi, s primerno organizacijo se je mogoče zelo hitro in učinkovito vključevati na mednarodni »trg pameti«, v banke podatkov. S tem, da je mogoče zelo hitro posredovati večino znanstvenih dosežkov, ali natančno ugotoviti njihove vire.

V valjarni debele pločevine

Morda je potrebno v celoti dodajati le 5 odstotkov **našega znanja ali celo manj in dobimo povsem nove kvalitete**. Toda takšno usmeritev je treba sprejeti in jo z vsemi silami podpirati. Najti moramo svoj »prostor na soncu« ali na mednarodnem trgišču, da nas v prihodnje ne bodo še bolj pestile težave z našo mednarodno plačilno bilanco. Za ponazoritev bomo navedli mnenje uglednega ameriškega ekonomista.

»Na primer, švicarske ure niso cenejše, ne bolj natančne od elektronskih, a so vseeno zelo iskane zaradi tega, ker mnogi kupci cenijo njihovo posebno obliko. Danska nima velikih gozdnih površin vendar ima najboljše in najbolj izvirno industrijo pohištva v svetu. Številna francoska podjetja uspešno poslujejo zaradi izrednega oblikovanja in okusa proizvodov po vseh zahtevah. Italija prehaja iz krize v krizo, Italijani pri tem postajajo vse bogatejši zaradi tega, ker proizvodi z italijanskimi oznakami zmerom uganjejo okus potrošnikov. Mi (Američani op. p.) smo tako močno obsedeni z industrijsko proizvodnjo in tehniko, da komaj opažamo te velike prednosti in možnosti. (John Kenneth Galbraith, »Inovacija kot trajno orožje«, Ekonomska politika, 11. decembra 1978, stran 55).

POSEBNA MERILA ZA NAGRAJEVANJE INOVATORJEV

To je le kratka oznaka prednosti, možnosti, ki jih ponuja inventivna dejavnost. Zato ni dovolj, če inventivno dejavnost opredelimo kot pravico in dolžnost proizvajalca, ampak je pomembno tudi, kakšne pogoje bomo ustvarili inventivni dejavnosti. Nič manj pomembno — kako jo bomo materialno spodbujali k večjim dosežkom. Pri tem se moramo odpovedati možnostim, da bomo to lahko vnaprej merili in tako po nekakšni analogiji z normiranjem določali delovno vrednost strokovnjakov, inovatorjem. Potrebno jo bo ovrednotiti z nalogo, določiti temu ustrezno nagrado, posebej pa nagraditi vse uspešne dosežke.

Zal pa se ravno pri ovrednotenju inovacij in inovatorjev srečujemo s pojmovanji, ki jih težko razumemo, predvsem pa jih ni mogoče spraviti v sklad z načeli nagrajevanja po rezultatih dela. Od pojmovanj, da je inovator, njegovo delo nekaj, kar je kot posebna nagrada **zunaj proizvodnje, delovnega kolektiva**, je ostalo še veliko usedlin, ki jih tudi določila zakona o združenem delu še niso povsem odpravila. Ena pomembnih zavor je v nerazumevanju, skoraj bi lahko rekli — nekakšnemu odporu do inovatorjev, **posebej pa do priznanja za njihovo delo**. Tako smo v preteklosti radi kolebali med tem, da je inovacija, izboljšava, izum strokovnjaka v delovni organizaciji njegova delovna dolžnost, saj je zato bolje plačan od kvalificiranih delavcev. Nekako so hoteli vso inovativno dejavnost vključiti v redno delo, za spodbude in posebne nagrade pa ni bilo posluha. Tako so postavljali inovatorje, izumitelje v čuden odnos z delovno organizacijo. Z njimi so se pogajali kot s strokov-

njaki, ki so »izven kolektiva«, kot da je njihov izum nekaj za kar se morajo pogoditi kot dve pogodbeni stranki.

Tak odnos je v pretežni meri nastajal zaradi tega, ker so tudi nagrado (v kolikor so jo bili sploh pripravljali priznati) želeli obravnavati kot posebnost, ki deluje izven njihovega pravilnika o delitvi osebnih dohodkov, izven proizvodnih odnosov. Da ne bi porušili že zakoličenih odnosov, zaradi ljubečega socialnega miru, so se odločali, da to urejajo posebej. Velikokrat s posebnimi pravilniki, drugič s pogodbami, v najslabšem primeru pa so predloge odklanjali, bodisi, da niso tehnično dovolj ustrezni, da jih ne morejo uveljaviti in si potihoma želeli, da bi izumitelji svoje izume poslali drugam. No tudi to se je dogajalo. V našo največjo škodo, če so izumitelji svoje izume prodali v inozemstvo, še slabše, če so zaradi **neustreznih odnosov in pogojev dela** za daljše obdobje odšli v inozemstvo in tam celo ostali. Nekaj teh sporov je moralo reševati tudi redno sodišče, predvsem zaradi pritožb izumiteljev, inovatorjev, ki so se počutili pri nagradi izigrane ali oskodbane.

Drugo, kar potrjuje čudno mnenje, da gre za nekaj enkratnega pogodbeni odnos, so tudi določila, da nagrada po **enem ali treh letih ugasne**. To pomeni nekakšno **enkratno do trikratno »odpravnino«**, najbrž porojeno iz zaostalega prepričanja, saj si tudi izumil enkrat, zakaj bi večkrat prejel nagrado? Menimo, da bi morala nagrada trajati toliko časa, kolikor časa delovna organizacija uporablja inovacijo, kolikšna je še njena vrednost pri ustvarjanju dohodka. Kajti realno moramo predpostaviti, da zaradi »moralne obrambe« vsi stroji tehnološko zastarijo, da se s tem manjša njihova sorazmerna produktivna vrednost. Tako tudi vrednost inovacije. Vendar pa je to treba ugotavljati in priznati sorazmeren, dogovorjen del nagrade tako dolgo, dokler ima delovna organizacija od inovacije ekonomske koristi!

Naslednja težava so bile tudi nekatere komisije, ki so bodisi zavlačevale postopek prijavljanja in ugotavljanja vrednosti inovacije ali so ga tako skomplikirale, da je marsikateri inovatorji minila delovna vna, da bi se bodel s takšno birokracijo. Neredko pa je imel težave z nerazumevanjem, nevoščljivostjo in tudi osebno prizadetostjo, da nekdo drug (kaj še, če ni imel najmanj tako visoke formalne izobrazbe kot člani komisije) predlaga nekaj, česar oni niso ugotovili ali izumili?

Če k temu dodamo še socialni vidik, občutek, da je nekdo prelahko izumil izboljšavo, da je to (seveda), ko je izumljeno, predlagano, utemeljeno zelo preprosto, potem razumemo, da so bili in so še, ravno inovatorji pri nas deležni tako skromne podpore. Temu so najbrž botrovali tudi odpori neustvarjalnih »strokovnjakov«, kot tudi premajhno spoznanje vseh proizvajalcev, da je **večina prihodnje produktivnosti**, s tem tudi **dohodka odvisna od bolj izpopolnjenih, bolj produktivnih sredstev za delo!**

NAJBOLJŠI INOVATOR NAJVEČ PRISPEVA K SKUPNEMU DOHODKU

Ko bo to spoznanje globoko prodrl v zavest, ko bodo delavci spoznali, da inovator s svojo inovacijo »dela zanje«, v njihovo dobro, da povečuje dohodek in od tega povečanja dobi le manjši del, se bo spremenil tudi odnos do inovatorjev. Mimogrede, kako čudna, drobno kramarska mentaliteta vlada pri nagrajevanju kaže, da so edini, ki pripravijo »vrh osebnih dohodkov« v delovni organizaciji, mimo redkih inovatorjev — trgovski potniki. Nekomu, ki na potreben, vendar zastarel način ponuja, prodaja blago, smo pripravljani priznavati določen odstotek ali delež pri povečani prodaji.

(se nadaljuje)

TEHNIČNE ZANIMIVOSTI Z VSEGA SVETA

JAPONSKE ŽELEZARNE IN GOSPODARSKA SITUACIJA V SVETU

Svetovna gospodarska situacija se je po letu 1970 precej spremenila in to na slabše. Pojavila se je močna recesija in po letu 1973 vedno bolj neprijetna naftna kriza in s tem povezane njene velike in skoraj vsakoletne podražitve. Zaradi takšne situacije je pričela japonska železarska industrija izvajati ukrepe, da bi odstranili ali vsaj omilili težave, ki so nastale.

UKREPI:

Izredno povečanje cen nafte in občasne težave z njeno nabavo sta narekovala ukrepe za zmanjšanje porabe energije. Tako si je japonska železarska družba Nippon Steel postavila za cilj doseči v obdobju 1974 do 1978 zmanjšanje porabe energije v svojih železarnah za 8 %. V letu 1978 je dosegla skupno znižanje za 10 %.

Ukrepi, s katerimi so to dosegli, so bili različni: izkoriščanje dimnih plinov kisikovih konvertorjev, proizvodnja električne energije z izkoriščanjem pritiska na žrelu plavža, uporaba suhega gašenja koksa, uporaba direktnega valjanja blokov in trakove in valjanje pri nižjih temperaturah.

Eden najbolj učinkovitih ukrepov za znižanje porabe energije je bilo povečanje količine kontinuirno odlitega surovega jekla s 5,6 % v letu 1970 na 46,2 % celotne izdelane količine v letu 1978. Takšno povečanje je bilo mogoče ne samo z gradnjo novih naprav za kontinuirno vlivanje, temveč tudi z razširitvijo vrste jekel, odlitih na teh napravah.

Tudi izplen se je v letih od 1970 do 1978 povečal z 81 % na 88 %. To predstavlja velik prihranek na surovem jeklu in gorivu, ki bi zadostovalo za proizvodnjo deset milij. ton surovega jekla.

BODOČI PROBLEMI:

Po letu 1974 se je v svetu spremenila situacija glede prodaje posameznih vrst jekel. Zaradi presežka svetovnega ladijskega prostora se je zmanjšalo povpraševanje po ladijski pločevini, medtem ko se je povečalo povpraševanje po avtomobilskih in ostalih trajnih potrošniških izdelkih. To je pogojevalo večjo prodajo posebnih jekel in pločevine tanjših dimenzij ter s tem tudi izdelkov z večjo stopnjo predelave.

Vzporedno s tem je opazna tudi tendenca iskanja železarskih izdelkov po nižjih cenah. Z drugimi besedami povedano: kupci želijo nadomestiti obstoječe jeklene izdelke s podobnimi, vendar po nižjih cenah, oziroma tam, kjer to dopuščajo kakovostne zahteve, uporabljajo manj kakovostno in s tem cenejšo jeklo.

Zato predvidevajo japonske železarne bodoči razvoj porabe jekla v dveh smereh: v prid bolj kakovostnim jeklom, predvsem z višjo trdnostjo in istočasno tudi v prid cenejšemu jeklu. V splošnem pa pričakujejo zaradi poslabšanja ekonomske situacije v razvitem svetu v prihodnjem desetletju zmanjšanje svetovnega povpraševanja po jeklu.

NAPREDEK TEHNOLOGIJE:

Japonske železarne skupaj z raziskovalnimi ustanovami proučujejo več postopkov za kontinuirno proizvodnjo surovega jekla. Vedno bolj uporabljajo tudi direktno valjanje, ki povezuje kontinuirno vlivanje ali valjanje slabov z valjanjem trakov in pomeni tudi ukrep za varčevanje energije.

Da bi v bodoče še bolj zadovoljili zahteve železnice, glede kvalitete železniških tračnic, so razvili v japonskih železarnah novo vrsto tega materiala, ki ima odlično odpornost proti obrabi in tudi zelo dobre ostale mehanske lastnosti. To so dosegli z učinkovito kombinacijo legiranih elementov v jeklu in ustrezno toplotno obdelavo.

V avtomobilski industriji vedno bolj narašča zanimanje za jeklo z višjo trdnostjo. To je povezano z zmanjšanjem teže vozil in s tem tudi znižanje porabe goriva.

Razvili so tudi proizvodnjo cevi za gradnjo cevovodov v najhladnejših predelih (Aljaska, Sibirija). Z novo tehnologijo so dosegli odlične mehanske lastnosti ob istočasnem prihranku legiranih elementov molibdena, niklja in vanadija.

Sedanj napredek in razvoj tehnologije na področju železarstva je v precejšnji meri drugačen kot je bilo to v predhodnem obdobju. Njeni glavni cilji so:

1. Razvoj tehnologije v preteklem obdobju je bil predvsem naravnani na povečanje proizvodnje, medtem ko sedaj velja prednost povečanju kakovosti in znižanju proizvodnih stroškov.

2. Tehnične in uporabne raziskave morajo biti danes še bolj sistematične ob večjem uporabljanju osnovnih raziskav.

3. Surovine in prihranek energije sta danes znatno važnejši postavki pri uvajanju sodobne tehnologije kot je bilo to v preteklosti.

PRILAGOJENA TEHNOLOGIJA:

Za prilagojeno tehnologijo so značilne mini železarne z elektro jeklarno in napravo za kontinuirno vlivanje, ki so dejansko prilagojene omejenim lokalnim pogojem. K temu lahko prištejemo tudi direktno redukcijo železove rude.

Japonske železarske družbe računajo, da bodo lahko v bodoče še bolj kot doslej s svojo tehnično pomočjo in dobro opremo pripomogle k razvoju železarne v tretjem svetu. Tam ima prilagojena tehnologija tudi največje možnosti za svoj razvoj.

NOV TEST DIREKTNE REDUKCIJE ŽELEZOVE RUDE

Ob koncu letošnjega leta bo pričela obratovati v južno-ameriški državi Venezueli, 280 km od izvira reke Orinoco navzgor, nova železarna. Z letno proizvodno zmogljivostjo skoraj 5 milij. ton surovega jekla bo to ena največjih v zadnjem času zgrajenih železarne na svetu. Zgradila jo je venezuelska državna železarska družba C. V. G. Siderurgica del Orinoco, znana tudi pod kratko SIDOR. Železarna nima ne kokarne, ne plavžev in ne kisikovih konvertorjev. Celotno količino surovega jekla bo izdelovalo deset velikih obločnih električnih peči. Druga značilnost te železarne je, da bodo njene obločne električne peči uporabljale kot vročnik velike količine železove gobe.

Posebna zanimivost te venezuelske železarne je to, da bo uporabljala za izdelavo potrebne železove gobe dva med seboj konkurenčna postopka direktno redukcije železove rude: Midrex postopek, razvit v ZDA in mehiški HYL postopek.

Oba postopka uporabljata kot reducent zemeljski plin, pretvorjen v posebni napravi v mešanico ogljikovega monoksida in vodika. Ta dva plina reducirata oksid železove rude v železovo gobo, ki vsebuje običajno preko 90 % železa. Glavna razlika med obema postopkoma je v tem, da uporablja Midrex jaškasto peč, kjer poteka postopek neprekinjeno z zakladanjem železove rude na vrhu in odstranjevanjem železove gobe na dnu peči. HYL postopek pa poteka v posebnih retortah s prekinitvami, kar nekoliko zmanjša produktivnost.

Izdelovanje surovega jekla v venezuelskih železarnah na surovinski osnovi železove gobe bo v svetovnem merilu velik preizkus, tako za oba postopka, kakor tudi za uporabo železove gobe na sploh. Naraščajoča poraba se giblje okoli 15 milij. ton letno. Če bo jeklarna v tej železarni obratovala tako dobro, kot pričakujejo, potem se bo povečala tudi svetovna poraba železove gobe. Predvidevajo, da bo do leta 1985 poraba narasla na okoli 42 milij. ton letno.

Pri povečanju svetovne porabe železove gobe bodo v bližnji prihodnosti prednjačile predvsem države v razvoju. Postopek proizvodnje surovega jekla preko direktno redukcije železove rude je najcenejši, predvsem glede investicijskih stroškov, posebno še če je na razpolago ceneni zemeljski plin.

NAJVEČJA ELEKTRARNA NA VETERNI POGON NA SVETU

Sodobni primer starega romantičnega mlinarstva na veter proizvaja v jugovzhodnem delu ZDA z močjo 2.000 kW električno energijo za potrebe bližnjega naselja.

Največja elektrarna na svetu, ki jo poganja moč vetra, je postavljena na 300 m visoki vzpetini nad majhnim mestom Boone v ameriški zvezni državi Severna Karolina. Turbino poganjata dva velika jeklena lista propelerja, ki sta dolga vsak po 30 m, tehtata več kot osem ton in jima je mogoče spreminjati položaj. S to turbino proizvedena električna energija lahko krije pri hitrosti vetra 40 km/h potrebe skupaj 500 povprečnih gospodinjstev. Turbina obratuje pri hitrosti vetra med 17 in 56 km/h.

Celotna naprava z električnim generatorjem je postavljena v posebno ohišje, dolgo 10 m. Vse skupaj pa stoji na stolpu, zgrajenem iz jeklenih nosilcev, visokem 42 m.

Delovanje celotne naprave kontrolira in vodi elektronski računalnik. Napravo je možno obračati v smeri vetra in listi propelerja so obrnjeni vedno tako, da je število obratov stalno 35 na minuto. Če je hitrost vetra prevelika ali premajhna, potem se postavijo listi propelerja v takšen položaj, da naprava preneha obratovati.

To elektrarno na veter je zgradilo podjetje General Electric po naročilu Agencije za energijo ameriške vlade. Strokovnjaki smatrajo, da pomeni gradnja in obratovanje te naprave pomemben korak pri raziskavah o možnostih uporabe novih energetskih virov. Kakšna je ta elektrarna, vidimo na sliki.

Neda Karba

AVTOMOBILSKA INDUSTRIJA V ZDA IN NAFTNA KRIZA

Naftna kriza postavlja vedno več problemov pred proizvajalce avtomobilov v ZDA. Nafta bo vedno manj in vedno dražja bo. Zato ima lahko ameriška avtomobilska industrija samo en cilj: izdelovati avtomobile z manjšo porabo goriva. Ali kot je duhovito povedal eden izmed avtomobilskih strokovnjakov: »Naša naloga ni, da iznajdemo nov avtomobil, temveč ga moramo le oplemeniti.«

Možnosti za zmanjšanje porabe goriva sta: izboljšanje izkoristka motorja in izdelava manjših in lažjih avtomobilov. Zadnja možnost je spodbudila kovinsko industrijo in industrijo plastičnih materialov k proizvodnji dodatnih lažjih materialov, ki bi lahko zmanjšali težo novih modelov avtomobilov. V konkurenci teh materialov so: jeklo, aluminij, baker, cink, magnezij in plastične mase.

Izdelovalci jekla in železove litine, ki so bili od pričetka avtomobilske dobe do danes glavni dobavitelji potrebnih

materialov, branijo svoje pozicije z jeklom, ki ima večjo trdnost in s tem manjšo porabo. Tudi proizvajalci aluminija skušajo čim bolj uveljaviti svoj material in so pri tem že dosegli določen napredek. Medtem ko je bilo v povprečnih osebnih avtomobilih, izdelanih leta 1970, 35 kg aluminija, je njegova količina v letu 1979 narasla na 53 kg. Za leto 1985 predvidevajo avtomobilске družbe povečanje na 90 do 135 kg, proizvajalci aluminija pa celo na 101 do 191 kg. Konkurenca ni samo med aluminijem in jeklom, temveč tudi med aluminijem in bakrom in to pri avtomobilskih hladilnikih. Mislijo pa tudi na nadomestitev jekla z bakrom pri zavornih bobnih in to zaradi boljše odvajanja toplote in s tem tudi potrebne manjše teže.

Industrija cinka se bori za svoje mesto pri avtomobilih z aluminijem in plastičnimi materiali. Da bi ostala v vrsti, je porabila veliko denarja in naprav za izboljšanje tehnologije tehnostenskega vlivanja. Svoje mesto išče tudi magnezij, medtem ko vsi proizvajalci kovin skrbno opazujejo situacijo, povezano s širjenjem uporabe plastičnih materialov v avtomobilski industriji. Pri Fordovih avtomobilskih modelih za leto 1980 je tega materiala 106 kg in za leto 1985 predvidevajo povečanje na 146 kg.

Zanimiva je v zvezi z zmanjšanjem porabe goriva tudi uporaba avtomatičnega ali ročnega prestavljanja menjalnika hitrosti na avtomobilu. Znano je, da omogoča ročno prestavljanje v primarni avtomatski prihranek pri porabi goriva za 0,5 do 0,7 l na prevoženih 100 km. Seveda pa se to povezuje z željami in navadami avtomobilskih voznikov pri uporabi ročnega prestavljanja. Avtomobilске družbe so mnenja, da bodo izdelovale takšne avtomobile, ki jih bodo želeli kupci. Kot primer navajamo enega največjih ameriških proizvajalcev — General Motors. V obdobju med aprilom in majem letos so izdelali 71.666 ali 85,2 % avtomobilov z avtomatskimi in samo 12.448 ali 14,2 % z ročnimi prestavami. Tudi pri drugih modelih in avtomobilskih družbah so številke podobne. Pri modelih leta 1979 je imelo avtomatsko prestavo več kot 90 % vseh izdelanih avtomobilov in več kot 80 % tudi klimatsko napravo, ki tudi povečuje porabo goriva.

Iz podatkov, ki so v ZDA na razpolago, so razvidne razlike pri porabi bencina za avtomobile, ki imajo avtomatske prestave in klimatske naprave in tiste, ki so brez njih. Avtomobili, težki 1350 kg, porabijo z avtomatskimi prestavami in klimatsko napravo 10,1 liter bencina na 100 km in brez teh naprav 9,2 litra. Vzporedno s težo 1575 kg je razlika med 12,0 in 16,0 litra na 100 km, in pri teži avtomobila 1800 kg med 13,8 in 12,3 litra na 100 km.

Predstavniki avtomobilске družbe Ford je na letnem zasedanju združenja proizvajalcev avtomobilov povedal, da manjši in manj udobni avtomobili, ki bi imeli manjšo porabo goriva, ne bodo zadovoljili zahtevnejših ameriških kupcev. Zato bo treba pri izdelavi osebnih avtomobilov razviti takšno tehnologijo, ki bo omogočala doseči zaželeno manjšo porabo goriva, zadostila pri izpušnih plinih zahtevam za čistost okolja in ustrezala željam kupcev po udobnem vozilu z dobro funkcionalnostjo. Pri tem je omenil, da bo pri Fordu aluminij eden od osnovnih nadomestnih materialov pri bodoči proizvodnji osebnih avtomobilov. Do leta 1985 predvidevajo, da bodo pri avtomobilih več kot podvojili porabo te kovine.

Kako pa bo po letu 1985? Strokovnjaki ameriške vlade predvidevajo, da bodo do leta 2000 znižali povprečno porabo goriva pri osebnih avtomobilih na 6,7 litra na 100 km. Na ta način bi dnevno prihranili okoli šest milij. sodčkov (1 sodček je 159 l) nafte. Takšen rezultat po letu 1985 bo po mnenju avtomobilskih strokovnjakov mogoče doseči samo za znatno spremembo tehnologije proizvodnje. Do takrat pa ostane na razpolago predvsem zmanjšanje teže avtomobilov.

PROIZVODNJA PREMOGA V ZDA

Tudi leto 1979 za premogovnike v ZDA ne bo ugodno. Ocene kažejo, da bo domača poraba premoga dosegla do konca leta samo 610 milij. ton. Ob predpostavki, da se bo leta 1983 ta količina povečala samo za 24 % (na 757 milij. ton), potem bližnja prihodnost za ameriške premogovnike glede na domačo porabo ne kaže najbolje.

Vendar obstaja upanje za izboljšanje položaja — to je izvoz. V letošnjem letu kaže, da bodo ameriški premogovniki izvozili okoli 53 milij. ton premoga, kar je v primerjavi z letom 1978 za 46 % več. Upajo, da se bo takšna situacija na svetovnem tržišču premoga nadaljevala tudi v bodoče.

V tem upanju je dejansko neka določena realnost. Večina naročil prihaja v ameriške premogovnike iz zahodno-evropskih držav. Še pred tremi meseci ni kazalo, da bodo zaradi povečanega povpraševanja po premogu na svetovnem tržišču, ker se je cena nafte spet povišala, prišle v večji meri v poštev dobave iz ameriških premogovnikov. Zaradi manjše ponudbe premoga s Poljske so države Zahodne Evrope prisiljene povečati nakup v ZDA.

Doslej je predstavljal precejšnjo konkurenco za ZDA premog iz Avstralije. Toda povečanje cen ladijskih prevozov je zaradi velike oddaljenosti od Zahodne Evrope močno prizadelo predvsem avstralske premogovnike. Cene tega premoga v Evropi so v primerjavi s preteklo pomladjo narasle za več kot 20 %. To pa je koristilo ameriškim premogovnikom, saj sedaj velja avstralski premog, ki je imel prej v primerjavi z ameriškim za 5 do 6 dolarjev na tono nižjo ceno 3 do 4 dolarje na tono več kot ameriški.

To je največji vzrok za sedanje povečanje evropskih naročil za ameriški premog. Vendar ameriške premogovniške družbe predvidevajo, da se bo sedanji občasni naval na njihov premog spremenil še letos in prihodnje leto v dolgoročne pogodbe. Konkreten primer za to je Nizozemska, katere veliki porabniki premoga bodo v kratkem sklenili dolgoročno pogodbo za dobavo 10 milij. ton premoga iz ZDA v obdobju petih let. Predvidevajo da bo tudi Japonska v prihodnje povečala svojo nabavo premoga v ZDA.

Izgleda, da bo zaradi sedanje energetske krize postal premog vedno bolj cenjen energetski vir. Na to računajo tudi ameriški premogovniki, saj imajo s stotinami milijard ton največje zaloge premoga na svetu. Takšen trend kaže tudi študija organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), iz katere je razvidno, da bo 24 držav njenih članic do leta 2000 podvojilo porabo premoga za termoelektrarne na 2,1 milijardo ton letno. Po avstralskih podatkih lahko pričakujemo v prihodnjem desetletju tudi močno povečanje porabe premoga na Daljnem vzhodu.

Tudi če se bodo vsa predvidevanja izpolnila, vendar vseh njihovih prednosti ameriške premogovne družbe ne bodo mogle izkoristiti. Tako je tudi pri premogu za koksiranje, kjer so bile ZDA vedno velik izvoznik. Vedno večji proizvodni stroški so pričeli zmanjševati izvozno konkurenčnost tudi na tem področju. Lep primer za to so japonske železarne, ki so leta 1974 uvozile 45 % svojih potreb po premogu za kokarne iz ZDA. Danes je padel delež ameriških premogovnikov že samo na 25 %. Zato skušajo nekatere premogovniške družbe danes povečati izvoz premoga za termoelektrarne na račun zmanjšane izvoza za potrebe železarne.

Glede na takšno situacijo, predvsem pa zaradi naglega povišanja proizvodnih stroškov, se pripravljajo nekatere družbe na investicije v premogovnike v prekomorskih državah. Velike možnosti so v Avstraliji, pa tudi v nekaterih državah v razvoju, kot na primer v Kolumbiji ter v drugih državah Južne Amerike in Azije. Zanimajo se tudi za možnosti v LR Kitajski, ki ima prav tako velike zaloge premoga.

TAJNA VARNOSTNA SLUŽBA KID NA JESENICAH

2

Kdorkoli se bo lotil pisanja in odkrivanja zgodovine jeseniškega proletariata med obema vojnama v letih 1918–1941, ne bo mogel mimo, za takratni čas tajinstvene in skrbno razpredene obveščevalne organizacije Kranjske industrijske družbe (KID), katero so vodili njeni najbolj zaupni uslužbenci.

To službo je po vsej verjetnosti oživil prosluli slovenski industrijalec August Praprotnik v soglasju in sodelovanju s tedanjim lastnikom Augustom Westrom iz Celja in ostalimi delničarji Kranjske industrijske družbe, med katerimi je bilo tudi nekaj Jugoslovancev.

ČEMU TAJNA VARNOSTNA SLUŽBA?

Varnostna služba pri KID je bila ustanovljena predvsem zato, da je bilo vodstvo KID dnevno obveščeno o javnem mnenju, posebno o delu in akcijah svobodnih delavskih strokovnih organizacij. Varnostna služba KID je namreč imela vrsto dobro izvešanih sodelavcev-obveščevalcev, ki so prisluškovali razgovorom delavcev v tovarni oziroma na delovnih mestih, v gostilnah, trgovinah, prisotni pa so bili na vsakem, še tako nepomembnem sestanku delavskih strokovnih organizacij. To obveščevalno delo so opravljal uslužbenci pa tudi nekateri delavci KID in so zato prejeli vsak mesec redno določen honorar. Višina honorarja je bila odvisna od pomembnosti in natančnosti poročil. Iz dokumentov te službe, ki so dosegljivi, je razvidno, da je poročevalec takoj, ko je doživel kakšno stvarno zadevo, oziroma bil na kakem sestanku ali zborovanju, napisal kratko poročilo, nato pa ga po najkrajši poti poslal vodji te službe, Lovru Humerju. Poročila je vodja prevedel v nemški jezik in jih predal generalnemu direktorju Karlu Notu. Dan ali dva kasneje je sledilo še podrobno poročilo oziroma popis ali opis dogodka oziroma poteka sestanka ali zborovanja.

S tako službo vodstvu KID ni uspelo samo nadzorovati delo in akcije delavskih strokovnih organizacij, marveč je spoznavalo tudi taktiko, mišljenje in cilje vodilnih delavskih funkcionarjev v sindikatih in obratnih zaupnikih. Prav ta služba in izbrana dnevna poročila konfidentov so KID omogočila, da je bila o vsem, kar so snovale in delale delavske strokovne organizacije, vedno na tekočem. To ji je bilo v veliko pomoč, da je bila pripravljena na vsak udarec s strani organiziranega delavstva. KID ni bilo moč z ničemer presenetiti. Metode obveščevanja so bile sicer zelo enostavne, toda učinkovite. Vsak najmanjši in še tako neznamenit premik v delavskih strokovnih organizacijah je bil sproti in takoj registriran.

Vsaka izjava delavskih funkcionarjev, govori na sestankih in zborovanjih so bili takoj skrbno zapisani in prenešeni vodstvu podjetja. Ravno na osnovi poročil posameznih konfidentov je KID imela vpogled v vse podrobnosti dela ne samo vodstev strokovnih organizacij, marveč prav vsakega delavca, ki se je kjerkoli udeleževal.

Iz vsega tega se jasno vidi vsa prefinjenost krogov okrog KID, ki so

svojo tajno varnostno službo popolnoma postavili v službo policijskega komisariata na Jesenicah in Javorniku. Tako je tedaj KID kot znano podjetje z izrazito nemškim kapitalom, usmerjeno k gibanju »Drang nach Ostene«, dobivalo vso podporo in zaščito, po Praprotnikovi izjavi, »pred podviganim slovenskim delavstvom« pri oblasteh stare buržoazne Jugoslavije. To se z drugimi besedami pravi – KID je dobila pravico in moč odločati o bitju in žitju jeseniškega delavstva. Zato tudi ni manjkalo raznih prikritih in odkritih represalij. Bila je to neprestana in tiha ter uporna borba, v kateri je vedno levji delež odnesla KID. Seveda bi bilo to konfidentno delo mnogo manj učinkovito, manj nevarno za delavstvo, če bi takrat predstavniki delavskih organizacij našli vsaj v najtežjih trenutkih enoten jezik.

Toda tega žal ni bilo. Voditelji, ki so tedaj odločali v Savezu metalnih radnika Jugoslavije (SMRJ), so leta in leta odklanjali vsako sodelovanje in stali na starem, še vedno avstrijskem socialdemokratskem stališču, da so samo oni pravi in edini predstavniki slovenskega proletariata. Tako stališče je seveda povsem razumljivo dajalo kapitalu, v tem primeru vodstvu KID, močno orožje, da je lahko po mili volji ignoriralo še tako upravičene zahteve jeseniškega delavstva. Tudi, če so jeseniške strokovne delavske organizacije dosegle sporazum za enoten nastop, so zastopniki ostalih dveh strokovnih organizacij (JSZ in NSZ) dobivali čudne lekcije in pripombe, ki niso kovalje enotnosti, marveč tih razdor in bile močna opora KID v škodo samega delavstva. Nikakor ni bilo mogoče doseči tistega prepotrebnega znošnega in umirjenega sodelovanja, ki je osnovni pogoj za uspeh. Predstavniki kapitala v vrstah KID in industrijski zbornici v Ljubljani so bili izredno čuječi, previdni in delavni. Z izrednim poslušom so spremljali vsa dogajanja v delavskem gibanju in tega na vse mogoče načine dušili in onemogočali. Nekam čudno in napeto vzdušje v delavskih strokovnih organizacijah je seveda omogočalo, da se je vodstvo KID včasih z njimi tudi potrgalo in čisto s kakim ukrepom povzročilo spore med predstavniki delavskih organizacij. Le-ti pa namesto da bi ugotovili kje in kdo je sovražnik in kdo je spor povzročil, so krivce iskali in tudi običajno našli med vodilnimi strokovnimi delavci. V najbolj kritičnih trenutkih se je iskalo koristi organizacij, ali bolje povedano slavo nekaterih vodilnih funkcionarjev in šele potem koristi delavstva. Če danes gledamo nazaj v težke mezdne boje, katerih težo in pritisk je nosilo delavstvo in se poglabimo v branje različnih poročil in ovadb tedanjih poročevalcev – konfidentov, bomo videli, koliko škode je ta služba povzročala delavskemu gibanju.

Pri obravnavanju te, za naše delavstvo tako težke problematike, pa je treba povedati, da se delavski strokovni organizaciji SMRJ nikoli vsa leta po prvi svetovni vojni ni odrekalo primata večinske strokovne organizacije. Toda to je bilo še vse premalo, nestrpnost in sovraštvo sta onemogočala vsako sodelovanje.

V tem ognju sovraštva so na vsak način skušali izriniti iz delavskega gibanja vse, kar slepo ne služi socialni demokraciji. Morda bo kdo trdil, da sem krivičen in da pretiravam. Vsi, ki so v času 1930–1941 aktivno delali v delavskem gibanju, v katerekoli organizaciji in če so le malo iskreni, bodo potrdili, da so bile razmere prav take in čestokrat še mnogo hujše. Sicer se temu tudi ni čuditi, saj so socialni demokrati tudi iz svojih lastnih vrst izločali vse, kar ni slepo sledilo njihovim ciljem. Sele ko je levo krilo, to je po letu 1935, dobilo v roke sindikalno organizacijo, je zavel nov in svež veter, ki je prinašal s seboj vse to, kar smo prej zaman iskali in čakali. Prav te spremembe v delavski strokovni organizaciji SMRJ pa so povzročile težke in hude represalije med delavci, katerih žrtve so bili tudi delavski obratni zaupniki. V nadaljevanju si bomo ogledali dokumente bivše tajne varnostne službe KID, kako so le ti napisani in kako je vodstvo KID nanje reagiralo.

Sestavek Tajna varnostna služba KID na Jesenicah je po svoji vsebini tako pomemben, da je k njegovi vsebini potrebno dodati še kratek oris razvoja KID, kakor tudi razvojne poti delavstva, ki je s svojim političnim, kulturnim, gospodarskim in s sindikalnim delom oblikovalo in ustvarjalo zavedno in borbeno silo slovenskega proletariata v borbi za njegove osnovne življenjske pravice in socialno osvoboditev.

USTANOVITEV IN RAZVOJ KID

Leta 1896 so ljubljanski gospodarstveniki, lastniki tedaj največjega mlinskega podjetja v deželi, preusmerili svojo dejavnost v železarsko industrijo. Prišli so do spoznanja, da mlinska industrija nima kdo ve kako velike bodočnosti. Izdelki železarske industrije pa so bili tako na domačem kot na tujih tržiščih zelo iskani. Odločili so se za nakup Zoisovih fužin na Javorniku. Kmalu nato je k družbi pristopil še jeseniški železar Ruard. Tako se je rodilo novo železarsko podjetje, ki je tekom let skoncentriralo vso železarsko dejavnost na Jesenicah in Javorniku. Tu so v letih 1898 do 1910 začeli rasti novi železarski obrati: Siemens-Martinove peči, valjarne za debelo in tanko pločevino, valjarne žice, žičarna, hladna valjarina, žebjarina in razni drugi proizvodni in pomožni obrati. Prodajne možnosti so bile razmeroma zelo ugodne. Cenena vodna energija, še bolj pa pridne in uhovaljive roke tedaj že dobro strokovno usposobljenih delavcev, so tedanjem gospodarjem omogočale lepe dobičke. Zato so se jeseniški železarski obrati razvili v veliko industrijsko podjetje, ki je po prvi svetovni vojni, poleg Zenice, veljalo za eno največjih podjetij v stari Jugoslaviji.

Po letu 1929 je večino delnic pokupil celjski veleindustrialec nemškega porekla August Westen. Prav v tem času pa je ves svet doživel veliko gospodarsko krizo. To krizo so tedanji gospodarji hoteli prevladati na ramena delavcev, zastarele obrate pa čim prej modernizirati.

Ta namera jim je tudi v celoti uspela, kajti imeli so dobre in izkušene strokovne delavce, ki so dajali potrebno poročila, da bodo kos konkurenci inozemskega kapitala. Seveda so se sčasoma začeli tudi delavci zavedati svoje vrednosti in moči.

Nadaljevanje

»Zakaj nisi odprla?« je zavpil nad Bredo, ki je prestrašena trepetala ob oknu. »Trikrat sem zaklical.«

»Skrivam ga. Nisem želela, da ga vidite. Ranjen se je zatekel k nam in ga skrivam,« je zbegana jecljala Breda in proseče gledala Matico, naj še on spregovori.

Matic je še zmerom držal brzostrelko, uperjeno v njegovo telo in molčal. Kako je zrasel? Zadržal tri leta ga ni videl. Prijeten fant. Malo bledičen. Ampak to je od rane, sobe, ko ni bil na zraku. Italijanska uniforma, ponošena, vendar kar prijetna.

»Si moral priti k nam?« je mrko vprašal Anton.

»Nisem hotel. Saj veste, k vam me je vsaj pet let ni bilo. Domov sem hotel, pozdravit domače. Nekdo me je videl in izdal. Ranili so me pred vasjo. Če me ne bi zadeli v nogo, bi ušel. Tako pa sem se privlekel do tod, hotel na senik, da se branim, še koga pobijem, ko me je Runo odkril. Zalajal je, potlej je prišla na prag Breda...«

»Ni mogel hoditi, videla sem. Izkrvavel bi... Zabrusil mi je: »Bela, zdaj me lahko izdaš!« Nisem bela!« je odločno kriknila Breda. Jezljivo ga je pogledala. »Nisem kriva, če je moj brat pri legiji. Prosila sem ga, naj zbeži. Poslušal druge.«

»Pa si pomislila, da nas lahko vse pahneš v nesrečo?« je užaljen kriknil Anton. »Če bi ga vojaki odkrili...«

Breda je stopila k njemu. Tako trdega leska njenih oči ni pomnil. Počasi je odmajevala z glavo, kot da se čudi, zakaj ne razume.

»Njegovi so zaprti, pa ga ne obsojajo. Morda bodo koga ustrelili, a jim ne bo žal, ker je njihov sin partizan. Mi pa trepetamo in se družimo z Italijani zoper Slovence,« je ostro poodčitala Breda.

Komaj se je ukrotil, da ni kriknil: »Izgini smrklja! Kaj pa ti veš o vojni, smrti, nevarnosti.« Maticeva navzočnost ga je zadržala. Tiho, s hripavim glasom je rekel Bredi:

»Pusti naju sama. Pogovoriti se moram z Maticem.«

Breda je zdaj pogledala Matico. Zbegan ni spregovoril. Počasi, strašno obotavljivo, ko se je večkrat zaustavila in čakala na besedo, se je Breda odpravila iz sobe.

Čudno, v tako kratkem času jo je pridobil na svojo stran, je pomislil Anton. Breda doslej še namignila ni, da ravna napak, kaj še, da bi tako jezljivo poodčitala.

VINKO TRINKAUS

26 IZDAJA

»Bredo skuša pridobiti na svojo stran,« je mrko rekel Anton.

»Že prej je bila s srečam na pravi strani, le priložnosti ni imela, da bi se odločila in pomagala. Branil sem se, da bi šel z njo v sobo.«

Najbrž res, je pomislil Anton. Matic ni bil nasilen. Nekaj ponosnega je bilo v njegovem ravnanju. Zelja po upiranjih, da ravna kot čuti, ne glede na posledice. Zato pa je tudi v kaši. Lepo je biti trmast, posonen, vendar po takih največkrat pade.

Premišljal je, kako bi začel pogovor. Nekaj stvari ga je vznemirjalo, ni si znal nanje odgovoriti. Zdaj je imel priložnost, da zve. Samo, kako bi začel?

»Si ti moral v partizane? Mislim, ti je grozila ječa, krogla in si zbežal k partizanom?« je previdno vprašal Anton. Nasmehnil se je, pokimal Matico, da bo sedel in naj se nikar ne prestraši.

»Ne! Kar tako sem se odločil. Dokler ne pobijemo dovolj italijanskih, nemških vojakov, domačih izdajalcev, dokler ne bodo odložili orožja, ne bomo svobodni! Zato se je treba bojevati!«

»In če padeš?« je osupel nad tako preprosto razlago vprašal Anton.

Z nakrenjenim obrazom, s stresanjem ramen je Matic kazal, da s tem računa. Tako mirno je to napravil, da je Antona začudilo.

»Pa varjameš, da hoste zmagali? Si trdno prepričan?« je vse bolj razburjen vprašal Anton.

»Verjamem,« je pokimal Matic. Žalost, bolečina mu je prikrila obraz. »Vse več je ljudi, ki ne želijo živeti v neprestanem strahu, ponižanju. Bolečina, želja, da se tega otresejo, jih žene v boj. Partizani padamo, naše sodelavce zapirajo, pobijajo. Pa nas je vsak dan več. Bridko življenje se nam je uprlo, hočemo zaživeti drugače.«

Matic je govoril zelo preprosto. Anton je razumel besede, ne pa tega, kar bi mu Matic rad povedal. Nekoliko slabše živeti in vendar živeti, je bolje, kot umreti z mislijo, da si se boril za plemenito in pri tem padel. Maticu življenje očitno ni toliko pomenilo kot njemu. No, tudi prijetnejše je živeti, to si mora priznati. Vendar njegovo je bilo – preživeti, čim lažje. Če ni mogoče prijetno, pa nekoliko slabše, z upanjem na boljše.

»Grlo imam izsušeno. Grem lahko po pijačo. Precej se vrnem,« je rekel Anton in dobričaje kimal.

»Pridite sami. Če pridete z vojaki, bom streljal, vrgel bombo,« je zagrozil Matic.

Po ostrem glasu, ki je zarezal v njegovo misel, je Anton verjel, da bi Matic res streljal. Pomirjujoče je mahal z rokama, se smehljaj in odhajal.

Prekleti fant, le odkod jemlje to trdnost, je premišljal Anton, ko se je spuščal po stopnicah. Ludvik ni tako govoril. Žan je bil bolj napet, govoril je z jezo, strastjo. Veliko bi hotel. Matic pa, kot bi vse premislil. Pa ni. Drugi so premislili. Matic je to vzel za svoje in zdaj verjame. Tako močno, da bi najbrž res mirno padel, raje, kot se predal v ponižanje.

Kristina je užaljena, togotna oštevala Bredo. Slišal je zadnje besede, boleče očitke, kako je Breda osramotila ugledno hišo. Ko je vstopil v kuhinjo, je Kristina razburjena mahal z roko in mu očitala joče kimala.

»Le povej ji, še ti Sramota! V grobu se bom obračala zaradi tega. Vaškega potepina, smrčavca, komunista ima v sobi. In to moja hči!«

O RAZVOJU TOPNIŠTVA V IX. KORPUŠU NOV IN POS

16

OTOKAR PERKO NEMCI BEŽIJO

Tik nad križiščem cest za Spodnjo in Zgornjo Trebušo je nekaj hiš. Tam smo se ustavili in deloma z mulami, še več pa na rokah vso dolgo noč vlačili razstavljene topove in strelivo po kozjih stezicah na hrib Vrše. Zjutraj smo top sestavili in zasedli rob hriba te male planote, s katere se vidi na nasprotni hrib Kobilico in na cesto, ki se iz Čepovana dviga in vije proti sedlu ter se nadaljuje navzdol proti Trebuši.

Komaj je prispela vest, da sovražnikove zasede ni na Kobilici, že smo zagledali nemško kolono, kako prodira brez vsake predhodnice po cesti iz Čepovana proti sedlu. Še malo strpnosti, da se kolona še bolj približa ter pride bolj na odprto, nato pa ogenj! Naš brzostrelni top je bruhal svoje svetleče granate v rafalih natančno in brez oddiha. Malo stran od nas sta se oglašala težka minometa neke spremljevalne čete. Pa tudi gradnikovci so vsuli ves svoj ogenj na kolono. Nemci so se panično

razbežali, saj jim nismo dali ne časa ne možnosti, da bi se upirali. Jalov poizkus manjše skupine, da bi prodrla proti nam, so prekinili mitraljezci. Še nikoli prej Nemcev nisem videl tako brezglavo bežati, pa tudi padati ne. Na cesti so pustili tri italijanske brzostrelne topove, voz s strelivom ter več kot dvajset mrtvih. Gradnikovci so jih podili proti Čepovanu, meni pa je komisar naročil, naj grem na cesto po topove. Dodelil mi je še mlajšega soborca in podala sva se v dolino. Naročil sem mu, naj poišče kakšen nemški nahrbtnik ali drugo opremo, češ da bom že sam poskrbel za topove in konje. Tako smo s pomočjo nekaterih borcev Gradnikovce brigade, ki so že bili pri topovih. Še več pa s pomočjo deklet iz zaselka Podčepovan rinitli po ozkem kolovozu s topovi v hrib na Vrše. Nekateri konje smo morali izpreči, ker so bili ranjeni, a so nam vseeno sledili v hrib. Dohitel nas je tudi soborec, ki je jurišal na nemško opremo in težko nosil poln nahrbtnik. Povabila sva še nekaj tovarišev in za tiste čase smo imeli »božanski« zajtrk in hkrati kosilo: salamo z margarino in pravi kruh, čeravno kislastega okusa – nemški komisi. Tudi druga oprema, predvsem šotorsko krilo, ki je bilo sicer malo majhno, mi je prišlo zares prav, saj smo še isto noč prespali na zaledeneli zemlji – pod zvezdami.

Z občutkom polne varnosti, dobro razpoloženi po uspešni akciji in s polnim želodcem smo v popoldanskem času premlevali potek jutranjih dogodkov in si pravili dovtipa na račun bežečih Nemcev.

Utrujenosti, ki se je nabrala ponoči, je hitro pošla ob veselju nad tako uspešno in sijajno zmago. Čutili smo se močne in slutili smo, da se vendarle počasi bližamo koncu vojne. V takem primeru si je vsakdo odtrgal nekaj trenutkov zase in pomislil, kako je doma, ali so domači zdravi in živi. Bolj ko smo se bližali koncu vojne, bolj si si želeli ostati živ in priti s hribov v doline ter se vrniti v normalni tok življenja. Legel sem na šotorsko krilo, katerega lastnik je bil pred nekaj urami Nemec.

Mislil so mi pobegnile za kakšen mesec dni nazaj. Skoraj nisem mogel verjeti, da se lahko položaj tako obrne. Razmišljal sem o prejšnjem poizkusu napada na Čepovan. Tudi takrat je bilo zamišljeno, da bomo uspeli, kakor smo danes. Toda bilo je

drugače. Takrat smo mi bežali. Bil je sneg, mrz in težje smo se vzpenjali iz Spodnje Trebuše proti hribu Kobilica nad Čepovanom. Rečeno je bilo, da bomo pomagali napadati Čepovan italijanski garibaldinski brigadi. Spominjam se, da smo pod sedlom srečali prvo skupino garibaldincev v plitvi kaverni, kjer so čuvali padlega soborca. Naša kolona se je ustavila. »Štabovci« so šli v izvidnico, verjetno izbirat položaje za topove in druge zveze, a so na vrhu naleteli na sovražno zasedo. Mi smo stopicali v snegu, truhli in lačni, noč pa se je vlekla v neskončnost. Stojte sem zaspal in sladko sanjal: znašel sem se pred kaminom, prijetna toplota se je dvigala od ognja in hrustal sem čudovito dober topel kruh. A glej smolo: tovariš me dregne in zbudi sem se v mrazu, prezebel in lačen.

Ker italijanske brigade in zveze ni bilo od nikoder, smo čakali naprej. Ko se je začelo svitati, je zažvižgala nad nami prva mina. Komandantu Janku sem predlagal, da obrnemo vozove in topove proti dolini in si s tem olajšamo vrnitev, če bo nastala stiska. Že v tem so sledile druge mine in šli smo v dir s topovi proti Trebuši. Ko smo prišli na čistino, nam je dal sovražnik »pospešek« še z rafali iz mitraljeza, ki nam je s strelji sledil vso pot. Na srečo so streljali na nas iz precejšnje daljave – s Kobilice, pa vendar so švigale svinčenke po nas dober natančno, saj je bila kolona topov in voz z municijo dovolj dober cilj. Ker na tem odseku ceste ni bilo zaklonov, smo se skrivali za topovi in konji, a vseeno so ranili enega borca v ramo. Seveda je ranjeni po partizansko hajkal z nami naprej.

Iz razmišljanja me predrami hrup letalskih motorjev. Hitro smo poglobili po grmovju v prepričanju, da se bližajo nemška letala v pomoč bežečim Nemcem. Prilepili smo se na mrzlo zemljo in čakali. Toliko brzostrelnih topov imamo sedaj, sem pomislil, in nad nami Nemci. Če bo trajalo dalj časa, bo treba udariti z brzostrelnimi topovi po njih. Doživeli pa smo presenečenje. Po dolini od Vrat proti Čepovanu in naprej so v nizkem letu, skoraj nad našimi glavami, v dveh nalezih priletela letala, okrašena z veliko rdečo zvezdo. Tudi oni so za bežečimi Nemci spustili nekaj rafalov in jim dali pospešek. Nekdo je zavpil: »Naši so, fantje, naši so – partizanski!«

NOVICE IZ RADOVLJSKE OBČINE

Na skupnem zasedanju vseh treh zborov občinske skupščine Radovljica, 26. decembra, zadnjem letos, so ocenili gospodarjenje v občini v 1979. letu, sprejeli odlok o proračunu občine za 1980. leto, odlok o prispevnih stopnjah za združevanje sredstev iz bruto osebnih dohodkov za SIS družbenih dejavnosti, ki bodo veljale za prvo četrtletje 1980, sklep o valorizaciji sredstev za programe SIS družbenih dejavnosti za 1979 in 1980. leto, odlok o prispevnih stopnjah sredstev za samoupravno interesno komunalno skupnost in SIS za varstvo pred požarom za 1980. leto, odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o spremembi namembnosti kmetijskega zemljišča, odlok o spremembah in dopolnitvah odloka o urbanističnem načrtu Bleda in odloka o zazidalnem načrtu LIP Bled, odlok o prepovedi parcelacije na zemljišču za predvideno gradnjo v Lescah in družbeni dogovor o priznavalnih udeležencem NOB. Sprejeli so tudi sklep o pooblastilu geodetski upravi občinske skupščine za opravljanje nadzora za geodetske storitve ter opravili nekatere kadrovske razrešitve in nova imenovanja.

Izvršni svet OS Radovljica je na 75. seji, 17. decembra obravnaval poročilo koordinacijskega odbora za gradnjo šol in vrtcev za razdobje od 1975 do 1979. leta ter proizvodno in investicijsko problematiko tovarne čokolade Gorenjka Lesce. Preučil je analizo stanja in odmere dajatev celotne obrtne in druge storitvene dejavnosti, ki jo je pripravila davčna uprava in poročilo o problematiki sklepnih del doma Joža Azmana v Bohinjski Bistrici. Na seji so sprejeli predlog za oporostitev plačila prispevkov Elite Bled in Čevljarstvo Bohinjska Bistrica za SIS. Obravnavali so tudi predlog treh odlokov in odločbe za urejenost pravnih zadev, poročilo o statističnih podatkih gospodarjenja v oktobru 1979, več finančnih vlog ter gradivo za sprejem samoupravnih aktov upravnih organov občinske skupščine Radovljica.

V veliki sejni dvorani občinske skupščine je 20. decembra popoldne zasedala na 12. seji občinska konferenca ZK Radovljica. Pred pričetkom so na krajši svečanosti podelili izkaznice novospredajnim članom ZK. Osrednji točki dnevnega reda sta bili posvečeni oceni gospodarskih gibanj v občini v prvih desetih mesecih 1979 in osnutku resolucij o izvajanju družbenega plana občine za prihodnje leto. Predlog ocen in stališč, ki jih je konferenca potrdila, je pripravila komisija za družbenoekonomske odnose pri OK ZK Radovljica. Delegati so na seji sprejeli tudi finančni načrt OK ZK za 1980. leto. Ta bo za 31,3 % višji od letošnjega, predvsem zaradi povečanega pritoka članarine. Ugotovili so, da je bila realizacija letošnjega finančnega načrta v skladu s planom, zaključni račun za 1979. pa bodo potrdili na prihodnjem zasedanju OK ZK.

Na 6. seji predsedstva OK SZDL Radovljica so potrdili z nekaterimi pripombami osnutek resolucije o politiki izvajanja družbenega plana v občini za 1980. leto, osnutek družbenega dogovora o oblikovanju in izvajanju kadrovske politike, osnutek odloka o upravnih organih skupščine občine ter predlog smernic z Lokalno radijsko postajo Triglav Jesenice. Razen predsednika OK SZDL Draga Rozmana so za delegata na 1. seji republiške konference SZDL Slovenije izvolili tudi Barbko Blaznikovo.

Komite OK ZK Radovljica je na 25. seji, 19. marca podrobno obravnaval organizacijske in vsebinske probleme v delu SIS za kulturo in raziskovalno dejavnost v radovljski občini. Sklenili so, da bodo v januarju pripravili posebno problemsko konferenco o stanju v kulturi. Na seji so člani potrdili družbeni dogovor o izvajanju kadrovske politike v občini Radovljica, predlog finančnega načrta OK ZK za 1980. leto ter sprejeli delovni program uresničevanja sklepov 8. seje CK ZKJ.

Na 1. seji novoizvoljenega koordinacijskega odbora za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skup-

nostmi, pri predsedstvu OK SZDL Radovljica, 20. decembra so se dogovorili o programskih izhodiščih za delo odbora v 1980. letu v skladu s smernicami republiške konference SZDL Slovenije. Obravnavali so tudi več tekočih vprašanj odnosov po krajevnih skupnostih ter se dogovorili o pripravah na sklic vsakoletnega delovnega posvetovanja z duhovniki iz radovljske občine, ki bo sredi prihodnjega meseca.

Organizacijsko kadrovska komisija pri občinskem svetu zveze sindikatov Radovljica je na 15. seji, prejšnji teden sklenila da bo v duhu Titove pobude o kolektivnem vodenju in odgovornosti predlagala za delegata občinskega sveta ZSS v koordinacijsko kadrovsko komisijo pri OK SZDL Radovljica člana predsedstva z nestalnim mandatom in ne več stalnega delegata. V občinski odbor za ocenjevanje inovacij pri raziskovalni skupnosti Radovljica pa je komisija predlagala Franca Sirca iz Vezanine Bled.

Občino Buje v Istri je obiskala 13. decembra delegacija skupščine in družbenopolitičnih organizacij radovljske občine. S tamkajšnjimi predstavniki se je pogovarjala o političnem, gospodarskem in kulturnem sodelovanju za katero so izraženi že pred dvema leti obojestranski interesi. Podobnost gospodarstva, zlasti turističnega razvoja in tudi problemov obeh občin je narekovala, da so se dogovorili tudi o konkretnih programih sodelovanja in o nosilcih posameznih nalog. Do konca marca prihodnjega leta bo skupna delovna skupina pripravila operativni plan, ki ga bodo nato potrdile občinski konferenci SZDL in skupščini. Plodovi sodelovanja so že vidni predvsem na področju trgovine, izmenjave turističnih ponudb, kulturnih skupin in dogovorov o izkušnjah dela v KS Umag in KS Lesce.

Delegati zborov uporabnikov in zborov izvajalcev v vseh SIS družbenih dejavnostih v radovljski občini so na zadnjih decembrskih zasedanjih skupščin SIS potrdili ugotovitveni sklep o začasnih prispevnih stopnjah za prvo četrtletje 1980. Za izobraževanje bo ta znašala 5,58, za otroško varstvo 1,51, za kulturo v občini in republiki 0,91, za telesno kulturo 0,80, za zdravstvo 8,60 in za zaposlovanje 0,24 iz bruto osebnih dohodkov. Te stopnje so veljale tudi v 1979. letu.

Poveljstvo garnizije JLA na Bohinjski Beli je 19. decembra pred praznikom JLA povabilo na tovariško srečanje in ogled vojašnice vse upokojene starešine JLA z območij radovljske in jeseniške občine. Takšna srečanja so v zadnjih letih že tradicionalna oblika povezovanja aktivnih in upokojenih starešin.

V hotelu Svoboda na Bledu se je 17. decembra pričel 20. dvomesečni politični tečaj za slušatelje iz slovenskih delovnih organizacij, ki ga organizirajo Zveza sindikatov Slovenije, republiška konferenca ZSMS in center za družbenopolitično izobraževanje pri ZSS. Slušatelji so razporejeni po učnih skupinah, razen predavanj pa obiskujejo tudi delovne organizacije ter skrbijo za kulturno rekreativno dopolnilno dejavnost.

Skupščina raziskovalne skupnosti Radovljica je na 2. seji 19. decembra sprejela sklep o pripravi srednjeročnega načrta za obdobje 1981-1985, ocenila poročilo o izidih ankete o stanju raziskovalne in inovacijske dejavnosti v radovljski občini, sprejela pravilnik o podeljevanju nagrad za raziskovalno inovacijsko dejavnost, samoupravni sporazum o sodišču združenega dela za raziskovalno dejavnost ter razpravljala o predlogu novega zakona o raziskovalni dejavnosti. Na zasedanju so potrdili tudi program dela in finančni načrt za 1980. leto.

V času od 1. januarja do 30. novembra 1979 se je v proračunu občine Radovljica nateklo 82.178.394 din, kar je že 6 % nad letnim planom prihodkov. Za proračunske potrebe je bilo v tem obdobju porabljeno oz. razporejeno 70.333.696 din ali 89,5 % planiranih odhodkov za 1979. leto.

Na regionalnem tekmovanju šestčlanskih ekip iz petih gorenjskih občin »Mladost v pesmi, besedi in spretnosti«, ki je

bilo 8. decembra na Bledu, so na preizkusu znanja na temo »Od SKOJ do ZSMS« najbolje odgovarjali mladinci in vojniki ekipe ZSMS Radovljica in se s tem pridobili pravico za nadaljnje republiško tekmovanje.

Na Bledu je bilo od 20. do 22. decembra znanstveno srečanje »ZKJ in socialistična revolucija«, ki ga je pripravil center za družbene raziskave pri predsedstvu CK ZKJ v sodelovanju z marsikaterimi centri republik in pokrajin. Srečanja se je udeležilo okoli 150 znanstvenikov iz vse Jugoslavije.

Na referendumu o samopriskupku za gradnjo otroškega vrtca in obnovo gasilskega doma v Mošnjah, 9. decembra je glasovalo 86 % vseh volilnih upravičencev. Za samopriskup se je izreklo 72 % volivcev. V petih letih bodo vsi krajsani s 1,5 % od svojih osebnih dohodkov zbrali poldrugi milijon din.

Primerjalni podatki o številu tujih gostov za prvih devet mesecev 1978 in 1979. leto, ki jih je zbrala statistična služba oddelka za gospodarstvo občinske skupščine Radovljica kažejo, da je bila porast letos za 27 % večja od lanskega stanja. Največ turistov je bilo iz ZR Nemčije, ki s številko 140.329 predstavljajo kar 31,5 % vseh tujcev. Letos je bilo Nemcev za 5 % več kot lani.

Nizozemcev je bilo 108.168, ali 24,3 % vseh tujih gostov, letos pa jih je bilo za 4 % več kot lani. Tretja najštevilnejša skupina tujcev so Britanci, ki jih je bilo letos za 27 % več kot lani. Manj turistov kot lani je bilo iz Avstrije in Italije. V naraščanju pa je tudi število Skandinavcev, Belgijcev, Francozov, iz ZDA in vzhodnoevropskih dežel.

Poprečno izplačani čisti mesečni osebni dohodek na zaposlenega v radovljski občini je v prvih devetih mesecih 1979 porasel od 5.239 na 6.537 din, ali za 24,8 %. V republiki znaša poprečno 6.813 din. Z upoštevanjem rasti življenjskih stroškov, ki so v tem obdobju narasli za 24 % so se realni osebni dohodki v občini povečali le za 0,8 %.

Od januarja do konca oktobra so vplačila zaposlenih iz bruto osebnih dohodkov in prispevki iz dohodka TOZD v radovljski občini za skupno porabo oz. financiranje samoupravnih interesnih skupnosti znašala 291.213.000.— din kar je 24 % več kot lani, toliko pa so tudi povečani življenjski stroški.

V hotelu Svoboda na Bledu je od 14. do 16. decembra republiška konferenca ZSMS Slovenije organizirala seminar za urednike glasil in drugega informativnega gradiva občinskih konferenc ZSMS. Seminar je potekal na osnovi izkušenj glasila OK ZSMS Kranj, udeleženci pa so tudi praktično prikazali delo uredništva pri oblikovanju in izdajanju glasila.

Moški zbor KUD Stane Žagar pod vodstvom prof. Egija Gašperšiča je tudi letos 22. decembra zvečer po stari navadi pripravil novoletni koncert Koledvo v Krogi. V prvem delu je zbor zapel narodne pesmi, v drugem delu pa je nastopil trublirni trio skupaj z zborom s starimi novoletnimi pesmimi. S tem so domači pevci svojim krajanom zaželeli srečo in uspešen vstop v 1980. leto.

Športno rekreativnega tekmovanja v okviru sindikalnih športnih iger se je letos udeležilo v 12 različnih panogah 890 žensk in 2452 moških tekmovalcev iz 94 osnovnih sindikalnih organizacij. Največ uspeha in prvih uvrstitev so imeli tekmovalci iz Elana Begunje, nato iz Verje Lesce, LIP Bled, Iskra Otoče, GG Bled, Iskra Lipnica, Plamen Kropa, upravni organi občinske skupščine itd. Trem prvouvrščenim bodo na zaključni prireditvi v festivalni dvorani na Bledu v januarju podelili spominske pokale in diplome občinskega sveta zveze sindikatov.

V okviru programa kulturne akcije za delovne kolektive v radovljski občini je jeseniško gledališče Tone Cufar gostovalo v nedeljo, 23. decembra v Podnartu, v sredo, 26. decembra pa na Bledu z veseloigro Razbiti vrč.

MNOŽIČNO IN PESTRO KOT ŠE NIKOLI

Letošnji 16. december — praznik krajevnih skupnosti Dovje-Mojstrana je resnično izvenel kot množična manifestacija kot še nikoli v vsem obdobju, kar v tem delu Gornjesavske doline praznujejo krajevni praznik. Tako je še posebno zaživel spomin na dogodek 16. decembra 1941, ko je na tem območju vzplamtel plamen upora in so se domačini odločno postavili po robu okupatorju, ko je hotel s silo zaslužiti to prelepo pod slovenske zemlje ob vstopu v triglavske doline in na sam oči Triglav.

Skupščina in družbenopolitične organizacije krajevnih skupnosti Dovje-Mojstrana so za letošnji praznik pripravili vrsto prireditev, na sam praznik pa so se vsi krajsani tudi na referendumu odločili o uvedbi samopriskupka za asfaltiranje vseh krajevnih cest na Dovjem, Mojstrani, na Belci in v Radovni. Vse prireditve so bile obiskane množično, saj je bila dvorana kulturnega doma večkrat premajhna za vse, ki so se zbrali. To je bilo najbolj očitno na osrednji proslavi, ko je bila dvorana nabita do zadnjega kotička in je precej krajanov celo moralo ostati zunaj.

Uvod v letošnje praznovanje so tokrat pripravili člani foto krožka na OS 16. december Mojstrana, ki so skupaj s fotoklubom Andrej Prešern z Jesenic v avli razstavili najboljše fotografije gorenjskih pionirjev v okviru pete gorenjske pionirske foto razstave za leto 1979. Na otvoritvi so se zbrali številni prebivalci in tudi avtorji najboljših fotografij, ki so prejeli tudi priznanja in praktične nagrade.

S prazničnimi prireditvami je nadaljevala strelska družina Janez Mrak, ki je priredila tradicionalno ekipno tekmovanje v streljanju zračno puško, ki je bilo izredno dobro obiskano.

V letošnji praznik je bil vključen tudi samostojni koncert pihalnega orkestra Jeseniški železarji, ki je pred nedavnim z izrednim uspehom proslavil 105-letnico delovanja. Pri tem je zanimivo omeniti, da se je

orkester zadnjič predstavil na Dovjem pred natanko 15 leti. Prav iz tega razloga je bilo verjetno še posebej veselo snidenje vseh ljubiteljev te glasbene umetnosti, ki so z izrednim zanimanjem sledili nastopu godbenikov. Čeprav vsi niso mogli na premajhen oder, pa so glasbeniki, čeprav brez nekaterih instrumentov, navdušili občinstvo. Aplavz ob koncu je bil dolg in zato so godbeniki morali zaigrati še »rezervno« skladbo, tako kot na marsikaterem koncertu v zadnjem času, in sicer znano Avenikovo Prijatelj, ostanimo prijatelji. Ob koncu je bila želja vseh, da se srečajo prej kot pa spet čez 15 let.

Svoj prispevek praznovanju so dali tudi člani borbovske organizacije, ko so odkrili ploščo na Pavleševi hiši v Mojstrani, člani planinskega društva pa so pripravili izredno zanimivo predavanje o vzponu na Mont Everest. Kot gosta so planinci povabili udeležence odprave Marjana Manfreda z Bohinjske Bele, ki je z harvniimi diapozitivi prikazal pot zmagovite odprave, ob tem pa seveda tudi vztrajnost in smolo samega sebe, ko se je potem, ko je omogočil ostalim članom odprave pot na sam vrh najvišje gore sveta, moral zaradi ozeblin vrniti v dolino na pragu svojega življenjskega cilja.

Osrednja prireditev ob krajevnem prazniku je bila tokrat v dvorani kulturnega doma na Dovjem na predvečer praznika. Tudi tokrat so se spomnili najzaslužnejših kraja-

nov in organizacij in jim ob tej priložnosti podelili značke OF. Letos so jih prejeli: Franc Rekar, Franc Gräcer, Franc Janša, Stanko Lakota, Jože Mirtič, Gasilsko društvo Dovje, Kulturno-umetniško društvo Dovje-Mojstrana in naravno zdravilišče Triglav Mojstrana.

Kulturni program so poleg številnih nastopajočih še posebno popestrili člani pionirske folklorne skupine, ki deluje na osnovni šoli 16. decembra Mojstrana. Ob spremljavi harmonikarja Petra Peternele so zaplesali venček starih gorenjskih plesov in priznati je teba, da so na prvem javnem nastopu pred domačim občinstvom res prijetno presenetili, kar kaže na to, da se bodo s še bolj resnimi vajami, ki jih vodita Heda in Andreja Jalen še marsikaj naučili in s tem seveda nadaljevali več desetletij staro izročilo gorenjskih plesov, ki so »doma« prav na Dovjem.

Na sam praznični dan so se vsi krajsani na referendumu odločili o uvedbi samopriskupka za asfaltiranje vseh krajevnih cest. Resnično je malokdo pričakoval, da bo referendum tako uspel, čeprav je bilo v zadnjih dveh mesecih opravljenega

toliko dela, kot verjetno še za nobeno akcijo doslej v krajevni skupnosti. Najodgovornejši so se resnično potrudili, da so bili vsi krajsani kar najbolj podrobno seznanjeni z namenom samopriskupka, oziroma vsakdo je imel možnost izvedeti, kam bo šel njegov dinar, ki ga bo prispeval v prihodnjih petih letih. Več kot 83-odstotna odločitev »ZA« samopriskup je torej najtrdnjši dokaz, da so skoraj vsi pravilno razumeli to potrebo celotne krajevnne skupnosti. Zavedajo se, da bo s tem krajevna skupnost še lepša, če bodo poti lepo urejene, prevlečene z asfaltno prevleko, s tem pa bo zagotovljena tudi večja varnost.

Velja seveda poudariti, da je KS Dovje-Mojstrana ena redkih krajevnih skupnosti, ki doslej še ni imela samopriskupka. Odločitev za uvedbo samopriskupka so krajsani enotno podprli že na zborih občanov, ki so bili prav tako izredno obiskani kot še nikoli doslej. Na zboru občanov so enotno odločitev o tem podprli celo s ploskanjem, v Radovni pa je nekdo na vprašanje predsedujočega, kdo je za samopriskup, odgovoril: Zakaj takšna vprašanja? Jasno je, da smo vsi za to in podpiramo

akcijo. Krajsani so se torej zavestno odločili, sedaj pa seveda tudi prikažejo, da bodo vse poti in ceste do roka asfaltirane in urejene.

Se en pomemben dogodek je ologatil letošnji praznik in sicer obisk delegacije iz pobratene krajevnne skupnosti Stave iz valjevske občine. Minilo je natanko leto dni, ko je bila ob krajevnem prazniku podpisana listina o pobratenju.

V tem času se je že spletla vrsta prijateljskih vezi med krajsani Stav in Mojstrane. Delegaciji krajevnih skupnosti sta si že izmenjali obisk, osnovno šolo 16. decembra Mojstrana pa so že obiskali učenci iz Stav.

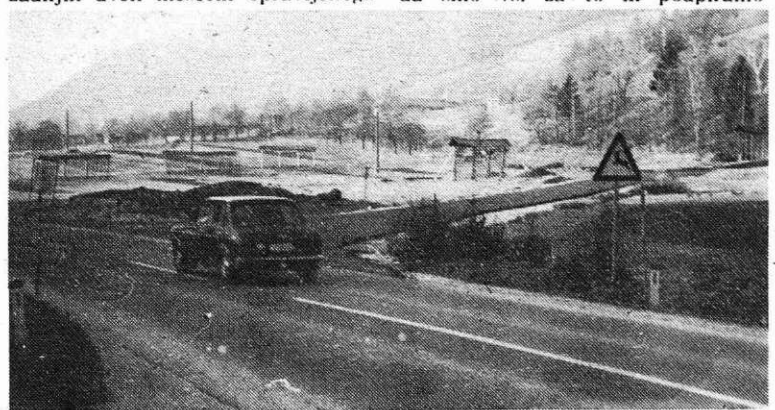
Ob letošnjem obisku delegacije so se dogovarjali o novih oblikah sodelovanja.

Se nekaj besed o krajevni skupnosti Stave. Njen obseg je 7500 ha, sestavljajo pa jo štiri naselja, in sicer: Bobova, Sitarice, Suvedanje in Stanina reka. V krajevni skupnosti je 819 gospodinjstev, prebivalcev pa je 4500. Zanimivo je verjetno predvsem to, da sta si pobrateni krajevni skupnosti resnično v mnogih stvareh podobni. Tudi pri njih se precej ukvarjajo s kmetijstvom, dobro uspevajo vse kulture, največ pa pridelajo sliv — kar 1000 vagonov.

Zelo dobro delujejo vse družbenopolitične organizacije in organi krajevnne skupnosti. Delegatski sistem imajo zelo dodelan, pred dvema letoma pa so na področju valjevske občine prav delegacije v KS Stave najbolj delovale.

Ob letošnjem krajevnem prazniku na Dovjem in v Mojstrani je bila delegacija iz KS Stave izredno lepo in priščno sprejeta in ko je dejal vodja delegacije Miloje Ristvojevič, preprosto niso našli besed, kako bi se zahvalili za vso gostoljubnost in pozornost v času njihovega obiska v Mojstrani.

Janko Rabič

Lepša, asfaltirana cesta na Dovje (Foto B. Blenkus)

IO GZS O PRESKRBI TRŽIŠČA IN EKONOMSKI POLITIKI V LETU 1980

Izvršni odbor Gospodarske zbornice Slovenije je na svoji 15. seji 12. decembra najprej obravnaval problematiko preskrbe tržišča, potem pa je ocenil glavne ugotovitve iz minulih pogovorov s predstavniki gospodarstva o tekoči ekonomski politiki v letu 1980. Izvršni odbor se je na tej seji seznanil tudi s poročilom o obisku delegacije GZS in gospodarstvenikov Slovenije v Barceloni in sporočilom o pogovori delegacije GZS s predstavniki Spodnje Saške. Sprejel je tudi poročilo o devetmesečni realizaciji finančne- ga načrta GZS za leto 1979.

O PROBLEMATIKI PRESKRBE TRŽIŠČA

Podpredsednik GZS Rudi Sepič je v svojem uvodu v razpravo med drugim ugotovil, da je bila problematika preskrbe tržišča predložena v razpravo izvršilnemu odboru zaradi njenega velikega vpliva na procese v proizvodnji in na preskrbo prebivalstva. Slabosti v preskrbi s surovinami in repromateriali povzročajo v proizvodnji težke ekonomske posledice, medtem ko so posledice neustrezne preskrbe prebivalstva predvsem političnega značaja.

Preskrbo tržišča moramo obravnavati v širšem smislu. S tem mislimo na takšno usklajenost med ponudbo in povpraševanjem, ki omogoča normalno proizvodnjo in nemoteno preskrbo prebivalstva. Pri tem seveda ne gre samo za čim večjo količinsko usklajenost, ampak tudi za ustrezen asortiment. Za to pa morajo biti izpolnjeni predpogoji, ki so stalno prilagajanje organizaciji združenega dela potrebam tržišča znotraj celotnega procesa samoupravnega družbenega planiranja in takšne sistemske rešitve ter ukrepi tekoče politike na določenih področjih (predvsem na področju cen in ekonomskih odnosov s tujino), ki ne bodo zaviralno delovali v procesu usklajevanja odnosov med ponudbo in povpraševanjem.

Rudi Sepič je dalje med drugim še opozoril, da je naloga zbornice na področju cen, ki je tesno povezana z vprašanji preskrbe, zlasti ta, da oblikuje predloge za prenos določenih pristojnosti odločanja o cenah iz federacije na republiko ter predloge za oblikovanje cen v skladu z gibanji na trgu, če obstajajo pogoji za takšno oblikovanje.

Tudi v razpravi so zlasti ugotovili, da je eden globljih vzrokov za deformacije na tržišču počasno reševanje sistemskih vprašanj in ne skladja tekoče ekonomske politike na področju cen. V tistih panogah (to so npr. zlasti kovinska industrija, katere proizvodnja tehnološko ni prilagojena proizvodni sestavi slovenskih železarn, ki so usmerjene v izdelavo visoko kakovostnih oz. plemenitih vrst jekla, ali pa lesno predelovalna industrija oz. pohištvena industrija, kjer vladajo trajne težave zaradi visokih cen iveric in lesa), kjer se kažejo trajni disproporci pri oskrbi z reprodukcijskim materialom, surovinami in polizdelki bodisi zaradi deficitarnosti ali cenovnih nesorazmerij, bodo vsakakor morali razmisliti o prestrukturiranju. Računati je treba tudi s tem, da se bodo nekateri proizvajalci, če se ne bodo uredile pristojnosti glede odločanja o cenah (če so cene za finalne izdelke upravno določene na zvezni ravni, cene kooperantov oziroma reprodukcijskega materiala pa se prosto oblikujejo oz. na ravni republike), še naprej preusmerjali na proizvodnjo tistih izdelkov, ki omogočajo ustvarjanje dohodka in opušči sedanjo proizvodnjo, čeprav jo primanjkuje na trgu.

V razpravi so dalje ugotovili, da se bo morala trgovina bolj tehnološko usposobiti za hitro distribucijo zalog iz skladišč v prodajalne, bolj bo morala skrbeti za sprotno spremljanje ponudbe in povpraševanja in hitreje reagirati, kadar zmanjka kakih izdelkov in v zvezi s tem izboljšati vodenje evidence manjkajočih artiklov. Tudi v občinah bodo morali bolj razmisliti o odgovornosti za redno preskrbljenost trga, predvsem bodo morale izdelati bilance potreb na svojem območju, da bi lahko v tesnem stiku z organizacijami združenega dela sproti razreševale probleme. Medobčinske gospodarske zbornice pa bodo morale poskrbeti za čim boljše povezovanje vseh dejavnikov, ki so odgovorni za preskrbo, zlasti z namenom, da se razbije zaprtost posameznih trgov.

Izvršni odbor je v zvezi s problematiko tržišča sklenil, da se na podlagi že izdelanega gradiva in te razprave do prihodnje seje oblikujejo konkretni predlogi in sugestije za razreševanje problematike preskrbljenosti tržišča.

ZBORNICE PRIPOMBE NA OSNUTEK RESOLUCIJE VKLJUČENE V PREDLOG

V zvezi z minimalnimi razpravami o osnutkih zvezne in republiške resolucije o izvajanju srednjeročnega plana v letu 1980, je predsednik KO za razvoj in planiranje Franc Kragelj ugotovil, da je izvršni svet vse pripombe, ki so se izoblikovale v zbornicah in v pogovoru gospodarstvenikov z dr. Antonom

Vratušo in njegovimi sodelavci, resno obravnaval in jih v večji meri vključil v predlog resolucije. Zato na predlog resolucije (izšel je v 25. št. Poročevalca) ne bi kazalo oblikovati dodatnih pripomb oz. amandmajev, pač pa se bo treba predvsem dogovoriti kako v splošnih združenih in posameznih organih in telesnih zbornicah usmerjati aktivnost v letu 1980. Ravno tako je nujno, da delegati v organih SISEOT v svojih razpravah in dogovorih dejansko izhajajo iz stališč, ki so bila sprejeta na zbornici in seveda iz usmeritev, ki jih daje sama resolucija.

(Informativni bilten GZS št. 41)

ZADNJA SEJA TURISTIČNEGA DRUŠTVA V TEM LETU

Upravni odbor Turističnega društva Jesenice je imel v sredo, 19. decembra, letošnjo zadnjo sejo, na kateri so pregledali delo v letošnjem letu. Ugotovili so, da je bilo izredno uspešno v okviru komisij za turistični podmladek, komisije za spodbujanje urejanja okolja in komisije za zgraditev TRIM steze, saj je bil prvi del steze odprt in dan v uporabo prav letos.

Zal pa je bila nedelavna komisija za turistični promet in informativno službo, ker se njeni člani niso udeleževali seji. Na seji so za to predlagali kadrovske spremembe in sicer tako, da bi v tej komisiji delovali predvsem tisti, ki so neposredno zainteresirani in imajo največ opraviti s turističnim prometom. Zato so v komisijo predlagali delegate Viatorja, Kompas, carine, TGP, Gorenjka, Alojza Grmovška in Marijo Kostanšek.

Člane, ki so prizadevno in uspešno delovali v upravnem odboru in v omenjenih komisijah, so predlagali za posebna priznanja. Enega bodo predlagali za priznanje OF, enega za srebrni častni znak republiške turistične zveze, dvanajst pa jih bo prejelo posebna priznanja, ki jih bodo podelili na občnem zboru marca prihodnjega leta.

Na seji so se dogovorili tudi o pripravi poročila za občni zbor. Podali jih bodo predsednik upravnega odbora in predsedniki komisij. Dogovorili so se tudi za cene nočitev v zasebnih tujskih sobah in usklajili višino nekaterih povračil. Dosedaj delovnim komisijam so zaželeli tako uspešno delo tudi v prihodnjem letu. Sklenili so, da se bodo potrudili, da se bo čimprej sestala komisija za turistični promet, sprejela program in pričela z delom.

B.

Sodelavec pri navijalnih VAC žice (IK)

DOGODKI, KI OSTANEJO ZA VEDNO V SPOMINU

Pred 60 leti, 22. decembra 1919, smo prišli na Jesenice štirje tovariši, ki smo dobili odpustnice od poveljstva tržaškega bataljona, v katerem smo bili kot prostovoljci v bojih za našo severno mejo že od novembra 1918. Bataljon je bil nekaj dni pred tem premeščen z Grebinja v Borovlje. Sam sem bil sicer več časa v peti četi planinskega polka, zadnje mesece pa pri tržaškem bataljonu, v katerem so bili izključno samo prostovoljci iz krajev, ki so po prvi svetovni vojni pripadli Italiji.

Na Jesenicah smo se napotili k družini Bizjak (pri Luku) sedaj Cesta na Golico, kjer sem imel spravljeno civilno obleko. Stric Luka je poskrbel, da so tudi ostali trije moji tovariši dobili skromno civilno obleko, ker v vojaški ne bi mogli potovati na Primorsko, kamor smo bili namenjeni. Vsi štirje smo bili namreč Primorci in smo bili namenjeni domov.

Na železniški postaji na Jesenicah smo povedali odpravniku vlaka, da nimamo denarja in da bi se radi peljali do Škofje Loke in potem po Poljanski dolini proti Cerknemu. Dovolil nam je, da se peljemo brez voznih kart. Iz Škofje Loke smo pot nadaljevali peš, a kmalu nas je dohitel poštni voz in voznik nas je po tem, ko smo mu povedali od kod in kam gremo, prijazno povabil na voz. Tako smo se pripeljali do Sovodenj in ponoči prekorčili obmejno črto, ki ni bila dobro zastražena. Peš smo potem nadaljevali pot do Mosta na Soči, kjer smo se ločili.

Tržaški bataljon, v katerem so bili prostovoljci z zasedenih krajev Primorske, je štel nekaj nad 400 borcev. Računamo pa, da je bilo vseh

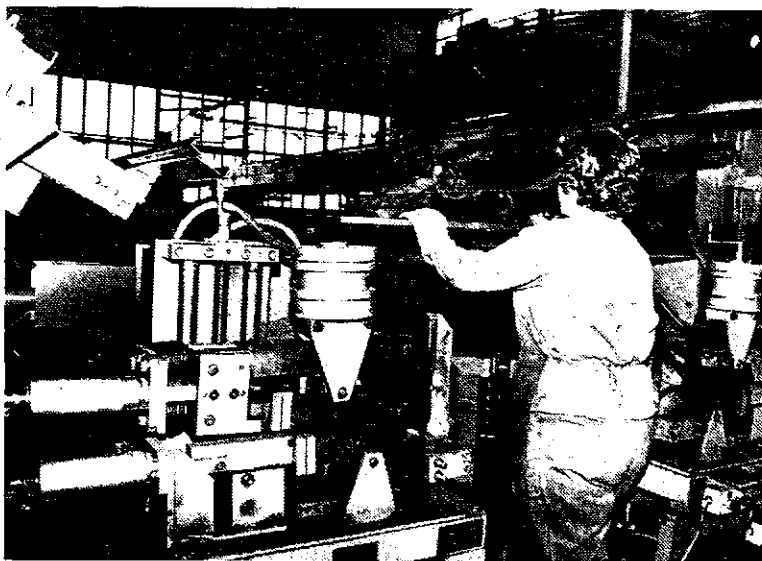
prostovoljcev s Primorske več kot 800, saj jih je bilo veliko v planinskem polku pa tudi v drugih vojaških enotah. Na srečanju zastopnikov občinskih odborov prostovoljcev gorenjskih občin in Primorske v novembru na Jesenicah je Vladimir Gradnik opozarjal na to, da so vsi pisci in zbiratelji zgodovinskega gradiva o bojih za našo severno mejo nekako prezrli udeležbo primorskih prostovoljcev v teh bojih. Le nekaj skromnih besed v enem stavku smo lahko zasledili. Zaradi tega pripravljajmo Gradnik zbornik, ki bo prikazoval udeležbo primorskih rojakov v borbi za severno mejo in spomine nekaterih udeležencev.

V decembru bo dotiskan tudi Zbornik 1918-1978, ki ga pripravljajo v Mariboru. V njem bodo zgodovinski opisi nekaterih udeležencev boja za Maribor in druge kraje naše ožje domovine po prvi svetovni vojni. V zborniku bodo tudi imena udeležencev teh bojev, ki so dobili pred leti status borca za severno mejo 1918/1919 — teh je 3003 iz 56 občin naše ožje domovine. Žal pa ne bodo zajeta vsa imena tistih, ki so se borili za našo severno mejo pa tudi za narodnostne pravice naših rojakov na Koroškem. Tako bo, na primer, za Jesenice in okolico in Gornjesavsko dolino naštetih le okoli 110 imen, medtem ko je bilo s teh krajev okoli 350 prostovoljcev.

Od prostovoljcev tržaškega bataljona v bojih za severno mejo so se po vojni trije nastanili na Jesenicah in so bili tu dokaj znane osebnosti. Tako Lavoslav Planinšek, ki je bil carinski posrednik in večletni predsednik primorskega emigrantskega društva SOČA, ustrelen v Dragi, 30. decembra 1941. Že v Grebinju se je seznanil s svojo kasnejšo ženo iz zavedne slovenske družine Ručigaj. Metod Rejec je bil prav tako v službi pri carinarnici in do upokojitve po vojni šef carinarnice na Jesenicah. Tudi Alojz Furlan je bil znan, saj je bil takoj po izgonu okupatorja prvi predsednik občinskega ljudskega odbora na Jesenicah.

NAMESTO NOVOLETNIH VOŠČILNIC — POMOČ ŠOLI

Upravni odbor društva iznajditeljev in avtorjev tehničnih izboljšav Jesenice je sklenil, da namesto novoletnih voščilnic name- ni 500 din tehničnemu krožku osnovne šole Prežihov Voranc Jesenice.

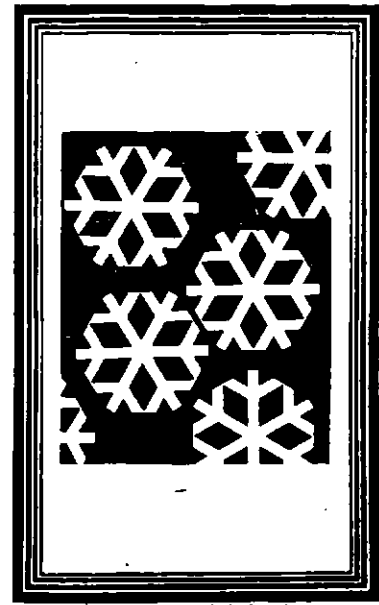
V obratu vratnih podbojev (IK)

Sodelavec v razdelilni trafo postaji Hrenovaica (IK)

Sodelavec v lužilnici žice (IK)

NEUGNANI UPOKOJENCI DU JAVORNIK – KOROŠKA BELA

V novembru je bila osrednja društvena prireditev srečanje osemdeset in več letnikov, o čemer smo že poročali v Železaru, žal pa ni bilo v članku navedeno, da so ostalih 40 od 59 jubilarov, ki niso mogli priti v dom, obiskali in obdarili člani izvršnega odbora na domovih. Pri tem je posebej treba omeniti požrtvovalno delo blagajnika Alojza Smoleja, ki je pretežno sam izvedel pripravo in obdaritev.

Člani Društva upokojencev JAVORNIK-KOROŠKA BELA znajo še vedno najti razvedrilo, ki OHRANJA telo in duha. Predvsem mislim na delo folklorne skupine. Mnogi se čudijo, da se tudi starejši ukvarjajo s to dejavnostjo, ki je pretežno stvar mladih. Menim, da smo prav mi nekako zadolženi, da kulturno dediščino naših prednikov ohranjamo in jo posredujemo mlajšim, da prehaja nepotvorena naprej. Res se nam ni treba sramovati ljudskih plesov, umetnosti, ki še vedno dokazuje upornost in obrambo proti potujčevanju, kot je to še vedno izven naših meja. Ponosni smo lahko, da je tudi v naše vrste zavel duh težnje po tej ljudski umetnosti in da so naši folkloristi tudi drugod zaželeni. Ne trdim, da je že vse popolno, saj le vaja dela mojstra – te pa redno obiskujejo.

V počastitev 29. novembra je naša kulturna skupina priredila 1. decembra kulturni večer s petjem, recitacijami, nastopom ansambla Veseli upokojenci in folklorne skupine v Leskovici nad Škofjo Loko. Povabili so nas mladi in krajevna organizacija SZDL. Z vlakom do Škofje Loke, avtobusom do Hotavlj in dalje s kombijem do šolske dvorane v raztresenem naselju pod Blegošem, ki nas je čakala dobro zasedena. Veliko je bilo tudi članov mladinske organizacije, ki so nas sprejeli in ki so kasneje zavzeto spremljali program. Mladi so nam s svojo predsednico Zorko Šturm posvetili največjo pozornost.

Ni moj namen opisovati programa, ki ima že dokaj ustaljeno obliko, poudariti moram le to, s kakšno hvaležnostjo sprejemajo ljudje našo starejšo »kulturno« in se navdušujejo nad njo. Prebivalci so bili zadovoljni, saj so nas ponovno povabili.

V počastitev dneva JLA smo upokojenci dobili vabilo za gostovanje v Mostu na Soči. Vodja kulturne skupine Gabrijel Peternele je neutrujen pri organizaciji in popularizaciji dela skupine in odpravil smo se tja z vlakom. Tudi tam smo bili gostje v šolski telovadnici – preko 150 stolov in skoraj vsi zasedeni, po veliki zaslugi Marije Levpuščekove, ki smo ji dolžni veliko zahvalo, enako tudi kulturni skupnosti, ki je finančno podprla gostovanje.

Pred nastopom nas je pozdravila učenka osnovne šole. Ker je bila prireditev popoldne, so se je udeležili ljudje vseh starosti, od najmlajših do najstarejših. Program je potekal lepo, naša Vera pa je proste minute sporeda polnila s prijetnimi šalami. Ob nekaterih točkah, zlasti ob igranju ansambla in začetku folklorne nastopa so se nastopajoči in gledalci spontano stopili v eno: skupno so peli ali pa s ploskanjem spremljali nastopajoče. Tudi to je nekaj enkratnega na takih nastopih.

Po zaključku programa se nam je ponovno zahvalila učenka in izročila šopek rož ustanoviteljici in prvi

OB DNEVU JLA

Praznik naše armade smo v osnovni šoli Tone Čufar praznovali zelo slovesno. V lepo okrašeni dvorani nas je pozdravil napis: »Poznamo svojo pot. Zavedamo se, vemo, da srečen je naš rod.« Pod tem geslom se je odvijala celotna slovesnost.

Mladi recitatorji so povedali nekaj pristrčnih pesmi, program je popestril tudi nastop pionirskega pevskega zbora. Vsi smo nestrno pričakovali nastop naših dveh gostov, tovariša Joža Ulčarja, predsednika občinskega odbora ZZB NOV Jesenice in tovariša Janeza Žnidarja, predstavnika zveze rezervnih vojaških starešin.

Tovariš Ulčar nam je povedal pristrčno zgodbo o muci, ki so jo našli pri mrtvem Nemcu in je kasneje postala ljubljenska vseh partizanov v četi. Tovariš Žnidar pa nas je nekoliko podrobneje seznanil s pomenom obrambe in samozaščite. Poudaril je, da se moramo vsi zavedati, kako pomembno vlogo ima JLA tudi v današnjem življenju. Obrambo potrebujemo, vendar je odvisna od nas vseh, ne samo od vojske. Toda vojska je eno od najtrdnjših porošt, da z Jugoslavijo ne bo mogel nihče nikoli več pometati, da ne bo nihče smel poseči po naši svobodi in neodvisnosti.

Ob koncu proslave je tovariša ravnateljica čestitala vsem pripadnikom JLA za njihov praznik.

Karmen Žerjav – literarni krožek
OŠ Tone Čufar – Jesenice

organizatorici folklorne skupine Mariji Heberle. Slovo je bilo pristrčno in obljubili smo občinstvu, ki nas je še na ulicah ponovno vabilo, da bomo še prišli. Ali ni najlepše slišati: »Zelo lepo je bilo! Kdaj boste spet prišli? Pogrešamo takih prireditev!«

V vsakem kraju doživimo nekaj novega, lepega, kar nam je v spodbudo pri nadaljnjih vajah za nove nastope.

Ker je za vaje skupine včasih težko dobiti v domu ustrezen prostor, so

marljivi folkloristi na pobudo članov IO DU ter Gabrijela Peternele in A. Jelena pričeli adaptirati neizkoriščen predskladišni prostor. Z vso zavzetostjo so se lotili dela in upajo, da bo dvorana urejena do konca tega meseca, članice pa jo bodo dokončno pripravile. Največ dela smo opravili s prostovoljnimi delom, delno pa nam je pomagala tudi Železarna, za kar se ji najlepše zahvaljujemo.

Zahvaljujemo se tudi uredništvu Železarja in glavnemu uredniku Jožu Varlu za celoletno sodelovanje z željo, da bo tudi leto 1980 srečno, zdravo in uspešno!

J

OB PRIČAKOVANJU NOVEGA LETA

Zavijamo darila in krasimo novoletno jelko, pripravljamo jedi, kupujemo obleke, z nancem segamo v roke: Srečno novo leto. Srečno, uspešno, zdravo. Delamo sklepe, sanjamo, pričakujemo. In malo jih je, ki se vprašajo: Zakaj? Zakaj ves ta »cirkus«? Spremenila se bo številka. Zamenjali bomo koledar. Nekaj časa se bomo še vedno motili in pisali 1979. To bo vse!

Torej – zakaj?

Človek je kaotično bitje. V njem vlada kaos. Zaveda se, da ni popolnosti, ne v resnici, ne v lepoti, nikjer, toda človek teži po popolnosti. Svet je nelogičen, nerazumen, neracionalen, človek terja logiko, terja racionalnost. Človek terja večnost, srečo, smisel. Vsega tega v svetu ni, zato je razmerje med človekom in svetom, kot pravi Albert Camus (francoski filozof in pisatelj) absurdno. Človek si noče priznati, da smisla ni. Še več: Človek hoče v smisel VERJETI. Človek išče smisel, absolutnost in srečo vse svoje življenje. Ker tega ne najde niti v PRETEKLOSTI, niti v SEDANJOSTI, mu tako ostane le še prihodnost. Jutri – to je beseda, ki ČLOVEKU največ pomeni. Vse to je skorajda otročje. Kot otroci smo, ki še vedno verujemo v štorke. Vse se zazdi kot otroška igra. Ciril Zlobec pravi:

Jutri je najlepši,
ko postane danes
nihče prav ne ve,
kaj včeraj v njem je videl.

Mogoče boste imeli bolj prav vi, ki ne boste praznovali z vsem truščem in norostjo, ker se boste spomnili sijočih lačnih oči, ki komajda vedo za kruh, kje neki za šampanjec in čokolado. Spomnili se boste drobnih otroških bitij in boste z gnusom odložili svoj kristalni kozarec. Spomnili se boste velikih sijočih oči, ki še nikoli niso videle punčke iz cunj, modrih avtomobilčkov na baterije in pisalnih svinčnikov in boste s čudno žalostjo položili darilo pod novoletno jelko.

In vsem tistim, ki bodo ob polnoči tiho zaželeli vsem otrokom sveta izpolnitev pravic, o katerih smo toliko govorili v letu otroka, vsem tistim želim srečno novo leto. In vsem tistim, ki se bodo borili za otrokove osnovne pravice. In vsem tistim, ki so se, ki se bodo še vedno borili za mir. In tudi vsem tistim, ki vztrajno iščejo resnico. In vsem tistim, ki tudi tem blodčim, žalostnim bitjem, želijo vsaj malo vedrine. In ne nazadnje tudi vsem delovnim ljudem, ki s svojim trdim delom gradijo našo socialistično domovino. In materam ki vzgajajo svoje otroke v mladino, ki bo gradila našo kulturo, naš socializem dalje.

Vsem tem iskreno zaželim Srečno novo leto.

Ana Staze

NOVOLETNI VOŠČILNICI

V letu, čez katerega prag bomo pravkar stopili, vam želim, ljudje, da bi se na vašem obrazu zarisalo stotero gub smeha, da bi vaše oči vedno toplo sijale in da čez vaša usta nikdar ne bi spolzela beseda zla, ki bi se kot trn zadržala v srce sočloveka.

Vsem, ki ste v oklepu vojne, želim, da čimprej prebijete ta obroč in stopite svobodni nasproti. Moja največja želja je, da bi se prijeli za roke tako črni kot beli, tako odrasli kot otroci in bi skupaj živeli v miru.

Tudi lakote ne privoščim nikomur. Če bi mogla, bi vsakemu odrezala velik kos kruha in nalila kozarec toplega mleka, a sama tega ne zmorem. Vsi, ki imamo kruha dovolj, bi ga morali dati tistim, ki ga nimajo. Dajmo jim ga, ljudje!

Vesna Robič, 8. raz.
OŠ Jeseniško-bohinjski
odred Kr. gora

To je voščilnica, ki je namenjena vsem ljudem. Želim vam vse, kar si želite sami, saj so vaše želje najbolj iskrene in najlepše. Naj se razcvetijo vse vaše tihe cvetke sanj, naj vam nebo prekrijejo vaši beli oblaki želja. Lačnim želim dovolj hrane, revnim denarja, osamljenim ljubezni in človeške topline. Vsem pa želim svobodo in mir, kajti nihče si ne želi biti zatiran ali živeti v vojni. Do miru imajo pravico vsi, tako mi, kot tudi otroci v Afriki, Aziji in Južni Ameriki.

Blaž Mertelj, 8. a
OŠ Jeseniško-bohinjski odred
Kranjska gora

Podeljevanje priznanj na proslavi ob dnevu JLA (Foto J. Rabič)

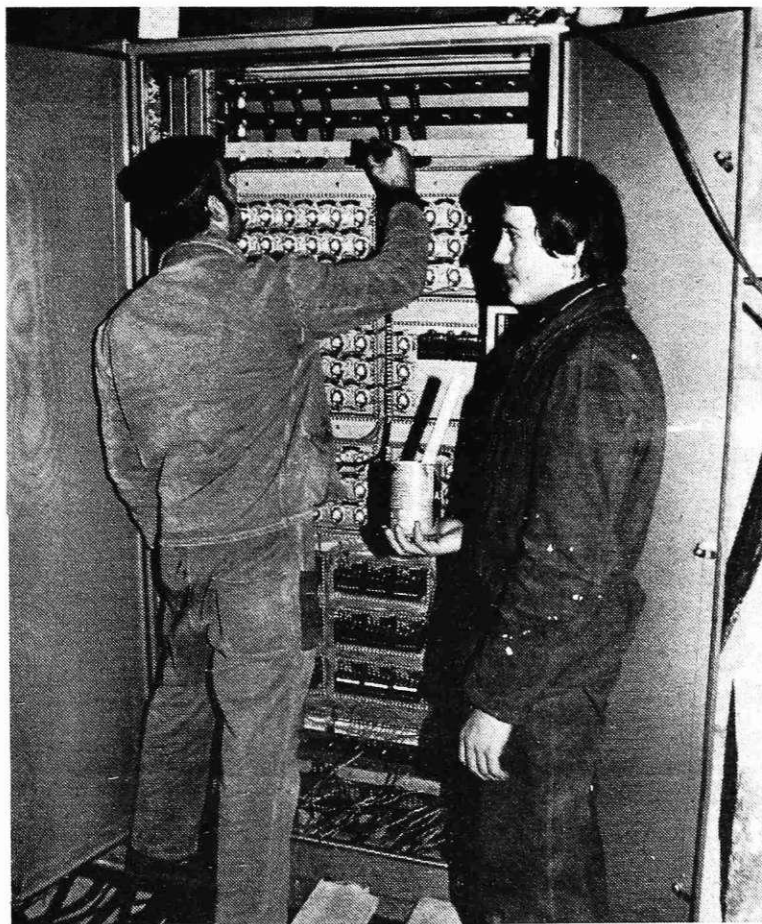
PRIZNANJA OB DNEVU JLA

V petek, 21. decembra, so na proslavi OB DNEVU JLA na Jesenicah za USPEŠNO delo in posebna prizadevanja na področju ljudske OBRAMBE in družbene samozaščite podelili številna priznanja. Tako je občinski svet za LO in družbeno samozaščito podelil posebna priznanja občinski organizaciji ZRVS, odboru za LO in družbeno samozaščito KS Sava ter Jožetu Zidarju. Podpolkovnik Šimunovič pa je v imenu republiškega in pokrajinskega štaba za teritorialno obrambo podelil posebno priznanje enoti za protizračno obrambo v Železarni, ki ga je prevzel rez. kapetan Jože Neuman.

Priznanja pokrajinskega štaba za civilno obrambo Gorenjske so prejeli: Marjan Jelovčan, Klavdij Mlekuš, Mitja Medvešek, Jože Jelovčan, Slavko Škrbin, Franc Mežek in Ludvik Zalokar.

Podelili so tudi zlate, srebrne in bronaste plakete ter priznanja za posebno prizadevanje delovanje v okviru ZRVS. Zlato plaketo je prejel Aleksander Kotnik, srebrno Rafael Caf, bronasto Vinko Cerar in Jože Pezdinik. Priznanja ZRVS so prejeli: Franc Bratun, Branko Iskra, Marjan Jelovčan, Ivan Knific, Oto Pestotnik, Alojz Simnic in Srečko Vengar. Občinska priznanja so prejeli: Ivan Bizjak, Stanislav Eniko, Emil Golob, Ludvik Kokošinek, Jože Krmelj, Miroslav Lah, Bojan Mlakar, Vinko Noč, Mirko Rabič, Tone Rožič, Milorad Stanišič, Branko Svrzikapa, Jaka Šranc, Marjan Veber in Ivan Volarič.

B.

Sodelavca pri montažnih delih v novi strojni delavnici na Javorniku (IK)

PROGRAM DRUŽBENOPOLITIČNEGA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA DELEGATOV V JANUARJU

Seminar za člane delavskih svetov TOZD in delovnih skupnosti in člane odborov za samoupravno delavsko kontrolo:

- prvi seminar: sredo in četrtek, 9. in 10. januarja 1980;
- drugi seminar: ponedeljek in torek, 14. in 15. januarja 1980;
- tretji seminar: ponedeljek in torek, 21. in 22. januarja 1980;
- četrti seminar: ponedeljek in torek, 28. in 29. januarja 1980;

Prva dva seminarja sta namenjena delegatom delavskih svetov in članom odborov za samoupravno delavsko kontrolo iz železarne Jesenice. Vse izobraževalne oblike bodo v prostorih centra srednjih šol (v gimnaziji) od 16. do 20. ure.

POSEBNA PRIZNANJA PRI KRASITVI IN UREJANJU OKOLICE

Na predlog komisije, ki pri Turističnem društvu Jesenice vodi akcijo »lepe rože in urejena okolica«, je upravni odbor za posebna prizadevanja pri urejanju okolice podelil naslednje prebivalce, ki prebivajo v stavbah ob Cesti maršala Tita:

Mimico Berlik, Karlo Bogataj, Staneta Bogataja, Marijo Brunček, Kolomana Černi, Tilko Erjavsek, Emila Goloba, Antona Gričarja, Miladina Grobovska, Karla Jakšiča, Fani Jasnič, Vinka Knausa, Tilko Kordež, Ano Krivec, Olgo Kusterle, Nureta Lalič, Radoslava Magovca, Staneta Manfreda, Radoslava Markovca, Ido Mazovec, Francko Mikelj, Antona Može, Marijo Novak, Francko Peternele, Anico Pleterka, Ivanko Piberčnik, Bernardo Pintar, Tončko Popov, Ado Preželj, Staneta Rabiča, Marijo Rabič, Bebo Razboršek, Majdo Rozman, Ano Sedej, Nado Šimac, Ivana Šmida, Tomaža Škrabla, Jožeta Šturma, Mirka Ulčarja, Rozino Vičič, Janeza Vidica, Marijo Vidic, Angelo Vinar, Vido Trakula in Slavo Tušar.

B.

HUMORESKA

SPOROČILA (IME MU JE PAKS)

»Vedno sem srečen, kadar vas vidim.« me je gospod Paks poljubil na lice.

»Prisedite, gospod Paks! Tudi jaz vas že nisem videl celo večnost!« sem mu odvrnil ter ga povabil za mizo, kjer sem popival tisto popoldne. »Ah, da, bližam se Kristustu.« sem zavzdihnil kar tako, »leta beže, staramo se. Veste, gospod Paks, oče treh otrok sem. To me rešuje. To me je postavilo na tla. To je bil vzrok, da razumem še nekaj več in da se lahko ozrem nazaj, o čemer vam ne bi govoril...« sem razpredal tja v en dan, pri tem pa temeljito opazoval gospoda Paksa. Upam trditi, da ga nisem videl deset let, se pravi, da jih ima sedaj šestdeset. Na njegovem obrazu ni bilo nič novega, nobene gube! Oči so neskaljene, sveže, mladostne. Njegove košate in zelo negovane obrvi krasi nekaj srebrnih dlavic, samo nekaj, toliko kot na zalizcih, ravno prav za žensko pašo. Pa njegov klobuk, kravata, pa njegova obleka pod dragocnim plaščem. Skratka, bil je kot iz škatlice vzet, vedno in ob vsakem času. Njegova zunanjost ga ni izdajala za nekakšnega bivšega martinarija, izdajala ga je za pravega, pravčatega gospoda, takega, na položaju.

»Oh, dragi moj mladenič.« se je dotaknil moje roke, »jaz nisem imel podobne sreče, nisem imel družine. Nikdar nisem pravzaprav utegnil. Saj veste, delo, težko delo v martinari in vse te moje ženske, ki so hotele pozornost. To me je zadrževalo, a moram reči, ni mi žal.« se je poravnal in srknil cvček, s katerim nama je strežnica pravkar olepšala mizo.

»Ali še pišete pesmi? Resnično, krasno izgledate. Človek bi vam jih ne prisodil več kot petinštirideset.« sem se čudil njegovi galantni zunanjosti.

»Pišem, pišem. Pravkar sem dokončal osemtrideseti sonetni venec. Vendar bi vam ne imel s čim ustreči, že zaradi pietete bi vam ne razkazoval teh malih umetnin, čeprav moram reči, da so moje ženske silno zadovoljne z njimi. Oh, kje so časi, ko sem vas obiskoval, vas, resničnega človeka? Vem, težko ste mi poklanjali svoj čas, ne, ne ustavljajte me, prijatelj, ne bodite zopet preskromni! Povedati vam moram, da mi je neki moj znanec povedal, kako vas je njegov znanec ustavil kar na ulici in vas pozdravil v mojem imenu, s čimer si je lastil pravico, da vas je nadlegoval. Baje vas je silil v kavarno? Lepo vas prosim, oprostite mi zanj in meni oprostite. Res sem se kdaj pobahal, takole, v družbi, da sem dober z vami, da sva celo popivala skupaj, drugovala, res, vendar me jako razkuri, če vas v mojem imenu pozdravlja nekdo, ki se gre nekakšnega kvazi umetnika in vas potlej nadleguje z marčesnimi blodnjami. Zato sem hud! dragi prijatelj, zato, zaradi besed. Za te ljudi bi bil Eliot, na primer, navaden osel, če bi ne bil slaven in če bi delal neke v železarni, kot midva... To je cinizem posebne vrste, ki nima nič skupnega s snobi, to je nekakšen bogve kaj. Ti ljudje se slinijo povsod. Uh, kako nagnusno... si morete misliti? O, seveda si mislite. Nimajo ničesar razen sebe, svoje ničevosti. Najbolj so zadovoljni pri obredih v stranišču. Viski pijejo, ker gredo baje njih iztrebki bolj fino ven. Za njih je res sreča, ko nimajo otrok... Jaj, nadležen postajam. Pustiva jih v miru. To človeka poneumlja. Srečen sem, da vas vidim, da vas imamo... mi je laskal in ubogi jaz nisem vedel, kako naj pobegnem pred ihto gospoda Paksa, ki mi je navadno govoril le in izključno o seksusu, vendar, kot sem pričakoval, se tudi sedaj ni izneveril svojemu smislu bivanja.

»... moj dragi, vrli prijatelj, tako hoče narava v meni! Verujem v Sonce! Sonce je simbol seksusa. Gotovo ste že opazovali protuberance, te nenehne in strastne izbruhe sončne sperme, ki plodi prostor! Vidite, od tod verjamem, da se ne bom postaral, živeti bom še in še. V meni je prav takšna energija. Čutim jo. Dokazujem jo znova in znova. O, kako čudovito je to življenje! O, kako čudovita bitja so ženske! Nikdar jih ne znamo dovolj ceniti. Nikdar jih dovolj ne iz ljubimo... Nikdar nismo vse Sonce v njih! Da, da, Sonce je kolo življenja, Sonce je kolo seksusa. Vse je v meni, nabito, čvrsto, vedno na uslugo ženskam, tem božanskim bitjem, ki bi brez njih še Sonce ugasnilo... Dragi moj prijatelj, izkoristite čas, telesni čas na Zemlji, v tem, kako bi dejal, materialnem raju! kajti v onem življenju, v poživljenju, kot ga imenujem v pesmih, ne bo telesnih užitkov!!! Potem bo prepozno in kesanje bo največji dokaz, kako smo se tukaj zavrgli.«

Tako nekako mi je govoril gospod Paks. V marsičem sem mu pritrldil. Opazil sem, kako pomanjkljiv sem bil v teh pogledih na svet. Nenadoma je vstal:

»Oprostite mi, še bi vam imel povedati, a bojim se, da bi vas ne nadlegoval preveč. Opravek, zelo prijeten opravek me čaka, pri vrtnarju, kupiti moram lep šopek, Marija danes praznuje. Obljubil sem ji, da se bova zelo ljubila. Obljubil sem ji vso noč! da, vso noč, dragi prijatelj... Sonce v meni že bruha. Vse me razganja. Si predstavljate, ona čaka, ona vendar čaka s smrekovo kopeljo, z večerjo, s kožuho v širokem kavču, po tleh... Oh, kako jo bom iz ljubil!...« se mi je priklonil, privzdignil klobuk, plačal račun in odšel proti vrtnarju.

V mislih sem mu zaželel vse najboljše. Sreče mu ni imelo smisla zaželeti, kajti sreča je naravnost bruhal iz njega. Zmajeval sem z glavou pa na dolga leta, gospod Paks, na še in še let!

Izpil sem cvček, naročil drugega, pobrskal po spominu... kje neki sem bil pred tem vražjim Paksom...? ah, že vem... Nekaj mi črno obarva nebo. (Nekaj mi srečo obarva črno...) O, Nekaj, ki blodiš krog nas...

Plantan

DEDEK MRAZ TUDI LETOS RAZVESELJUJE NAJMLAJŠE

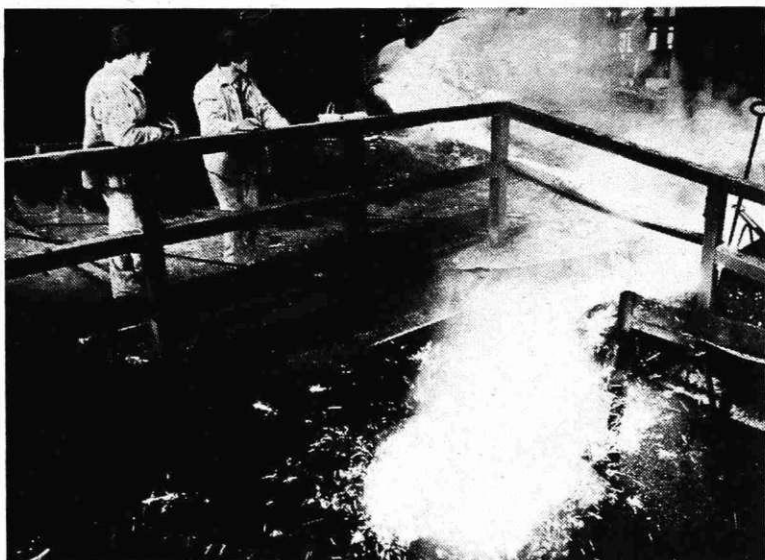
V jeseniški občini se že več dni vrstijo najrazličnejše prireditve v okviru praznovanja dedka Mraza. Okvirni program vseh prireditev za najmlajše ter obdaritev vseh otrok od 3. leta starosti dalje do 3. razreda osnovne šole so pripravili člani koordinacijskega odbora za praznovanje dedka Mraza pri OK SZDL Jesenice, izvajalec programa pa je občinska zveza DPM Jesenice skupaj z društvi DPM v krajevnih skupnostih ter kulturnimi in športnimi društvi v jeseniški občini.

Letos so se najmlajšim občanom najprej predstavile dramske skupine s priložnostnimi igrkami in lutkovnimi predstavami, v nedeljo pa se je tudi začela obdaritev najmlajših v posameznih krajevnih skupnostih.

Zaključna prireditev praznovanja dedka Mraza bo jutri, v petek, 28. decembra, ob 17. uri v dvorani v Podmežaklju na Jesenicah, in sicer drsalna revija s prihodom dedka Mraza. Pripravljajo zelo pester program z naslovom Potovanje po svetu. V programu bodo sodelovali mladi drsalci, največji trenutek za najmlajše pa bo ob koncu, ko bo na sankah prispel dedek Mraz.

Zaključna prireditev je namenjena vsem najmlajšim v jeseniški občini in bo brezplačna.

J. R.

Pri plavžu (Foto F. Sluga)

Portret plavzarja (Foto F. Sluga)

Portret plavzanja (Foto F. Sluga)

SREČNO
1980

NOVOLETNE ČESTITKE

Izvršni in nadzorni odbor Društva upokojevcov Javornik - Koroška Bela želi vsem svojim članom zdravo, s. ečno in uspešno novo leto 1980.

Društvo upokojevcov Jesenice želi svojim članom in ostalim občanom srečno novo leto. Obenem vabi člane na silvestrovanje, ki bo v domu društva.

Vsem članom Društva invalidov Jesenice želi srečno, zdravo, uspešno in zadovoljno novo leto 1980 izvršni odbor Društva invalidov Jesenice in izvršni odbor aktivna invalidov železarne Jesenice.

Vsem prebivalcem občine Jesenice želimo v letu 1980 mnogo uspehov, sreče in zdravlja ter da sonce svobode ne bi nikoli ugasnilo. Še posebno veliko uspehov in sreče želimo svojim sovrstnikom.

Učenci in učitelji
ČOŠ Prežihov Voranc
Jesenice

Vsem delovnim ljudem in občanom krajevnih skupnosti Žirovnica ter družbenopolitičnim organizacijam občine Jesenice želimo uspešno in zadovoljno novo leto 1980.

KS Žirovnica

PROGRAM DRŠANJA IN ŠPORTNIH PRIREDITEV DO 6. JANUARJA

ŠPORTNA DVORANA

REKREACIJSKO DRŠANJE:

petek, 28. decembra, od 20. do 22. ure za Železarno
sobota, 29. decembra, od 14. do 16. ure splošno
nedelja, 30. decembra, od 14. do 16. in od 17. do 19. ure splošno in od 20. do 22. ure za Železarno.

22. za Železarno.

sreda, 2. januarja, od 14. do 16. ure splošno, novoletno

petek, 4. januarja, od 20. do 22. ure za Železarno

sobota, 5. januarja, od 14. do 16. ure splošno

nedelja, 6. januarja, od 14. do 16. ure in od 17. do 19. ure splošno in od 20. do 22. ure za Železarno.

HOKEJ

sobota, 29. decembra, od 10.30 pionirsko prvenstvo SRS HK Jesenice : HK

Stavbar Maribor; vstop prost. Ob 17.30 državno prvenstvo, člani; HK Jesenice :

HK Medveščak Zagreb; vstopnina: odrasli 30.00 din, otroci, šolarji 10.00 din.

ponedeljek, 31. decembra, ob 10.30 pionirsko prvenstvo SRS HK Kr. gora :

HK Jesenice; vstop prost, ob 12.30 mladinsko prvenstvo SRS HK Kr. gora : HK

Bled; vstop prost.

DRŠANJE

petek, 28. decembra, ob 17. uri - DEDEK MRAZ - drsalna prireditev;

vstop prost.

AVTOMATSKO KEGLJIŠČE

sobota, 29. decembra, ob 21. uri ekipno prvenstvo Gorenjske IV. kolo: Lju-

belj, Bled, S. Jenko, Triglav,

sobota, 5. januarja, ob 12. uri ekipno prvenstvo Gorenjske V. kolo: Kr. gora,

Krvavec, Bled, S. Jenko.

Obvestilo obiskovalcem športnega parka v Podmežaklju: Drsalnišče

1. januarja zaprto, 1. in 2. januarja pa je zaprto tudi avtomatsko kegljišče. Go-

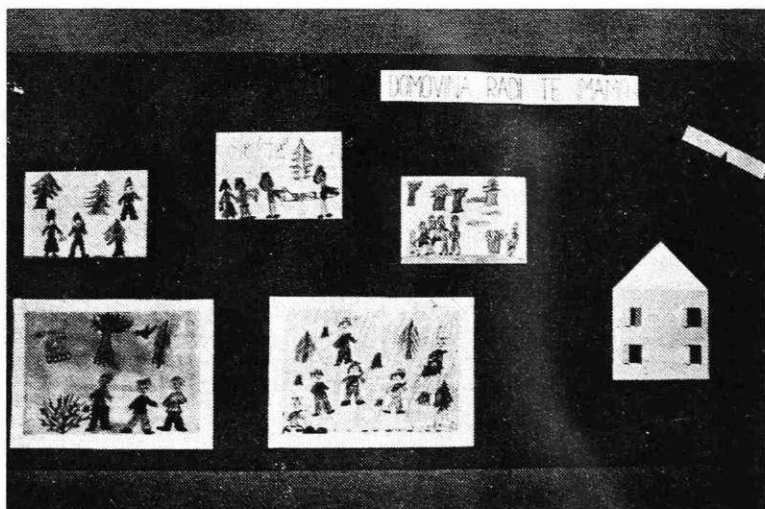
stišče na Stadionu pa bo zaprto 1. januarja.

Vsem uporabnikom in obiskovalcem objektov v športnem parku v

Podmežaklju, letnega kopališča Ukova, balnišča v logu Ivana Krivca in smučar-

skega doma na Črnem vrhu ter navijačem klubov Športnega društva Jesenice

želita izvršni odbor in delovna skupnost srečno, zdravo in zadovoljno leto 1980.

Leto otroka se izteka. V tem letu smo se v Železarni z likovnimi izdelki predstavili tudi cicibanu vzgojnovarstvene organizacije Jesenice iz enote Julke Pibernik. Otroci so pri likovnih zaposlitvah z veseljem ustvarjali, saj so vedeli, da z risbami razveseljujejo vse delavce. Z razstavami, ki so bile v Železarni pohvalno sprejete, bomo še nadaljevali. Z likovnimi stvaritvami bomo ponazarjali dogajanja v naravi in družbi ter spremljali pomembnejše praznike.

Za cicibane je bila že nagrada, da so lahko razstavljali tudi iz-

ven svojega vrta. Zato smo bili prijetno presenečeni, ko nam je

komisija za kulturo in izobraževanje pri izvršnem odboru osnovnih

organizacij sindikata železarne Jesenice omogočila obisk predstave

Rdeča kapica v gledališču v Kranju.

Dopisujte v Železarja

An RUTGERS van der LOEFF: Jaz sem Fedde. Mladinska knjiga 1979.

Navadno v tej rubriki ni poročil o mladinskih romanah. Sicer pa pričujoča knjiga morda niti ni pravi mladinski roman. Glavni junak je osebnostno nedozorel, sicer pa ima že osemnajst let, torej bi bil po naših zakonih polnoleten. Zgodba pa se dogaja na Nizozemskem, tam pa v tem času osemnajstletniki še niso bili polnoletni.

Mislím, da mi ob tej knjigi ni treba stresati public o večji ali manjši umetniški vrednosti. Tega se bolj ali manj uspešno izogibam na delovnem mestu (kot knjižničar) pa tudi ob pisanju teh poročil. Ne trdim, da jih ne pišem z veseljem, ljubše pa mi je, če se lahko pri tem izognem estetskemu vrednotenju. Ta romanček, pa naj bo mladinski ali ne, kar izziva k drugačnim, bolj življenjskim razmišljanjem.

Fedde, kot vse kaže, ni pravi literarni junak, ampak resnična oseba. Avtorica je zgodbo vzela iz resničnega življenja in tudi vse podrobnosti menda slonijo na sodno izpranih dejstvih. O takih romanah sem v tej rubriki že poročal. Sicer pa so danes v modi tudi (in predvsem) televizijske igre, ki so narejene na tak način: da so nekakšen izsek iz realnosti.

Zato zgodba ni zaokrožena. Težje ni v umetnosti, ampak zunaj nje: ljudje naj bi postali pozorni na nek problem iz sodobnega življenja. (Isti namen imajo tudi resno pisane reportaže.) Tu gre za neprilagojene mladostnike. Fedde je neke vrste mladostni prestopnik. S prestopništvom se ukvarja sodo. Gre pa za nekaj drugega, namreč za to, da naj bi v njem videli predvsem človeka. Že sam naslov izven kot nekakšen klic v tem smislu. Feddejevo življenje je obravnavano precej fragmentarno, vendar z velikim zanimanjem in človeško simpatijo. Človek dobi vtis, da je avtorica sama ena izmed tistih mladinskih sodnic ali skrbnic, ki imajo v romanu opravka s Feddejem.

Kakšen vtis o tem mladem človeku nam posreduje ta knjiga? Da je Fedde tak kot je, namreč zgubljene, ki si nekako ne zna pomagati, ki kar naprej podira mostove med seboj in drugimi — za to ni kriv sam, krivo je, da je zrasel v neurejenih razmerah. In da se zdaj ne pogreze še globlje, je po malem zasluga zelo visokega družbenega standarda na Nizozemskem, to že moramo priznati. Očitno imajo sredstva za socialno delo — pa tudi precej ljudi, ki imajo dovolj poštrevnosti in razumevanja za mlade »iztirjence«.

Kljub temu pa stvari niso rožnate. Feddejev najboljši prijatelj iz internatskih časov bo na koncu propadel, spet se bo vdal mamili in z njim bo konec. Tudi ni prav nič jasno, kaj bo s Feddejem: vidimo, da ima nekaj upanja, to je pa tudi vse. Po mnogih znakih sodeč avtorica ni daleč od marksističnega pogleda na družbeno nasprotje. Vendar se tu ne ukvarja s kritiko celotne družbe, ampak z nekim posameznikom, ki naj bi se nekako znašel, se postavil na noge. Stvari pa prikazuje tako realistično, da je vsakomur jasno, kako težko, če že ne skoraj nemogoče je v danih okoliščinah postati zrel, socializiran človek.

To, kar družba ponuja Feddeju, je slejkoprej nekakšna dobrodelnost. Pravi revolucionar bi rekel: namesto dokončnih rešitev se ponujajo delne, ki samo pomagajo ohraniti stari gnjil svet. Kako se spričo te dileme odločamo tu in danes, torej tudi pri naši nam je pokazala anketa o socialistični morali v Telesku: videli smo, da imajo glede tega tudi pri nas posamezniki popolnoma nasprotujoče si poglede.

ČESTITKE VOJAKOV

Vsem sodelavcem TOZD Energetika in celotnemu kolektivu Železarne želim srečno in uspešno novo leto 1980.

Janez Veber

Vsem sodelavcem TOZD Valjarna bluming-štekla in TOZD Remontne delavnice — oddelek HIP ter vsem sodelavcem Železarne želimo srečno in uspešno polno novo leto 1980.

Drago Bohinc in Vinko Robič

Hudo je, če se mladostnik obnaša tako, da zavrača vsako človeško pomoč, še bolj mu družba zameri, če uničuje družbeno premoženje ali premoženje drugih občanov. Na primer, če si sposodi tuj avto. Prav to je storil Fedde na koncu romana: po avtoričinem mnenju ne iz hudobije, ampak iz podzvestnega nagiba, da bi opozoril nase, da bi priklical pomoč skrbstvenih organov. Avtoričin odnos do Feddeja je izrazito materinski.

Junak je nekoč pogrešal pravo mater, zdaj je že toliko dozorel, da potrebuje predvsem očeta. Ali lahko najde takega človeka v sodobni družbi na Zahodu? Njegovi skrbniki so bili sami »fejst fantje«, razumevajoči ljudi, ki pa so vsi po vrsti imeli premalo časa.

Na koncu mu mladinska sodnica dodeli skrbnika, ki pa dejansko noče biti skrbnik, očitno se mu sistemska dobrodelnost upira. Vseeno ta možakar pravi, da bo fantu poskusil pomagati. Zanimivo: to ni urejen človek, pač pa nekakšen zavožen slikar, ki stanuje v baraki. Se torej avtorici zdi, da človek, ki je uspešen in uveljavljen v tej družbi, ne bi

mogel biti dober nadomestni oče za Feddeja? Ta slikar, ki bo na koncu mogoče poskrbel za Feddeja, pa ima neko posebnost, ki jo velja poudariti. Namreč, zanj je glavna stvar v življenju pristen, neodtujen odnos do dela.

Mogoče bo najbolje, če za konec kar citiram Stama — tako je slikarju ime — : ko Stam prevzame svojo skrbniško (ali očetovsko, morda le prijateljsko) vlogo, pelje svojega »rejenca« na samotni otok, da bi se v miru pogovorila. Takole mu pravi: »Ti boš imel priložnost. Izučil se boš rokodelstva... Ne dovoli, da ti naložijo samo del nekega dela, pri katerem ne boš imel pregleda nad celotno nalogo. Če se to zgodi, ne hosta ne ti ne tvoje delo več raste.«

Ni jasno, ali je Fedde videl v teh besedah kaj več kot pridigo, običajno moraliziranje, ki z njegovimi težavami nima nobene zveze. Se v tem odporu razodeva podzvestno spoznanje, da delne rešitve ne pomagajo? Vsekakor si lahko mislimo: kasneje, čez leta se bo fant mogoče spomnil teh besed in bo razumel, kaj mu je čudni stric hotel povedati.

Marko Hudnik

TUDI LETOS NOVOLETNI KONCERT

Jeseniški kulturni delavci tudi letos pripravljajo NOVOLETNI KONCERT, ki bo v petek, 28. decembra, ob 19.30 v dvorani amaterskega gledališča Tone Čufar na Jesenicah.

Poleg ženskega pevskega zbora pevskega društva Jesenice, ki ga bo vodil Mirko Škoberne in vokalnega okteta DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica-Brezznica pod vodstvom Marjana Jemca, bodo v koncertnem programu sodelovali solisti ljubljanske opere, in sicer sopranistka Olga GRACELJ, basist Franc JAVORNIK in naš domačin, baritonist Jaka JERASA; na klavirju jih bo spremljala Nataša KERSEVAN.

Na programu bodo skladbe M. Musorgskega, F. Chopina, Ravela, Ch. Gounouda, G. Verdija, W. A. Mozarta, F. Lehajra, B. Smetane, J. Gregorja, Ipavca in drugih skladateljev.

KVALITETNI NAPREDEK TRBOVELJSKIH LIKOVNIKOV

Čeprav so sobotni otvoritvi kolektivne razstave likovnih del članov likovnega kluba RELIK DPD Svoboda-center Trbovlje prisostvovali v glavnem le likovniki, je bil to vsekakor lep kulturni dogodek in nov kamenček v mozaiku prijateljskih in ustvarjalnih stikov med slikarji dveh pobratenih občin. Otvoritve so se poželele učence — pianistke jeseniške glasbene šole: Ines Dugar (šestletna pripravnica) Urša Rebernik (2. letnik), Bernardka Hvala (3. letnik), Alba Korosec in Marta Mesec (obe 4. letnik), ki so pod vodstvom pedagoginje Rajke Pejič, izvajale krajši koncertni program.

Predsednik DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, v okviru katerega deluje DOLIK, ki je organizator vseh razstav na Jesenicah, je ob otvoritvi dejal:

»Letos že šestič zapored oziroma sedmič z enoletnim presledkom sklepamo letno likovno razstavno dejavnost na železarskih Jesenicah s kolektivno razstavo likovnih del članov likovnega kluba RELIK pri DPD Svoboda — center Trbovlje. Likovniki s Trbovelj pa s tem zaključujemo tudi šestnajsto leto organiziranja in uspešnega delovanja, delovanja, ki na Slovenskem do biva vedno večje razsežnosti in ki daje vedno večji delež slovenski kulturno-umetniški tvornosti.

Likovniki v Trbovljah in na Jesenicah, v dveh delavskih središčih, dajejo temu prav gotovo pomemben delež. Delež, ki ni vedno dovolj cenjen, saj se Slovenci še zelo radi spogledujemo s snobovstvom, ne pa z resnično in neposredno ustvarjalnostjo, ki v okolju in enotnem slovenskem kulturnem prostoru pušča trajne vrednote. Še vedno imamo v mnogih primerih raje zunanji blisk, kakor prave duhovne vrednote.

Kljub velikim prizadevanjem se še vedno prepočasno prebujata kulturni interes in kulturne potrebe med našimi delavci in občani, žal pa tudi med zavestnimi socialističnimi silami.

V tem kulturnem boju, ki za nas Svobodaš pomeni boj za osvoboditev človeka in dela, kot končnega cilja borbe delavskega razreda, moramo trboveljski in jeseniški Svobodaši, ki letos zaključujemo 60-letnico delovanja, še posebno vztrajati in odigrati pomembno vlogo, ki nam jo še posebej nalaga naša velika revolucionarna tradicija.

Po tem, ko je čestitil trboveljskim likovnikom k doseženemu kvalitetskemu napredku, je jeseniškim likovnikom izročil spominsko darilo predsednik RELIKA Janez Zavolavšek in dejal:

»Današnje srečanje ljubiteljev likovne umetnosti je ponovno potrdilo iskrenega sodelovanja kulturnih delavcev Jesenic in Trbovelj. Misli o resničnem človekovem poslanstvu dobivajo ob takih dogodkih trdnost in povečano zaupanje v veličino življenja. Likovne skupine postajajo organizirana sile

dišča likovne kulture. V teh skupinah so združeni delavci različnih poklicev in stopenj izobrazbe. Trda roka delavca v materialni proizvodnji izliva svoja hotenja, zamisli in čustva v barvito harmonijo sožitja in doživite lepote na slikarski platni. V naši družbi sejejo seme dojemljive ljudske umetnosti, ki poganja še bogate sadove, na različnih področjih kulturne razsežnosti. Iz trdih korenin gorenjske upornosti in globoke vztrajnosti v rudarski revir raste močno drevo likovne ustvarjalnosti, ki dobiva svoj življenjski sok iz kulturnega zanosa ljubiteljev likovnega izpovedovanja.

Srečni smo, da lahko znova potrdimo iskrene želje o tovariškem sodelovanju članov likovnih skupin DOLIKA z Jesenic in RELIKA iz Trbovelj. Pozdravljamo naše prijatelje z odkrito in prisrčno besedo in želimo, da naši stiki ostanejo trdna vez tudi v prihodnje.

Plodno sodelovanje likovnikov iz obeh delavskih središč dobiva z današnjim srečanjem na razstavi ponovno potrditev pristnih odnosov pobratenih občin Jesenice in Trbovlje.

Zadnje besede predsednika RELIKA so marsikoga med prisotnimi zabolele pri srcu, kajti marsikdo med domačini se je vprašal, ali so res samo likovniki tisti, ki izpričujejo te koristne tovariške in prijateljske odnose. Kje so kulturni, družbenopolitični in drugi javni delavci Jesenic ob takih konkretnih manifestacijah bratskih odnosov, hkrati pa prikazu ustvarjalne sposobnosti delavcev?

S svojimi likovnimi deli se na razstavi predstavljajo naslednji avtorji: Jože ARZENŠEK, Helca HRASTNIK, Ernest SPILER, Franc OSTANEK, Ivan ARZENŠEK, Ivan ŽGALIN, Milan KUCHAR, Miloš TODORVIČ, Jernej KREŽE ml., Božo STRITAR, Jože POTOČAR in Jernej KREŽE st.

Razstavo likovnih del trboveljskih slikarjev in kiparjev si lahko ogledate vsak dan do vključno ponedeljka, 31. decembra, od 9. do 12. in od 16. do 19. ure v mali dvorani in čitalnici Delavskega doma na Jesenicah.

DOPISUJTE V ŽELEZARJA

Mešani pevski zbor Blaž Arnič, ki ga vodi Roman Ravnič (Foto: B. Blenkuš)

OSREDNJA SLOVESNOST OB DNEVU JLA NA JESENICAH

V organizaciji občinske konference Zveze rezervnih starešin Jesenice je bila v petek, 21. decembra, v dvorani amaterskega gledališča Tone Čufar na Jesenicah osrednja proslava ob dnevu Jugoslovanske ljudske armade.

V kulturnem delu programa so sodelovali pihalni orkester Jeseniški železarji in ženski pevski zbor Jesenice in solistka Marica Baloh.

Po državni himni, ki so jo izvedli godbeniki pihalnega orkestra pod vodstvom dirigenta Ivana Knifca, je prisotne s slavnostnim govorom pozdravil in čestital pripadnikom JLA k njihovu prazniku predsednik občinske konference zveze socialistične mladine Slavko Mežek. Za tem so podelili priznanja občanom za uspešno opravljene naloge in organizacijo na področju splošnega ljudskega odpora in družbeno samozaveščenosti v občini.

Umetniški program je bil sestavljen iz popularnih in za slovesnost od dnevu JLA primernih skladb, in sicer: Ivan Knific — HEROJEM KADINJACE, koračnica. Vinko Savnik — ODA SVOBODI, solistka Marica Baloh. Vinko Savnik — S PARTIZANI, podpuri. Nikica Ka-

lodžera — BRATSTVO IN EDINSTVO, splet partizanskih in ljudskih pesmi.

Ženski pevski zbor Jesenice je pod vodstvom zborovodja Milka Škoberneta zapel naslednje pesmi: Vinko Vodopivec — PTIČKA ZAPELA JE, PA TA JUTRANJA ZARJA, solistka HELENA VIDMAR, Natko Devčić — MITRALJEZA in Janez Kuhar — JUTRI GREMO V NAPAD.

Navajeni smo, da ob praznovanju dneva naše armade v kulturnem programu doživimo izjemno prijetne izvajalske trenutke pihalnega orkestra in ženskega zbora. To je normalno, ker to zahteva pomen slovesnosti in ugled obeh ansambllov. Tokrat so taki izjemno prijetni trenutki izostali. Pa tudi naši priljubljeni godbeniki in pevke sami niso bili povsem zadovoljni. Opravičilo za to je vsekakor dejstvo, da sta orkester in zbor nastopila v zelo okrnjeni zasedbi in da sta izredno veliko nastopala v zadnjem času, vendar pa je treba pripomniti, da bi nastope ob takih slovesnostih morali smatrati kot enakovredne vsem drugim pomembnim nastopom.

F. Ropret

NOVOLETNI DRSLNI NASTOP

Drslalni klub Jesenice tudi letos v okviru praznovanja dedka Mraza prireja drslalno revijo pod naslovom: POTOVANJE OKOLI SVETA

ki bo v petek, 28. decembra, ob 17. uri na drslališču v športni hali v Podmežaklju z obiskom dedka Mraza.

Praznične Jesenice (IK)

Učence jeseniške glasbene šole s svojo pedagoginjo Rajko Pejič so pripravile prisrčen program ob otvoritvi kolektivne razstave likovnih del trboveljskih slikarjev (Foto: B. Blenkuš)

KDO BO PREVZEL PATRONAT?

Planinsko društvo Jesenice se v skladu s priporočili republiškega sveta Zvezne sindikatske Slovenije obravnava na posamezne TOZD. Zvezna Jesenice, ki prevzema patronat nad enim izmed planinskih objektov, ki jih upravlja PD Jesenice ali enim izmed odsekov, ki delujejo v okviru PD Jesenice.

Povezanost železarskih Jesenic z naravo in gorami je tradicionalna in sega v obdobje med obema vojnama. Svoj razcvet pa je planinstvo doseglo po osvoboditvi. Delavnost in prizadevnost vseh ljubiteljev gora se je izkazala pri obnovi in gradnji planinskih postojank in zavetišč. Dolga leta je PD Jesenice med številno najmočnejšimi društvi v naši republiki. Svoj priat pa je obdržalo v številu planinskih objektov, ki jih je zgradilo ali jih prevzelo v upravljanje. Kljub nihanju posameznih vrst planinskih dejavnosti ni prišlo do večjih zastojev in problemov.

Ce kronološko sledimo delu Planinskega društva Jesenice v povojnem obdobju, vidimo, da so se planinci vključili v obnovno upostojenost koč in se posvetili alpinistični dejavnosti. V upravljanje je prevzelo Tičarjev dom in Erjavčev kočo na Vršču ter pred vojno izdelana bivača 1 in 2. Temu je sledila izgradnja bivača 3, koče pod Spickom, koče pri izviri Soče, bivača 4, obnovi Erjavčeve koče, obnovi Lipovčeve koče v Martuljku, izgradnja Zavetišča železarjev na planini Zadnji Vogel, izgradnja novega Tičarjevega doma, adaptacija koče pri izviri Soče in Erjavčevega doma na Vršču ter izgradnja zavetišča GRS na Španovem vrhu. V letu 1975 je bil adaptiran Tičarjev dom, ki ga je poškodovale snežne plaz.

Ne glede na občasne probleme v gospodarski dejavnosti, razvoj in nadaljnje delo niso zadržali. V letu 1980 bo zgrajena nova koča pod Spikom z večjim številom prenočišč. Izdelani so načrti za novo kočo na Golici. Koča naj bi stala na temelju bivše spodnje koče. V teklu so pripravljala dela. V izdelavi je idejni projekt za novo kočo na Močilih. Obstoječa Erjavčeva koča je dotrajana in vsako nadaljnje investiranje v obnovu koče ni več ekonomsko upravičeno.

Nadaljnja osnovna dejavnost društva je vzgoja kadrov. V povojnem obdobju je bila v društvo vključena vrsta odličnih alpinistov in gorskih reševalcev. Težnja za razširjenosti in pomlajevanju teh odsekov je narekovala ustanovitve mladinskega odseka. Ta je bil ustanovljen leta 1954, vendar je delo v odseku po nekaj letih zaradi pomanjkanja mentorjev zamrlo. Pred leti je bil dosežen preporočeni del mladosti. Danes vključuje mladinski odsek v svoje vrste preko 600 članov, pionirjev in mladincev. Lahko trdimo, da je po svoji organiziranosti in dejavnosti najboljši v naši republiki in je za svoje delo prijel številna priznanja.

Alpinistični odsek združuje 19 članov in 14 pripravnikov. Dejavnost odseka se izraža v številnih alpinističnih vzponih in domačih in tujih gorstvih. Letošnja alpinistična odprava v Kenijo je plod prizadevnosti in delavnosti odseka, saj so si pretežni del potrebnih finančnih sredstev pridobili z lastnim delom. Iz članskih vrst AO se dopolnjuje članstvo GRS.

GRS – gorska reševalna služba Jesenice je samostojni odsek v sklopu Planinskega društva. V njej sodeluje tudi ekipa lavincev z lavinskimi psi. Humani namen in rezultati dela GRS Jesenice so splošno znani. Njihovo pomoč potrebuje vsako leto več občanov. Člani GRS sodelujejo na mednarodnih simpozijih in tečajih.

Ta kratak opis dejavnosti in organiziranosti Planinskega društva Jesenice naj bi bil osnova v razpravi in odločanju delav-

cev posameznih TOZD o prevzemu patronata nad enim od navedenih objektov v izgradnji, obstoječih koč in odsekov. Namen patronata je približati delo planinskega društva vsem neposrednim proizvajalcem, da samoupravno neposredno sodelujejo pri upravljanju in večanju našega skupnega premoženja. Angažirati moramo čim večje število občanov na področju rekreativne in organizacijske planinske dejavnosti ter ohranjanja planinske tradicije jeseniških železarjev. Patronati naj bi bili za sledeče objekte in odseke:

1. Erjavčeva koča na Vršču – upravlja gospodarski odbor PD. Koča je dotrajana. Predvidena novogradnja skladno z razvojem VRSICA 1981 – 1985.
2. Tičarjev dom na Vršču – upravlja gospodarski odbor PD.
3. Koča pri izviri Soče – upravlja gospodarski odbor PD.
4. Koča pod Spickom – upravlja gospodarski odbor PD. Stara koča je dotrajana. Novogradnja bo izvedena leta 1980. Sredstva so zagotovljena.
5. Koča pod Golico – gradbeni odbor PD. Predvidena gradnja v letu 1980 – 1981.

6. Lipovčeva koča v Martuljku – upravlja mladinski odsek PD.
7. Zavetišče železarjev na Voglu – upravlja mladinski odsek PD.
8. Bivaki I., II., III. in IV. – upravlja alpinistični odsek PD.
9. Zavetišče GRS na Španovem vrhu – upravlja GRS Jesenice.
10. Mladinski odsek PD – združuje preko 600 članov, pionirjev in mladincev.
11. Alpinistični odsek PD – združuje 19 članov in 14 pripravnikov.
12. GRS Jesenice – združuje 34 članov in deset pripravnikov.

Prosimo vse sodelavce železarne Jesenice, da na sejah svojih delavskih svetov in sindikalnih organizacij razpravljajo in samoupravno odločajo o prevzemu patronatov po predloženem seznamu PD Jesenice.

Svojo prošnjo bomo pisno dostavili vsem TOZD in pričakujemo pozitivne odgovore. Vse prevzemalce bi na skupnem sestanku podrobneje seznanili s stanjem in delovanjem društva, z našim nadaljnjim delom in oblikami sodelovanja.

Za PD Jesenice
Anton Topina

ZA VEČJO VARNOST PLANINCEV IN SMUČARJEV POZIMI V GORAH

Podkomisija za plazove pri gorski reševalni službi Planinske zveze Slovenije je v organizaciji odseka za lavinske pse od 11. do 16. decembra odlično organizirala enotedenski mednarodni tečaj za lavinske pse in njihove vodnike na Vršču.

Na plazovih, v megli in snežnih metežih, med stenami Prisojnika in Mojstrovke je 50 lavinskih psov s svojimi vodniki tik pred začetkom zimskih smučarske in planinskoalpinistične sezone obnovilo in izpopolnilo nujno potrebno znanje iz poglavij uspešnega iskanja in reševanja izpod mokrih ali suhih plazov. Riko, Ajaks, Učko, Runo, Sida, Amor in številni drugi lavinski psi z Jesenice, Raven, Prevalj, Maribora, Ljubljane, Celja, Bohinja, Bovca in Tolmina, s postajo GRS in postajo milice so v zelo težkih pogojih odlično prestali preizkušnjo in svojega znanja pred komisijo, ki so jo sestavljali izkušeni gorski reševalci, lavinologi, kinologi, predstavniki centra za lavinsko službo pri RSNZ, meteorološkega zavoda in gorske reševalne službe.

Vsi vodniki so poslušali teoretična predavanja o organizaciji našega planinstva in se prav posebej GRS, o nevarnostih gora, o plazovih, o tehniki reševanja izpod plazov, o zgodovini planinskih nesreč, o pravilnem in uspešnem reševanju in dajanju prve pomoči in o transportu ponesrečencev z ogroženih območij do prve zdravniške postaje. Vsa predavanja so bila na visoki strokovni ravni, zanimiva in koristna.

V času obnovitvenega in izpopolnjevalnega tečaja so morali vodniki in psi iz Slovenije (46), Italije, Južne Tirolske, Beljaka in Celovca polagati izpit na terenu pri iskanju predmetov in »ponesrečencev« pod plazovi.

Vodniki in psi so na Vršču pokazali izredno veliko mero znanja in poštvalnosti pri iskanju in reševanju ponesrečencev iz obsega »bele smrti«. Snežni plazovi, suhi ali mokri, so največji sovražniki vseh obiskovalcev zasneženih gora. Plazovi neusmiljeno uničujejo vse na svoji poti, zato morajo biti ljudje, planinci, smučarji in plezalci v zasneženih gorah vedno skrajno previdni, izkušeni in dobro seznanjeni s številnimi nevarnostmi. »Bela opojnost« se v zasneženih gorah rada hitro spremeni v »belo smrt«.

Skrb planinske zveze in podkomisije za plazove v okviru GRS za večjo varnost je vsekakor zelo pohvalna, saj nudi vsvo potrebno moralno in finančno pomoč odseku lavinskih psov, ki vlagajo velike napore v varnost ljubiteljev zasneženih gora in nesebično in poštvalno šola in vzgaja lavinske pse.

Sveda je naša skupna želja, da bi bilo doseženo znanje čim manjkrat uporabljeno, vsekakor pa moramo biti pripravljeni na vse. Potrebna je predvsem lastna previdnost, oprema in znanje planincev, smučarjev, plezalcev, alpinistov in vseh drugih, ki pozimi hodijo in obiskujejo gore.

Uros

OBVESTILO AMD JESENICE

ČLANOM AMD JESENICE IN OSTALIM VOZNIKOM MOTORNIH VOZIL V OBČINI OB VPLAČILU ČLANARINE ZA LETO 1980

Temeljna vrednota naše organizacije je masovnost, ki odigrava pomembno vlogo v naši družbi. Delovati mora v skladu z interesi članov AVTO-MOTO društev, kakor tudi s širšimi družbenimi interesi. Člani AMD so deležni posebne tehnične pomoči, ki jih lahko koristijo brezplačno, oziroma po posebnem znižanem članskem ceniku.

Članarina za letošnje leto znaša 250. – din.

Spisek pravic članov AMD je v letošnjem letu še posebno bogat. Poleg članskega materiala: brošura z raznimi koristnimi napotki, brezplačna MOTO REVILJA, ki izhaja vsak mesec, jubilejno značko AMD Jesenice, izkaznica za tekoče leto in etui, prejmejo člani AMD še tako imenovano »ATP« knjižico, v kateri so kuponi za naslednje tehnične storitve:

- štiri kuponi za brezplačno storitev SPI (služba pomoč in informacije),
- dva (2) kupona za popust pri vlečni službi,
- en (1) kupon za brezplačno vleko do razdalje 500 km v prometni nesreči poškodovanega vozila,
- en kupon za brezplačno kontrolo in nastavitve žarometov ali brezplačen test zavor (v bazi AMZS),
- štiri (4) kuponi za popust pri testiranju vozila (v bazi AMZS),
- štiri (4) kupni za popust pri testiranju vozila (v bazi AMZS),
- en (1) kupon za popust pri tehničnem pregledu
- en (1) rezervni kupon, ki nadomešča katerikoli kupon (razen SPI),
- dva (2) kupona za koriščenje uslug v inozemstvu (garantno pismo, z denarnim kuponom v vrednosti 1000 švicarskih frankov).

Svojim članom pa bo AMD Jesenice, ki bo svoje prostore v novem domu funkcionalno opremilo (to bo najkasneje do spomladi), nudilo naslednje ugodnosti:

- pranje avtomobilov, ko bo zgrajena pralnica,
- menjava olja in filtrov,
- menjava gum,
- nastavitve vžiga,
- menjava platin na razdelilcu,
- menjava jermen,
- nastavitve žarometov,
- polnjenje akumulatorja,
- menjava svetlobnih teles,
- menjava zavornih oblog,
- mazanje krmilnega mehanizma,
- merjenje kompresije,
- menjava izpušnih cevi,
- menjava žične vrvi, plina, sklopke, ročne zavore in krpanje zračnic,
- menjava blažilcev,
- menjava hladilne tekočine,
- svetovanje,
- možnost na podestu pred domom, da avto popravite sami po načelu »naredi si sam«.

Za vsa navedena popravila mora priskrbeti material oziroma nadomestne dela član sam. AMD pa opravi delo oziroma priskrbi mehanika.

V naši občini je trenutno 1500 članov AMD Jesenice, oziroma okrog 29 % vseh voznikov motornih vozil. Za razširjanje članstva so še velike možnosti, saj je povečanje števila članov in s tem širjenje društva naš osnovni cilj, s tem pa tudi naša večja moč.

Članarino za leto 1980 bo možno vplačevati od ponedeljka, 24. decembra, dalje vsak dan, razen sobote in nedelje, od 16. do 18. ure v novem domu AMD Jesenice na Javorniku.

ZVEZNI SEKRETARIAT ZA LJUDSKO OBRAMBO

personalna uprava RAZPISUJE

NATEČAJ

za sprejem učencev v splošne srednje vojaške šole in gojencev srednjih vojaških šol rodov in služb v letu 1980, in sicer:

1. za učence 1. in 3. razreda splošnih srednjih vojaških šol:
 - Letalske splošne srednje vojaške šole »Maršal Tito« v Mostarju,
 - Splošne srednje vojaške šole »Bratstvo i jedinstvo« v Beogradu,
 - Splošne srednje vojaške šole »Ivo Lola Ribar« v Zagrebu,
 - Splošne srednje vojaške šole »Franc Rozman-Stane« v Ljubljani (samo z območja SR Slovenije);
2. za gojence 1. in 3. razreda srednjih vojaških šol rodov in služb:
 - Srednje vojaške šole kopenske vojske v Sarajevu (smeri: pehota, artilerija, artilerijsko-raketne enote protizračne obrambe, oklepne enote, inženirstvo, zveze in ABK obramba),
 - Tehniške srednje vojaške šole kopenske vojske v Zagrebu (smeri: strojniška, elektrotehniška, prometna in kemijsko-tehnološka),
 - Letalskotehniške srednje vojaške šole v Rajlovcu (smeri: strojnutehniška, elektrotehniška, elektronskotehniška in telekomunikacije),
 - Mornariškotehniške srednje vojaške šole v Splitu,
 - Intendantke srednje vojaške šole v Sarajevu,
 - Sanitetne srednje vojaške šole v Novem Sadu.

POGOJI NATEČAJA

Natečaja se lahko udeležijo fantje, državljani SFRJ, ki izpolnjujejo naslednje pogoje:

- a) SPLOŠNI POGOJI
 - da so zdravi in sposobni, kar bo ugotovila pristojna vojaška zdravniška komisija,
 - da niso bili sodno kaznovani in da niso v kazenskem postopku,
 - da imajo priporočilo o moralnopoličnih kvalitetah za šolanje in službovanje v oboroženih silah,
 - da imajo soglasje staršev – skrbnikov;

b) POSEBNI POGOJI

1. kandidati za 1. razred:
 - da so rojeni leta 1964 ali kasneje,
 - učenci, ki obiskujejo 8. razred osemletke, so morali 7. razred zaključiti z najmanj dobrim uspehom, tisti, ki so osemletko že končali, pa morajo za 8. razred imeti najmanj dober uspeh,
 - učenci, ki so 7. oziroma 8. razred končali z dobrim uspehom, morajo v tem razredu imeti za matematiko, fiziko in kemijo najmanj oceno dobro;
2. kandidati za 3. razred:
 - da so rojeni leta 1962 ali kasneje,
 - učenci, ki obiskujejo 2. razred srednje šole, so morali 1. razred končati z najmanj dobrim uspehom, tisti, ki so 2. razred že končali, pa so ga morali končati z najmanj dobrim uspehom,
 - učenci, ki so 1. ali 2. razred končali z dobrim uspehom, morajo za matematiko, fiziko in kemijo v tem razredu imeti najmanj oceno dobro.

Če se bo za kako od navedenih šol priglasilo iz posameznih socialističnih republik ali pokrajin veliko kandidatov, določenega števila kandidatov iz te republike ali pokrajine ne bodo poklicali na specialistični zdravniški pregled zaradi spejma v šolo.

UDELEŽBA NA NATEČAJU

Kandidati, ki se želijo udeležiti natečaja, naj pošljejo prošnjo, kolkovano s 4 dinarji, občinskemu upravnemu organu za ljudsko obrambo. Prošnjo napišite na obrazcu, ki ga dobite pri tem organu.

Prošnji priložite:

- potrdilo ali potrjen prepis spričevala z ocenami po predmetih za 6. in 7. razred – učenci, ki obiskujejo 8. razred; potrjen prepis spričevala z ocenami po predmetih za 7. in 8. razred – kandidati, ki so končali osemletko;
- potrdilo ali potrjen prepis spričevala z ocenami po predmetih za 1. razred – učenci, ki obiskujejo 2. razred; potrjen prepis spričevala z ocenami po predmetih za 1. in 2. razred – kandidati, ki so končali 2. razred srednje šole;
- potrdilo o uspehu po predmetih v polletju razreda, ki ga kandidat obiskuje;
- potrjen prepis izpiska iz rojstne matične knjige.

ŠOLANJE, PRAVICE IN OBVEZNOSTI UČENCEV IN GOJENCEV

Šolanje v splošnih srednjih vojaških šolah in srednjih vojaških šolah rodov in služb se začne 1. septembra 1980 in traja štiri leta ali dve leti.

V času šolanja bodo učenci in gojenci stanovali v internatu in imeli na stroške finančnega in črta Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo pravico do: stanovanja, hrane, oblačil, obutve, šolskih potrebščin, učbenikov, zdravstvenega varstva, denarnega nadomestila za prevoz do doma in nazaj ob polletnih in letnih počitnicah in do mesečnih denarnih prejemkov.

Učenci Letalske splošne srednje vojaške šole »Maršal Tito« bodo morali med šolanjem poleg rednega programa obvezno leteti z jadralnimi in motornimi letali z dvojnimi komandami po programu jadranja-letanja, po končani šoli pa bodo nadaljevali šolanje v Letalski vojaški akademiji.

Učenci splošnih srednjih vojaških šol bodo po končani šoli nadaljevali šolanje v Vojaški akademiji kopenske vojske.

Gojenci srednjih vojaških šol rodov in služb bodo po končanem šolanju sprejeti v aktivno vojaško službo in dobili čin vodnika svojega rodu ali službe.

Učenci oziroma gojenci bodo morali po končanem šolanju obvezno ostati v službi v Jugoslovanski ljudski armadi toliko časa, kolikor določa Zakon o službovanju v oboroženih silah.

Medsebojne obveznosti učencev oziroma gojencev in Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo bodo urejene s pogodbo. S pogodbo bo urejeno tudi nadomestilo za stroške šolanja (stroški za hrano, stanovanje in mesečni denarni prejemki) v primerih, če učenec oziroma gojenec ne izpolni obveznosti po svoji krivdi.

Natečaj velja do 15. marca 1980.

O rešitvi prošnji bo kandidat obvestila komisija za izbiro učencev in gojencev do konca maja 1980.

Podrobnejša pojasnila v zvezi z natečajem lahko dobite pri občinskem upravnem organu za ljudsko obrambo, poveljstvu vojaškega okrožja in pri vojaških šolah.

Po sklepu odbora za delovna razmerja delovne skupnosti KO-FI

OBJAVLJAMO

dela oziroma naloge

vodja računovodstva osnovnih sredstev šifra 5351 U-5 19. ktf. 1 oseba

Pogoji:

Za opravljanje navedenih del oz. nalog se zahteva:

- II. stopnja ekonomske fakultete
- aktivno znanje nemškega in angleškega jezika
- 3 leta delovnih izkušenj na podobnih delih oz. nalogah.

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 15 dni po objavi na kadrovski sektor železarne Jesenice, z oznako »za delovno skupnost KO-FI«.

Posebne prijave dobite pri kadrovskih ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

Po sklepu odbora za delovna razmerja delovne skupnosti KSI ponovno

OBJAVLJAMO

dela oziroma naloge

organizator za rekreacijo šifra 5423 U-4 15. ktf. 1 oseba

Pogoji:

Za opravljanje navedenih del oz. nalog se zahteva:

- druga stopnja visoke šole za telesno kulturo in eno leto delovnih izkušenj
- prva stopnja visoke šole za telesno kulturo in 3 leta delovnih izkušenj

Kandidati naj pošljejo prijave z dokazili o izpolnjevanju pogojev v roku 15 dni po objavi na kadrovski sektor železarne Jesenice, z oznako »za delovno skupnost KSI«.

Posebne prijave dobite pri kadrovskih ali v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja.

SLOVENSKO ALPSKO DRUŠTVO OB DNEVU JLA IN 30 LETNICI STRELSKE DRUŽINE TRIGLAV

V četrtek, 20. decembra, so na Javorniku praznovali dan JLA in 30-letnico obstoja in uspešnega dela strelske družine Triglav Javornik – Koroška Bela. V kulturnem programu je pod vodstvom Davorina Rostoharja več pesmi zapel pevski zbor osnovne šole Karavanski kuriji NOB Koroška Bela, mladinci pa so se skupaj z granitirji predstavili z recitacijo.

O delu strelske družine je govoril predsednik Stanko Krmelj. Dejal je, da je bila strelska družina po ustanovitvi leta 1949 zelo delavna. Ko je voda akumulacijskega jezera hidrocentrale Moste zalila strelišče, je delo prenehalo. Po osmih letih so se stari člani in novi ljubitelji streljanja leta 1972 začeli zopet zbirati in postali zelo aktivni. S časom so si lepo uredili novo in avtomatizirano pokrito streliško dvorano za zračno puško v domu Julke in Albina Pibernika na Javorniku. Sedaj imajo nad 150 članov, med katerimi je nekaj vrhunskih strelcev, ki celo v evropskem merilu veliko pomenijo.

Za prizadevanje in uspešno delo so podelili zlato, srebrne in bronaste značke republiške strelske zveze ter družinska priznanja.

ZLATI ZNAK so prejeli: krajevna skupnost Javornik – Koroška Bela, železarna Jesenice, Tilka Bogataj, Jože Hlebanja, Stanko Krmelj, Danilo Svetlin in Leopold Smid.

SREBRNE ZNAČKE so prejeli: Marjan Barbo, Franc Bizjak, Pavel Jezeršek, Drago Kotnik, Janko Lavtar, Marija Otrin, Jože Otrin, Janez Otrin, Karol Pureber, Vera Svetlin in Franc Treven.

BRONASTE ZNAČKE so prejeli: Janez Bohinc, Peter Končnik, Oto Maher, Peter Noč, Andrej Pirman, Marjan Potočnik in Vinko Sedej.

Razen tega so podelili še 33 družinskih in 20 priznanj za opravljeno delo ob graditvi novega strelišča.

Po slovesnosti so za vse, ki so prejeli priznanja, pripravili tovariški sprejem.

HTDO GORENJKA JESENICE, TOZD Žičnice Kranjska gora, odbor za medsebojna razmerja objavlja naslednje prosto delo in naloge:

administratorja TOZD Žičnice Kranjska gora

Pogoji:

- končana ekonomska srednja šola
- delovno razmerje se bo sklenilo za nedoločen čas
- stanovanja ni na razpolago

Pismene prijave pošljite v roku 15 dni po objavi na naslov HTDO GORENJKA JESENICE, kadrovska služba, Prešernova 16.

ABC POMURKA — TRGOVSKA DELOVNA ORGANIZACIJA ODBOR ZA DELOVNA RAZMERJA TOZD DELIKATESA o. sub. o., JESENICE — TITOVA 73

objavlja

prosta dela in naloge s polnim delovnim časom za nedoločen čas

POSLOVODJA v poslovalnici 2 na Jesenicah, Titova 58

Pogoji:

- končana poslovodna šola
- 3 leta delovnih IZKUŠENJ
- ustrezne vodstvene in druge sposobnosti, ki se ZAHTEVAJO ZA OPRAVLJANJE POSLOVODSKIH DEL
- 3-mesečno poskusno delo

Kandidati naj ponudbe z dokazili o strokovnosti pošljejo na naslov: ABC POMURKA — trgovska delovna organizacija GO-LICA Jesenice — kadrovska služba, Jesenice — Titova 1, v 15 dneh od objave. O izbiri bodo prijavljeni kandidati obveščeni v 15 dneh po opravljenem postopku.

ZAHVALA

Ob boleči izgubi dragega moža, očeta, deda in pradedu

ANTONA NOČA

se iskreno zahvaljujem vsem sorodnikom, znancem, prijateljem, sedoma Fencovi in Sulcovi, hišniku tov. Čerinu iz bloka na Cesti m. Tita 96 za pomoč in darovano cvetje. Priskrba hvala delavcem TOZD Strojne delavnice in delavcem Elima Jesenice, ki so se našega draga ata spomnili ter mu darovali cvetje. Posebno zahvalo smo dolžni pihalnemu orkestru Jeseniški železarji, ki so svojemu bivšemu članu darovali cvetje in mu zaigrali žalostinke v slovo.

Zahvala velja tudi vsem, ki ste ga spremili na njegovi zadnji poti. Žalujejo domači

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem osnovni organizaciji sindikata TOZD Valjarna bluming štekel in IO sindikata Železarne za prejeto denarno pomoč. Vsem skupaj želim srečno novo leto in veliko uspehov pri delu. Sodelavec Anton Ličof

ZAHVALA

Aktivno invalidov železarne Jesenice se zahvaljujem za darilo in čestitko. Vsem želim srečno in uspešno novo leto. Franc Drobč

ZAHVALA

Sodelavkam in sodelavcem TOZD Strojne delavnice iskrena hvala za dragocena darila ob odhodu v pokoj, ki mi bodo v trajen spomin. Vsem želim srečno novo leto 1980 in veliko delovnih uspehov. Angela Prestor

ZAHVALA

Osnovni organizaciji sindikata strojno vzdrževanje Javornik se zahvaljujem za denarno pomoč v času bolezni. Vida Leban

NAGRADNA KRIŽANKA

Današnja križanka je nagradna. Za reševalce s praviimi rešitvami so pripravljene naslednje nagrade:

- 1 (ena) nagrada 150,00 dinarjev,
- 2 (dve) nagradi po 100,00 din
- 3 (tri) nagrade po 75,00 din
- 4 (štiri) nagrade po 50,00 din

Vsak lahko sodeluje pri reševanju z eno rešitvijo, ki naj jo pošlje v ovojnici, na katero naj poleg naslova uredništva Železarja napiše še »nagrada križanka«.

Rešitve vpišite v izrezan lik križanke s tiskanimi črkami in čitljivo in jih pošljite do vključno 8. januarja do 12. ure na uredništvo.

DEŽURNA TRGOVINA

V soboto, 29. decembra, bo popoldan od 15. do 19. ure na Jesenicah dežurna EMONA — MARKET. Prešernova 1/a. V ponedeljek, 31. decembra, so trgovine odprte do 16. ure.

RESITEV KRIŽANKE IZ 48. STEVILKE ŽELEZARJA:

EKSHIBICIONIZEM, KOLESARSKA DIRKA, OBE-LISK, STO, EST, NAMEN, AA, EL, NP, KOREN, ZASAVJE, AFORIZMI, AAR, IK, RADO, MARIN, IDA, RAKAR, KANIN, SKANDI, VON, OTA, ANICA, TULA, LAKSNOST, GRANIT, EL, ŠO, ATTLEE, COL, JA, RTINE, STRADANJE, ABAS, DETELJA, IR, NIEDERLE, ATACAMA, JIM, NARKOMANI, MASA-KER, AON, ANASTATIK.

ZAHVALA

Aktivno invalidov Železarne se najlepše zahvaljujem za denarno darilo in novoletne čestitke, ki sem jih prejel prijetno presenečen. Aktivno iskrena hvala, vsem invalidom pa želim zdravja, zadovoljstva in veliko uspehov v novem letu 1980. Derviš Alagić

ZAHVALA

Osnovni organizaciji sindikata TOZD ELEKTRODE se najlepše zahvaljujem za denarno pomoč, ki mi je bila v času moje bolezni zelo dobrodošla. Vsem sodelavkam in sodelavcem želim zdravo in srečno novo leto 1980. Metka Sušanj

ZAHVALA

Prisrčno se zahvaljujem sindikalni grupi RTA za pozornost, ki jo izkazuje nam upokojujencem z obiskom na domu in za povabilo na delovno konferenco sindikalne grupe RTA. Ob tej priliki želim vsem skupaj zdravja, sreče in uspehov polno novo leto 1980. Franc Andoljšek

ZAHVALA

Društvu TVD Partizan Javornik—Koroška Bela se iskreno zahvaljujem za prijeten večer in vso pozornost, ki nama je bila izkazana ob odhodu iz TVD! Angelca in Franc Cvelbar

Kaj bomo gledali v kinu

Kino RADIO

29. decembra ameriški barvni risani film ČAROBNA PAJČEVINA ob 15. uri.

29. in 30. decembra angleška barvna komedija VELIKI AVTOBUS ob 17. in 19. uri. Režija: James Frawley, v glavni vlogi: Joseph Bologna.

31. decembra in 1. januarja ameriško-nemški barvni pustolovski film LOVCI SUŽNJEV ob 17. in 19. uri. Režija: Jurgen Goslar, v glavni vlogi: Trevor Howard.

2. januarja angleški barvni znanstveno fantastični film DEŽELA IZ GUBLJENA V ČASU ob 17. in 19. uri. Režija: Kevin Connor, v glavni vlogi: Doug Mc Clure.

3. januarja zaprto. 4. januarja grški barvni glasbeni film EFIGENIJA ob 17. in 19. uri. Režija: Mikael Kakajanis, v glavni vlogi: Irena Pappas.

5. januarja ameriški barvni risani film NORA TEKMA TOMA IN JERRYJA ob 15. uri.

5. in 6. januarja francoska barvna komedija ZANESENJAK ob 17. in 19. uri. Režija: Claude Zidi, v glavni vlogi: Louis de Funes.

7. in 8. januarja italijanski barvni film POT MAMIL ob 17. in 19. uri. Režija: Enzo Castellani, v glavni vlogi: Fabio Testi.

9. januarja francoski barvni film KRVNI SORODNIKI ob 17. in 19. uri. Režija: Claude Chabrol, v glavni vlogi: Donald Sutherland.

10. januarja zaprto. 11. januarja ameriška barvna komedija ANNIE HALL ob 17. in 19. uri. Režija: Woody Allen, v glavni vlogi: Woody Allen.

12. in 13. januarja francoski barvni ljubezenski film MRAČNI PREDMET ŽELJA ob 17. in 19. uri. Režija: Luis Bunuel, v glavni vlogi: Fernando Rev.

Kino PLAVZ

29. in 30. decembra ameriško-nemški barvni pustolovski film LOVCI SUŽNJEV ob 18. in 20. uri.

30. decembra ameriška barvna risanka ČAROBNA PAJČEVINA ob 16. uri.

31. decembra in 1. januarja angleška barvna komedija VELIKI AVTOBUS.

2. januarja zaprto.

3. januarja francoski barvni ljubezenski film NERODNA JILLI ob 18. in 20. uri.

4. januarja angleški barvni znanstveno fantastični film DEŽELA IZ GUBLJENA V ČASU ob 18. in 20. uri.

5. in 6. januarja italijanski barvni film POT MAMIL ob 18. in 20. uri.

7. in 8. januarja francoska barvna komedija ZANESENJAK ob 18. in 20. uri.

9. januarja zaprto.

10. januarja grški barvni glasbeni film EFIGENIJA ob 18. in 20. uri.

11. januarja francoska barvna kriminalna KRVNI SORODNIKI ob 18. in 20. uri.

12. in 13. januarja ameriška barvna drama SVATBA ob 18. in 20. uri.

Kino KRANJSKA GORA

29. decembra mehiški barvni kavbojski film OBRACUN V KACJEM GNEZDU ob 20. uri.

2. januarja ameriško-nemški barvni pustolovski film LOVCI SUŽNJEV ob 20. uri.

5. januarja angleška barvna komedija VELIKI AVTOBUS ob 20. uri.

9. januarja italijanska barvna kriminalna POT MAMIL ob 20. uri.

12. januarja francoska barvna komedija ZANESENJAK ob 20. uri.

Kino DOVJE

29. decembra ameriški barvni film OPERACIJA OB ZORI ob 19. uri.

30. decembra mehiški barvni kavbojski film OBRACUN V KACJEM GNEZDU ob 19. uri.

5. januarja ameriško-nemški barvni pustolovski film LOVCI SUŽNJEV ob 19. uri.

6. januarja angleška barvna komedija VELIKI AVTOBUS ob 19. uri.

12. januarja italijanska barvna kriminalna POT MAMIL ob 19. uri.

13. januarja francoska barvna komedija ZANESENJAK ob 19. uri.

TEČAJ ZA INŠTRUKTORJE MOTORNIH VOZIL

Združenje šoferjev in avtomehanikov Jesenice razpisuje tečaj za inštruktorje motornih vozil A, B in C kategorije. Predavanja bodo v pisarni ZŠAM Jesenice — Rogljeva 1, vsako sredo in četrtek od 17. do 19. ure.

K sodelovanju vabimo vse člane AMD Jesenice in drugih občin. ZŠAM — Jesenice

SEST. DIME	SUKA TANZA	ŽALUZIJA	SVETLOBN PRAMEN	STARŠI PANSKI PISATEL (Mole)	M. IME	LOJZE ZUPAN	SLOV. SLIKAR	ARABSKI ŽREBEC	MEDMET	AVT. OZN. KRANJA	AVSTRIJA	KUNAVER	DVIGALO	VRSTA SLADICE
PREHVAL ZA KARE DRŽAVE												SARJEVO		
ZVRSI-TELJ											POŠOD-BA GLEŽNJA			
RITUAL						RUMKA 1000		RUSKI DUKATOR	ORD. Ž. IME	POLEG. ITALIAN. GODSTVO				
OBALA						PRAPOR						PEVKA SRŠEN		
SPALA						UTOR		PREPROGA				VRSTA RAZCVETJA VREŠNOST V DENARJU		
ANTON ČEHOV				DOBITNIK PRIZNANJA OVROGLA STAVBA								TISTA		
BARBORA POZDRAV	MERISLA ENOTA	ALFVIAN. RYBANCIV										4000 kg		
ŽITNA STEBLA			100 m ²	VRSTA PLAZJA PRIPOMOČ. ZA MERITV.							365 dni			ČAGOR-DA
POTRDI-LO			ŽIDNA OBLAGA				ITALIJA	CANVAR SPANSKO Ž. IME				VRSTA TRDNJA-VICA		
LAHKO NUPAJI-VA TEVO-ČINA			HAMBOD-ELA NOVO MESTO	TUDITEV			SPIDONA				POBEDNI VEZNIK BEKRAJ-SIA TOTAR			RIMSKA SO
ČERNE OSMAR		NEARSKI PREDLOG GORILNI PLIN	IZLET V GORE UROŠ NOVAK				OZKA VOZNA POT	NASA TOVARNA UR	ŽARNI VENEČ	SOMBOL		VISOKI IGR. KARTE VRSTA SLADICE		
IS. ČRKA ABECEDE	BELGICA	PRISLANCI ŽUJN MERE	ČRČKI		BEKA V FRANCIJI ENKA						ŽELODNI FERMENT KRAJ POI RUBLJANI			
NE BOS			NADLEGA	MORNEŠKA										DEL TELES
TNALD				ENAMICA MALSIROB SLADKOSTI RASTLINA										MESTO V GANI
ČLOVEK VELIKIH OČI			TUZLA KARLOVAČ		VALJEVO									
JEZEBO V TURČIJI			NI PLAVICA											
ORANJE		PAST												

ZMAGA IN PORAZ

Jesenice in Kranjska gora sta v osmem kolu državnega prvenstva gostovala v Beogradu. Jesenice so premagale Partizan, Kranjska gora pa se je kljub dobri igri vrnila brez točke. Oba rezultata sta realna in sta pričakovana.

PARTIZAN - JESENICE 2:10
(1:2, 0:2, 1:6)

Dvorana Pionir, gledalcev 1500, sodnik Djokić, Sutojčić in Julovski vsi trije iz Beograda.

Strelci za Partizan so bili: Sutić in Perović, za Jesenice: Hafner 3, Pavlič 2 ter Pajić, Klemenc, Horvat, Šćep in Mlinarec po enega. Kazenske minute: Partizan 10, Jesenice 8.

Ceprav hokey v našem glavnem mestu ni tako priljubljen sport, se je na tribunah zbralo okoli 1500 gledalcev, kar je redkost. Marsikdo izmed obiskovalcev je pričakal presenečenje, saj so tudi v Beogradu slišali, da je večkratni prvak v zadnjem času v »krizi«. Začetek je kazal, da bo srečanje za naše precej zahtevno, saj so domačini igrali zelo hitro in ostro. Kljub temu so Jesenice odobrili igro v svojih rokah, kar je potrdil tudi rezultat prve tretjine 2:1 za Jesenice.

Druga tretjina je bila precej podobna prvi, saj so domačini z veliko borbenostjo nadomestili pomanjkanje tehnične znanja, vendar je bilo to premalo, saj so večkratni prvaki dobro zanesljivo povedli s 4:1.

Zadnjih dvajset minut pa je prišla do veljave boljša pripravljenost in večje znanje Jeseničanov, ki so že nekoliko utrujeni domačini povsem nadigrali ter pokazali beograjski publiki kako se igra pravi hokey.

V tem srečanju se je še posebej izkazal s tremi zadetki Hafner, ki v letošnjem prvenstvu še ni dosegel tiste forme ki smo jo vajeni. Nedvomno, da bo ta igralec v nadaljevanju prvenstva nevarnost številka ena za marsikatero vratarja.

CRVENA ZVEZDA - KRANJSKA GORA
10:6 (3:3, 5:1, 2:2)

Dvorana Pionir, sodnik Vister (Jesenice) Rus in Vidić (Beograd); Strelci za Crveno zvezdo: Janković, Rakovec in Saliji po 2 ter Šišić, Šeremet, Gabrović in Zečević.

USPEŠEN START EKIPE BLEJSKA DOBRAVA

Kot že vrsto let, se je tudi letos pričelo medobčinsko prvenstvo v hokeyu na ledu, za katerega je dala soglasja Hokeyska zveza Slovenije. Tekmovanje se odvija po dvokružnem ligaškem sistemu, nastopajo pa naslednje ekipe: Blejska Dobrava, Borovlje, Kokrica, Naklo, HDK Partizan Trzin in Zábica.

Tekmuje se za prehodni pokal, katerega osvoji v trajno last ekipa, ki ga osvoji trikrat zaporedoma, ali petkrat v presledkih. Pokale prejmeta tudi drugo in tretjevršena ekipa in najbolj disciplinirano moštvo. Vse sodelujoče ekipe prejmejo diplome, najboljši trije strelci pa prejmejo medalje.

V letošnjem letu bodo ekipe Blejske Dobreve, Borovlje, Kokrica in HDK Partizan Trzin sodelovale tudi v tekmovanju za pokal bratstva in enotnosti. Ekipa Blejske Dobreve je včeraj v okviru tega tekmovanja odigrala še prvo tekmo v Mariboru z ekipo Stavbar.

SLAVNOSTNA SEJE TVD PARTIZAN - POIMENOVANJE DOMA PO STANETU BOKALU

V četrtek, 20. decembra, je bila v prenovljeni telovadnici Partizana Jesenice, društva za telesno vzgojo in športno rekreacijo, slavnostna seja ob 75-letnici ustanovitve prvega telovadnega društva na Jesenicah. Seje so se udeležili nekdanji telovadci iz predvojne in povojne obdobja, predstavniki družbenopolitičnih in športnih organizacij občine ter delovnih kolektivov železarne Jesenice in Universal Jesenice.

Za uvod so najprej telovadke pokazale svoje znanje na gredi in parterju, judoisti pa nekaj značilnih prvov tega borilnega športa.

Slavnostni govornik je bil predsednik društva Metod Balderman, ki je orisal zgodovino društva od leta 1904 do danes, orisal vse težave v teh letih in opozoril na uspehe telovad in telovadcev, v zadnjih letih pa tudi judoistov. V NOB je dalo življenje 48 članov društva. Omenil je pomoč, ki jo že veliko let nudi železarna Jesenice, v zadnjem času pa tudi jeseniški Universal.

Ceprav je bila telovadnica dve leti zaprta zaradi popravila doma, je v sredini preteklega meseca spet odprla svoja vrata mladim Jesenicam, ki jih je vsak dan več. Pri pionirskih sta številka narasla kar na 84 v eni uri, tako da je bila telovadnica zelo zasedena. Pa to še niso največje težave. Predvsem primanjkuje vodnikov in vodnic, ki ob velikem številu telovadčev ne morejo narediti veliko. Na koncu je predsednik društva prebral še sklep, da se dom poimenuje po revolucionarju, komunistu in prvoborcu ter

po enega, za Kranjsko goro pa Stros in Razinger po 2 ter Potočnik in Zidarevič po enega.

Izključitve: Cr. zvezda 11 minut, Kranjska gora 0.

Ceprav so mladi Kranjskogorci doživeli poraz, ki je bil tudi pričakovan, pa zaslužio pohvalo za zelo dobro igro v prvi in tretji tretjini. Usodna za jeseniške mladenice je bila druga tretjina ko so prijeli pet, dosegli pa le en zadetek. Prav v tem delu je nastala prednost, ki je domačinom prinesla zaslužno zmago.

No, če se povrnemo v prvo tretjino je treba poudariti, da so bili Kranjskogorci enakovredni nasprotnik, proti moštvo ki je zmagalo na Jesenicah.

Tudi v tretji tretjini so igrali Kranjskogorci dokaj solidno, čeprav so bili precej utrujeni. Nedvomno, da se v mladem moštvo Kranjske gore skrivajo precejšnji potenciali, in se za bodočnost jeseniškega hokeya zares ni potrebno bati.

LESTVICA					
1. Jesenice	8	7	1	0	77:20 15
2. Olimpija	8	7	0	1	94:14 14
3. Celje	8	4	2	2	37:29 10
4. Partizan	8	4	0	1	32:58 8
5. Medveščak	8	3	2	3	37:32 8
6. Cr. zvezda	8	3	1	4	31:49 7
7. Kr. gora	8	1	0	7	27:77 2
8. Spartak	8	0	0	8	19:75 0

VPIS V HOKEJSKO ŠOLO

HK Jesenice obvešča vse zainteresirane, da do petka, 28. decembra, oddajo prijave za hokejsko šolo.

Pričetek hokejske šole bo v soboto, 29. decembra, ob 12.15 na drsališču v hali v Podmežakliji.

Kandidati naj s seboj prinesejo drsalke. O nadaljnjih terminih bodo obveščeni sproti na vsakem treningu.

HOKEJSKI KLUB JESENICE

ROŽIČ REMIZIRAL Z ŽELEZNIKOM

Po dveh tretjinah članskega prvenstva Jesenice je še vedno več kandidatov za prvo mesto, vendar pa imata največ možnosti Železnik in Rožič, ki sta v šestem kolu med seboj remizirala.

Rezultati 5. kola:
Železnik: Ravnik 1:0, Kosmač: Pristov 1:0, Rodman: Pazlar 1:0, Kelbl: Ferk 1:0, Marušić: Pavlin 1:0 (b.b.), Rožič: Krničar prek., Lužnik: Kostanjsek 1:0 (b.b.), Ciuha 1:0, Golob: Bec 1:0.

Železnik: Rožič 1/2/1/2, Krničar: Kosmač prel., Zaimović: Lužnik 0:1 (b.b.), Ravnik: Rodman 1:0, Kokošar: Kelbl 0:1, Pristov: Kostanjsek 1:0 (b.b.), Pazlar: Golob 1:0, Soklič: Ferk 1:0, Ciuha: Marušić 1:0, Bec: Pavlin 1:0 (b.b.).

Vrstni red po šestem kolu: 1. Železnik 5, 2. Rožič 4,5 (-1), 3. Kosmač 4 (-1), 4. Lužnik, Ravnik in Soklič 4, 7. Krničar 3,5 (-1), 8.-9. Kelbl in Pristov 3,5, 10.-13. Rodman, Kokošar, Pazlar in Ciuha 3, 14. Kostanjsek 2, 15. Bec 2, 16. Zaimović 1,5, 17.-19. Ferk, Marušić in Golob 1 in 20. Pavlin 0 točk.

ZADNJI TURNIR RAVNIKU

Na zadnjem letošnjem hitropoteznem turnirju v letu 1979 je med devetimi igralci zmagal Ravnik. Sledijo: Majtan, Lužnik, Rožič, Poljanšek, Krničar, Zajc, Kokošar in Steblaj.

TK

POKAL EKIPE - KRIVEC V AVSTRIJO

V nedeljo, 23. decembra, je v športni hali v Podmežakliji v organizaciji kegljskega kluba na ledu Jesenice ekipa Krivec uspešno priredila tretji mednarodni turnir v kegljanju na ledu. Na turnirju so sodelovale ekipe iz Kranjske gore, z Jesenice, Bleda in ekipe iz Avstrije. Ekipa Krivec ni osvojila vidnega mesta, je pa s svojo prisrčnostjo pokazala, kaj manjka ostalim ekipam, ki prirejajo take turnirje. Da ekipa priredi tak turnir, morajo člani ekipe vse leto zbirati sredstva v sklad, iz katerega kupijo pokale, dajo toplotno malico za vse nastopajoče in krijejo stroške za bivanje vseh tujih ekip. Ni kaj, kegljači na ledu so še čisti amaterji. Ekipa Krivec nastopa v naslednji postavi: Milan Krivec, Janko Babič, Franc Šantel, Zlatko Radonič, Ivan Celik in Franc Čampa.

Rezultati: 1. Lesjak - Avstrija 20 točk, 2. Murka Jes. 18 točk, 3. Vatrostalna - Jes. 16 točk - količnik 2,26, 4. DAB - Avstrija 16 točk - količnik 2,10, 5. Universal - Jes. 14 točk, 6. Globasnica - Avstrija 12 točk, 7. Krivec - Jes. 9 točk itd.

Ruša

V soboto, 22. decembra, se je ekipa Vatrostalne udeležila mednarodnega turnirja v kegljanju na ledu na Rauschensee v Avstriji. Dosegla je zelo dobro tretje mesto z enakim številom točk, kot drugouvrščena ekipa, le količnik je imela slabši.

TRETJE KOLO GORENJSKEGA PRVENSTVA

Tudi tretje kolo gorenjskega prvenstva v kegljanju na asfaltu je za nami. Jesenice so tokrat imele nekoliko več uspeha kot v predhodnem kolu. V moštvo je bila narejena manjša menjava, ki je bila delno uspešna. Pri Jeseničanih velja pohvaliti Langusa, ki je podrl 948 kegljev in M. Hafnerja z 907 podrtimi keglji. Hafner ima tudi najbolj konstantno formo, saj je v vseh treh nastopih podrl več kot 900 kegljev.

Jesenice so v tem nastopu podrl 5336 kegljev, kar jim je prineslo tudi vodstvo po treh nastopih pred kranjsko Savo, ki je podrla 5243 kegljev. Prednost 11 kegljev seveda ni veliko, vendar pomembna. Zmago v tem nastopu je presenetljivo slavila ekipa Kranjske gore, ki je podrla kar 5371 kegljev, posebno se je odrezal Lavše, ki je podrl 972 kegljev in se je s tem rezultatom močno približal rekordu kegljskega kluba.

Skupni rezultat vodilnih treh ekip je po treh nastopih naslednji: Jesenice 15.930 kegljev, Sava Kranj 15.881 kegljev in Ljubelj 15.855 kegljev. Ti rezultati pa nam tudi povedo, da se še nadalje bije ogoren boj za sam vrh lestvice in končno tudi za najboljšo moštvo Gorenjske.

Naslednji nastop je že v soboto, 29. decembra in to v Kranju, kjer ima KK Sava iz Kranja rahlo prednost, vendar so Jeseničani optimisti. Dobro vedo, da se z disciplino in borbenostjo lahko premaga tudi ta prednost. Vsega tega trenutno v ekipi Jesenice ne manjka.

Tudi za dekleti je tretje kolo. Kljub temu, da so gostovale pri ekipi Krvavca-so si priborile nadaljnjih 124 kegljev prednosti. Prednost po treh kolu tako znaša že kar 367 kegljev. Ta prednost pa že skoraj sigurno prinaša ženski ekipi Jesenice v prihodnje tekmovanje na višji kvalitetni ravni.

A. Dečman

VSEM ČLANOM, NAVIJAČEM IN LJUBITELJEM KEGLJAŠKEGA ŠPORTA OD BOR KEGLJAŠKEGA KLUBA JESENICE ŽELI SREČNO IN ZADOVOLJNO NOVO LETO 1980.

S. D.

NAJBOLJŠI STRELCI ŠKOFJE LOKE

Za zaključek praznovanja 30-letnice strelske družine Triglav Javornik-Koroška Bela so člani družine pripravili še podelitev priznanj republiške in občinske strelske zveze, družinskih plaket in priznanj ter močan strelski turnir, na katerem so sodelovale skoraj vse ekipe Gorenjske, ki trenutno dokaj visoko kotirajo v strelskem športu.

V nedeljo, 23. decembra, so se na avtomatskem strelišču na Javorniku pomerile ekipe Kamnika, Kranja, Škofje Loke, Radovljice, Dovja-Mojstrane in domača ekipa Triglava.

Po izenačenih borbah se je športna sreča nagibala zdaj v korist ene zdaj v korist druge ekipe. Vrstni red ekip so krojili zadnji strelci v vsaki ekipi. Tu pa so največ uspeha imele strelce Škofje Loke, ki so na koncu osvojili prvo mesto med ekipami in posamezniki. Da je bila razlika med ekipami res majhna, pove podatek, da je med prvouvrščeno ekipo Škofje Loke in tretjevrščeno ekipo Kranja le 12 krogov razlike.

Pohvaliti je potrebno posebej ekipo domače strelske družine, ki je v tako močni konkurenci osvojila odlično drugo mesto in za zmagovalcem zaostala le za tri kroge.

REZULTATI:

Ekipno: 1. Škofja Loka 1423 krogov, 2. Triglav Javornik 1420, 3. Kranj 1412,

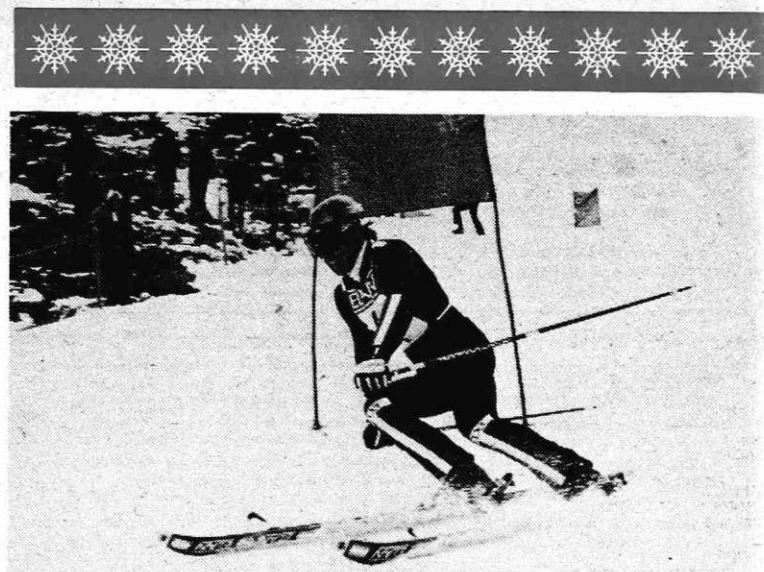
4. Radovljica 1376, 5. Kamnik 1370, 6. Dovja-Mojstrane 1350 krogov.

Posamezniki: Henrik Peternel - Škofja Loka 365 krogov (od 400 možnih), 2. Pavel Jezeršek - Triglav Javornik 362, 3. Pavel Žagar - Kranj 362, 4. Vinko Frelj - Kranj 360, 5. Franc Naglič - Kranj 360 krogov itd.

Tekmovanje je bilo lepo pripravljeno in organizirano, tako da so bili vsi tekmovalci zadovoljni.

Rezultati, ki so jih dosegli strelci domače družine, kažejo, da bodo ob dobrem delu kmalu lahko posegli po vidnejših mestih na Gorenjskem in v republiki.

S. D.

Najboljši v Kranjski gori Bojan Krizaj (Foto: F. Črv)

PROGLASITEV NAJBOLJŠIH ŠPORTNIKOV

Dvorana gledališča Tone Čufar na Jesenicah je bila v četrtek, 20. decembra, prepolna, da bi sprejela vse tiste, ki so želeli spremljati svečanost ob podelitvi priznanj najboljšim slovenskim in gorenjskim športnikom leta 1979. Jeseničani so imeli tako enkratno priliko, da vidijo »v živo« naše najboljši, ki so ponesli slavo Gorenjske, Slovenije in Jugoslavije izven meja naše domovine. Med nagradenci je bil tudi Bojan Krizaj, ki so ga tako na Gorenjskem, kot tudi v Sloveniji proglasili za najboljšega, nekaj dni po svečanosti na Jesenicah pa so Krizaja v anketi »Športskih novosti« proglasili za najboljšega športnika v Jugoslaviji za leto 1979.

Poleg Krizaja in njegovih tovarišev iz reprezentance, ki so se skupaj z direktorjem Tonetom Vogrincom udeležili svečanosti v gledališču Tone Čufar, so Breda Lorenzi podelili priznanje kot najboljši slovenski športniki, za najboljšo ekipo pa slovenski novinarji izbrali alpinistično odpravo Everest 79.

Tudi po anketi gorenjskega Glasa je prvo mesto med športniki pripadlo Bojanu Krizaju, pri dekletih so za najboljšo športnico Gorenjske izbrali plavalko Vesno Praprotni.

D.

Proglasitev najboljših športnikov Gorenjske in Slovenije na Jesenicah (Foto: J. Rabič)

USPEH BENEDIKA, ŽANA IN ROJNIKA

Naši alpski smučarji so imeli tudi ta teden vrsto preizkušenj na snegu. Tekmovali so na Pohorju in Soriški planini, zabeležili pa nekaj izredno spodbudnih rezultatov.

Grega Benedik je po vrsti dobrih uvrstitev, ki jih je dosegel v preteklem tednu na Fis tekmovanjih v Avstriji, saj se je nekajkrat uvrstil med 25. in 30. mesto, dosegel dve izredno lepi uvrstitvi na Fis tekmovanju na Ribniškem Pohorju in Soriški planini. Že na Pohorju, ko je za zmagovalca n v slalomu za Kuraltom, zaostal le slabe štiri sekunde, je pokazal svoje velike zmožnosti. Še boljše uvrstitev, vendar pa nekoliko večji zaostanek je dosegel na Soriški planini, kjer je ponovno v preskušanju slalomu zmagal Jože Kuralt, vendar tokrat v odsotnosti Bojana Krizaja. Tudi ostali naši mladi tekmovalci so se uvrstili solidno, saj so nastopili v izredno težki konkurenci in dosegli svoje prve Fis točke. Na tekmovanju so nastopili vsi najboljši Jugoslovani in tekmovalci iz Bolgarije (3), Avstrije (10) in Argentine (3).

Mlajši pionirji in cicibani so se prav tako v nedeljo pomerili na Soriški planini v slalomu. Na tekmovanju gorenjske regije je nastopilo 99 pionirjev in cicibanov ter 39 pionirk in cicibank. Pri pionirjih je ponovno zmagal naš Robi Zan pred klubskim

kolegom Robičem. Tudi pri cicibanih je naš Bor Rojnik ponovno prepričljivo premagal vse nasprotnike, pri cicibankah pa je prepričljivo zmagala tekmovalka Kranjske gore Romana Kotnik. Tekmovanje je pokazalo, da imamo v mlajših kategorijah izredno obetavne naraščaje.

REZULTATI:

FIS TEKMOWANJE - POHORJE: 1. Kuralt - 98,76, 2. Krizaj - 99,84, 3. Angelov - Bolg. - 100,82, 10. Benedik - 102,73, 23. Oblak - 111,16, 24. Podrekar 111,21, 26. Lavtežar - 112,61.

FIS TEKMOWANJE - SORIŠKA PLANINA: 1. Kuralt - 2:05,96, 2. Magušar - 2:08,60, 3. Hadjiev - Bolg. - 2:09,83, 9. Benedik - 2:11,04, 28. Lavtežar - 2:21,85, 33. Podrekar - 2:24,30.

Mlajši pionirji: 1. Zan 1:05,25, 2. Robič (oba Jes.) 1:05,64, 3. Penes (Triglav) 1:05,94, ostali Jeseničani so dosegli čase: Razboršek 1:16,19, Koblar 1:20,31, Daks-kobler 1:32,52.

CICIBANI: 1. Rojnik (Jes.) 1:13,81, 2. Gosar (Kr. gora) 1:15,83, 3. Pogačnik (Alpt) 1:16,12, 7. Markez (Jes.) 1:19,34, 14. Robi Kljinar 1:22,20.

CICIBANKE: 1. Kotnik (Kr. gora) 1:16,12, 2. Žmitek (Radovlj.) 1:18,08, 3. Novak (Kr. gora) 1:25,49.

hef

OBVESTILO NOGOMETAŠEM

Nogometni klub Jesenice obvešča vse igralce prvega moštva, da bodo zdravniški pregledi:

- 7. januarja 1980 od 7. do 12. ure,
- 8. januarja 1980 od 12. do 15. ure,
- 10. januarja 1980 od 7. do 15. ure,
- 11. januarja 1980 od 7. do 12. ure.

Zdravniški pregledi bodo v športni ambulanti (čakalnica 5) v zdravstvenem domu na Jesenicah. S seboj je potrebno obvezno prinesiti zdravstveno izkaznico.

Seznam igralcev za zdravniški pregled: H. TOKIČ, D. MLAKAR, R. RADIČ, M. MLAKAR, D. BAKONIČ, A. IBRAHIMOVIC, A. DEZARJEVIC, A. MILOSIČ, E. ZUBANOVIC, A. TROHA, B. SMID, N. SAMARDIJA, H. EKIC, Z. HOROVIC, E. LAMBERGER, N. OMANOVIC, Z. KAVARIC, E. KOMIC, S. KRAMAR, D. ILIC, F. SULEJMANOVIC, M. LJUCIC, A. BEŠIC, A. SOFTIC, J. KUPLEK, N. K. SAKAR, A. OMANOVIC, I. DUCANOVIC, E. MOSOROVIC in N. PETROVIC.

NIKOLAJ

Snežinke

Bele ptičke priletele
k nam so s stričkom mrazom,
vseposodi so posele,
skrile se za lazom.
Vrabc se snežinkam čudi,
ves premrl in plašen:
»Jojmene, so dnevi hudi,
mraz, čiv-čiv, je strašen!«

S storžem v šapkah veverica
vrabca potolaži:
»Zrnca, glej jih, so slaščice,
z njimi mraz ublaži!«
In kodelfo-repek viha –
zrnec mu posuje,
vrabček zdaj nič več ne vzdihla,
nič se ne huđuje.

Novoletnica

V novo leto, v novo leto
jasno je nebo razpelo
tihe, svetle, nasmejane
v snežnih biserih poljane,
ko s sanmi se pelje dedek.
Vprežen je v saqi medvedek:
čuda vleče kosmatin
z dedkom Mrazom iz daljin.

Sope kosmatin, ko vleče:
težke na saneh so vreče.
Pelje, pelje iz Ljubljane
dedek Mraz za cicibane,
za vse pridne otročaje
iz Ljubljane na vse kraje
zvrhane sani slašče –
lenim ježevih bodic.

Striček Mraz

Kam odšel je striček mraz,
kam se je odklatil,
ko z jeglji se pri nas
breg je ves ozlatil?

Muckov se morda je ustrašil,
sedli so na vrbo;
ali se pred sončkom splasil,
ko mu grel je grbo?

Ali zlobno mladih drozdom
z brado v gnezdo drega,
ali v luži tam pod gozdom
z žabami se krega?

Ali po gorah sneženih
mrzel se košati
in po grapah se ledenih
s starko zimo brati?

Morda pa bo v kraški jami
čakal do jeseni,
da ga burja spet predrami,
hud bo ko sršeni.

Nič ni res: le pred pomladjo
šel je za obzorje
kožuh si odpel in z ladjo
odveslal čez morje.

tjakaj v severne dežele,
kjer ni konca zime;
s Samojedi in medvedi
tam je in z Eskimi.

LISTI izhajajo kot priloga tedni-
ka Železar – glasila delovnega
kolektiva SOZD SZ ŽELEZARNA
JESENICE. Ureja kulturno umet-
niški klub pri DPD Svoboda
Tone Čufar Jesenice, glavni in
odgovorni urednik Joža Varl.

Volhko je vso noč snežilo

Volhko je vso noč snežilo,
tip-tip je padal sneg.
Ko se rano je zdaniło,
v biserih blestel je breg.
Tisoč biserov je v veži:
kdo jih z oken bo pobral?

Nesel jih skupulji Neži
in za god jih daroval?
Neža nam bo dala meda,
da medice bo za deda,
da medice bo za mamo –
z njeno vs se posladkamo.

Na razpotju - Vršč 79 - skica

Tone Tomazin: Na razpotju - Vršč 79 - skica

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

A. P. ČEHOV

ŽALOST KOČIJAŽA JANA

KOMU ZAUPAM SVOJO ŽALOST?

Znočilo se je. Pahuljaste snežinke po-
časi krožijo okoli brlečih svetilk in kot
majčkene bele ptice sedajo na strehe, na
konjev hrbet, na pleča in stremena. Koči-
jaž Jona Potapov je ves bel, kakor bela pri-
kazen. Potopil se je vase, kolikor sploh
more to storiti živo bitje in negibno sede na
kozlu. Ne ganil bi se, če bi ga zagnil visok
zamet, še bolj bi se stisnil vase, v žalostne
misli. Tudi njegov konj je bel od snega in
stoji nepremično. V svoji nerodni drži,
oglasti obliki in kobalastih nogah je celo
od blizu podoben konjičku iz lecta, ki ga
kupiš za kopejko. Podoba je, da je globoko
zamišljen. Tako se godi vsakomur, ki so ga
odtrgali od privajenega, enoličnega življe-
nja in ga nagnali v vrtnice teh ulic, med to
pošastno razsvetlavo, v ta nenehen trušč
in ropot, med te begajoče ljudi, da se o njih
zaman oteplješ misli.

Jona in njegov konjiček stojita že ure in
ure negibno v snegu. Od doma sta bila
odšla že pred kosilom, toda še vedno nič za-
sluška. Ned mestom se že spuščata sivkasta
tema; polagoma se prižigajo cestne
svetilke, svetloba je čedalje bolj živa in bolj
živahen ulični vrvež.

»Kočijaž, na Viborsko!« sliši Jona. »Ko-
čijaž!«

Jona se zgane in skozi s snegom ob-
lepljene trepalnice zagleda vojaka s ka-
puco.

»Na Viborsko!« ponovi vojak. »Ali si
gluh, a? Na Viborsko!«

V znak soglasja Jona trzne z vajeti, da
se usuje konju s hrbta in pleč debela plast
snega. Vojak sede v sani. Kočijaž mlaska z
ustnicami, steguje vrat kakor labod, se pre-
mika in privzdiguje ter bolj iz navade
kakor iz potrebe švrka z bičem. Tudi konj
poteguje vrat, kima z glavo in se
s kobalastimi nogami, kakor na vzmeteh, z
negotovostjo pomika naprej.

»Kam rineš za vraga?« Jona to pot za-
sliši na prvi mah glas iz temne gmote, ki se
maje sem in tja. »Kam te hudiča nese?
Vozi desno!«

»Ti še voziti ne znaš! Desne se drži!«
rentači vojak.

Kočijaž nategne vajeti, govori sam s
seboj, stresa sneg z rokava in zlobno gleda
na vsakogar, ki gre mimo. Tisti, ki je vpil, je
medtem krenil na drugo stran ceste in
mimogrede sunil konja v gobec. Jona
nemirno sedi na kozlu, kakor na iglah,
maha z rokama, kakor da bi krilil, blodi z
očmi, kakor pijan in prav zares ne ve, kje je
in zakaj.

»Kakšne grdune najdes!« se razgreva
vojak. »Iščejo in iščejo priliko, da te zaple-
tejo v prepri ali da te vržejo pod konja. Kot
da so se domenili.«

Jona se okrene na potnika in kot od
mraza drgeta z ustnicami. Videti je, da
hoče nekaj povedati, pa ne spravi iz grla
drugega glasu kakor hropenje.

»Kaj!« vprašuje vojak.

Jona krivi usta v grenak smehljaj, na-
penja grlo in hrope:
»Joj, meni, gospod, koliko je od tega...
sin mi je ta teden umrl.«

»Hm... zakaj je umrl?«
Jona se sklanja z vsem telesom k
vojaku in pravi:

»Kdo ve! Imel je vročico... Tri dni je
ležal v bolnišnici in izdihnil... Božja
volja.«

»Umakni se, hudič!« se razlega v temi.
»Predse glej, stari pes, a... če sploh še
kaj vidiš?«

»Pohiti... pohiti!« ukazuje potnik. »Na
ta način ne bova prišla niti do jutra.
Poženi!«

Kočijaž zopet napreza glavo, se pri-
vzdiguje in s težkimi zamahi švrka z bičem.
Čez trenutke se ozre na potnika, ta pa je
medtem zadremal in očitno ni razpoložen
za pogovor.

Na Viborskem je vojak izstopil, kočijaž
Jona pa se zopet nastavi pred krčmo in
nepremično upognjen sedi na kozlu. In
zopet belina snega odeva njega in konja.
Čas teče... ura... dve.

Po hodniku se približuje troje mladih
ljudi: dva sta visoka in vitka, tretji pa
majhen in grbast. Z galošami glasno čo-
fotajo in se pripravajo:

»Kočijaž, k Policijskemu mostu!« kriči s
piskajočim glasom grbaveček. »Tri za
dvojačo!«

Jona se zgane, trzne z vajeti in cmoka.
Dvojača je premalo, a njemu ni do denarja.
Rubelj, petak... njemu je sedaj vseeno,
samo da so potniki.

Dečki, nekoliko vinjeni, se med suva-
njem in kvantanjem prerijejo do sani in se
vsi trije hkrati vzpenjajo na kočijo. Zdajci
nastane vprašanje: katera dva bosta sedela
in kdo bo stal. Zmerjajo se in si očitajo; po
dolgem prepiru se odločijo, da bo stal gr-
baveček, ker je najmlajši.

»No, poženi že,« priganja grbaveček, ki se
je postavil za Jono tako, da mu sope v
tilnik. »Udari! Hej, kakšno kučmo imaš,
bratec. Bolj smešne ni v vsem Petrogradu!«
»Hi, hi... i...« se smehlja Jona.

»Kakšna je?«
»No, ti, kakšna je, poženi! Mar misliš
voziti tako vso pot? Da? Polžja voznja!«

»Glava mi bo počila...« reče eden od
onih dveh.
»Včeraj sva pri Dukmasovih z Vasjem
popila dve steklenici konjaka.«

»Ne razumem, zakaj se je treba lagati!«
se repenči drugi tam zadaj. »Laže, kakor pes
teče.«

»Resnica je; naj me kaznuje bog, če...«
»To je toliko res, kakor to, da uš
kašlja.«

(Nadaljevanje na 2. strani)

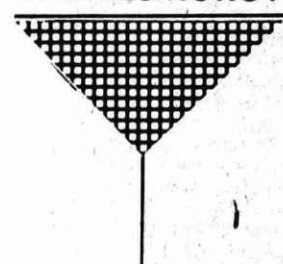
LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev. 44/IX

Jesenice, 27. decembra 1979

ANDREJ KOKOT

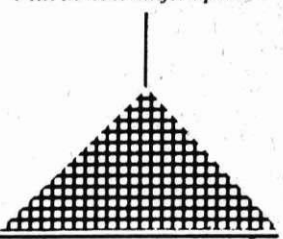
Ostrine jezika

Ostrine jezika
so skrhane,
potrpežljivost razdana.
Z zelenih miz so pomedli
lupine praznih besed.

Opomini resnice
izgubljajo mero za večnost,
zakaj ure vesti
so že zdavnaj onemele.

V temno noč brezupa
se je razrastle pogum
in odprl cvet kresa,
ki z vseh strani zasvetil
je v turobno noč.

Zdaj vstalo bo,
kar nas je prekaljenih,
da pokličemo
v tih in nezlomljiv upor!

V 44. številki LISTOV s svojimi
prispevki sodelujejo: A. P. ČE-
HOV, Egi GASPERŠIČ, Benja-
min GRACER, Marko HUDNIK,
Tomaž ISKRA, Miha KLINAR,
Matjaž KMECL, Andrej KOKOT,
Jože KOŠIR, Janez METERC,
Jošt ROLC, Črtomir ŠINKOVEC,
France ZVAN.

Slike sta prispevala člana DO-
LIK: Tone TOMAZIN in Cveto
VELIKAJNE.

»Hi-hi!« se nasmiha Jona. »Kako je vesela gospoda.«

»Fuj, da bi te vrag!« se jezi grbavec. »Ali boš skočilo kljuse staro, ali ne? Ali se tako vozi? Udari ga z bičem! No, hudič! No! Le vse kaj ga!«

Jona čuti za seboj pijano telo in izsušeni glas grbavca. Sliši porogljivo čevkanje, ki leti nanj; vidi ljudi in občutje strašne osamljenosti se polagoma odmika s prsi. Grbavec se razburja, nato se davi z narejenim predmetnim zasmehovanjem, dokler ga ne zgrabi kašelj. Onadva v sedežu začneta pogovor o neki Nadi Petrovni. Jona se ozre nanju. Po kratkem premolku se vnovič ozre nazaj in zamrmra:

»Meni je ta teden umrl... od tega je... sin mi je umrl!«

»Vsi homo umrli,« zavzdihne grbavec in si briše ustnice. »No, poženi, poženi! Gospoda, zares ne bom mogel še naprej tako stati! Kdaj nas bo pricijazil domov?«

»Ti ga malce pospeši v tilnik!«

»Stara kuga, slišiš? Jih boš dobil po glavil... Če ne misliš voziti hitreje, bomo šli raje peš. Ti, slišiš, Zmaj Gorinič? Ali te pišejo v uho naše besede?«

In Jona bolje sliši, kakor čuti besede izza hrbta.

»Hi... hi,« se smeje. »Vesela gospoda... bog vam daj zdravje.«

»Kočijaž, si mar oženjen?« vprašuje eden od onih dveh zadaj.

»Jaz? Hi... hi... vesela gospoda! Zdaj imam le še eno ženo... vlažno zemljo. Hi... ho... ho... To je grob. Sin mi je umrl, a jaz sem živ... Smrt se je zmotila, smrt je zamenjala vrata... namesto, da bi bila vstopila k meni, je krenila k sinu...«

Ko je Jona dobil dvojčaka, še dolgo gleda za majajimi se dečki, ki so zginili v temni veži. Zdaj je zopet sam in zopet prihaja boleča tišina. Žalost, ki je bila za trenutek onemela, se oglasa znova in mu lega na prsi še z večjo težo. Kočijaževe oči bolešno in nemirno begajo po gručah, ki se pomikajo po obeh straneh ulice. Kaj ni mogoče izmed teh tisoč ljudi najti nekoga, ki bi ga poslušal? A ljudje gredo mimo, izginjajo ne da bi zapazili njega, še manj da bi zaslutili njegovo težko žalost. Bolest je velika in ne pozna meja. Če bi Jonu počilo srce, se odprle prsi in bi se iz njih razlila žalost, se zdí, da bi preplavila vso zemljo. Zato pa ni nič manj nevidna. Oprezno se je stisnila v tako majhen kotiček, da je ne najdeš z lučjo pri belem dnevu.

Jona zagleda možaka z vrečo in ga skuša zaplesti v pogovor:

»Dragi, koliko je že ura?« ga vpraša.

»Deset... Kaj čakaš tu? Pojdi!«

Jona se premakne za nekaj korakov; znova zleze vase in se preda potrtosti. Že je prepričan, da je zaman zatekati se k ljudem. Vendar ne mine pet minut, ko se zravna strese z glavo, kot da bi od nekje priletel udarec in tleskne z vajeti. Bolesti, ki jo čuti, ne more več trpeti.

»Domov,« si misli »domov!«

In konj pa, kakor da bi doumel njegove misli, se spusti v lahek dir. Ni minilo pol ure, ko Jona že sedi pri veliki, zanemarjeni peči. Zrak je gost, soparen in dušljiv. Ljudje, ki spe po tleh, klopeh in na peči, smrče. Starec jih gleda, se nerodno čoha in žal mu je, da se je tako zgodaj vrnil domov.

»Za oves nisem zaslužil,« si misli. »Toda to ni najhujše, čeprav dobro opraviš svoje delo... Sicer pa, če si sam sit, če konj stoji pri polnih jasljih, je človek spokojen.«

Iz enega izmed kotov se izleže mlad izvošček, močno zazeha ter obstane pri vedru vode.

»Te žeja?« sprašuje Jona.

»Kakor vidiš, da!«

»Tako, tako; pa na zdravje... A meni, bratec, je umrl sin. Čuješ, sin mi je umrl... ta teden v bolnišnici... O, to je hudo!«

Jona opazuje, kakšen vtis so napravile njegove besede, toda ničesar ne zapazi.

Kot izvenek se je hinkal vode, se pokril čez glavo in že spi. Starec nemo ostrini in zmaje. Kot se je onemu zahotelo piti, tako se hoče njemu govoriti. Skoro bo teden dni, kar je umrl sin, a on ni mogel z nikomer o tem govoriti, kakor je prav. A rad bi govoril na dolgo in široko. Povedati mora, kako je sin zbolel, kako je trpel in o čem je govoril pred smrtjo; kako je izdihnil. Govoriti mora o pogrebu in o poti v bolnišnico po pokojnikove stvari. Na deželi je ostala hčerka Anisja... Tudi o njej mora govoriti... Ne, ni malo o čemer mora pripovedovati. Kdor bi poslušal, mora od sočutja vzdihovati, tarnati, jokati... Se lepše bi bilo o tem govoriti z ženskami. Čeprav so koze, jokajo pa že zaradi dveh besed.

»H konju pojdem,« reče Jona. Časa za spanje je še dovolj; do jutra se bo že naspal.

Ogme plašč in gre v hlev, kjer stoji njegov konj. Jona razmišlja o ovsu, senu in vremenu. Le o sinu ne more premišljevati.

Ker je tako strumno zanič. Da, s človekom bi se mogel pogovarjati o njem, si pred očiti njegov obraz... Ne, sam tega ne zmore, ne, preveč je strašno...

»Ali je?« vprašuje Jona svojega konja, ko zagleda njegove žive oči. »Le jej, le... če nisva zaslužila za oves, bova jedla seno. Da... Star sem že za vožnjo... Sin bi moral voziti, da, sin! To bi bil kočijaž, da nikjer takega: Da, če bi le živel...«

Jona za trenutek obmolkne, nato nadaljuje!

»Tako je to, brat, kobilica... Ni več Kuzme Joniča... Umrli je... Zbolel je in umrl... Kaj bi bilo, da imaš ti žrebička in ti si temu žrebičku rodna mati... In, recimo, da ti ta žrebiček napričakovano umre... Hudo bi ti bilo, kajne?«

Kobilica venomer zveči, posluša in s sapo greje mrzle roke svojemu gospodarju. Jona za toplo pri srcu da lahko vsaj kobilici pripoveduje o svoji žalosti...

Prevedel Črt Sinkovec

Tomaž: Ob planinski poti - Vršč 79 - skica

ima se je zlatil mavrični snop zarkov. V njem je Markun zagledal gibanje prahu, gibanje zraka. Počasi je stopal skozenj, z ročico ga je skušal zatipati; čutil je toplino Sonca... Potem se je ozrl okrog sebe, iskal predmete, ki so mu bili znani, dragi. Tam je bil stari kolovrat, skrinja okrašena z bledeimi ikonami, na njej petrolejka... Zraven skrinje je stal zvezdogled, ki se je z zgornjim delom dotikal modela osončja, s pomočjo njega mu je striček pokazal planete, Luno, Sonce... Poleg teh stvari je molčala knjižna omara, zraven nje miza, pleteni stol, kamin... Markun je ljubil vse te reči, ljubil je duh po njih, celo škripanje poda mu je dobro delo.

— Pridi, Markun! Našel sem kukulor! Markun je vzel zaprašeno cev, ki je imela na širšem koncu pritrdjeno barvasto steklo. — Kukulor... — je izdihnil — Kukulor... Navadna cev...

— No, no, če boš zelo marljiv, boš kmalu videl kot neko! Sedaj pa si ogledaj tvojo sliko — ga striček povabi v drugi del podstrešja. — Dobro si jo oglej...

Bila je velika oljnata slika. Ni je gledal prvič, a je nepremično zrl vanjo, v pokrajino, za katero je slutil, da mu je blizu. Strmel je v hišice, tako resnične, da bi potrkal in vstopil...

— Govori mi o skrivnosti te slike — zašepeta Markun.

— Hm, da — potegne striček modrika-sti dim, si obriše potno čelo, na ustnice pa se mu prikrađe dohodusen nasmeh. — V tej deželi so ljudje tako bogati, da žive v preprostih, lesenih hišicah in pravi, pravcati ogenj jih greje. Veš, tam kuhajo na Ogenj, kot jaz. Lepo jim je, ohranili so človeško toplino, človeški ritem življenja. Električno uporabljajo takrat ko je potrebno... Glej, otroci, tam, pečejo koruzne storže... in tam... se igrajo s psi, mačkami, racami... Skoraj tako je kot na kmetih, le da jim čas ostaja za majhne stvari, ki so zelo pomembne v življenju...

— Majhne stvari?

— Da, majhne stvari, majhni dogodki; razmišljanje ob sprehodih... Delajo pač takrat, ko je delo potrebno opraviti ali pa iz potrebe, iz čistega veselja do dela... Tukaj nihče nikogar ne sili k delu, a kljub temu naredijo več kot tam, kjer imajo gospodarje, valpte...

— Je tukaj vsak sebi gospodar?

— Da, to je svoboda...

— In ni lenuhov, postopačev, tatov, hudobcev...

— Vsega tega ni, Markun, tudi pri meni doma jih ni, si opazil? Pomni: star, pretepen, garjav konj ni nič drugega kot odraz gospodarjev.

— Ali zato tava po svetu toliko izmučenih ljudi?

— Resnični gospodar je priroda, pa naj človek živi kjer koli, v mestu ali na vasi. Pravi ljudje ne potrebujejo odvečnih okrasov, da bi se dokazovali, postavljali nad druge ljudi. Takšno početje jim je nizkотно, nesmiselno. Vidiš, zato so lepi, mirni, zdravi, njihove kretnje, njihovo početje je spontano, svobodno. Tod ni ne lepših, ne grših krajev, zato prazni ljudje odidejo...

— Prazni ljudje — se vpraša Markun. — Pravzaprav beseda prazni ni najboljša. Nikdar ne jemlji vsega dobesedno. Mnogim življenje ni dalo ničesar. Vse se je zarotilo proti njim.

— In niso sami krivi?

— So in niso, to zavisi od razuma. Mnogokrat pa jim vzamejo čelo otroštvo! Težko je potem živeti...

— Kaj pa umetniki, tisti, ki žive v deželi trenutka, imajo prijetno in hkrati neprijetno poslanstvo. Mnogo morajo preživeti, razumeti. Iti morajo v širši svet, ker več čutijo in so bolj srečni, bolj nesrečni...

— Tudi oni iščejo srečo?

— Venomer iščejo. Umetnost je samo pripomoček s katerim iščejo srečo ali življenje. Umetnost je iskanje življenja v stvarnosti.

Cvetko Velikajne: Vipavski križ I - skica

— Iskanje? Smo zato ljudje, ker mislimo? Živimo in mislimo o stvarnosti?

— Da, že zgolj to nas dela ljudi.

— Joj! Koliko življenj ima stvarnost-ospune Markun.

— Kolikor je nas. Kolikor je Vsega.

— Vsega? Vsega — skuša dojeti Markun ter prvič odmakne pogled iz slike.

— Striček, ali je prava roža več vredna kot naslikana?

— Zelo verjetno. Slikam dajemo vrednost ljudje. Slike niso čista stvarnost, so le njej odraz, toda, več ko je na platnu rože, bliže smo ji bili, večja umetnina je slika, bolj vidna je sled, ki vodi k spoznanju o stvarnosti, k cilju človeka.

— Je tudi umetnost tekmovanje?

— Žal, redki so trenutki, ko vidimo stvarnost v resnici; takrat smo ustvarjalni, drugače je ta beseda samopašna, ljudje jo iz navade uporabljajo, skrivajo se v njej.

— Se skrivajo v mnogih besedah?

— V premnogih. Največ se skrivajo v besedi relativno ali ekološko... Pomni Markun: ustvarja človeštvo ali izjemoma veliki, največji ljudje, poleg matere narave in seveda ljubezni v deželi trenutka...

— Striček!, sam človek... ustvari kot tisoči?

— Prav zato je velik. Združuje hotenja vseh tistih, ki se ne morejo ali ne znajo izraziti v svojem življenju. To je izredna lastnost genijev; črpajo energijo iz človeštva. Za seboj puščajo ogromna dela. Ta dela so pečat nekoga skupnega časa. Njihova dediščina je last vsega človeštva...

— Si ti genij? Ali ti pripadaš njim, povej — gleda strička Ivana v oči.

— Ne, ne, Markun moj, genialni ljudje so bitja, okrog katerih so suče ostali svet. Njim se ni potrebno venomer učiti, kmalu začnejo učiti sami. Narava jim je naklonila največjo moč, največji um, njih ne zaustavi niti smrt, še po smrti žive v svojih delih, še po smrti nas vodijo in jih občudujemo.

— Toda, striček Ivan, jaz vsekakor mislim, da si ti...

— Nisem, nikdar ne bom, to vem — se nasmehne.

— Je hudo vedeti, da ne boš?

— No, pa sva spet na začetku! Ha! Ni hudo, Markun, pač nisem največji — se gromko zasmee in si prižiga pipo — se sreča, da umetnost ni tekmovanje!

Zapomni si, Markun, vsaj za prave umetnike velja, takole razumi: Nisem med največjimi, a vendar sem umetnik. Živim, ohranjam svoj svet, ki je delček vsega sveta. Tudi ta del narave zasluži, da ga nekdo osmisli, ohranja, gleda, ljubi, nariše, opiše, razumeš? Trudim se, kolikor morem se trudim in ne delam slabo, kljub vsemu sem srečen.

— Jaz pa mislim, da si velik človek, velik umetnik! Vem, prepričan sem — vztraja Markun ter občudujoče pogleda strička Ivana.

— No, ne rečem, kakšna stvar je tudi izpod mojega čopiča dobra...

— Meni tvoje slike pomenijo največ! Od drugih sem slišal o njih, brali so...

Vem, velik slikar si. Rad te imam. Nikogar ne poznam, ki bi bil...

— Hvala, hvala, dobro, tudi jaz te imam rad. Zelo cenim tvoje mišljenje — se hudomušno vda striček Ivan.

— Obljubim, vem, umetnik postanem! Zatrdo vem! Od sedaj naprej to vem...

— ponavlja Markun.

Markun je stiskal pesti še potem, ko sta zapustila podstrešje. V mislih je ponavljal prvo in veliko spoznanje o sebi.

Po sprehodu skozi gozd ga je striček pospremil do postaje. Ko je pripeljal avtobus, sta si segla v roke in Markun je namignil stričku, naj se skloni dol, k njemu in ko se je striček pripognil, mu je šepnil:

— Hvala za vse, kar že vem... — in čez nekaj trenutkov — Samo midva veva, da bom umetnik, velik kot si ti, ali ni lepo...

Avtobus je odpeljal. Prijatelj sta v slovo dvignila pesti, kot bi si žugala, v resnici pa sta le onadva vedela, zakaj tako: Bil je njun znak, njuno geslo, njuna zakletev je bila skrita v pesteh in, kar je zelo pomembno, bila sta v deželi trenutka, nihče ni vedel za skrivnost, ki je tičala v njunem svetu.

ugaja. Nič mu ni pogodu. Kaj praviš, Markun — striček pogleda zvedavega dečka.

Markun je nekoliko počakal z odgovorom, toda slednjic je past, ki jo je nastavljal striček, odkril:

— Oh, striček Ivan!, smili se mi, ubog je, kakor vsi ljudje, ki nimajo hrane in vode.

— Res je, ljudje so nesrečni, ker vedo, česa nimajo, a moj prijatelj in njemu slični pa so nesrečni, ker ne vedo, kaj imajo.

— Toda, zakaj?

— Radi bi bili drugačni.

— Zakaj hočejo biti drugačni?

— Saj sva že rekla, v brezumnost jih je pripeljalo neplodno življenje, življenje brez

daevine. Sedaj zaradi obupanosti počastijo naš čudoviti svet. Veš, Markun, uporabiti

bi moral besede kot so: prestiž, karizem,

lufkeuz, ozkumnost... a ne govorim rad

tako. Dovolj bo, če si le malo, od daleč,

ogledava vojne. Kadar se gredo vojne, mi-

skajo, kako bodo potem drugačni, vidiš, pa

niso drugačni, do pike enaki ostanejo:

rušijo, tolčejo, morijo... pri vsem tem pa

ni upanja, da bi zrastle, da bi bili odrasli. Ve-

nomer si izmišljajo nove filozofije, nova

načela, zakone, da bi le imeli kaj početi

drug proti drugemu, daleč proč od pravega

življenja človeka. Dežela trenutka ne pri-

pada tem svetovom, čeprav si jo v mnogih

primerih laste... Ko si bil še čisto majhen,

sem ti naredil kukulor, skozenj si gledal de-

želo trenutka, mislil si po svoji pameti,

zato si jo videl. Majhni otroci vidijo več

kot veliki. Nič jih ne obremenjuje. Njih do-

mišljilja je čista in neizmerna, o njej je naj-

in poet takole govoril: Kali modrosti ne

utrneš z višav, metuljasto dete že s praga

vzleti!

— Zakaj nisem več tak, čisto tak?

— Naučili so te, kaj smeš in česa ne

smeš, kaj je dobro, kaj slabo, kaj je grdo,

kaj lepo, kaj je drago, kaj poceni... Pred

tremi leti bi menjal dragulj za navaden

kamen, pomislil! kamen, najden kjerkoli!

Bil si velik, svoboden. Danes pa že znaš

računati, izračunati bi, kaj bi si pridobil

z draguljem, je tako, Markun?

— Res, striček Ivan, ujel si me. Sedaj

vem, zakaj ne prodaš slike o deželi tre-

nutka. Pomeni ti več kot denar.

— No, takrat si kukal skozi kukulor vse

dneve. Ni ti zmanjkalo domislje. Nikdar se

ti ni zdelo, da si bil sam. Imel si prijatelje:

metulje, rožice, čmrlje, mravlje, kamne...

Da, da, videl si več, kot vidijo odrasli skozi

povečevala, skozi teleskope.

— Kje je kukulor?

— Pri meni, nekje na podstrešju ali v

drvarnici?

— Jutri pridem k tebi, striček Ivan,

pogledala hova slike, poiskala hova kuku-

lor! Spominjam se... Striček!, še mi pripo-

veduj o deželi trenutka, prosim!

— Veš kaj, Markun, dovolj sva klepetala.

Naj se poslovim. Počakaj do jutri, ko

prideš k meni na obisk, o vsem se hova po-

govarjala... No — vstane striček Ivan ter

vstopi k vratom — pa zares pridil, čakal te

bom.

— Na svidenje, striček Ivan! Pridem,

pridem!

MARKUN OBIŠČE STRIČKA IVANA

Težko je dočakal jutro, ko mu je mati stisnila petaka v roko, naročala, naj pazi na promet, prav kakor bi on sam tega ne vedel.

Na avtobusu ni bilo zanimivo. Bili so ljudje s polnimi glavami opravičkov. Slednjic je prispel, poletel po gozdni poti, ki je vodila k stričkovim hišici, stokrat manjši od stolpnice.

Obstal je na robu jase ter ljubeče zrl tja. Spomnil se je reka, ki ga striček tako rad ponavlja:

— Za življenje potrebujemo ravno prav; ne preveč in ne premalo.

Ob misli, da so ga slišala drevesa, je pordel, potem pa skomizgnil z rameni ter zakoračil k stričkovemu kraljestvu. Šel je kradoma. Rad bi ga presenetil. Med hojo je nehote pomislil: bodi čevlju prijatelj... Ali je to dežela trenutka... Mislil je na strička Ivana: V družbi je imel vedno roke na kolenih, čeprav ni gostobesedil, so ga ljubili; ni ga bilo moč pogrešati. Že zgolj to, da je bil med njimi, je toplo izpolnjevalo prostor...

Vrata, ki vodijo v atelje, so bila na stečaj odprta. Markuna je zajel vonj po barvah, kletu, firnežu, v vsem pa je tičalo nekaj tobakovnega. Med vrati delavnice je obstal. Opazoval je strička pri delu. Komaj, komaj si je upal dihati. Zdelo se mu je, da se dotika njegovega žarenja. Bilo je lepo, kot si je vedno želel. Bil je na pol otrpjen in vtisi so drveli mimo njega: srečeval se je z okni, ki so brzela v nasprotni smeri, rad bi prepoznal obraze, a je šlo vse hitreje in hitreje, padalo je, kakor bi ne imelo dna in se slednjic zlilo v celoto...

Zagledal je, videl je dečka sklanjajočega se nad platinasto površino tolmuna. Pil bi rad, toda boji se, da bi ne skalil zravo, v katerem se ziblje njegova podoba. Dečka, tisti nad vodo, tisti v njej, sta vzela vodo medse, ko sta se z ustnicami dotikala njene duše. Videti je bilo, kot bi poljubljala sebe, kot bi poljubljali drug drugega in vsi, deček nad gladino, drugi v njej ter duša vode, so bili srečni, bili so popolni...

Markun ni opazil, kdaj ga je striček Ivan prijel za ramo.

— Ti je všeč moj Nārcis? Govorila sva o njem...

— In tako sta vzela vodo...

— Da, vzela sta vodo... medse...

— Dolgo sem stal. Nisi me videl — se prebujala Markun. In ker striček je nekaj odmomlja — Vem, sedaj vem — reče z resnobnim glasom — bil si v deželi trenutka. Še sedaj si tam. Oh, striček, ne bi te smel motiti.

— Dober si, moj zlati fant, toda, delo je dokončano in če bi ne bilo, kaj zato? Nikdar ne odslavljam velikih prijateljev.

— Striček, videl sem, videl, zaduhal in videl sem deželo trenutka, res, malopreje je bilo...

— Na pravi poti si. Mogoče, zelo mogoče, tudi jaz sem opazil iskric v tvojih očeh. Poet mi je nekoč dejal: dosanjati sem nenapisano, vse življenje se bom moral truditi, da bo tako lepo, da bo tako dobro...

Seveda, Markun, nekdo prvič zaduha, zagleda, glasbenik zasliši, kipar zatiplje... Krasno, enostavno... Oprosti prijatelj, nekoliko sem utrujen, namučil me je deček... ta slika... Nič zato, razvedrila se bova. Ob takšnih prilikah si vedno oddahnem. Počakaj, trenutek, šla bova na podstrešje... Takoj bom! Zdi se mi, da je v skrinji najin kukulor...

3. poglavje

PODSTREŠJE

Vzpenjala sta se po lesenih, strmih, ozkih, izribanih stopnicah. Skozi podstrešno

Nihovlaj kralj 1770 K.

Cveto Velikajne: Vipavski križ II — shica

MIHA KLINAR

4

CANKARJEVA POLITIČNA OPOROKA

V »Splošnih pripombah k narodnemu vprašanju« je v svojem delu »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« v usodnih letih pred drugo svetovno vojno zapisal o tem Edvard Kardelj:

»Tisti, ki ne priznavajo slovenske narodne samobitnosti, se sklicujejo na to, da so narodne meje nasproti ostalim južno-slovanskim narodom umetno ustvarjene. Toda ali sploh obstoje narodi, ki jih ni ustvarila zgodovina? Iz vseh dosedanjih izjavanj smo videli, da takih narodov ni. Tudi tu lahko navedemo Cankarja, ki je dejal v svojem govoru 1913. leta:

... Kakšno jugoslovansko vprašanje v kulturnem ali celo jezikovnem smislu zame sploh ne eksistira. Morda je kdaj eksistiralo; toda rešeno je bilo takrat, ko se je jugoslovansko pleme razcepilo v četrto narodov s četrtem, čisto samostojnim kulturnim življenjem... Bodi tega kriva zgodovina, hodi kriv kdorkoli — jaz, ki dejstvo konstatiram, ga čisto gotovo nisem zakrivil!

Te Cankarjeve besede so tako teoretično kakor politično povsem razumljive in pravilne. Za Cankarja je narod rezultat objektivnih socialnih procesov in zgodovinskih razmer, ki ga nikaka politična ideologija ne more niti ustvariti niti izbrisati, čeprav s tem seveda ni rečeno, da ne more v večji ali manjši meri vplivati na razvoj naroda. Prav zato, ker je narod zgodovinska kategorija, je seveda jasno, da subjektivni faktorji lahko imajo glede tega zelo veliko vlogo, posebno še v zgraditvi nacionalne kulture in specifičnih črt nacionalnega značaja. Toda vse to vendarle ne more niti za las spremeniti dejstva, da politične ideologije (kakor na primer tako imenovano »integralno jugoslovanstvo«) narodov na ustvarjajo. Na to je mislil tudi Ivan Cankar — kakor 70 let pred njim France Prešeren v borbi proti Vrazovemu ilirizmu — ko je nastopal proti »novoirizmu« iz začetka tega stoletja. Zato seveda ni naključje, da je prišel ravno Cankar glede slovenskega narodnega vprašanja do najpravišnejših teoretičnih zaključkov. Saj je bil tudi v praktični politiki najdoslednejši bojevnik za samoodlobo slovenskega naroda, in sicer ne v duhu avstroromskiške kulture avtonomije, marveč v smislu teritorialne federacije. Medtem ko so slovenski politiki razpravljali o »kulturni avtonomiji« (pred letom 1914-M. Kl.), je Ivan Cankar govoril jasno in nedvoumno:

»... Za človeka z naravno kmečko pametjo, ki bi prav nič ne vedel, kaj je diplomacija, kaj politika in kaj državni pravnik, bi ne bil jugoslovanski problem kar nič kompliciran in bi sploh noben problem ne bil. Ta človek bi rekel: 'Če mislijo ti štirje narodi, da so si sorodni in da bi najlažje in najbolje živeli, če bi bili združeni, naj se zgodi po njih želji, naj si v božjem imenu zgradijo zvezno republiko jugoslovansko...'»

Praktična stran različnih stališč, o katerih smo spredaj govorili, se je hitro pokazala. Ivan Cankar je bil za samobitnost in svobodo slovenskega naroda in zato tudi za odcepitev od Avstrije in za ustvaritev neodvisne federativne demokratične republike jugoslovanske. Slovenska buržoazna politika, ki se je na besedah navduševala celo za »stapljanje« južno-slovanskih jezikov v enega, pa je bila skoraj do zadnjega dne oporišče avstroromskiške monarhije.

ZAČETEK ORGANIZIRANEGA KOMUNISTIČNEGA GIBANJA NA JESENICAH

In ker smo že pri Cankarju, ne moremo mimo njegovega predavanja 1. junija 1918 v delavskem društvu »Svoboda« v Ljubljani, saj je bilo prav to predavanje Cankarjeva politična oporoška, v kateri je izročil bodočnost slovenskega naroda v roke delavcu-proletarcu. Kot odraz časa in kot Cankarjevo izročilo za slovensko prihodnost ga navajam v celoti:

»Prijatelji!

V prvem času te strašne, brezkončne vojne jih je bilo pač le malo med nami, ki niso bili v strahu za usodo, za bodočnost našega šibkega slovenskega naroda. Bali smo se, da ga ta silna nevihta zlomi enkrat za vselej, da ga nezaljevno udari gospodarsko, telesno in duševno. Vzrokov dovolj in preveč smo imeli za to bojazen! Saj smo si lahko mislili, da le kulturni najvišji, gospodarsko najmočnejši, politično svobodni narodi morejo sčasoma docela prebleti nezaljšane grozote, ki jih prinaša zdaj ves vesoljni svet. Naš slovenski narod pa je gospodarsko slab, od tujega kapitala brezobzirno izkoriščan; svojo kulturo si je žele v zadnjih desetletjih ustvariti iz svoje lastne moči, z lastnim, brezprimernim trudom, preko tisoč zaprek, ki so mu jih stavili tuji, njegovi krivični gospodarji; ker naš slovenski narod vsled svoje malostevilnosti nikoli ni bil politično svoboden. Njegovi gospodarji so vedeli, da je izvrsten delavec, da je dragocen suženj, zato so ga na vsak način, zdaj z beraško miloščino, zdaj z grobih nasiljem, hoteli ohraniti v suženjstvu. In suženj ne sme imeti kulture! Kajti ob tisti uri, ko se bo ozrl okrog sebe, ko se bo zavedel strahote hlapčevstva, se bo z vso silo skušal otresti te sramote.

Kadar bi si osvobodil dušo, bi napel vse moči, da se odreši tudi telesnih okov. In gospodar tega ni dovolil, dovolil tudi ne današnji, ko je duša naroda — sužnja že osvobodjena in ponosna.

Vse to smo ob začetku vojne prav dobro vedeli in čutili, od tod naš strah za bodočnost. A vzrokov za strah je bilo še mnogo več!

Najlepši, najboljši sinovi naroda so šli v smrt in jetništvo, njih matere, njih očete in brate so metali v ječo, zato ker so jokali za temi sinovi, zato ker so se upirali suženjstvu in krivici, zato ker so umirali od vsega hudega!...

Človek ima vtis, da bi tu Cankar rad še marsikaj povedal, saj je komaj minil za Slovence uporniki in krvavi maj v znamenju plamena, ki ga je v slovenskih vojakih prižgalo spoznanje Leninove oktobrske revolucije. 12. maja 1918 se je uprl 17. pehotni polk »kranjskih Janezov« v Judenburgu. Desetar Tone Hafner, doma iz Godešiča pri Škofji Loki, je pozval vojaštvo k upor, osvoboditvi in oborožitvi.

Gesla: »Fantje, ven! Danes gremo, domov! Kdor je Slovenec, pojde z nami! Pokonci, boljše!« Naj živi kruh! Dol z vojno! To ni samo za nas, ampak tudi za tovariše na fronti! Zdaj se mora vojna končati! Več jesti naj nam dajo in vojna naj se konča!« so dvignila 17. pehotni polk v upor. Vojaki so se polastili zaloga živeža. Najbolje organizirani oddelek pa se je spoprijel z vojaško silo, ki jo je proti upornikom poslal major Mobius. Slabše oboroženi uporniki so se spoprijeli z vojaki, oboroženimi z avtomatskim orožjem, ki so prišli gasit upor. Uporniki so se polastili tako imenovane »jezuške vojašnice«, ki je nemški rezervni bataljon ni mogel obdržati. Nato so zavzeli železnico Judenburg-Zeltweg in končno železniško postajo. Prepoznali! Že pred tem so častniki brzojavili v Graz po

okrepiteve. Medtem so uporniki zasedli tudi livarno in poslali delavce domov, precej delavcev, predvsem delavk se jim je pridružilo. Izpraznili so tovarniško zalogo živeža. Judenburg je bil v rokah slovenskih upornikov, vendar so uporniki nastopali premalo organizirano. Okrog dvesto se jih je odpejalo s tovornim vlakom v Neumarkt, da bi prišli do najbližjih slovenskih vojaških enot v Neumarktu in Murauu. Več skupin se je odpravilo kar peš proti jugu, okrog 1200 jih je dezertiralo v zeleni kader. To pa je seveda oslabilo uporniške sile v samem Judenburgu. Upor se je začel rušiti. Del upornikov se je vrnil v vojašnice. 13. maja 1918 so oblasti začele »razčističevati« položaj. Protiuporniškim silam se je posrečilo razorožiti in zajeti upornike, ki so se odpejali z vlakom v Neumarkt. Toda posamezni spopadi po gozdnatih gričih okrog Judenburga so trajali še 14. maja, ko so protiuporniške sile že zadušile judenburški vojaški upor.

Toda prav na ta dan je izbruhnil upor 7. lovškega bataljona. Voditelj upora je bil razdovljiški rojak Boštjan Olip, povratnik iz Rusije. Pod njegovim vodstvom so se uporniki polastili streliva v skladišču, nato pa skladišče zažgali. Potem so odšli na postajo kot popolni gospodarji položaja, čeprav so jih oficirji pozivali, naj se vrnejo v vojašnico. Uporni vojaki so se pomirili, ko jim je okrajni glavar razdelil nekaj hrane. Upor je trajal samo v noči od 14. do 15. maja 1918. Odpovedala je uporniška disciplina in upor je bil pri kraju, vodja upora pa zajet in je prevzel vso krivdo za upor nase.

Tako sta se judenburški in murauški upor končala s smrtnimi obsodbami voditeljev. Dne 15. maja 1918 so umrli Hafnerja, Možina, Davtovića in Stefančiča, 21. maja 1918 pa Boštjana Olipa. Ki se je v ujetništvu v Rusiji ogrel za boljše ideje. Slovenski ujetniki so ga izvolili v okrajni sovjet. Po vrnitvi iz Rusije pomladi 1918 je začel te ideje širiti v avstro-ogrski vojski, dokler mu ni uspelo dvigniti upora v murauskem 7. lovskem bataljonu.

Pod vplivom judenburškega upora je nastajalo uporniško gibanje tudi v slovenskih mestih med vojaštvom v Ljubljani, Mariboru in Celju. Kakor trdi France Školan v TV-15, 28. maja 1969, so prišli neznanci v civilni obleki v noči med 19. in 20. majem 1918 na posvet v vojaške barake v Šiški pri Ljubljani.

Uporniškega gibanja v Šiški se spominja tudi nekdanji jeseniški delavec in povratnik iz Rusije Franc Mežek, prav tako udeleženec oktobrske revolucije, ki so ga 3. aprila 1918 med Poltavo in Kremenčukom zajeli Nemci in ga poslali v Lvov, od tam pa v vojaške barake v Šiško pri Ljubljani, kjer je prišlo do »neredov«. Vendar gibanja v slovenskih mestih niso povzročila posledic, kakor upori v Judenburgu, Murauu in Radgoni, kjer je izbruhnil upor 23. maja 1918 zvečer. Tudi ta upor vojakov 1. in 2. rezervne stotnije 97. pehotnega polka se je končal s porazom in smrtnimi obsodbami 27. maja 1918 dveh, 29. maja 1918 pa še šestih vodilnih upornikov, zato, ker so se upirali suženjstvu in krivici, zato, ker so umirali od vsega hudega. Zato lahko tudi te žrtve slutimo v citiranih Cankarjevih besedah v govoru 1. junija 1918 pred občinstvom Ljubljanske »Svobode«, čeprav teh dogodkov ni omenjal in je takoj nato prešel na problem mladine, predvojnega in

(Nadaljevanje na 4. strani)

(Nadaljevanje s 3. strani)

medvojnega še slabšega šolstva na Sloven-
skem, kar je vzbujalo čisto upravičeno
bojazn, da bodo otroci posuroveli na cesti
in na gmajni, da se bodo ponevedoma
navzeli duha krvi in nasilja, da otrok, ki v
zatohtli šolski sobi zaspi od slabosti in
gladu, ne bo nikoli več sposoben za svetlo
življenje; in da nam tako pojde v nič in v
razsulo temelj naše narodne bodočnosti,
mladina!

»Kljub tehtnim vzrokom se je pokazalo,
da je bil ničev in prazen naš strah!« je na-
daljeval Cankar. »Nikoli prej kot tekom te
vojne se ni tako široko razmahnila, tako
visoko vzdignila kulturna sila našega na-
roda! Primerjajmo, kakšno je bilo sloven-
sko časopisje pred vojno in kakšno je zdaj!
Prej surovost ob surovosti, psovka ob psov-
ki, gnusno osebno blatenje, laž in natolce-
vanje — vse to je minilo v tistem hipu, ko
je narod spoznal nevarnost za svoje življe-
nje, za svoj dom, za svojo prihodnost. Celo
ovce se strnejo v nevarnosti, otroci se stis-
nejo drug k drugemu, pa bi si odrasli moški
ne segli v roko!

Nič ne precenjujem pomena časopisja.
Iz njega zajemajo široke mase ljudstva
svojo kulturno in politično naobrazbo,
časopisje je dobro merilo za duševno in mi-
selno višino, na katero se je narod
povzpel,« je izrekel Cankar tudi v tem po-
gledu še vedno veljavno merilo naše, du-
ševne in miselne višine: »Če je časopisje
umstveno visoko, politično dostojno, je to
dokaz, da je narod, iz katerega je to
časopisje vzraslo in kateremu je namenje-
no, umstveno in politično zrel. Kajti znano
je, da iz kamna ne raste pšenica. In v teh
zadnjih par letih se je slovensko časopisje
tako sijajno povzdignilo, da se brez strahu
meri s časopisjem starih kulturnih narodov
ter da je pošten in vreden zaupnik svojega
naroda. Ena sama žalostna izjema (tu je
Cankar mislil »Resnico«, glasilo konser-
vativno avstrijskarskega klerikalca dr. Šu-
steršiča) je, o tej pa rajši molčim.«

»Tudi na mnogih drugih poljih,« je ugo-
tavljal Cankar, »je slovenski narod doka-
zal, da je vreden svobodnega življenja in
srečne prihodnosti. Prav zdaj, v teh gren-
kih težkih časih je slovenska umetnost
segla v ljudstvo bolj na široko, bolj globoko
nego kdaj poprej. Lani so naši umetniki
priredili razstavo svojih del, eno najlepših,
kar jih je kdaj videla Ljubljana. In kaj se je
pokazalo od tej prilike? Obiskovalcev je
bilo toliko, kakor najbrž na nobeni prej-
šnjih razstav; in pokupili so umetnin toliko,
kolikor čisto gotovo ne v nobeni prejšnji.«
(Človek nehoti od teh Cankarjevih besed
pomisliti na današnji čas in današnje nič
kaj zavirljive obiske umetniških razstav in
podobnih prireditelj.) »Kaj pomeni to?
Marsikdo je rekel: »Denar je med ljudmi,
pa si privoščijo take baharije!« Morda je
senca, le senca resnice na tej trditvi. Po
mojih mislih pa je vzrok mnogo globlji, za
narod mnogo častnejši,« je menil Cankar in
to svoje mnenje podčrtal z ugotovitvijo:
»V teh časih nasilja, ponižanja in krivice, v
teh časih krvi, solza in gladu se je narod in
v njem vsak posameznik bridko zavedel
svojega suženjstva, zavedel se je narod
sramote svojega ponižanja, zavedel se je
posameznik svojega gola beraštva, svoje
odvisnosti od tujca. In vsakemu med vsemi
je srce zakoprnelo po rešitvi iz te bede in
gnilobe, roke so hrepenjele segle po nečem
višjem, po svetlobi, dobroti, lepoti.«

Mislím, da ni odveč, če citiram Can-
karjevo politično in kulturno oporoko v ce-
loti, saj njegove misli ne segajo samo v zgo-
dovino obravnavanega obdobja, marveč so
nekateri med njimi še vedno bridko
aktualne za naš čas, za merilo naše slo-
venske in slehernikove kulturne višine in
njegovega ter našega skupnega odnosa do
stvari, ki so slovenski narod — narod brez
politične moči in zgodovine, preobrazile v

Tone Tomazin: Stara žaga — med vojno štab NOV — skica

narod in mu vtisnile pečat njegove samo-
bitnosti.

»Zdi se mi, da ni čisto pogrešna ta moja
misel, saj jo izpričujejo še mnogoteri druga
dejstva,« navezuje Cankar na prej citirane
misli naslednje ugotovitve: »Naši fantje
kličejo s fronte po knjigah, po dobrih knji-
gah! Kako je bilo prej, še malo prej?« se
vprašuje in ugotavlja: »V kmetijskih in de-
lavskih rokah je bila knjiga precej redka
stvar. Naši ljudje so brali časopise, vsakdo
po navadi le glasilo svoje stranke; in poleg
tega so brali kvečjemu še poljudno pisane
politične brošure. Za lepo književnost in za
resno znanstvenost so se zanimali le štud-
entje in študentovke ter z njimi prav
tenka plast inteligence. Slovenski pesnik in
pisatelj sta bila veliki večini svojega nara-
da na pol ali docela tuja. Zdaj je drugače,«
ugotavlja Cankar za leto 1918 (in ne za
1979 — prip. M. Kl.): »Slovensko ljudstvo
kupi knjige, tudi če za drag denar. Prej so
pisatelji iskali založnikov, zdaj založniki
vključno iščejo pisateljev. Slovenska knjiga
je prišla med slovensko ljudstvo, ni se ba-
havo ponižala k njemu, temveč ljudstvo se
je povzdignilo k nji. Nič več ni potreba, da
bi pisatelj dobrohotno govoril, naj piše za
tako imenovani »preprosti narod«. Tega
bajeslovnega »preprostega naroda« namreč
ni več! Preveč je prenesel, preveč je pre-
trpel, preveč izkusil naš ubogi narod, da bi
mu bilo treba zviška doli deliti še prav po-
sebnih nauk! Najboljši učitelj je trplje-
nje, najboljša učiteljska je bolešt. Narod je
v svoji nesreči zavedel se najvišjega, kar
ima, svojega največjega bogastva, svoje
kulture. Ta zavest ga bo rešila iz vseh
težav in bridkosti, iz vseh zmot in zablod.
Kdor je sebi samemu zvest, temu je zvest
tudi Bog — in življenje mu je dano!

DANO MU JE ŽIVLJENJE, NAŠEMU
NARODU — PROLETARCU, NIHČE
VEČ MU GA NE MORE VZETI! SAJ SI
JE S SVOJIM DELOM, S SVOJIM
UMOM IN SRCEM ZASLUŽIL SONČNO
ŽIVLJENJE, TA NAROD KMETOV IN
DELAVCEV, TA NAROD SUŽNJEV, KI
NE MARA VEČ BITI NAROD SUŽ-
NJEV!

Če je kje bil delavec suženj, je bil v
naših slovenskih krajih dvakrat suženj.
Drugod so mu izrabljali roke in glavo, pri
nas so mu vrhu tega vzeli še ponos, odrekli
mu dušo in odrezali jezik. Za tujega kapi-
talista in uradnika je bil slovenski delavec
žival, ki mora molčati, zato ker ne zna
govoriti »po človeško«. S čeznaturnim
naporom, s požrtvovalnostjo brez primere
so posamezniki — malo jih je bilo! —
vzdramili to naše delavstvo k višjemu kul-
turnemu življenju, so mu s pomočjo orga-
nizacije pripomogli do kosa boljšega kruha,
so se hkrati trudili, da bi mu dali potrebne
duševne hrane. V tej zadnji stvari pa je
zmanjkalo moči, je zmanjkalo delavcev.
Malo številce onih, ki so se trudili za kul-
turno izobrazbo delavcev, so bili povečini

samouki, delavci, ki so samo v svojem brid-
kem in težkem dnevnem življenju občutili
potrebo po višji izobrazbi, po vpogledu v
širša obzorja. Delali so, kolikor so pač
mogli delati, toda postavili so temelj za
delo onih, ki bodo delali in gradili za njimi.
Za delo onih, katerih velika in sveta
dolžnost je, da maso našega slovenskega
ljudstva privedejo k najvišji duševni
zavesti, privedejo v svetovno kulturo. To
pa je DOLŽNOST SLOVENSKE INTE-
LIGENCE. Tej dolžnosti se ne more in ne
sme izogniti, ker drugače svojega lastnega
naroda ne bi bila vredna in bi se izločila iz
njega. Obenem, ko prevzame to dolžnost,
prevzame pa tudi silno odgovornost. BREZ
VSAKEGA POMISLEKA LAHKO GO-
VORIM ČLOVEKU, KI JE IZOBRAZEN
DVOMLJIVEC, KI JE BIL ŽE ZDAV-
NAJ SPOZNAL ZMOTNE IN ZABLODE
RAZUMA ČLOVEŠKEGA. TEŽJE PA JE
GOVORITI IN PISATI DELAVCU, KI
NE POZNA LAŽI IN DVOUMNOSTI, KI
NATANKO VERUJE, KAR SLIŠI IN
BERE. Težko in trdo nalogo si bo zadala
slovenska inteligenca, da maso našega
ljudstva, predvsem naše delavstvo, pripravi
za tiste boje, ki čakajo naš narod. Treba
bo, da s predavanji, s časopisjem, z brošu-
rami in knjigami stopi med ljudstvo, spoji
se z njim, vrne k njemu, kakor je bila iz
njega vzrasla. Treba je, da pove delavcu,
kar mu je bilo od nemile usode prikrajšano.
Treba je najbolj, da ga vzdrami, in mu
pove: »Enakopraven brat si v družini!« In
še bo potreba, da mu da ponos in samoza-
vest, tako da bo čutil v sebi: »NA MENI,
NA MOJH PLEČIH, NA PLEČIH DE-
LAVCA-PROLETARCA, SLONI BO-
DOČNOST SLOVENSKEGA NARODA,
NARODA-PROLETARCA!« — Če naša
inteligence te svoje svete in nujne dolž-
nosti ne izpolni kmalu in korenito, potem
ne zasluži, da se imenuje inteligenca in
posebej še slovenska!

Taka je bila Cankarjeva oporoka slo-
venskemu delavstvu kot vodilni sili pri
osvobajanju slovenskega naroda, ki je kot
celota v svoji zgodovini pripadal nesvo-
bodnim, izkoriščanim razredom in vseh ob-
dobnih družbene zgodovine človeštva. V
delavskih rokah je ležala njegova prihod-
nost. Taka je bila Cankarjeva vera v času
nasilja, vojnih grozot in lakote. Zato v
svojem zadnjem govoru v ljubljanskem
delavskem kulturnem društvu »Svoboda«
ni mogel mimo tega:

»Nekaj pa je, kar mi je prav posebno pri
srcu in kar sem bil že omenil. To je usoda
naše mladine — hkrati usoda naše narodne
prihodnosti. Šol je malo, kar jih je, so pre-
napolnjene; učiteljev skoraj ni, učiteljice
so z delom preobložene. Ali vse to je šele
manjši del nesreče. Da šolske izobrazbe
nimajo zadostne, je hudo. Toda še hujsje je,
da naši otroci stradajo, da polagoma peša-
jo od gladu. Zadnjič sem šel mimo šole na
Ledinah, in tam sem videl obrazke, sploh

JOŽE KOŠIR-PLANTAN

DEŽELA TRENUTKA

1. poglavje
STRIČEK IVAN PRI MARKUNU

Zvezda, ki so ji v davnini nadeli ime
Sonce, pošilja na balkon stolpnice božajoče
snope žarkov. Striček Ivan si viha brke in
da bi si še malo oddahnil, vzame iz žepa
zakrivljeno pipo. Markunova očka sta
oprezala na vsak njegov gib ter čakala na
dimne kolobarčke, kajti takrat bo striček
nadaljeval s pripovedjo.

— No, dragi moj Markun, seveda, ma-
mica se pogovarja z rožami, ona je dobra.
— So rože dobre z mamo?
— Mar ne vidiš, koliko cvetov ji pokla-
njajo? Pomisli, kako puščoben bi bil balkon
brez njih.

— Nikdar jih ne bom trgjal — Markun
pogleda Cvetko. — Zakaj je ljudem potreb-
no toliko zase?

— Morda zato, ker ne vidijo vsega.
— Striček Ivan! Nauči me gledati!
Videti!

— Vsak dan te učim, mar ni res?
— Jaz pa sem mislil: kdor ima oči — se
sprašuje Markun.

— Reciva tako, da je tako, a kljub te-
mu premnogi slabo vidijo. Resnično življe-
nje jih ne privlači. Za cilj so si izbrali
koristi. Postali so žrtve odvečnih stvari.
Postali so stvar stvari.

— Cilji, si dejal, koristi?

— Spomni se pesmice, ki jo pojejo sko-
puhi: Jaz imam, imam, a ne dam, ne dam,
saj zato imam, ker ne dam... Kdor je
hitrejši, kdor je bolj zvit, vzame več, tako si
to zamišljaj. Ne vidijo, ker venomer
tekmujejo. Zaradi naglice nimajo časa opa-
zovati, nimajo časa živeti.

— Ni prav, striček, ne sme biti prav, to
je sebičnost.

— Dobro si povedal, Markun, to je
sebičnost. S samoljubjem zlahka prekrije-
mo lastno neumnost. Morda človekov um
ni kos nalogam, ki si jih je umislil? Morda
nas je narava prav zaradi stremljenja za
lažjim življenjem potisnila v stran, med to-
like stene, med tolika nadstropja? Morda
res nismo več vredni njenega naročja?

— Striček Ivan, zakaj imamo življenje?
Kaj je življenje? Ali je Sonce življenje? In
kruh? Denar? Srce? Smo življenje otroci,
kot praviš ti?

— Uh, ne naštevaj. Predolgo bi trajalo.
Življenje naj bi bilo, trenutek, naj pomi-
slim... Aha! Življenje je Igra! Igra narave.
Mati Narava neprestano ustvarja. Kadar
se kakšne igre naveliča, jo poruši, kot
peščeni grad, da bi začela ustvarjati novo.
Če razmišljamo, potem imamo veliko srečo,
ker vemo za te enkratne igre, v katerih
nam je dano Videti, Čutiti, Delati.
Spoznati se v svetu sveta. Veš, Markun,
svoboda je pogoj vsakemu resničnemu živ-
ljenju.

— Svoboda? Glej, striček, vseskozi
sprašujem, v šolo hodim...
— Vsakdo sprašuje. Vsakdo mora
hoditi v šolo. Nabral si boš znanja. Naučil
se boš delati!

— Za avtomobile? Kot sosed Pozimil?
— Napak si razumel. Kakšen boš, ko
odraščaš, je od tebe odvisno.

— Sosed Pozimil ne mara ptic! Nima
časa za otroke! Pogovarja se le o denarju!
Ne, nočem biti takšen. Zakaj imaš ti vedno
čas, zakaj?

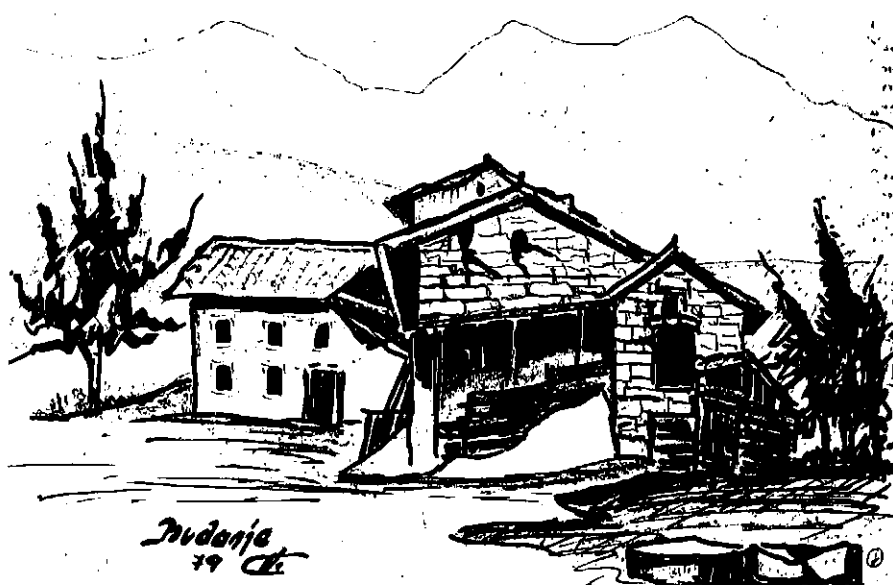
— Ne huduj se na strica Pozimila.
Skrbi za družino. Prisiljen je, no, kako sva
že rekla, tekmovati.

— Zakaj je tako strog in važen? On že
ne bo zmagovalec.

— Je pač tak. S tem se brani. Tako
skriva težave. Drugače je dober. Njegovi

otroci naj uresničijo to, za kar je vredno
živeti, kar je njemu nekoč ušlo, morda za
las, z dlani, iz življenja. Veš, Markun,
morda je zamudil svoj vlak. Na drugih
vlakih ni bilo prostora zanj. Vsakdo ima
samo enkrat svoj vlak, vlak, ki pelje v deže-
lo trenutka. Na postajah moraš vzeti le
tisto, kar potrebuješ, sicer te stvari zape-
ljejo, pozabiš na svoje mesto, na svoj vlak,
ki je že daleč pred teboj, v drugih časih in
ki ga ni moč dohiteti. Hm, da; pozirajo
tisti, ki jim je vlak že odpeljal, a se pred
drugimi, ki jim je prav tako odpeljal, dela-
jo, kot bi bili še vedno na svojem vlaku,
razumeš?

— Aha, kar med seboj se delajo...
Kako naj vem — se čudi Markun — kdo se
dela, kdo se ne dela?

Cveto Velikajne: Budanje — skica

— O, veš, veš, če se trudiš, če se pripe-
lješ, oziroma, če najdeš deželo trenutka.
Potlej ti njih vidiš, prepoznaš, a oni tebe ne
prepoznajo, takšnega, kakršni si v resnici.
— Kot bi bil neviden — osupne Mar-
kun.

— Da, tako nekako, samo...
— Kaj, samo-prehiteva Markun.
— Se nisva o tem že pogovarjala — se
nasmeje striček Ivan.

— Oh, rad še enkrat slišim — zardijo
dečkova lica. — včasih ne razumem vsega,
kar mi poveš. Rad te poslušam. Ti se znaš
pogovarjati z menoj kot z odraslimi. Njim
se ne zdi vredno. Pravijo, da sem pre-
majhen, da ne smem vedeti, da bom že še
zvedel, ko zrastem — vprašujoče pogleda
strička Ivana.

— Prav imaš: vedeti ni nikdar prezgo-
daj, rasti pa moramo skozi vse življenje. Ej,
moj mali Markun, ti si že velik! Kaj pa
tvoja slikarja — ga potreplja po rami, —
mi ne boš ničesar pokazal?

— Ne, nič ti ne bom pokazal. Spoznati
moram deželo trenutka. Nanjo mislim
podnevi in ponoči — postane za hip —
koliko sem bil star, ko si mi prvič govoril o
njej — se ne spomni Markun.

— Tri, štiri leta. Takrat smo živeli
skupaj. No, odselili ste se v mesto. Ostal
sem sam...

— Je hudo biti sam?
— Rad sem sam.

— Ali teta Ljubica še pride k tebi?
— Se, se...
— In stric poet?
— Tudi, kakor se vzame.
— Potem nisi tako sam?
— Nihče ni čisto sam...
— Oh, striček Ivan! Jaz sem sam! Ka-
dar ti odideš! Najrajši bi živel pri tebi!
— Tá je dobra!... Tukaj moraš shoditi
v življenje. Atelje in moj dom ti ne bosta
pomagala.

— Potem bom še dolgo, dolgo čakal —
se razžalosti Markun.

— Nikjer ne piše. Nič se ne ve?
— Ali kmalu najdem deželo trenutka?
Kdaj jo najdeš, povej? O, striček, kod naj
iščem — poskoči deček s stola in poprime
strička pod roko.

— Markun moj mali, toda — potegne
striček dim iz pipe — ne boš je našel ta hip
ali jutri, verjetno pa jo najdeš čez nekaj
let!

— Kako bom vedel — Markun trepeče
od neukanosti. Nešteto vprašanj mu tiči
v grlu. Besede kar uhajajo neukročenemu
razumu — Kdaj jo bom našel? Ne pojdeš z
menoj? Kdaj si jo ti našel, striček?

(Nadaljevanje na 30. strani)

— Neeee... nee... je ječal F. Kafka, ki že kdaj ni bil več Kafka (morda Franz?).

— Nič ne vem o tem svetu... Rojen sem zanj brez razlag in odgovorov. Premetavajo me valovi in viharji moje notranjosti po trdih tleh realnosti. Nobenih simbolov si ne znam razložiti, četudi sem morda sam simbol nečesa. Res ne... saj bi — a včasih niti tega ne vem, če sem sploh tu...

— Norec! Noorec! je rohnal naprej hrust.

Kaj pa sanje, a! Tvooroje svetle sanje! Poznamo jih: razposajeni otročki, pod cvetočimi češnjami, v sončni travi. Čebelnice in cicibani. Za rokco skozi pravljice. Z mislijo in srcem v mehke, gnetljive dušice... A, prekleto sranje!

— Bilo je... rad imam... otroke... bilo je... je zmedeno ponavljal, dokler se ni spet onesvestil.

— Bilo je ja — in še bo! je rogajoče zaključil hrust in ukazal prvim trem kaznjencem, naj ga odnese v poseben oddelek. Tam so ga priključili na specialne aparate, ki so jih skonstruirali posebej za tako redke, vendar — po njihovem mnenju — izredno nevarne tipe!

Po tistem se je F. Kafka-Kačur-kačuro-mon ali krajše F. KKK (za strojno obdelavo) začel spreminjati v ličinko kačjega pastirja s strogo zaupno nalogo, ki jo ho opravljal, ko bo postal kačji pastir v pravem pomenu besede. Računalnik je namreč pokazal — glede na stanje v kačrskem je kaznjencem bil: zmedenost, večkratna popolna duhovna odsotnost ter telesna otroplost, še posebno pa njegovo čezmerno življenjsko nagnjenje k duhovnemu bivanju — da je zanj najprimernejša kazen, če ga spremene v požrešno žuželko, ki bo služila med drugim tudi za vzpostavljane splošnega ravnotežja. Zavoljo zaupne naloge pa naj bo programirana dualistično: kačur-o-kačjak.

Tako je čez nekaj let iz nenasitne ličinke izlezel mogočen kačurokačjak — kačji pastir, ki je na svoji odsluženi obleki prebral ukaz:

Nauči kače letati!

— Prav, je rekel sam pri sebi — ukaz je ukaz (nič svarilnega ni zaslučil v njem), zato mi pa pravijo kačji pastir.

V krilih je čutil neznansko moč letenja. Reka, ki se je vila pod njim, ko je razprostrl krila, je bila lepa in vabljiva v svojem počasnem teku, odeta v bujno zelenje. Oh njej bi na kače zagotovo pozabil, toda ukaz je bil programiran v njem. Nemalo se je prestrašil sebe, ko je zaslišal glas:

— Nauči kače letati!

— Kje pa naj jih dobim, nikjer jih ni videti! se je skušal na neki način opravičiti samemu sebi.

A hip za tem (kakor v pravljici) je prva pomolila glava iz vode. Navdušil ga je njen lep, ozki vrat. Potem se je dvignila druga do pasu, tretja se je vrgla na gladino vode, pa četrta, peta... Kmalu jih je bila polna reka. Tudi na obrežju jih je opazil. Ker ni vedel ali je res ali sanja, je nekajkrat zaprl krila in do kraja izbulil oči. Čutil je, da ga vse bolj obvladuje strah, zato je povečal hitrost letenja. Šele misel, da so kače brez kril nemočne, ga je pomirila:

— Smešno! je vzklilnil.

— Take zvijače palice naj naučim letati — in čemu?

To je pomota, ali pa se nekdo norčuje iz mene!

Glas pa je zdaj razločno stopnjeval ukaz v njem:

— Nauči kače letati!

— Če je tako, tudi prav, je zamrmral vase in se spustil niže. Na skali, strleči iz vode, je zagledal lep svitek. Nekajkrat ga je previdno obkrožil, nato pa se je odpravil:

— Dober dan, sosed. Toplo sonce, kaj?

Kača ga je slišala, a se je brez odgovora pritajeno in zvito obrnila k drugi — ob skalci, rekoč:

— Pogled sestrice, kakšen pastirček! Svoj živ dan se nisem videla takega. Na moč nam je podoben!

(Kačurokačjaka je presenetil zlat obroček, ki ga je nosila okrog vratu in se ji je že rahlo zarezal vanj. Menil je, da je kačja kraljična hudo zvedava in preveč obrača glavo.)

Druga kača je počasi lezla iz vode. Med potjo ga je z očmi nepremično motrila. Potem se je sklonila h kraljični in ji neslišno zašepetala:

Povem ti: ta je pravi seksač. Ta je kot naročen za naše kraljestvo. Le s' pametjo ga je treba strmoglaviti...

Kačji kraljični se je videlo, da se je globoko zamislila, preden je rekla:

— Prav imaš, draga moja. Ze ko me je ogovoril, sem nekaj začutila, kar ni mogoče povedati. Zdaj pa sem vse bolj zamišljena. Ampak ljubica, saj sama dobro veš, kako je s temi tički. Domišljavi so in ponosni na tista svoja krilca. Ko jih spravimo na tla, slej ko prej poginejo.

— Ze že... a ta je nedvomno nekaj izrednega. Tako velikega še nismo imele. In če je pri vsem še malo ambiciozen, nas bo vse preživel, boš videla. Očetu reci, naj ga postavi za kakšnega ministra. Do zdaj so bili vsi župani. Premalo jih spoštujemo, zato je tako! Pa hitro mu odzdraviva in ga privabiva bliže, da ne odleti...

— Dober dan, pastirček! sta zapeli skoraj obe hkrati. In kraljična se je dvignila s svojim lepim vratom do polovice telesa: pravokotno nanj in na skalo — in ljubko zavrnila rep:

— Kam pa, kam s tako hitrostjo? Medve vas že dolgo občudujeva, kajne dragica. (Druga kača je upognila glavo tako, da ni vedel, ali je hotela z njo le pokimati ali se mu je priklonila.) Tako močna in lepa krila imate. Takih še nisva videli! A zdi se mi, da ste hudo osamljeni?

— Ze mogoče: o tem se nisem premišljeval. Med letenjem nisem nikogar srečal. Ampak...

Misli ni dokončal, zakaj glas v njem ga je dobesedno napadel, da je začutil skalečo bolečino rezila zvoka:

— Nauči kače letati!!!

K sreči kači nista opazili, kako se je zdrzil. Toda bolečina ni popustila, zato je bil prisiljen zbrati ves svoj pogum, zmanjšati hitrost in se spustiti niže. Potem je kar naravnost vprašal:

— Bi se kače rade naučile letati?

Drugo kačo je vprašanje očitno zmedlo, zakaj malo je manjkalo, da ni zdrsnila s skale. Kraljična pa se je takoj znašla:

— Presrečna bi bila, če bi lahko le nekaj trenutkov letela, pa saj vidite, da nimam kril.

Kačurja je želja kraljevske kače najprej vzradostila, potem pa se mu je zasmilila — in postal je na smrt žalosten. Dvakrat, trikrat je še zakrožil nad njima in se poslovil:

— Premisliti moram! Morda je kakšna možnost, da bi se tudi ve dvignile?

Kači sta se spogledali:

— Rad bi nas naučil letati. Kdo bi si mislil kaj takega. Nekaj nenavadnega je! je navdušeno modrovala kraljična. In kar nekaj hudo ji je bilo zanj.

— Ta bo naš, tega moramo ujeti! Nantanko tak je, o kakršnem smo vedno sanjale. To so redki primerki, ki ti telo osmislijo in tla zgledajo. V naši zgodovini jih skoraj ne pomnimo. Prastara kačinja mi je nekoč pripovedovala o nekem takem primeru, ki je tako razburil kačji svet, da je za poznejše rodove ostala — nekoliko opolzka, a enkratna pravljica o Kačuronomiji. Saj jo poznaš; otrokom ni dovoljena... Veš kaj, temeljito se bom pripravila za lov!

— Nikar... nikar sestra, je roteče prosila kraljična.

— Videla si ga, kako lep je v zraku! Po tleh se ne bo hotel plaziti. Raje bo poginil, boš videla.

— Prepozno! je zlobno poudarila druga kača.

— Straže so vse budno spremljale. Novica o njem je že kdaj obšla kraljestvo. Če si se zaljubila vanj, bo pač najbolj tvoj. A ujeta ga bom jaz, ker najvišje skačem! En sam uhod mojih zob bo zadostoval, pa se bo spremenilo naše dolgočasno življenje...

Naslednje jutro je kačjak že zgodaj vzletel proti skali. S staro frazo povedano: srce mu je divje udarjalo v trupu, zakaj imel je idejo, katere uresničitve je nemir v njem strahotno stopnjevala. (Brez možnosti letenja bi se v takem stanju razpočil.) Med potjo je pozorno opazoval rastlinje ob reki. Iskal je trave, ki bi imele liste podobne njegovim krilom.

Kači s svojim spremstvom sta že bili ob skali. Od daleč jima je vpil:

— Idejo imam, idejo... krasno idejo! Obe sta se muzali in hlinili veselje (kot to vse kače imenitno počno!), njegova otroška naivnost ju ni več presenečala.

Potem jima je povedal, katero travo naj poiščeta, kako naj si s slino prilepita njene liste na telo, in kako naj pri letenju izkoristata zračne tokove.

Vajinemu letenju pravijo jadranje po zraku. Če imate kače močan odziv, lahko tako letite dokaj dolgo in visoko, jima je razlagal ves v ognju zanosa.

Druga kača je idejo pograbila kot nora. Brez besed se je napolnila iskati travo. Kačja kraljična pa je sklonila glavo, zaprla oči in otrpla obležala na skali. Zaman jo je klical in ogovarjal. V soncu so se mu na kamnu zalesketale njene solze.

Ko se je druga kača mojstrsko opremila z listnatimi krili, bi jo tok reke skoraj odnesel mimo, vendar se je srečno ujela. Ze med vožnjo na krilih ga je vabila:

— Zdaj me pogled, pastirček moj. Prva bom, ki je kdaj poletela. Na ta trenutek sem tako težko čakala. Ampak spusti se niže! Od tam ne boš videl vsega! Med poletom mi boš kaj svetoval. Bojim se, da ne strmoglavim!

Kačur ne bi bil kačjak in kačjak ne bi bil kačur, če se ne bi nič hudega sluteč spustil niže: takrat pa se je kača divje odznila. Krila so ji omogočila lok skoka, v katerem ga je dosegla, se mu zagrizla v sredino trupa — in z njim vred strmoglavila. Lov je bil končan! Od ugriza dalje se ni ničesar več spominjal. Iz poznejših zbranih kačuronomskih pravljic pa je moč razbrati več koncev oziroma začetkov njegovega življenja:

PRVI ZAČETEK IN KONEC

Kačurokačjak naj bi bil imenovan za kačjega ministrskega predsednika. Izkazovali naj bi mu najvišje spoštovanje in defležen naj bi bil vseh kačjih časti. Vse kače naj bi se, če drugače ne, vsaj v sanjah: najmanj enkrat ljubile z njim. On pa naj bi samo objokoval svoja krila, ki naj bi mu jih do smrti skrivala kačja kraljična.

DRUGI ZAČETEK IN KONEC

Pripravil naj bi kačji državni udar in izkoristil splošno zmedo. Kača kraljična naj bi pretihotapila njegovo ohranjenka krila v njegov ministrski kabinet. Odtod naj bi mu z vso ljubeznijo pomagala pobegniti v njegov svet. Tam naj bi do smrti pisal nesmrtno pravljice.

TRETI ZAČETEK BREZ KONCA

Zgodba ali pravljica njegovega življenja naj bi se po vseh fazah odvijala tudi nazaj, se pravi: od konca proti začetku. V njej naj bi kačuronom odigral podobno vlogo, le da je tokrat glavnega junaka razstavilo na značne začetne dele. Šifro za strojno obdelavo pa naj bi obrnil: kKKK. Toda, mar ni vse mogoče?

V tej tretji verziji ni začetka in ne konca. Vse je le valovanje večnosti. Njeni valovi nosijo s seboj zrna posameznikov usode, izpirajo umazanijo iz onesnaženih krajev b.p. in lovijo svetlobo za vsa rojstva in smrti na svoji poti iz noči v dan in iz dneva v noč.

In v vseh teh naj-naj-naj... najih je toliko letenja, da se zabriše sled med resničnostjo in sanjami.

nele, zvodenene oblike, da sem se obrnil stran, od sramu in bolesti. Mislim sem si v svojem srcu: »Moj Bog, to bodi naša bodočnost!«

In vendar ni vse upanje izgubljeno! MATERE — DELAVKE SO NAŠA BODOČNOST! Poznam tako mater, svojo srčno kri bi dala, da reši otroku življenje! Dokler imamo take slovenske matere, se nam ničesar ni treba bati.

Ali velika in važna narodna dolžnost pripada tudi trpečim materam — delavkam. Ze otroku, ki ga pestuje, naj dopove, zakaj ni dobil mleka, otroku, ki je bil že shodil, naj dopove, zakaj nima belega kruha, otroku, ki je napol odrasel, naj dopove, odkod vsa ta nezasišena krivica, ki jo moramo trpeti; in ko bo otrok došel, naj mu pove natanko, in po vrsti, kaj je bilo in kaj mora biti! — Če bo vsaka mati storila to svojo sveto dolžnost, nam ostane temelj naroda nedotaknjen, naša mladina, tisti temelj, na katerem homo gradi li naprej.

Prav je, da se spomnimo, da so živeli ta čas otroci in da so se v prav tistih in nekaj prihodnjih letih porajali otroci, ki so četrto stoletje kasneje v narodnoosvobodilnem boju uresničili Kanjarjevo oporoko in potrdili njegovo vero:

»Jaz zaupam v to delo, zaupam v delo vseh. In obenem trdno in zvesto zaupam v uspešnost tega dela, zaupam v bodočnost svojega slovenskega naroda. Za slovo, prijatelji, vam rečem besedo iz srca: verujmo! Ker v veri je moč in zmaga in odrešenje!«

EKSKURS V KOVAČNICE LJUDSKE USODE

To je bil čas, ko je Seidlerjeva vlada skušala zavreti gibanje za jugoslovansko državo in je zagrozila s preganjanji, kar je naletelo na protest tudi pri izvrševalnem odboru Jugoslovanske socialne demokratične stranke:

»Celokupni izvrševalni odbor najodločneje protestira pri Seidlerjevi vladi, ki preči s perzekucijami jugoslovanskemu narodu vsled njegovega stremjenja po svobodni državi troimenega naroda,« je bilo v skladu z »novolirštvom« stare Tivolske resolucije rečeno v Resoluciji IO JSDS z dne 4. junija 1918. »Obenem protestira proti intervenciji južnoštajerskih in koroških nacionalnih Nemcev in nemškutarjev pri cesarju dne 25. maja tega leta ter jim odreka vsako pravico govoriti v imenu slovenskega ljudstva.«

Povod za zaostritev odnosov avstrijske vlade do Slovencev in drugih slovanskih narodov v podonavski monarhiji je bila bojazn le-te, da se reševanje vprašanj slovanskih narodov, zlasti Čehov in južnoslovanskih narodov izmika okviru, ki ga je temu reševanju dal cesar Karl v skladu s svojim namenom, da bi preprečil razpad habsburškega cesarstva. Praške slovesnosti ob petdesetletnici položitve temeljnega kamna za stavbo češkega Narodnega gledališča v Pragi dne 15. in 16. maja 1918, so se udeležili predvsem predstavniki avstrijskih Poljakov in Jugoslovancev (med temi je bil tudi predstavnik JSDS Anton Kristan), poleg njih pa tudi italijanski državni poslanec iz Tridentina Conci (medtem ko so vabljene italijanski socialni demokrati iz Trsta udeležbo odpovedali). To praško slavlje je bilo samo okvir velike politične manifestacije za osvoboditev avstrijskih narodov in so jih zato nekateri avstrijski politični krogi, ne samo meščanski, marveč tudi socialnodemokratski, spravljali v zvezo s tako imenovanim kongresom zatiranih narodov Avstro-Ogrske, ki je zasedal pod antantnim okriljem 9. in 10. aprila 1918 v Rimu in na katerem so italijanski demokratje predstavnikom Jugoslavije obljubljali revizijo londonskega pakta iz leta 1915 in neko, docela nedoločeno zmanjšanje italijanskih zahtev za Slovensko Primorje, Istro in Dalmacijo.

Habsburškemu dvoru delovanje slovenskih emigrantov — Čehov (Masaryk, Beneš), Hrvatov (Trumbić, Supilo itd.), Slovencev, Slovakov in Poljakov v antantnih državah ni bila nobena skrivnost. Najaktivnejši in pri antantnih politikih najbolj čislani so bili Čehi zaradi Masarykovih zvez in delovanja. Znan pa je bil tudi Jugoslovanski odbor v Parizu in Londonu, ki je že maja 1915 zahteval popolno in neodvisno državo južnih Slovanov. Ob kronanju cesarja Karla leta 1916 je zahteval združitve te neodvisne države s kraljevino Srbijo — torej »zedinjenje« pod žezlom dinastije Karadjordjevičev, kar je pomenilo srbsko nadvlado v »novi hiši«, v »novem domu«, ki je bil daleč od tiste »hiše« in »doma«, ki ga je v svoji viziji gledal Ivan Cankar. Te »hiše«, tega »novega doma« ni zidalo ljudstvo, niti niso bili z njim zadovoljni emigrantski politiki v antantnih

Slovenci in Hrvati in ne samo z Italijani v avstrijskih, italijanskih in zgodovinskih pokrajinah. To stališče, »ki je za nas Slovence in Hrvate bilo in bo docela razumljivo in obsojajo vredno,« je splošno nalezljivo na nerazumevanje (Masarykovega stališča do Italijanov); med Hrvati in Slovenci so me nekateri imeli za prevelikega italofila in srbofila... »Mislim, da je bila taka sodba docela pravična. Nič ne pomagajo, če se je Masaryk pri tem skliceval na predboljševiško Rusijo: »Rusija je bila londonskem paktu tudi v jugoslovanskem vprašanju na strani Italije in zaveznikov.«

Za predrevolucionarno Rusijo Jugoslovani niso eksistirali. Zanj sta eksistirali samo Srbija in Crna gora. Zato se je na jugoslovansko vprašanje v času carske Rusije gledalo le dinastično-srbsko in dinastično-črnogorsko in so se tako uveljavljali vplivi obeh teh dveh balkanskih držav.

Stara žaga 14.
Kraljevo imetje v Ljubljani, pred letom 1918.
Vojna letnica od leta 1918 do leta 1919.
Kraji 7. v. 19.
Tone Tomazin: Stara žaga — med vojno ekonomat bolnice NOV — škica

državah, a so se uklanjali pritisku antantnih imperialističnih držav. Masaryk, ki je bil hudo občutljiv za pravice Čehov in ki je, kakor pravi sam, »intimno« sodeloval z Jugoslovani v antantnih državah, je pokazal premalo razumevanja prav za hrvaške in slovenske zahteve ter je popolnoma neupravičeno in krivično pripisoval kraljevini Srbiji in Srbom vodstveno vlogo, torej nadvlado nad Hrvati in Slovenci. Srbijo je smatral za središče Jugoslovancev:

... politično in vojaško središče je bilo — zlasti za vojne — odločilno. Hrvati so gotovo imeli svoje posebne pravice in bilo je (za Masaryka) pravilno, da so se sklicevali na zgodovinsko pravo (ker je to pravo zahteval Masaryk tudi za Čeha) in na svojo kulturno dozorelost, vendar to ni izključevalo Srbije kot političnega in kristalizacijskega središča. Tako je odločila zgodovina,« je trdil Masaryk.

Po Masarykovu so »porazi Rusije od pomladi 1915 preložili težišče srbskega in jugoslovanskega vprašanja na zapad«.

»Z londonskim paktom z dne 26. aprila 1915 se je odnos Italije do Srbije in Jugoslovancev razvil v velik problem, ki je v znatni meri odločal o nadaljnjem razvoju vojne in vojnega programa...« »Pogoji londonskega pakta mi niso ugovarjali, pravi Masaryk v citiranem delu, »vendar smo na temelju vojnega položaja leta 1915 stali pred vprašanjem, ali ni vstop Italije v vojno potreben tudi za Jugoslovane, da bi Avstrija ne ostala zmagovalka. Italija je imela svojo iredento in bilo je naravno (!), da je reklamirala za svoje manjšine in da se je sklicevala na zgodovinsko pravo (!),« kar je pomenilo seveda ozemlje, naseljeno s

V skladu s takim pojmovanjem se je carska ruska vlada ravnala po vsebini londonskega pakta in je — kot navaja Masaryk v citiranem delu — prepovedovala manifestacije za jugoslovansko Dalmacijo, ki jih je organiziral menda na Supilovo vzpodbudo profesor Jastrebov. Vlada se je v uradnem italijanskem časniku »Messaggero« izjavila celo za Italijo in Sazonov je v svoji izjavi v Dumi 1. avgusta 1915 izrazil svoje simpatije s tem, ker je Italija proglasila »Trst za italijansko vojno geslo«.

Tudi dr. Mandić, ki je poleti 1915 prispeval v Petrograd kot zastopnik Jugoslovanskega odbora, se je kmalu prepričal, da za carsko Rusijo jugoslovansko vprašanje ne obstaja. Srbija naj bi po zmagi antante dobila Bosno in Hercegovino, ki so jo smatrali kot okupirano avstrijsko deželo, vrh tega pa naj bi dobila še pristop k Jadranskemu morju. Da bi prenehala obstajati Crna gora, v Petrogradu ni nihče pomišljal. Rusija je imela takrat, prav tako kakor njeni evropski zavezniki, še ozire na pravoslavno Bolgarijo. Ko je jeseni leta 1915 Srbija podlegla Avstriji in se je Bolgarija obrnila proti antanti, je to carsko Rusijo zelo neprijetno prizadelo, toda odgovornost za to bolgarsko izdajstvo je naprtila — Srbiji! Za Sazonova je bila »Srbija kriva, ker ni ob pravem času vrnila Bolgariji Makedonije«.

Svoja stališča do jugoslovanskega vprašanja je carska Rusija začela spreminjati šele po popolnem porazu Srbije in Črne gore po novem letu 1916. Nekateri poslanci

(Nadaljevanje s 5. strani)

Dume so se začeli znova zanimati za jugoslovansko vprašanje, toda brez jasnega in določenega programa. Zato pa se je srbska vlada zavzela pri ruski, za načrt združene Jugoslavije pod vodstvom pravo-slavne Srbije, kakor je bila podčrtala.

»Proti temu oficelnemu programu,« pravi Masaryk v citiranem delu, »se je Miljukov zavzel za združeno Jugoslovanov neglede na cerkvene razlike... Novoje vremena (pa je še) takrat dokazovalo nemožnost in nesmiselnost takega združenja. Profesor Sbolevskij je še februarja 1917 poudarjal rusko oficelno stališče glede slovenskega vprašanja sploh.«

Sele revolucionarna Rusija (mišljena je predboljševiška) se je kakor za Čehe in češki program izrazila tudi za zedinjeno Jugoslavijo. Toda nastajale so težave, nesporazumi in spori med Jugoslovani in Jugoslovanskim odborom.

»Ko sem se (po februarjski revoluciji) pripeljal v Rusijo,« navaja Masaryk, »je bil spor med Srbi, Hrvati in Slovenci zelo akuten; vladalo je tudi znano nesoglasje glede programa. Slovenci so izdajali list »Jugoslavija« in so zahtevali Veliko Slovenijo (Zedinjeno Slovenijo), ki bi federirala s Srbijo in Hrvatsko. Ustmene razlage tega (slovenskega) programa, ki sem jih čul od Slovencev, niso zmanjšale njegove nejasnosti in prenapetosti.«

Torej je bila Zedinjena Slovenija v okviru federativne države Slovencev, Hrvatov in Srbov za Masaryka »prenapetost«, med tem ko se mu v primerjavi s slovensko naravno zahtevo po združitvi vseh Slovencev (Kranjske, Koroške, Štajerske in Primorske) češko zgodovinsko pravo, na katero se je Masaryk naslanjal pri reševanju češkega vprašanja, ni zdelo prav nič prenapeto, čeprav je segalo po sudetskem ozemlju, ki je bilo pretežno nemško, oz. že pretežno germanizirano, in kar so, kakor bomo še videli Masaryku, oziroma Čehom, očitali prav v tem času tržaški italijanski socialni demokratje v polemiki s slovenskimi zaradi njihove udeležbe (Kristanove) na praških slovenskih maja 1918. Na to so, kakor sem že omenil, češki socialni demokratje povabili tudi tržaške italijanske socialne demokrate, ki pa so povabilo odklonili. Njihov voditelj Valentino Pittoni je to odklonitev utemeljil dne 29. maja 1918 v »Lavoratoru«, njegovo izjavo pa je objavil 3. junija 1918 tudi »Napreje«. V njej je med drugim rečeno:

»Mi (tržaški italijanski socialni demokratje) ne bi mogli dati svojega soglasja manifestaciji za češko državno pravo, po katerem hočejo Češki pridružiti tri milijone Nemcev, ki proti temu protestirajo, in še toliko manj za ustvarjaleci Jugoslavije, h kateri hočejo priključiti tudi Trst... Smo za to, da se da Čehom in Jugoslovonom največja neodvisnost, toda kakor nemški

socialisti nočejo priti pod češko državo, tako mi Italijani nočejo pripasti Jugoslaviji... pod nobenim pogojem.«

Trst bi po Pittonijevo moral dobiti poseben položaj, s čimer so se strinjali tudi avstrijski Nemci. V praških slavnostih pa je prav Pittoni videl »privesek italijansko-jugoslovanskega kongresa v Rimu«, imenovanega kongres zatiranih narodov Avstro-Ogrske. Tega kongresa se je udeležil tudi Jugoslovanski odbor, ki so ga za ta kongres pridobili podobno, kakor za podpis tako imenovane »krfske deklaracije« 20. julija 1917. Po tej deklaraciji sta se Trumbić, kot predsednik Jugoslovanskega odbora za zunanje zadeve, in predsednik srbske vlade Pašić sporazumela »glede popolnega državnega edinstva troimenega naroda pod dinastijo Karadjordjevičev, ustavotvorna skupščina, izvoljena na podlagi splošne volilne pravice, pa naj bi po sklepu miru izdelala ustavo, ki jo bo sprejela kvalificirana večina«. Temu »sporazumu« sta botrovala angleška politična publicista in pisatelj Henry Wickham Steed in Robert William Seton-Watson, kakor sta botrovala tudi »zblizanju« Jugoslovanskega odbora z Italijani, kakor o tem pripoveduje Masaryk, potem ko je dejal, da so se Italijani in Jugoslovani po (italijanskem porazu pri) Kobaridu še bolj zblizali:

»... obe stranki sta spoznali, da sta si bližji kakor avstro-ogrski in Jugoslovani so razumeli, da bi poraz Italije pomenil poraz Jugoslovonom (?); zedinili so se proti Avstro-Ogrski. Potem je mr. Steed pregovoril (italijanskega) premiera Orlanda, naj se pogaja s Trumbićem; to se je ob Steedovi navzočnosti zgodilo januarja 1918. Februarja sta italijanski in francoski parlamentarni odbor pripravljala kongres zatiranih avstro-ogrskih narodov; pogajanja niso bila lahka. Prišla so se v Parizu z dr. Benešem; od Italijanov so se ga udeležili poslanci Torre, Galenga, Amendola, Borgese in Bissolati; zaupnik Lazarini; s francoske strani sta se pogajala Franklin Bouillon in Fournol. Za Romune Florescu, za Poljake Dmowski; toda Poljaki so bili pri tej akciji rezervirani. Dr. Beneš je bila poverjena naloga, da pridobi Jugoslovane — zelo težavna naloga, kajti zahteve naših jugoslovanskih prijateljev so bile (za Masaryka seveda), kar se tiče Italije, zelo radikalne (saj je Italija z Londonskim paktom segla po jugoslovanskem narodnem ozemlju na podlagi »zgodovinskega« prava, česar pa Masaryk tu ne omenja — prip. M. Kl.). Italijana Torre in Borgese sta se odpeljala v London; pogajali so se s Steedom in Setonom-Watsonom, vendar ob neprestanih težavah; dr. Trumbić ni hotel pristati, dokler se slednjič na oster prigovor Steeda in Setona-Watsona ni posrečilo najti skupne formule. Kljub temu je moral dr. Beneš pregovarjati dr. Trumbića v Parizu, da bi Jugoslovani ne stali ob strani. Slednjič se je kongres (v Rimu) vršil, in sicer na slovesen način...«

Kakšen je bil »oster prigovor«, ki sta ga uporabila Steed in Seton-Watson, da se je Trumbić uklonil, Masaryk ne pove. Morda sta uporabila kaj podobnega, kakor kasneje Clemenceau, ko je na mirovni konferenci dejal, da »Francija ne bo pozabila, da so se Hrvatje borili na strani sovražnikov«. Morda je »Jugoslovonom« očital »razne avstrofilske deklaracije«, kakršna je bila deklaracija slovenskih poslancev v avstrijskem parlamentu 15. septembra 1917 ali katolikov iz Bosne in Hercegovine 17. novembra 1917. Morda so tvorci bodoče usode jugoslovanskih narodov že začutili, da si »zatirani jugoslovanski narodi pod Avstro-Ogrsko želijo drugačne rešitve jugoslovanskega vprašanja«, kakor vladajoči v obeh taborih še vedno vojskujočih se držav. To se je najbolj živo odražalo v razbitju tako imenovanega Srbskega dobrovoljskega korpusa v Rusiji, ki se je po prihodu srbskega generala Petra Živkovića in drugih višjih srbskih oficirjev razbil. Slovenski, hrvaški

terij (duhovniški del) je precej ožji od ladje in značilno gotsko trostrano zaključen. Obe okni gotskih oblik pa sta šele v prejšnjem stoletju zamenjali manjša, prvotna gotska okna.

Ceprav smo rekli, da se cerkev sv. Petra po zunanosti ne loči od drugih, je njena notranost nekoliko drugače urejena. Čeprav ni velika, je njen glavni prostor z dvema stebroma po vzdolžni osi razdeljen v dve ladji. Torej gre za dvoladijsko cerkev, ki spominja na sv. Primoža nad Kamnikom, le da je manjših dimenzij in proporcev. Omenjena stebra in vzporedni polstebri ob stenah nosijo oboke, ki so okrašeni z gotskimi rebri in tvorijo osemrogljne zvezde s sklepniki na stičiščih reber. Sredi teh zvezd so nekoliko večji reliefno figuralno okrašeni temenski sklepniki: sv. Peter s ključem, Marija z Detetom, sv. Andrej. Sredi cerkve je ščitek z znakom (grbom) mojstra, ki je cerkev zgradil in oskrbel njeno kamnoseško in kiparsko ureditev. S šilasto oblikovanim slavalokom se ladja povezuje s prezbiterijem, ki je bil prvotno tudi okrašen z rebri, a so jih kasneje odbili, ko so mu hoteli dati novo baročno podobo in so v njem postavili marmorni baročni oltar. Ta je danes tudi edini del opreme, ki se je ohranil v cerkvi.

Freske so nekaj pokrivala ves prezbiterij, slavalokno in severno steno v ladji. Prvotno slikarstvo so ohranili kasnejša večja okna in vrata v novejšo zakristijo na južni strani. Na oboku imamo Kristusa in okoli njega anjele z glasbilo. Freske v prezbiteriju so zaradi omenjenih kasnejših posegov, okrnjene in slabo ohranjene. Po delno ohranjenih slikah je možno ugotoviti, da gre za vrsto prizorov iz življenja cerkvenega patrona ter za njegovo mučeništvo: čudežni ribolov, Kristus pokliče Petra, Kristus, ki vodi Janeza in Petra, Kristus izroča Petru ključe, Peter ozdravi bolnika in prizori njegovega mučeništva. Vso slavalokno steno, ki ločuje v cerkvi prostor za ljudi (ladjo) od svetišča (prezbiterija), pokriva velika freska Poslednje sodbe, v kateri se je Kristus kot razsodnik povzpela bližnji obok in s tem »naredil« prostor za upodobitev Marije, vrste apsololov in nebes na levi strani. Nad desnim oltarjem v ladji so upodobljeni še trije svetniki (sv. Jakob in Jurij), na desni pa se nam je od večje celote ohranil le prizor Adama in Eve pod drevesom spoznanja. Ostalo je uničeno. Vso severno ladijsko steno pokrivajo številni prizori iz Pasijona v treh vrstah pravokotnih polj. Ohranjenih je v celoti 25 polj oziroma prizorov iz Kristusovega trpljenja.

Cerkev sv. Petra nad Begunjami je nastala po enotni zamisli in zasnovi koncem 15. stoletja ali na začetku 16., ko je zrela gotška arhitektura na Gorenjskem ustvarila dvoransko prostornino kot najvišji dosežek gotskega stavbarstva. Med leti 1530 in 1540 so jo poslikali. Zgradila jo je neka domača gorenjska delavnica. Tudi slikarstvo je ustvaril domač slikar, ki nam je znan kot »Jernej iz Loke« in je v prvi polovici 16. stoletja deloval na Gorenjskem, Tolminkem ter v Beneški Sloveniji. Mnoge cerkve je sam poslikal, nekatere starejše freske pa samo popravil, zlasti one, ki jih je poškodoval potres v letu 1509 in 1511. Zanj je značilno, da je bil izredno plodovit in istočasno »zadnji predstavnik srednjeveške slikarske tradicije v slovenskem slikarstvu« (Stelè), ki pa se ni nikoli povzpela nad stopnjo spretnega rokodelca in zato ni bil velik umetnik. Njegovo delo pri sv. Petru moremo vključiti v njegov življenjski opus, ki je povezoval več slovenskih pokrajin in s tem potrjeval poleg drugih vezi na umetnostnem področju tesno povezanost teh dežel že pred mnogimi stoletji v enoto slovenskega kulturnega prostora, katerega pokrajine so se med seboj oplajale.

Omenili smo, da je bila cerkevica sv. Petra nekoč znana romarska postojan-

ka. Morala je biti posebno obiskana, saj je v cerkvi po stenah vse polno podpisov romarjev, zlasti iz 17. stol., ko so po reformatorskem mrtvilo, božje poti spet oživele. Tako lahko med drugim preberemo še nekatere čitljive napise: Joanes Shebat — 1612, Bartholome Meriasitz — 1612, Valentin Troper — 1643 in dr.

Na vzhodni strani za cerkvijo se nahaja kapelica sv. Petra, ki je morda bila eden od vzrokov za božjepotno romanje k tej cerkvi. Pod to kapelico je še danes luknja (vhod v rov), iz katere piha sapa, ki so ji ljudje pripisovali zdravilen pomen. O tem nam poroča tudi Valvasor (II. knjiga, XVII. pogl.): »Na gori nad Katzensteinom, takoj za cerkvijo sv. Petra, je videti globoka, kamnita jama, ki ni širša, kot da bi mogel vanjo majhen pes. Ta luknja ima posebno prednost ali zdravilno moč v sebi, kajti če koga bole ušesa ali kdor je deloma ali popolnoma gluha, pa če položi glavo čez to luknjo in jo tako drži nekaj časa, zadobi zopet popoln sluh. To mi ni izpričal samo mežnar gori pri cerkvi, temveč tudi mnogi

BENJAMIN GRACER

Zadnji demon, ki se je lotil Franza Kafke pred preselitvijo v Berlin, je bil Martin Kačur. Natančneje povedano: zlo seme njegovega duha, ki je hotelo vzklti v brazdah genialnosti... Mislim, da lahko razmišljam o vseh točkah na zemeljski krogli, ki se imenujejo kraji b.p. Še več: sveto imamo čutili in dočutili demone, ki se rojevajo v njih. Po mili volji jim lahko odpiram vrata in jih gostim z vsem, kar premore moj jaz. Brez dvoma — veliko parazitskega je v njih! Zemlja si jim za razpoljevanje, tvoje sokove potrebujejo za rast — in ko dorastejo in se odselijo iz tvoje duše v druge — si opustošen kakor njiva, ki čaka, da jo pokrije sneg. A taki so zakoni duha v krajih b.p.: kar bog poseje, hudič požanje!

Franz Kafka je imel pred prihodom oziroma odhodom hude sanje. Kako bi človek drugače imenoval stanje, ko se te v otrpli resničnosti polasti demon, katerega prihod je imel čudno realno ozadje; po izkušnjah neprimerljivo z drugimi tipi zlih duhov. Zavoljo nadaljnega sporazumevanja, mu bomo rekli kar **kačurumon**. Tako ime med drugim imenitno asociira tudi besedo hormon. Hormoni pa so literarno prav lahko nekakšno mazilo, ki preprečuje trenje med duhom in telesom, med resničnostjo in snom na osi bitij. Zelo verjetno kačurumon spolno ni določljiv. Osebo menim, da se bolj nagiba k moškemu, a tega ne morem dokazati. O duhovih resničnosti ni bilo nič zanesljivo znanega, četudi so vedno in povsod prisotni.

Kačurumon je F. Kafka najprej zrelativiziral; se pravi, da ga je razlil kot kapljo vode po površini. Hkrati mu je stopnjeval občutje neskončnosti v višino in globino. Tako je postal možnost za vse, le F. Kafka je izginjal kakor napihnjen balon, ki mu zrak uhaja. Težko je reči (pred koncem zgodbe, a nič manj potem) v čem je bilo njegovo osebno-zgodovinsko ozadje (morda predzgodovinsko?), ki je nedvomno vplivalo, da se je tako nepričakovano — kot muha v močniku — znašel v nenavadni kaznilnici.

V polkrogu — na sredini velike svetle sobe (celice?) je v nekaj vrstah sedelo par deset kaznjencev v zebrih oblačilih. Poslušali so debelega hrusta, ki jim je razlagal s črne plošče pred seboj: ogromne, z belo barvo naslikane simbole. Ko se je ozrl okrog sebe, je v hipu zaznal, da sedi natančno na sredini med njimi. Iz Hrustovih kretenj je le s težavo razbral, da govori nekaj o hrani, saj je svoj orjaški kazalec kar nekajkrat porinil v odprta, mesnata usta. Pri tem je z drugo roko uživalo pobožal svoj bobnasti trebuh:

drugi ljudje, katerim je bilo pomagano... Tako nam je torej Valvasor opisal ljudsko vražo, ki pa dandanes ni več živa in znana med ljudmi. Nastala in še živa pa je nova, ki pravi, da se sliši na sv. Petra dan, seveda če ima nekdo dober sluh, pridiga papeža iz Rima (F. S. Finžgar, Kvišku, Izbrano delo IV, 1965, 153 s.). Sam rov pa se tolmači v ljudski govori tudi kot izhod v sili (?) iz spodaj ležečega gradu.

Pomembno vlogo je sv. Peter glede na svojo dominantno razgledno lego odigral tudi v času turških vpadov, ko je bil vključen v sistem obveščanja o nevarnosti s stražnimi ognji.

S pričujočim zapisom smo poskušali predstaviti in orisati nekatere dogodke in spomenike s področja današnjih Begunj, ki kažejo na eno najstarejših poselitvenih in strateško pomembnih točk na tako imenovanem Visokem Gorenjskem saj nam kontinuiteta življenja kaže, da gre za več ali manj strnjeno naseljevališče od konca mlajše kamene dobe naprej.

KAČUROMON(IJA)

— Ekonomija! Primitivna razlaga neke ekonomike... tu: saj to je nemogoče! Kaj pa če nisem v kaznilnici? je pomislil.

Ob pogledu na svoje oblačilo se je pomiril. Hrust je zdaj že odšel k vratom, se obrnil proti njim; vrata pa s telesom skoraj v celoti zakril. Iz prve vrste z leve je vstal drug kaznjenelec in stopil pred črno ploščo. (Zdaj je opazil, da je tudi hrust imel svoj stol.) Zaslutit je, da gre za nekakšen vrstni red razlagalcev čudnih simbolov in ocenjevalcev le-teh. Zakaj kaznjenci so privlekli neke iz žepov lične črne knjižice in si takoj po hrustovem nastopu v njih nekaj zabeležili. Kaj, ni mogel razbrati. Vse je bilo v trenutku opravljeno. Tudi sam je pričel iskati po žepih beležko in svinčnik, a zaman... Drugi kaznjenelec je očitno razlagal iste simbole povsem drugače. Gibi njegovih rok so bili daleč od lastnega telesa. S prsti je prerasaval simbole s plošče po nekakšnem nebeškem loku, ki ga je zarisaval z dosegom roke. Na stališče tega abstraktnega obzorja je postavil križ.

— Religija! je prešinilo Kafka, ki že kdaj ni bil več Kafka. Začutil je, kako ga napolnjuje strah. Črna tabla pred njim je postajala groza, ki ga je vse bolj potiskala v središče dogajanja. Vrtela se je pred njim in se dolbla v brezno.

— Kako naj jaz razložim simbole? Kaj pomenijo te vijuge: sestavljeno in posamezno! se je spraševal pod povodnjo lastne krvi, ob smrtnem zvonenju srca v prsih.

Nikomur več ni sledil. Stoli kaznjencev pa so se praznili pred njim, kot bi pulil zobe iz čeljusti. Tisti, ki so že opravili svojo nalogo, so stali zunaj na hodniku v vrsti za hrustom. Ko je prišel red nanj, se je skušal dvigniti, da bi vsaj pokazal dobro voljo. A zaman: telo mu je otrpnilo, s stolom se je zlo v eno. Samo glava ga je še ubogala. Nekajkrat je zaokrožil z njo kot bi hotel reči, da bi se rad dvignil od tal. Potem mu je omahnila na levo stran... Sele močan udarec z desne ga je predramil. Ko je odprl oči, je videl hrustov kazalec na svojem nosu. Od neke daleč mu je prihajal nasproti gromč oblak glasu:

— Po človeku ti je bilo določeno — usojeno, da postaneš razlagalec sveta! Iz simbolov bi nam moral razbrati svojo usodo, ki je obenem tudi naša. Ti, strahopetec pa si se raje onesvestil, kot da bi stopil pred nas in nam s svojim znanjem in umom pomagal osvetliti našo skupno pot! Kršil si osnovni zakon naše ustanove, zato boš kaznovan!

(Nadaljevanje na 28. strani)

Baraka 18 — kuhinja zaščitnega bataljona — Baza 20 — skica

Tone Tomazin: Baraka 18 — kuhinja zaščitnega bataljona — Baza 20 — skica

Hrib sv. Petra

(Nadaljevanje s 25. strani)

Logika in razvoj jezikovnih znanosti nam namreč kaže, da je to ime nastalo iz najstarejše slovenske dediščine, ali pa je morda še starejše...

Kot prvi lastnik te graščine nam je okoli l. 1338 znan neki Niclas von Rain, čigar hči se je v svojem drugem zakonu poročila z grofom Jurijem Katzianerjem. Ta rod je dal ime graščini, ki se v srednjeveških spisih imenuje Katzenstein. Leta 1438 je bil graščino pozgal in razdeljal celjski vojskovodja Jan Vitovec, ki je bil češkega rodu in je v ljudskem izročilu znan kot Pegam (popačenka od Böhme). Zaradi zadolženosti je bilo posestvo prodano leta 1637 Burkhardu Hitzingerju (V. Smid, Hausrat eines krainischen Edelmannes zu Valvasors Zeiten, Carniola II, 1909). Leta 1664 je posestvo ponovno prišlo v roke Katzianerjev. Janez Herbart ga je kupil od Ignacija Hitzingerja in ga temeljito preuredil. Umrli pa je pred koncem preuređenih del v Ljubljani 13. 10. 1681. Pokopan je v rodbinski grobnici v cerkvi sv. Urha v Begunjah. 27. 4. 1682 je posestvo prešlo na njegovo vdovo Evo Krescencijo, ki naj bi ga očuvala za tedaj še mladoletnega sina Leopolda Engelbrehta.

Precej važno vlogo je rodovina Katzianerjev in s tem tudi Begunje odigrala v času protestantizma in reformacije. Sprejeli so namreč novo vero in z njimi mnogi njihovih podložnih kmetov. Tudi o tem nam podrobneje poroča J. V. Valvasor (VII. knj., XIII. pogl.). Tako izvem, da je bila zvesta pripadnica in podpornica protestantov vdova Julijana Katzianerica, ki je imela močno oporo v deželnih stanovih (deželni glavar grof Thurn in vicedom grof Lamberg) in drugih posvetnih fevdalcih na Gorenjskem. Dala je preurediti v protestantsko cerkev staro znamenje, ki je stalo poleg gradu. V Begunjah je nekaj časa deloval in se skrival tudi Jurij Dalmatin. Poleg njega je tu vestno deloval pridigar Peter Kupljenik. Konec osemdesetih let pa je tudi tod začela pometati roka protireformacije, ki je naredila »red« pred tem na Bledu (F. Gornik, Bled v fevdalni dobi, 1967, 51 ss.), Bohinju, Lescah in Radovljici. Pri tem uradna deželna oblast (deželni stanovi v Ljubljani), ki je bila sicer protestantskemu gibanju naklonjena in ga je v veliki meri podpirala, ni storila ničesar. Radovljiškim protestantom je bilo že l. 1579 prepovedano hoditi v Begunje, kamor je pobegnil njihov pridigar Kupljenik, pa tudi škof v tirolskem Brixenu, lastnik blejskega gospostva, je bil zaradi te dejavnosti v skrbeh. V svojem pismu s 23. 7. 1589 sinu omenjene vdove Julijane, Andreju Juriju Katzianerju (F. Pokorn, Doneski k zgodovini Bleda in okolice, IMK 1897, 146 ss.) namreč pravi: »Tvoja mati Julijana, kateri smo poslali že več odredb glede izгона ondotnega predikanta, nič ne

Begunje od zahoda

uboga. Tudi se ne meni za grožnjo cerkvene kazni, katero je raztrgala. Ker ostaja trdovratna, imamo dovolj vzroka, da jo kaznujemo z nemilostjo. Po očetovsko te opozarjamo, da odpraviš predikanta in luterancko cerkev podreš, da začneš spet živeti po prejšnjih cerkvenih postavah, da tedaj ne zapadeš kazni, ki bi te pri naši resnobi hudo zadela.« To je bil torej »v rokavicah« postavljen ultimatum. Predikant Kupljenik je bil res prijet in izgnan, njegova bajta pa požgana, kot je zapovedal briksenški škof. Z luteransko cerkvijo pa ni šlo tako hitro in jo je šele protireformator škof Hren (Chrön), predstojnik ljubljanske škofije, dal razstreliti leta 1601. Njeni ostanki so vidni še danes. Kot »lutranjski tempelj« je znana poraščena groblja nekdanje razstreljene cerkve za vasjo ob Stari ulici. Do pol pretekega časa pa je živila in bila v rabi psovka »tibingara« (J. Lavtižar, Zgodovina župnij in zvonov v dekaniji Radovljica, 1897, 26 s.). Tudi naš planinski pisec dr. Jakob Prešeren pravi o tem (o.c., 344 ss.): »Prav do zadnjih časov je bila še v rabi psovka »tibingara«. Se sem slikal starega Simnovca, ko je v gostilni zabrusil to psovko nekomu v obraz. Takoj sem ga prijel za besedo in vprašal po pomenu. Ni mi ga vedel razložiti. Rekel je le: Hudič je — hudič, tibingar je tibingar. Pritrdil je Lavtižarju, da psovka izhaja iz dejstva, da so Katzianerji obiskovali šole v Tübingenu, morda pa tudi od tod, da je bilo tudi tu znano delovanje Trubarja iz Tübingena.«

Graščina je kasneje v 18. stoletju prišla v last grofov Lambergov s Kamna, ki so tako postali lastniki obeh begunjskih takratnih gradov in so se okoli l. 1740 tudi dokončno preselili s Kamna v Begunje. Kot je bilo že omenjeno, je celotna njihova posest kasneje prišla v roke ljubljanskega fevdalca Viktorja Jermanna. Ta je graščino z 48 parcelami 14. 1. 1875 prodal avstrijskemu sodnemu erarju za 55000 goldinarjev. Avstrijska vlada je nato prizidala grajskemu kompleksu severozahodni trakt in vse skupaj preuredila v žensko kaznilnico, ki je bila pred tem v štajerskem gradu Lankovica. S pogodbo je bila kaznilnica dana v upravo in zakup Družbi usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega.

Nedvomno je najslavnejši predstavnik rodu Katzianerjev, pomemneni Kocjanov. Janez Katzianer, ki se je proslavil kot izreden vojskovodja in hraber bojevniki proti Turkom. Zaslovel je l. 1529, ko so Turki oblegali Dunaj in kasneje kot vojskovodja pri Osjeku. Z manjšimi oddelki vojske je vpadal v Bosno in vračal Turkom milo za drago. Pomembno vlogo je odigral tudi l. 1532 v boju z vojsko sultana Sulejmana II pri Dunajskem Novem mestu. Zaradi spremembe v odnosih med Avstrijo in Turčijo in osebnih trenj ter razprtij je l. 1535 padel v nemilost in cesar Ferdinand I je njegovo početje obsodil in prepovedal. Ivan Katzianer se je nato naselil v gradu

Kostanjevica na Uni. Tu so ga kasneje obdolžili sodelovanja in povezovanja s Turki, kar naj bi bilo po Valvasorju neutemeljeno. Na cesarjevo privolitev ga je grof Zrinski 27. oktobra 1538 povabil na kosilo in ga zabodel. Tako je žalostno končal življenjsko pot takrat 48-letni Ivan Katzianer, najslavnejši predstavnik svojega rodu. Njegovo truplo so prepeljali v Gornji grad na Štajerskem, kjer ga je njegov brat, ljubljanski škof Franc Katzianer, pokopal v cerkvi in mu dal postaviti spomenik. Katzianerjevo premoženje je cesar Ferdinand I najprej zaplenil, vendar je pozneje njegovi hčerki vrnil grad Vrbovec (Altenburg) v Savinjski dolini. Tudi ostali trije sinovi so dobili nazaj v posest očetovo premoženje na Koroškem in Kranjskem. Kot njegovi maščevalci pa so nastopili po spletu okoliščin Turki, ki so l. 1540 vdrli na Hrvaško in strašno opustošili in razdeljali posestva grofov Zrinjskih.

Ženska kaznilnica, ki je bila preurejena iz enega nekdanj najlepše urejenih gradov v Sloveniji, je služila svojemu namenu do nemške okupacije v aprilu l. 1941. 1. maja tega leta so je nacisti spremenili v strahotno gestapovsko mučilnico in morišče talcev, ki so jih zbirali širom po Gorenjski. Končno je Kokrški odred 4. maja 1945, nekaj dni pred koncem 2. svetovne vojne, zasedel to gestapovsko tovarno smrti in osvobodil 632 zapornikov. Po osvoboditvi je bil v begunjski graščini še nekaj časa kazensko-poboljševalni zavod, nato miličniška šola, dandanes pa je v njej bolnica za duševne bolezni in spominski Muzej talcev.

Poslednji kulturno-zgodovinski spomenik, ki si ga bomo v tem zapisu podrobneje ogledali, je nekdanja romarska postojanka in podružnična cerkev sv. Petra, ki se nahaja na platoju odsekanega gorskega stožca (839 m) severozahodno od Begunj. Najstarejša zgodovina te izredno dominantne in za naselitev ugodne višinske točke nam zaenkrat še ni poznana. Na njenem vzhodnem delu se dandanes nahaja pomemben srednjeveški umetnostnozgodovinski sakralni spomenik. Na koncu travnatnega pomola so lepo razporejeni posamezni deli cerkvene stavbe: na zahodni stani najprej mala lopa, ki se navezuje na samostojno stoječ zvonik, ki je s kamnitim zidcem in s širokimi dvojnimi linami prav toliko star kot cerkev sama, t.j. iz časa pozne gotike. Sicer pa je po zunanjem videzu cerkev slična vsem ostalim ohranjenim podružničnim cerkvam pri nas iz tistega časa.

Pravokotna ladja ima talni in podstrešni zidec ter šilasto zaključen vhod tudi na južni strani. Severna stran je brez oken. S tem je bila cerkev s te strani zavarovana pred slabim vremenom in severnim vetrom. V notranjosti so to izkoristili zato, da so celotno severno steno poslikali s pripovednimi prizori krščanske ikonografije. Prezbi-

in srbski prostovoljci, ki so se znašli v Rusiji kot avstro-ogrski ujetniki, niso dovolili, da bi srbski oficirji gledali nanje kot na »ujetnike« in jih maltretirali, so se ločili od »osvoboditeljev« in se po zmagi oktobrske revolucije pridružili boljševikom.

V tako imenovani Srbski dobrovoljski korpus so že od začetka leta 1916 skušali vključiti avstrijske ujetnike srbske, hrvaške in slovenske narodnosti.

»V Alatyru so nam povedali, da nas mislijo poslati v Odeso med srbske dobrovoljce, pa sem se kot Slovenec in socialist postavil temu po robu,« je v svojih spominih na oktobrsko revolucijo zapisal nekdanji jeseniški železar Franc Mežek.

Bili so pa leta 1916 tudi taki, ki bi se radi bojevali za osvoboditev južnih Slovanov izpod Avstro-Ogrske in za ustanovitev nove svobodne države teh narodov — Jugoslavije, nekateri prostovoljno, nekateri s prisilo:

»Zadnje dni januarja 1916 so nas pod stražo odpeljali v Odeso, kjer smo postopoma, eni prej, drugi pozneje, slekli avstrijske uniforme in oblekli srbske,« je v svojih spominih, »Kako smo doživljali oktobrsko revolucijo«, zapisal Jože Zupančič, ki v tem zapisu imenuje tudi dva jeseniška rojaka Franca Gabrijela z Javornika in Antona Buha z Jesenic. »Število prostovoljcev je hitro naraslo. Kmalu smo imeli dva polka in že smo postavljali na noge tretjega, ko je srbska vlada s Krfa poslala v Odeso ekipo aktivnih srbskih častnikov, z redkimi izjemami zgolj vojakov od pet do glave, hrabrih do drznosti, toda prežetih z velikosrbskim šovinističnim in militarističnim duhom in brez sleherne politične razgledanosti. Njihova naloga je bila prevzeti komandne položaje od bataljonskega komandanta navzgor do komandanta divizije in le-to čimprej usposobiti za boj. In takoj v začetku so storili — bile so tudi redke izjeme — več napak, ki so pozneje rodile disidentsko gibanje in razpad srbskega prostovoljskega korpusa v Rusiji.«

Prva divizija tega korpusa se je leta 1916 borila na Dobrudži na strani ruskih vojsk proti Avstriji, Nemčiji, Bolgariji in Turčiji ter utrpela hude izgube. Toda poveljstvo korpusa pod oficirji kraljevine Srbije ni hotelo nič slišati o kaki Jugoslaviji, za kakršno so šli v boj prostovoljci, marveč je po nalogu kraljevine Srbije, oziroma njene vlade zastopalo politiko Velike Srbije, ki naj bi vladala hrvaškim in slovenskim deželah. Hkrati je poveljstvo uvedlo v enotah Srbskega prostovoljskega korpusa sistem neenakopravnosti in nasilja.

V srbski prostovoljski diviziji v Odesi, kakor se spominja Jože Zupančič, je nastalo kaj kmalu napeto ozračje, ker so potegnili s Krfa poslani aktivni srbski kraljevi oficirji med seboj in prostovoljci, med katerimi so bili tudi oficirji, materialno, moralno in družbeno ostro začrtano mejo:

»Aktivni oficirji so nas gledali nekako zviška in prišlo je celo tako daleč, da smo morali hoče-noče v ruski družbi prikrievati, da smo prišli kot prostovoljci iz avstro-ogrške vojske, in trditi, da smo »nastojaki« (pravilno) Srbi, ker bi nam bila vrata ruskih hiš sicer zaprta. Meni osebno in morda še komu drugemu je neki srbski aktivni oficir rekel, da smo prišli prostovoljci v Odeso samo zato, da bi udobno živeli, uživali svobodo in se sprehajali z odeskimi dekleti. Samo mimogrede naj omenim tudi kričečo materialno diskriminacijo med aktivnimi srbskimi kraljevimi oficirji in prostovoljskimi oficirji v diviziji. V tem ko so prejemali aktivni od 600 rubljev plače navzgor — in ta »navzgor« je bil precej visok — smo bili prostovoljci izenačeni neglede na čin in položaj: prejemali smo 125 rubljev mesečno (50 rubljev kot avstrijski vojni ujetniki in 2,5 rublja dnevno od ruske države). Višji aktivni oficirji so večkrat povabili v goste ruske

Tone Tomazin: Baraka zaščitnega bataljona — Baza 20 — skica

oficirje in jih bogato pogostili. In ko mi je blagajnik nekoč rekel, da dobim za en mesec samo 5 rubljev plače, ker je ostalo vračunano za menzo (prostovoljci res nismo obirali pišk, pač pa smo jih morali plačevati), je komandant polka Popović ukazal dežurnemu oficirju, naj me zapre, če ne sprejemem tistih pet rubljev.«

Ker prostovoljci niso bili najemniki, se nad tem niso preveč pritoževali. Toda kmalu so doživeli nekaj, kar jih je globoko pretreslo in razočaralo:

»Med nami je bil kapetan II. klase Vilko Marion, Hrvat po rodu in — pozneje — zaveden komunist. Nekemu svojemu prijatelju v ujetništvu je pisal o razmerah v diviziji in med drugim omenil, da ne bo prisegel kralju Petru, ker je prišel med prostovoljce, da bi se boril za Jugoslavijo, ne pa za Pašičevo veliko Srbijo. Njegovo pismo je prestregel štab divizije in njen komandant polkovnik Stevan Hadžić (kasnejši general in vojni minister v Karadjordjevičevi Jugoslaviji) je v oficirski menzi v Odesi vpričo vseh oficirjev in s srbskimi psovkami iztrgal kapetanu Marionu epolete in ga ukazal zapreti, potem pa so ga ruske vojaške oblasti na priporočilo štaba srbske prostovoljske divizije izgnale v Sibirijo, kjer je pozneje leta 1920 na visokem položaju komandanta internacionalne divizije Rdeče armade v Irkutsku umrl za pegavico.«

Druga srbska »prostovoljska« divizija je bila prav zaradi takih odnosov, kakršne nam je odkril Jože Zupančič, ob podpori ruskih carskih oblasti že nasilno mobilizirana. Prostovoljce za drugo divizijo so izbirali tako, da so jim enostavno slekli avstrijske uniforme, potem pa jih pustili nage tako dolgo stati, dokler niso oblekli srbskih uniform. Prva divizija, v kateri je bilo tudi nekaj Jeseničanov (Anton Buh, Franc Gabrijel in morda še kdo), je na Dobrudži utrpela precej izgub. Po vrnitvi v Rusijo so jo razdelili na polke in bataljone ter jo namestili v krajih blizu Odesa, v katerih je prezimila.

»V diviziji se je začelo notranje vrenje, ki se je končalo z disidentstvom in z razpadom korpusa,« se spominja Jože Zupančič. »Prostovoljci smo zahtevali med drugim enakopravnost s srbskimi oficirji, lepše ravnanje z vojniki, predvsem pa preimenovanje korpusa iz srbskega v jugoslovanski. S Krfa (tam je bila kraljeva srbska vlada) je prišel odgovor, da bi se dalo govoriti o vsem drugem, samo ne o preimenovanju korpusa. To je bil ponoven dokaz o popolnem nerazumevanju naših idealov in teženj, ki so nas pripeljale v srbsko prostovoljsko divizijo. Sicer je Nikola Pašić ob svojem obisku v Odesi

(Nadaljevanje na 8. strani)

našim predstavnikom odkrito povedal, da srbski vladi ne gre za nekakšno Jugoslavi-jo, češ da tega tudi zavezniki ne bi dopusti-li, ampak zgolj za Veliko Srbijo. Takratni Jugoslovanski odbor v Londonu je bil jugo-slovanski samo po imenu, svoji nalogi pa ni bil kos... To je pokazal med drugim obisk njegovega predstavnika Jambriska v Ode-si. Ta odbor je ostal križem rok tudi tedaj, ko je nastalo disidentsko gibanje... V to gibanje so se vključili skoraj vsi oficirji pro-stovoljci in več tisoč vojakov.

Jugoslovanski odbor res ni imel in niti ni mogel imeti svoje hrbenice. Zato se je, kakor že vemo iz Masarykove »Svetovne revolucije«, moral ukloniti »ostremu prigo-voru Steeda in Setona-Watsona« in najti »skupno formulo« z Italijani na kongresu »zatiranih narodov« od 9. do 12. aprila 1918 v Rimu, ki je bil po Masarykovo »pomemben in koristen«.

»... vsi zatirani narodi Avstro-Ogrske so se zedinili za skupno ravnanje proti svojemu zatiralcu in ravno tako so tudi Ju-goslovani in Italijani še posebej sklenili pri-jateljstvo. S tem sporazumom so oslabili učinke londonskega pakta.«

Kakšno »prijateljstvo« je to bilo in kako »ublažen« je bil imperialistični londonski pakt, je pokazala že bližnja prihodnost.

Tudi odnos antantnih politikov do Ju-goslovanskega odbora, ki je zavidal Masa-ryku za »uspehe« pri le-teh, si lahko poja-snimo z dogodki v Rusiji. Masarykovo »hrbenico« so tvorile češke legije, ki so se prav v času po praških slovesnostih maja 1918 s svojo organizirano vojaško silo in v glavnem prav po Masarykovi zaslugi, ki je bil od marca 1917 do aprila 1918 v Rusiji, čeprav sam tega ne priznava, postavile v službo kontrarevoluciji in »postale opora armadi belega admirala Kolčaka in inter-ventonističnim vojskam antante«, medtem ko je disidentstvo in razkroj Srbskega pro-stovoljskega korpusa po marcu 1917, po zmagi februarke revolucije v Rusiji, one-mogočilo, da bi njegovi ostanki v letu 1918 mogli postati orodje protirevolucije zoper boljševiško oblast.

»Naslonjeni na ruski revolucionarni proletarijat smo končno izstopili iz korpu-sa,« pripoveduje v že citiranih spominih Jože Zupančič. »Eden najodločnejših za-govornikov te naše odločitve je bil pokojni Milan Gorjup, ki so ga pozneje Čehi ustre-lili, ko je prišel kot komunist s posebno nalogo v Čeljabinsk, kjer so ga prijeli. Ko ga je predsednik (češkega) vojaškega so-dišča vprašal, ali bi svojo nalogo izpolnil, če ga ne bi bili prijeli, je pogumno odgo-voril, da bi jo izpolnil, čeprav je vedel, kaj ga po takem odgovoru čaka.«

Po nemški zasedbi Ukrajine in umiku iz Kijeva je bataljon, v katerem sta bila Zu-pančič in Franc Gabrijel z Javornika, od-peljal od tam bankovce in zlato kijevske narodne banke v Moskvo.

»Z že pokojnim Francem Gabrijelom s Slovenskega Javornika sva izstopila iz ba-taljona in delala nekaj časa v štabu 4. bolj-ševiške armade kot člana protivohunske službe. Ker pa se je takrat začela reorga-nizacija rdeče garde v Rdečo armado, sva dobila od načelnika odpustnici in odpoto-vala v Rostov na Donu. Kmalu pa so Nemci prodrli tudi v Rostov in odpotovala sva v Samaro. Spričo reorganizacije bolj-ševiške vojske je razpadel tudi naš bataljon in posamezni njegovi oficirji so prišli na razne položaje v poznejši Rdeči armadi.«

Zupančičevi spomini so zapeljivo zani-mivi, da bi še citiral iz njih. Usoda je nekatere premetavala sem in tja, tako da so od rdečih po sili razmer prehajali k belim ali pa so jih prisilili v to, potem pa, ko se jim je ponudila priložnost, zopet prišli k rdečim, kajti »organizirana dejav-nost vojnih ujetnikov na strani nove sov-jetske oblasti se je začela v začetku leta

1918, ko se je sovjetska oblast bliskovito razširila po vsej Rusiji. Tako je bila 14. marca 1918 v Moskvi konferenca vojnih ujetnikov — internacionalistov. Mesec po-zneje se je prav tam zbral kongres vojnih ujetnikov. Od 14. do 18. aprila 1918 je zborovalo nekaj sto delegatov, ki so zasto-pali 520.426 ujetnikov revolucionarnega razpoloženja«.

Ta kongres je bil pomemben predvsem zato, ker so se na njem uveljavile ideje revolucionarnega internacionalizma in za-radi sklepov, ki so vsebovali tudi naslednji dve nalogi:

»1. Za vojne ujetnike je potrebno, da podprejo proletarsko revolucijo in se aktivno bojujejo za sovjetsko oblast.

2. Pripravljati je treba vojne ujetnike za dejavnost v domovini, da bodo avan-tgarda socialistične revolucije na zahodu.«

V Centralni komite Revolucionarne internacionalne socialistične organizacije inozemskih delavcev in kmetov je bil izvoljen Jože Srebrnič, že pred prvo svetovno vojno eden izmed vodilnih socialnih demo-kratov na Primorskem. Kasneje je bil komunistični poslanec v italijanskem pa-rlamentu, nato konfiniranec. Padel je med

drugo vojno kot partizan, oz. izginil je v Soči na poti iz Brd v Cerkno. Proglašen je za narodnega heroja.

Prav tako so že marca 1918 pripravili v Moskvi posvetovanje socialistično usmer-jenih Jugoslovancev. V začetku aprila je na-stala v Rusiji jugoslovanska skupina med-narodne socialne demokracije in začela izdajati svoje glasilo »Revolucija«. Maja in junija 1918, torej v času, ki ga obravna-vamo, pa se je v Moskvi iz te skupine izoblikovala Jugoslovanska komunistična skupina kot članica Federacije inozemskih komunističnih skupin pri Centralnem ko-miteju Komunistične partije (boljševikov) Rusije.

Jugoslovanska komunistična skupina je tiskala svoje glasilo »Vsemirneja revolu-cija« (Svetovna revolucija). Ob ustanovitvi 16. maja 1918 se je imenovala Jugoslovans-ka komunistična emigrantska partija, vendar se ime »partija« ni obdržalo. Dne 16. junija 1918 je sprejela statut, ki so ga lastnoročno podpisali ustanovitelji skupi-ne, ki je po narodnosti združevala sloven-ske, hrvaške, srbske in bolgarske pripadni-ke južnoslovanskih narodov. Med sloven-skimi ustanovitelji so podpisani Jože Sre-

Jaka Torkar: Begunje — akvarel

ka V. v Slovenski krajini, Jurij stotnik in oskrbnik freisinskih škofov v Škofji Loki ter Ziga (Sigismund) prvi ljubljanski škof. Ob Valvasorjevem času in obisku Begunj je bil lastnik Kamna Janez Jurij Lamber (okoli l. 1680); od vej Lambergov pa so tedaj živele samo še omenjene tri. V sredini prejšnjega stoletja sta živeli le še dve liniji te rodbine: Lamberg zu Greiffenfels in ba-varska Lamberg zu Amerang. Dandanes je menda živa le še poslednja na Gornjem Avstrijskem, medtem ko je ona z »našega« Kamna (Lamberg zu Stein und Guten-berg) izumrla z Janezom N. Antonom Lambergom l. 1828 (Gothaisches genealo-gisches Taschenbuch der gräflichen Fa-milien auf Jahr 1858: Gotha, bei Justus Perthes).

Če gremo po današnji »podgorski« cesti med Dobročo in Dobravo (gozdni hrbet južno pod omenjeno cesto), katere odsek pred vasjo Slatna (iz smeri Begunj) se ime-nuje »V klancih« (dr. J. Prešeren, »Parti-sanenstrasse«, Plan. vest. 6, let. XIII (57), 1957, 348 s.), móremo na griču nad cesto, tik pred omenjeno vasjo, videti razvaline in ostanke zidov gradu, ki pa je dandanes precej zaraščeno. To so ostanki gradu, ki ga J. V. Valvasor (Valvasor, XIII. knjiga) ime-nuje Gutenberg, »ki se tudi po kranjsko drugače ne imenuje«. Le-ta je bil že ob obisku tega velikega opisovalca Kranjske dežele razvalina: »leži pod visokimi go-rami, a vendar na precej visokem hribu, ki mu daje odličan širok ter predvsem lep razgled (...). Nekoč prej so ta grad imeno-vali Zum Glantz /primerjaj ime »V klancih« (...) in to po pravici, kajti takrat je bil znan po svoji mogočnosti...«

Valvasor se v tem primeru poigrava (dr. J. Prešeren, o.c.) z nemško besedo Glantz (simbolično: sijaj, blesk). On je namreč dobro poznal slovenski jezik in je po mnenju begunjskega, že pokojnega roja-ka, dr. Jakoba Prešerna, še danes obstoječe in znano ime za ta grad »V klancih«, ne-koliko ironično, kar je tudi sicer značilno za njegov način pisanja, spremenil v nemški »Glanz« (besedna igra). Izgleda torej, da je ime gradu dalo slovensko pre-bivalstvo po širšem (ledinskem) krajevnom imenu »V klancih«, ki je bilo sicer uradno na prošnjo Lambergov s pismom cesarja Ferdinanda leta 1557, v spomin na nekdanji njihov grad nad Tržičem oz. Bistrice, preimenovano v Gutenberg (Gu-tenberg). In zopet naj bi se igral Valvasor, ko je zapisal, da grad do njegove dobe ni ostal »dober« (gut), kajti »ni ostalo nič drugega kakor razvaline«. Nato v resnem tonu kot razlog za takšno stanje navaja potres iz l. 1509 in ugotavlja, da je razen

potresa verjetno vzrok za njegovo opu-stitev tudi previsoka in odročna lega, kajti Lambergi so imeli ugodnejše živ-ljenjske pogoje v nižje ležečih gradovih. Dr. Jakob Prešeren tolmači ime »Guten-berg« kot neposredni prevod iz imena Dobroča, v okrilju katere sta stala oba, poleg Kamna, omenjena gradova: Hudi grad (v virih kasneje Alt Gutenberg) in grad »V klancih«. Po njegovem mnenju in verjetno pravilnem tolmačenju ime za goro in napačni prevod za ime gradu izvira iz staroslovenske besede »dobro«-hrast, ki jih je še danes mogoče v precejšnji količini najti na gori Dobroči.

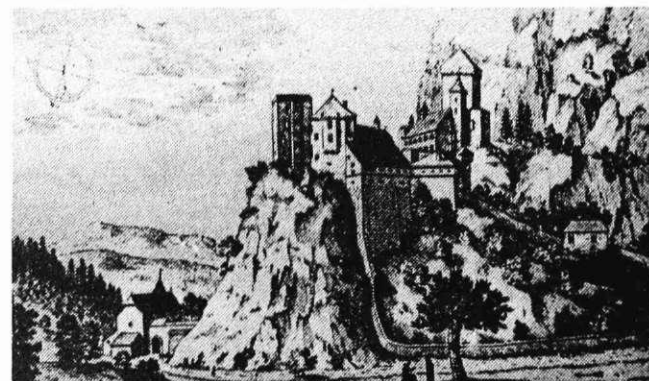
Če se končno dotaknemo še že večkrat omenjenega Hudega gradu nad današnjo Tržiško Bistrice, moramo s pomočjo Valvasorja reči sledeče: »... Alt Guten-berg, Stari Gutenberg po kranjsko, je to ime dobil po veliki krivici; ne nudi namreč nikakršnih dobrin, temveč je to gora z golimi skalami brez rudnega bogastva in drevja (...). Nekdaj je to morala biti velika stavba, ki je dandanes razpadla, ker jo njeni posestniki puščajo neobljudeno in raje prebivajo večinoma v Tržiču (...). Ta grad je nekoč bil rodbinski grad gospodov Gutenberg (...), katerim so sledili gospod-je Zuickl, od katerih ga je kupil Karol pl. Juritsch (...) in ga prodal grofu Paradaiserju, deželnemu upravitelju na Kranjskem, od katerega je prešel z ženi- vijo v posest gospoda Danijela von Eckha...« Znano nam je, da je žena po smrti Eckha vzela za moža grofa Barba, ki je bil ob obisku Valvasorja tudi lastnik razvaline tega gradu. Bil pa je ta grad, kar je znano tudi Janezu Vajkartu, prej nekoč last grofov Lambergov, kajti nam dobro znani Jurij, sin Viljema Lamberga, je kupil ta tako imenovani Hudi grad in kasneje osnoval vejo Lambergov, ki je postala

lastnik Kamna in pozneje z dovoljenjem samega cesarja ime Gutenberg prenesla na grad »V klancih«, kar je bilo do sedaj že večkrat povedano. Ta lamberska veja je zato nosila ime: Lamberg zu Stein und Gu-tenberg. Sicer pa je bil Hudi grad naj- verjetneje žrtev velikega potresa 26. marca 1511 in je bil od tedaj zapuščen razvalina. Vzrok, da ni prišlo do njegove obnove, je najverjetneje v tem, da je postala lokacija tega gradu neaktualna v prvotno strateš- kem smislu (cesta, nemirni časi). Poleg gradu nas na prisotnost Lambergov na prostoru Tržiča spominja tudi cerkev sv. Jurija iz l. 1421, ki naj bi jo po ljudskem izročilu zgradil Jurij Lamberg, oče Zige, prvega škofa ljubljanskega. Cerkvico sv. Neže pa naj bi dala zgraditi njegova žena.

Drugi begunjski grad, spomenik naše žalostne preteklosti: preteklo in polpre- teklo, je srednjeveška stavba, ki stoji proti vsem strateškim in fortifikacijskim načel- lom na ravnini, poleg cerkve sv. Urha. Pravilno ime zanj je (glede na jezikovno ustaljenost in ne nazadnje tudi razumlji- vost) Begunjska graščina (dr. J. Prešeren, o.c., 342 s.), a za domačine na kratko graščina. Valvasor jo je opisal na sledeči način: »... leži na ljubkih ravnih tleh, prav pod zasneženim visokim gorovjem, tako, da se dviga na eni strani omenjeno gorovje, na drugi stani pa lepo, sirno in ravno polje. — Omenjeno snežno gorovje povzroča svež, zdrav zrak, ki pa je tako oster, da je jetičnim in slabotnim ljudem nevaren in zato pospešuje njihov konec. — Ta grašči- na, ki jo Kranjec imenuje Wegine, se je nekdanj imenovala Vigaun in se je to ime prijel tudi te naselbine. (...) je pa tu tudi krasno in odlično poslopje, katerega se ne bi smel sramovati noben od grofov, kajti ni samo čisto, lepo in krasno, ampak tudi veliko. Sobes so ozaljšane z najlepšimi slika- rijami. V grajskem dvorišču se košati prelep vodomet (...). Tik za gradom je sadovnjak in v njem ribnik, v katerem so postri, ki se takoj pojavijo, kakor hitro se kdo pojavi v bližini. Tudi sadovnjak ima zelo veliko sadja. S še večjo nežnostjo pa te navda vrt, ki se odlikuje po rezsežnosti in lepoti in ima v svoji sredi mikavno preč- vodomet, izklesan iz rezanih kamnov. Poleti je tu mogoče najti precej snega za hlajenje vina, kolikor ga je sicer mogoče poželei; le-ta se dobi nedaleč v nekem jarku pri graščini...«

V splošnem opis Valvasorja kar precej ustreza današnjemu stanju. Podrobnosti so očitne. Vodomet v notranjem prostoru (dvorišču) ni več, pač pa je sredi vrta še vedno sadovnjak. Prav tako ni več ribnika, ki je dobival vodo od mimo tekoče Blatnice. Prav tako je dandanes nepoznan jarek z večnim snegom. Tudi nekaj fresk je še ohranjenih, druge pa morda skriva omet. Nedvomno pa moramo, ne le zaradi jezikovnih in etnoloških zakonitosti, opore- kati Valvasorjevi domnevi, da je ime Begunje (p.d. Bégne) nastalo iz Vigaun.

(Nadaljevanje na 26. strani)

Grad Kamen od severo-ozhoda (po J. V. Valvasorju)

Tone Tomazin: Stražarska baraka — Baza 20 — shica

(Nadaljevanje s 23. strani)

stjeto takso) zadostovala za odplačilo anuitet. Vendar je bilo dohodkov obutno premalo. 1936. leta — sedem let po zgraditvi kopališča v Jasni — je bilo od najetega dolga (400.000 dinarjev) plačanih šele 56.000 dinarjev, neplačane obresti pa so do takrat znašale že 230.000 dinarjev. (Navajam predvorne — starojugoslovanske dinarje. Za primerjavo naj povem, da je bila to vrednost desetih družinskih hiš). Na ta način ni bilo nobenih izgledov, da bi bila glavica kdaj plačana, vsa sredstva občinske doklade pa niso zadoščala za odplačilo obresti.

Ko se je bližala druga svetovna vojna, je bazen v Jasni že začel kazati vidne znake prehitre amortizacije in propadanja. Vrsto let je že puščal in zato je bilo treba kar naprej krpiti počiki, ki so nastajale na njegovem dnu. Vzrok je bil v tem, ker pred začetkom gradnje niso bile opravljene raziskave o nosilnosti tal, najbrž pa je bila celotna gradnja opravljena tudi dokaj nesolidno in nestrokovno. Kljub takim in podobnim težavam pa je bilo kopališče v Jasni dobro desetletje največja atrakcija Kranjske gore.

Ko so leta 1936 sprevideli, da ho Jasna, če ho šlo po tedanji poti naprej, pokopala Kranjsko goro in zavrla vsa nadaljnja prizadevanja za razvoj turizma, so opravili po nemajhnih naporih in preprih temeljite spremembe. Do njih je prišlo, ko je takratna kranjskogorska občina dobila novo vodstvo. To pa je uvedlo vrsto ukrepov, ki naj bi pripomogli, da bi se v do glednem času znebili bremen naraščajočih dolgov. Eden izmed ukrepov je bila amortizacija hranilnih knjižic, kakor so rekli prostovoljni odpovedi za obresti na vloge, ki so jih imeli vlagatelji v kranjskogorski hranilnici in posojilnici. Nisem mogel dobiti celotnih podatkov o tem, kako uspešno je bilo to prizadevanje, vendar je v določeni meri omililo pritisk zapadlih odplačil. Znano je tudi, da se je kar precej vlagateljev odreklo svojim obrestim in korist dolga v Jasni. Razumljivo so bili na prvem mestu vsi društveni odborniki in vsi njegovi vidnejši člani. Vendar bi ta ukrep in vrsta drugih ne zadoščali in dolga ne bi mogli odplačati, da ga ni čez nekaj let izničila druga svetovna vojna in monetarne transakcije, ki jih je nujno prinesla (menjava dinarja v marko in ob osvoboditvi marke nazaj v dinar).

Vojna pa ni le izničila dolgov, ampak je v tem času kopališče tudi povsem propadlo, ker ga ni nihče vzdrževal. Zato v letih po osvoboditvi ni bilo mogoče nič drugega, kakor nekdanjo tako slavno »Jasno« (velike gmote betona) odstraniti in vrniti naravi nekaj njene prvobitnosti. Prav v prihodnjih letih pa se odpirajo možnosti za to, da temu predelu vrnemo obliko, ki jo je imel v davni zemljini preteklosti. Vse področje od mostu čez Pišnico pri elektrarni do mostu pod hotelom Erika je ledeniška kotanja, ki je bila nekoč napolnjena z vodo. Torej je bilo to nekoč bistro jezero ledeniškega izvora. In če bi nekaj od približno sedemstotisočih kubičnih metrov gramoza, kolikor ga je zdaj nasutega v to kotanje, uporabili pri gradnji karavanskega cestnega predora ter zgornji del kotanje spet napolnili z bistro vodo obeh Pišnic, bi to nastal še vse bolj občudovani biser, kakor je bilo desetletje pred zadnjo vojno kopališče Jasna.

Tisto, kar so začeli 1904. leta vrli pobudniki turizma v Kranjski gori, ko so ustanovili Letoviško društvo, pa se je v polni meri razživelo šele po letu 1945. Prva leta se je osvobodjena dežela krčevito izvijala iz težkih brazgotin, ki jih je pustila štiriletna krvava vojna, vendar se je v kranjskogorskem delu doline kmalu začutil nov turistični utrip. V letih po osvoboditvi so prišli do odločilnega izraza ljudska ustvarjalnost, vnema in sodelovanje. V

tem času je, ne da bi se kdo posebno naprezal, prevladalo prepričanje, da je odločilna prednost Kranjske gore zima z zanesljivo snežno odejo, da pa je lahko letna sezona najmanj enakovredna zimski. Torej dve polni sezoni, kakršnih zlepa nima noben turistični kraj.

Društvo je v vsem obdobju po osvoboditvi dosegalo vidne uspehe, ni pa manjkalo tudi kriz, notranjih trenj in včasih dokaj malomarnega odnosa do spoznanega, temeljnega poslanstva. Uspehi povojnega delovanja društva so velikanski, lahko pa bi bili še mnogo večji. Skoraj nemogoče je naštet vse, čemur je bilo društvo pobudnik in ustvarjalec, vendar pa mimo nekaterih stvari le ni mogoče. Društvo je spet uredilo zelenico in park na Požarju. Do danes je uredilo nekaj deset kilometrov sprehajalnih poti in izdalo zemljevid. Zgradilo in doslej že nekajkrat (tudi letos) je obnovilo mostove in pota k martuljskim slapovom. Zgradilo je naravno drsališče za Gmajnico in most čez Pišnico. Zgradilo in razširilo je javno razsvetljavo. V novejšem času je zgradilo radijski in televizijski pretvornik na Brvogu. V Jasni je uredilo umetno jezero. Doslej je postavilo in vzdržuje okrog 200 klopi in mizic ob sprehajalnih poteh. Vsa leta po osvoboditvi društvo skrbi za rusko kapelico ob cesti na Vršč. Doslej je društvo izdalo goro projektov in drugega propagandnega gradiva. Bilo je pobudnik gradnje zdravstvene postaje v Kranjski gori. Bilo je tudi glavni pobudnik izgradnje smučišč in žičnic. Iz društva je izšla pobuda za organizacijo različnih športnih tekmovanj, med njimi tudi takih, kakor je Pokal Vitanc, ki pomeni največje propagando za celotni zimski turizem v Sloveniji in Jugoslaviji.

Rezultate delovanja društva je mogoče izraziti na mnogo različnih načinov. Čeprav je lahko dokaj enostranska in še zdaleč ne pove vsega, se kar sama vsiljuje primerjava o številu nočitev ob nastanku turističnega društva in danes. Leta 1904, je bilo v Kranjski gori nekaj nad tisoč nočitev, letos pa jih bo že precej čez 400.000. Če bi primerjali druge podatke (inkaso ipd.), bi dobili podobno primerjavo.

JANEZ METERC

2

BEGUNJE V PRETEKLOSTI

Kasneje je grad Kamen prišel skupaj s begunjskim Katzensteinom v last zadnjega fevdalnega gospoda, Ljubljancana Viktorja Jermanna. Ta je l. 14875 graščino v Begunjah prodal avstro-ogrskim oblastem, grad Kamen v razvalinah in obširne gozdove okoli in pod Begunjščico pa je za držal in zapustil svojim naslednikom. Njegov sin Maks Jermann je nekdane posestvo Lambergov prodal 15. 6. 1900 Francetu Dolencu iz Škofje Loke za 348500 K, ta 6. 6. 1907 Italijanu Umberto Granado za 470000 K, ta pa še isto leto družbi Società italiana per le industrie forestali v Rimu za 525000 K. Po prvi svetovni vojni je posestvo 15. 8. 1924 kupilo za 570000 din petinštirideset posestnikov iz Begunj. Dandanes je grad Kamen last ljudstva.

Najdalj so bili lastniki tega gradu in pripadajočega posestva grofje Lambergi in je kot tak še danes, v širšem smislu in v povezavi z ljudskim izročilom njihov simbol. Ne smemo pa pozabiti, da je to istočasno spomenik zatiranja in trpljenja goranskega kmeta.

Grofje Lambergi se kot stara plemiška družina omenjajo že v 14. stoletju (1343). Takrat je bil Viljem Lamberg še oskrbnik na Lipniškem gradu (Waldenburg) pri Radovljici. Njegov sin Jurij je nad Bistrice

V nemajhni meri se je po zaslugi delovanja turističnega društva Kranjska gora uvrstila na prvo mesto med zimskošportnimi središči Jugoslavije. Ali bo to mesto tudi obdržala, je odvisno v nemajhni meri od tega, kako bo delovalo društvo v prihodnje. Kljub očitnim pomanjkljivostim (ki drastično izstopijo zlasti, če primerjamo Kranjsko goro z nekaterimi zimskošportnimi središči v Evropi) ima danes Kranjska gora najkompletnejšo opremo (infrastrukturo) kot zimsko letovišče v Sloveniji in Jugoslaviji, pa tudi glede letne opreme nima kakšnih bistvenih zaostankov za drugimi kraji v republiki in državi. To pa ne pomeni, da v kraju nič ne manjka. Čim večja je stopnja razvitosti, tem bolj izstopajo pomanjkljivosti. Turističnemu društvu in vsem ostalim dejavnikom, katerih je zdaj v kraju prav po zaslugi delovanja društva že precej, tako ne manjka odgovornih in zahtevnih nalog, če naj uspešno opravijo tisto nalogo, zaradi katere, je doktor Tičar pred 75. leti društvo ustanovil.

Zato naj zaključim svoje razmišljanje z besedami, ki jih je povedal doktor Tičar kot velik vizionar leta 1929 ob petindvajsetletnici delovanja takratnega letoviškega društva. Takole je govoril:

»Kdor gleda v Kranjski gori na polno zimsko sezono, na polno ali prepolno letno sezono leto za letom, kdor opazuje rastočo podjetnost, ta mora priti edino do zaključka, da mora v prihodnjih petindvajsetih letih zrasti na mestu »Borovške vasi« idilično, čisto, lično in zdravo plansko mesto in prvo gorsko zdravilišče ter prva zimska postojanka Jugoslavije.»

Tako je govoril vizionar doktor Tičar. Njegova vizija se ni uresničila v času, ki ga je predvidel (v petindvajsetih letih), uresničuje pa se pred našimi očmi. Če tega ne vidimo mi, pa dobro vidijo drugi. Nemški novinar Heinrich Fischer je dejal za Kranjsko goro v turistični reportaži v reviji ADAC — Motorwelt pred šestimi leti, da postaja Kranjska gora jugoslovanski Garmisch. In ni bil edini, ki je tako govoril o njej.

pri Tržiču kupil tako imenovani Hudi grad (Gutenberg), ki ga je najverjetneje dokončno porušil potres v začetku 16. stol. Kot smo že omenili, so bile do sredine 15. stol. lastniki gradu Kamna razne plemiške rodbine. Tako je najverjetneje l. 1442 Urh Celjski, zadnji svojega rodu, prodal posestvo Janezu Seebacherju. Potomci tega pa so ga l. 1459 prodali Andreju pl. Kreigh-u in od tega je najverjetneje šele l. 1469 prešel v last grofa Jurija Lamberga. Rod Lambergov se je kasneje razcepil na pet vej, izvira pa iz Nižje Avstrijske. Omenjeni Viljem Lamberg, vazal Ortenburžanov na Lipniškem gradu, se je l. 1366 poročil z Diemuto iz Podvina, ki mu je za doto prinesla gradova Ortnek in Lichtenberg. Tako se je rodbina Lambergov vsidrala na slovenskih tleh. Viljemovi sinovi so ustanovili tri glavne rodbinske linije Lambergov: prvo na Črnelem (Rottenbüchel) pri Kamniku, drugo na Hudem gradu (Guttenbergu) in Kamnu (Stein) in tretjo na Ortneku in Otenštajnu. Lamberge najdemo v 15. stoletju na Kranjskem v raznih častnih službah: Jurij Lamberg je bil l. 1438 deželni upravitelj (Landesverweser) in je nadmeščal deželnega glavarja v sodnih zadevah. Od njegovih naslednikov je bil Gašper leta 1487 poveljnik cesarja Frideri-

24

»Zelenjski toplice«
8. VIII. 19.

Tone Tomazin: »Dolenjski toplar« — skica

Ljudska balada

Ob uri duhov

»Prijatelji meni takole se zdi:
veliki plašljivci ste vi!
A jaz strahopetec tako vam še nisem;
nikdar pred duhovi se v noči ne tresem!

Kaj neki bi bal se,
saj bil sem vojak!
In še sem pogumen
in čvrst korenjak!

Sto dvajset goldinarjev
tu vam zastavim,
da tole dosežem,
kar tukaj vam pravim.

Čez dobršno uro iz zvonika vasi
naznanjalo se vam bod' polnoči.
Vi tukaj prijatelji bo' te ostali,
veseli pri kapljici rujne bokali.

A jaz na grobišče odpravim se sam;
dokaz, da junaštva vam svojega dam.
In noč, ki ga vidite tukaj ob meni,
v veliki križ bom zabudel lesen!

Prijatelje groza za hip spreleti,
a kmalu iz grl se slednjih glasi:
»Če tole izvršiš, naj bo' te slava.
O Drejec, že dobro, sprejeta je stava!«

In vina na mizo bokal,
med glasne tovariše roma svetl.
Naš Drejec pa hlastno toči ga in pije
in mnogo pogumnosti v srce si lije.

Ko pa ura polnočna bliža se:
vroč pogumno jo maha ven v mesečno noč.
V razgretu mu lice je sapa pihljala,
dopetna mu suknja v zraku vihrala.

Odprta grobišča želézne so duri:
še korak
in pri priči,
železo preostro v les križa zapiči.

Razburjen v odhod se obrne sedaj,
a nekaj za suknjo ga vleče nazaj!
Krikne. Obstane. Zavpiši se zgrudi
in več se ne gane.

V gostilni prijateljov roj
pa hromi in čaka še uro, še dve in še tri:
»Kaj neki je z Drejem?«,
tako povprašuje idejo gledat, ko zora
pripluje.

Pod križem tam mrtev leži razprostrt:
še bere se groza z obraznih mu črt.
Zaboden je nož v križu lesenem,
zabodena suknja ob križu obnem!

Zapisano po pripovedovanju Marije Dolžan (1889 — 1977) iz Zabreznice 29. 1. 1967.

brnič, Drago Godina in Milan Godina. Med ustanovitelji so tudi imena pozneje znanih hrvatskih, srbskih in črnogorskih komunistov: Vladimir Čopić, Ivan Matuzović, Nikola Kovačević, dr. Vukašin Marković in drugi.

To je samo nekaj drobcev iz preobrazbe, ki so jo doživljali bivši avstro-ogrski ujetniki, med njimi tudi Slovenci in drugi pripadniki južnoslovanskih narodov. Ta preobrazba seveda ni šla v račun Jugoslovanskega odbora, ki se pri antanti ni mogel nasloniti na podobne »uspehe«, kakor Masaryk in njegov češki Narodni svet, čigar ugled je pri imperialističnih antantnih krogih po maju 1918 še bolj narasel, saj so češki legionarji strmoglavili v Sibiriji in na tej strani Urala do Volge sovjetsko oblast. Seveda so tej češki kontrarevolucionarni akciji botrovali antantne imperialistične države, saj je skušal francoski general Janin v Sibiriji iz (čeških, pa tudi jugoslovanskih, le da se mu pri jugoslovanskih ni posrečilo) prostovoljskih odredov postaviti na noge udarno silo proti prodiranju boljševikov na vzhod. In prav tako se je za dobro oboroženo češko legijo stisnila tudi ruska kontrarevolucija in

začela pod belim admiralom Kolčakom znovati svojo »narodno« vojsko, ki naj bi se borila proti Rdeči armadi in sovjetski oblasti nasploh.

Sicer pa je bil francoski general Pierre Maurice Janin generalisim vseh čeških legij:

»Ker je naša (češka) armada v Rusiji postala del armade v Franciji, je bil njen vrhovni vojaški poveljnik francoski generalisimus in ta je potem imenoval generala Janina za generalissima vseh naših legij,« piše o tem tudi Masaryk sam. »Kakor sem razložil, je bil general Janin z vojaško misijo v Rusiji; spoznal je Rusijo in se seznanil z ruskimi vojaškimi razmerami; že v Rusiji je spoznal tudi našo (češko) vojsko. V začetku 1918 je vodil za (češki Masarykov) Narodni svet nabore v francoskih ujetniških taboriščih, kamor so dospeli naši ujeti vojniki iz Srbije preko Italije. Na svoji poti v Sibirijo se je ustavil pri meni v Washingtonu in tako sva se mogla dobro sporazumeti o eventualnih nalogah naše armade v Sibiriji...«

(se nadaljuje)

TOMAŽ ISKRA

Domovina

tema, kakor v rogu
nikjer nikogar
čuje se le odmev korakov
mojih...

nekje v daljavi
zapiska lokomotiva
otožno
nekje v daljavi
je moja domovina

tuj jezik
tuji ljudje
tujec med tujci
čuden nebesni svod
peščene poljane...
rad bi že videl
naš potok za vasjo
in zeleno travo ob poti
nekje v daljavi
je moja domovina

Kairo — Gize 1976

Danes bom

prižgal svečo

danes bom prižgal svečo
za vse tiste
ki jih nisem srečal

danes se bom pogovarjal
s štirimi stenami
z vsem
o vsem
dukler ne zarja ne prikaže

9

JOŠT ROLC

NENAVADNI SREČANJI Z BEŽEČIMI NEMCI

Devetega maja 1945, ko so enote komande mesta Bled osvobodile ta turistični kraj, so še ves dan trajali ogorčeni boji na jugovzhodnih pobočjih naselja Dobe in Betina tik nad Savo Dolinko v smeri proti Lescam. Sovražno topništvo, razporejeno po golf igrišču na nasprotnem bregu, je neprestano obstreljevalo partizanske položaje ter povzročilo precej škode na hišah in lisičji farmi ob robu gozda tostran reke. Bil je to zadnji obupni poizkus poraženih nacistov, zavarovati progno, po kateri so se hoč in da valili težki transporti, namenjeni v Avstrijo.

Ker je bilo naših borcev premalo – redne enote jugoslovanske armade še niso prodrle – ni bilo mogoče zajeti množice bežečega vojaštva in zapleniti velikih količin opreme in orožja, natovorjenega na transportih. Vse je bilo odvisno od naključja, predvsem pa od iznajdljivosti partizanov. Nič nenavadnega ni bilo v tistih dneh zmešnjave in negotovosti, če so se srečali z oboroženimi Nemci, pa ni padel niti en strel. Kljub razsulu, ki je bil slehernemu vojaku jasen, so se zlasti oficirji obnašali na moč samozavestno, kot bi šlo za običajni frontni umik, ne pa za popolni poraz. V takih okoliščinah je morala tudi partizanska komanda mesta Bleda hitro in previdno ukrepati, če je hotela preprečiti umik čimvečjemu številu sovražnega vojaštva.

Dopoldne, ko je prejel obvestilo o prispelem transportu na železniško postajo Lece, je komandant mesta Niko Fabjan s tremi oboroženimi spremljevalci v zaplenjenem avtomobilu pohitel proti Lescam. Previdno so zapeljali vozilo za bližnjo hišo, komandant pa je sam stopil na peron. Na progi je zagledal oklopni vlak, za njim in na vzporednih tirih pa nabito polne kompozicije vojaštva in opreme. Ni mu bilo lahko ob pogledu na vrvež, ki ga je obdajal z vseh strani, medtem ko ni bilo v bližini niti enega oboroženega oddelka njegove enote.

Kot bi se podal v levji breg. Tvegati je. Zahteval bo od poveljnika transporta brez-pogojno vdajo. Nekaj si že izmislil, da ga bo prisilil.

Ob lokomotivi oklopnega vlaka se je nervozno prestopal zajeten general v družbi svojih pribočnikov. Zlati naivi na njegovi uniformi in ukazujoče kretnje so dali slutiti, da bo bržkone prav z njim treba stopiti v stik, je sklepal Fabjan. Bil je že tako blizu, da je slišal njegova povelja, ki pa jih ni razumel. Videz je kazal, da govore o umiku proti Jesenicam. Okrog generala zbrani oficirji so se ozirali v to smer, nihče pa ni opazil partizana, ki je v trenutku stopil mednje. Na mah so se odmaknili od generala, kot bi hoteli napraviti prostor čudnemu prišlecju, presenečeni in radovedni hkrati.

Fabjan je čutil na sebi kot nož ostre poglede, vendar je odločno stal pred generalom. Njune oči so se za hip srečale. Presenečeni nacist je zlobno priprl trepalnice in nemo čakal. Samozavestno se je podbočil in izzivalno pozibaval na prstih, razkoračen, kot bi to počenjal iz dolgočasja.

»V imenu partizanske vojske zahtevam, da brez-pogojno odložite vse orožje in opremo,« je v slabi nemščini zapovedal komandant Fabjan. »Partizanska vojska vas je obkolila...« je lagal in pokazal, kje naj bi bile partizanske enote. »Nemčija je kapitulirala!« je hotel prepričljivo podpreti svoj ultimatum. Toda general ni bil naiven. Čeprav je slabo razumel Fabjanovo nemščino, je slutil, da mu nekaj preči.

Na peronu se je začelo zbirati vedno več oficirjev in vojakov, ki so poskakali iz vagonov in se nevarno približevali. Mnogi črnopolti, širokolični Čerkezi so kot krvoločne zveri prežali, vsak hip pripravljeni zgrabiti osamelega partizana. Fabjan se je z vsako sekundo močneje zavedal skrajno neprijetnega položaja. Ni mu preostalo drugega, kot da se vda v usodo in čaka razplet. Moral bo tvegati. General je trdovratno molčal, kot bi razmišljal in sekunde so se vlekle v neskončnost. Generalov obraz je dobival vse bolj škrlatno barvo in njegovi strupeni pogledi so švigali okrog. Pogumen ob prisotnosti svoje drhali je nenadoma zakoračil naprej, odsekan zaklel in sunkovito zgrabil titovsko zvezdo na Fabjanovi glavi. V histeričnem krču je kapo zmečkal in jo treščil na tla.

Med vojaštvom je završalo kot bi udarila bomba. »Bravo, bravo!« so maščevalno vzkliknili zmedeni oficirji svojemu generalu ob njegovem nepričakovanem odločnem ukrepu.

Že v naslednjem trenutku pa so še bolj presenečeni obstali kot pribiti in se neumno ozirali okrog sebe. V delčku sekunde, kolikor je njihova odrevenelost trajala, je Fabjana zmanjkalo za bližnjim vogalom postajnega poslopja. Niti sam ni vedel, kako mu je uspelo. Nemci so bili bolj začudeni kot on, saj nihče ni pričakoval take prisebnosti in poguma. To mu je rešilo življenje. Minuto pozneje se je že varno

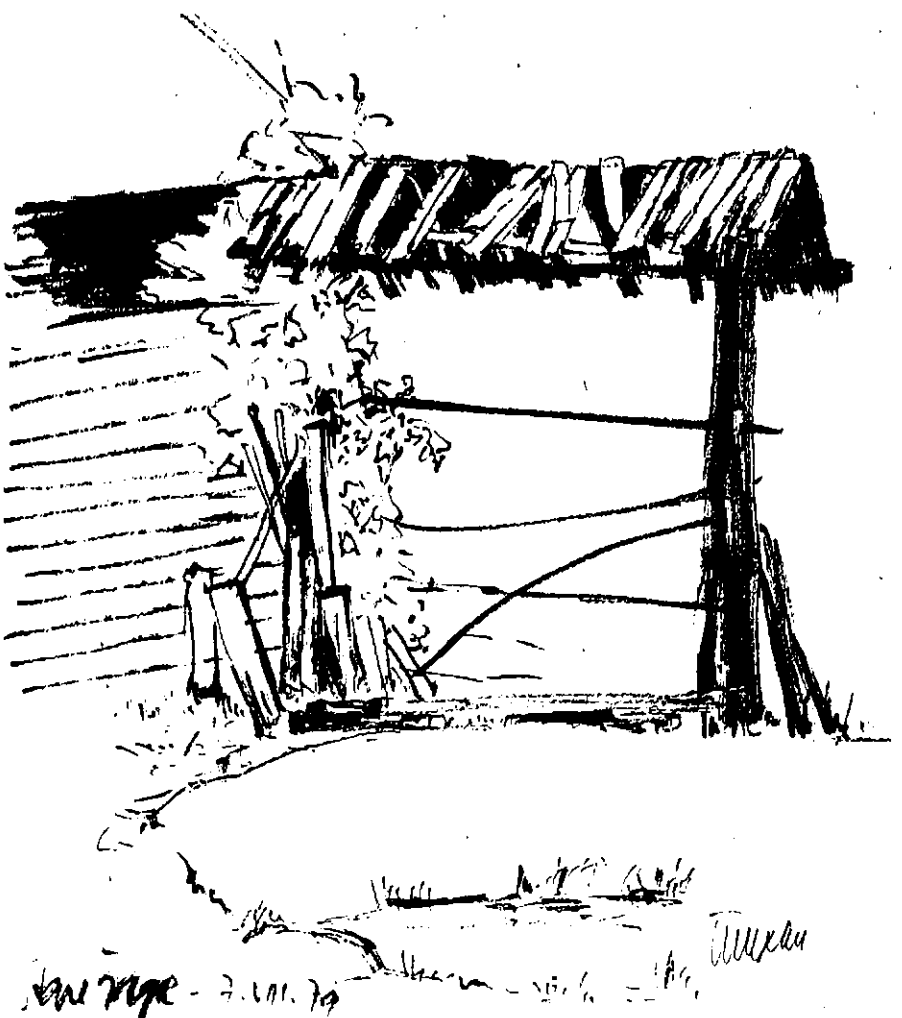
oddaljil s svojimi spremljevalci v drvečem avtomobilu. Takoj je ukazal enotam vzdolž proge naj s položajev pri Zirovnici s topovi onemogočijo prevoz transporta.

Nekaj ur pozneje so se v težko poškodovani kompoziciji Nemci sicer prebili do Jesenic, vendar so jih naše teritorialne enote razorožile; vse, razen oficirjev. Še istega dne pa so tudi oficirji doživeli novo, neprijetno srečanje s partizani.

Domačina Ivan Zupan-Nestor in Lado Kersnik, prvoborca, oha obveščevalna oficirja pri okrožnem poverjenstvu OZNE, sta tega dne od svojega načelstva v osvobojenem Bledu dobila posebno nalogo. Spričo nejasnosti položaja v Gornjesavski dolini sta morala ugotoviti razvoj dogodkov na relaciji Lece–Jesenice–Trbiž (na italijanski strani). Vedela sta, da se prav v tem času pomikajo po progi nemški transporti in da naše regularne enote prodirajo skozi soško dolino proti Vršču. Sedla sta v zaplenjeni gestapovski avto in se s soferjem Zdravkom Rusom odpeljala po glavni cesti proti Jesenicam in dalje do Bele peči v Italijo.

Na poti niso našli posebnih ovir. V Belo peč so pripeljali brez večjih težav. Tu in tam so prehitevali posamezne skupine razoroženih nemških vojakov, ki pa naveličani in utrujeni res niso kazali borbenege videza. V Gornjesavskih naseljih so že plapolale naše zastave in posamezni oboroženi zaščitniki in terenci so veselo pozdravljali obveščevalce v avtomobilu. Čeprav bi si radi privoščili trenutek počitka in se pridružili slavlju pravkar izbojevanе svobode, pa so morali hiteti, da čimprej opravijo svojo nalogo.

Potem, ko so dobili podatke na italijanski strani, so se zgodaj popoldne vrnili na Jesenice. Gneča na postaji je pritegnila njihovo pozornost in ustavili so, da bi

Tone Tomazin: Stara žaga – ostanek koročca – skica

V letih 1907 in 1908 je takratno letoviško društvo uredilo prvo javno razsvetljavo v Kranjski gori. Takratne javne luči so bile, razumljivo, petrolejke. Društvo je vzdrževalo svetila, njihovo čiščenje in plačevalo moža, ki je skrbel za prižiganja in ugašanje. Da je kupovalo tudi potrebni petrolej, je bilo umevno samo po sebi. Vsa ta svetila s kandelabri vred pa je vojaštvo v letih prve svetovne vojne do kraja uničilo. In zato je društvo v povojnih letih spet začelo urejati razsvetljavo krajevnih ulic. Tokrat je bila električna, saj je imela Kranjska gora že lastno elektrarno. Vsa leta med obema vojnama je zgrajeno javno razsvetljavo vzdrževalo in plačevalo za porabljen elektriko. In po drugi svetovni vojni je spet turistično društvo uredilo razsvetljavo kranjskogorskih ulic (tokrat tretjič). Šele v polpreteklem obdobju je skrbi za javno razsvetljavo prevzela Krajevna skupnost in dobrih dvajset let je že minilo, odkar Turistično društvo ne plačuje več za porabljen elektriko.

Leta 1904, ko je bilo ustanovljeno letoviško društvo v Kranjski gori, je veljal kraj za izključno letno letovišče. Tisti redki posamezniki, ki so prihajali pozimi, na skupno število takrat izredno skromnih prenočitev (saj jih je bilo komaj tisoč vsako leto), skoraj niso vplivali. Od zimskih sportov, ki so v štiridesetih letih začeli temeljito spreminjati turistično podobo kraja, je bilo takrat vpeljano edino sankanje. Za sankanje je bilo sicer v kraju dovolj pogojev, vendar kakšnega tako znamenitega sankališča, kakršnega je bil tista leta bohinjski »Belvedere«, Kranjska gora ni premogla, niti ni moglo zaslediti v društvenem arhivu, da bi kdaj razmišljali o njegovi gradnji. Sprva o zimski sezoni v Kranjski gori niso kaj prida pomišljali. Zaradi takšne usmerjenosti polnih trideset let po ustanovitvi društva niso mogle priti do izraza najpomembnejše kvalitete kraja – oster zimski zrak, sneg in zimski sport. Daleč naokrog pa so bile poznane ugodnosti, ki jih je kraj lahko ponudil poleti: svež ozonski zrak, sprehodi, ugodna lega za rekonvalescente in oslabele ter ostarele ljudi, možnosti za lepe planinske ture in podobno. Ker je bilo tako, so društveni odborniki povetili največ pozornosti, prizadevanj in sredstev vsemu tistemu, kar naj bi privabilo obilico gostov v letnem času. Zato so v letu 1911 zgradili kopel »Za Trstjem« – v kraju, ki ga poznamo pod imenom »Janna«. Ime »Janna« so dali »podnjemu koncu doline, v kateri se je nekoč končevalo zdaj zasuto ledeniško jezero na steke obeh Planic, češki turisti, ki so v letih pred prvo svetovno vojno množično obiskovali Kranjsko goro.

Pred letom 1911, preden so v »Trstju« zgradili leseno kopel, pa so kmalu po ustanovitvi društva »pri pošti«, ali v poznejšem »ljudskem domu« uredili »banjako kopelo«. Saj je bila tudi potrebna. Pa še kako. Takrat namreč v vsej Kranjski gori ni bilo nobene kopalnice. V tej kopeli (v ljudskem domu) je bilo urejenih nekaj banj, ki so jih letoviščarji lahko uporabljali za kopanje.

V letu 1910, ko so se odločili, da bodo zgradili kopel za »Trstjem«, se niso nič kaj dolgo zadrževali ob tem, kje dobiti denar za izgradnjo kopeli. Do njega so prišli na zelo enostaven način. Odborniki in prenekateri člani »Letoviškega društva« so segli v svoje žepne in prispevali ves potreben denar. Sodelovali pa so tudi, in to kar izdatno, »tujsko prometni interesi«, kakor so imenovali lastnike hotelov, penzionov, gostišč in oddajalce tujskih sob. Med trinajstimi, ki so podarili večje zneske, najdemo Jakoba Černeta, ki je prispeval 300 kron, nekaj jih je prispevalo – med njimi je bil doktor Tičar – po 200 kron, prenekateri pa po 150 ali 100 kron. To so bili pomembni zneski – saj stari milijon in več kot prostovoljni prispevek za gradnjo takšnega bazena ni od muh.

Vse drugače pa je bilo, ko so leta 1928 začeli graditi v Jasni novo, večje betonsko kopalnišče. Dotlej je namreč stara, lesena kopel v Trstju sprhnela, čeprav je skoraj 20 let dobro služila namenu, za katerega so jo zgradili. V stari kopeli so se najpogostje kopali češki gostje, ki se jim je do 20 stopinj topla voda zdela kar primerna. Leta 1927 so uvedli prispevek, ki mu današnje dni pravimo turistična taksa, takrat pa so mu rekli občinska doklada. Razen nje so gostje plačevali tudi stroške za recepcijske usluge. Te stroške so imenovali pisarniški prispevek. Občinska doklada je imela enak namen, kakršnega ima v sedanosti, predpisovala pa jo je takratna kranjskogorska občina.

Za gradnjo kopalnišča v Jasni je društvo v soglasju z občino sklenilo najeti 400.000 dinarjev posojila pri takratni kranjskogorski hranilnici in posojilnici. Najeto posojilo pa naj bi odplačevala občina s sredstvi, ki naj bi se zbirala iz občinske doklade (turistične takse). Občina je prevzela vsa potrebna jamstva in 1928. leta so začeli izvajati obsežna gradbena dela za izgradnjo novega kopalnišča. Na mestu nekdanjega lesenega je zraslo novo, betonsko kopalnišče. Bazen je bil dolg 40, širok pa 25 metrov. V tistem času je bil to eden največjih bazenov v Sloveniji. Razen njega so zgradili potrebne kabine za preoblačenje, leseno gostišče v dveh stavbah (ki še stojata), sistem betonskih korit za ogrevanje (naravno) vode, ploščad za prireditve in ples ter druge pritlikline. Bazen ni bil le ponos Kranjske gore, pač pa je kmalu postal znan daleč naokrog.

Svečana otvoritev je bila 4. junija 1929. leta, 25 let po tem, ko je bilo v Kranjski

gori ustanovljeno Letoviško društvo. Takrat se je društvo preimenovalo in spejelo nova pravila. Poslej je delovalo pod naslovom Tujsko prometno društvo.

Slavnostni govornik na proslavi petindvajsetletnice delovanja društva, ki je bila združena z otvoritvijo nove »Jasne«, je bil častni predsednik društva in njegov ustanovitelj doktor Tičar.

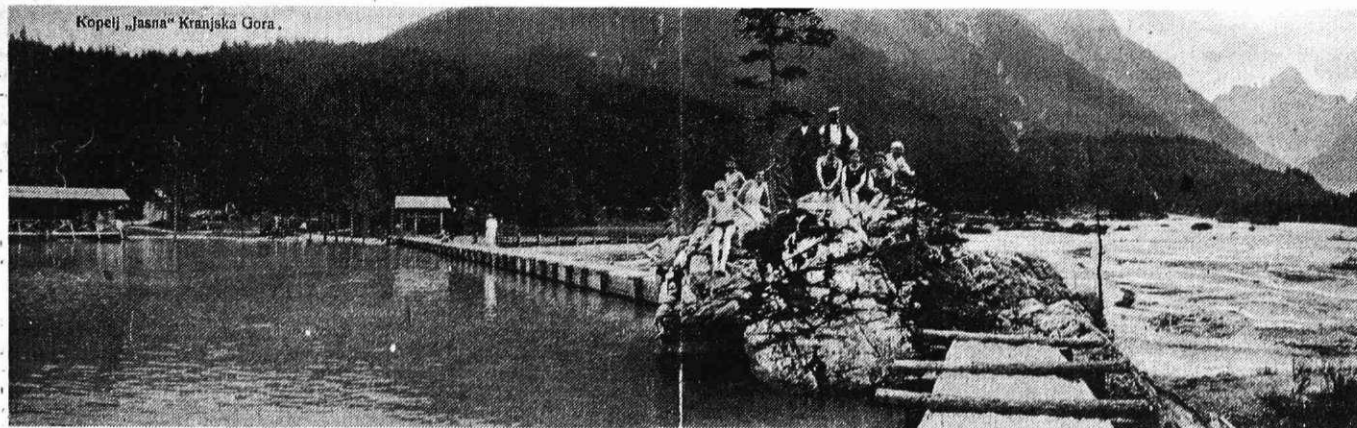
Čeprav so potem zgradili še marsikaj (smučarsko skakalnico, prva smučišča in prvo smučarsko vlečnico), je bilo kopalnišče v Jasni do izbruha druge svetovne vojne najpomembnejša naprava v turistični opremljeni in ponudbi Kranjske gore. Vsak dan ob enajstih se je ob zvokih godbe začelo kopanje. Visto let je igral na kopalniški ploščadi orkester komponista in dirigenta Gregorca. Ta orkester je zvečer igral tudi za razvedrilo in ples – običajno v kavarni Slavec. Koncert na kopalniški ploščadi se je vsak dan začel s kranjskogorsko koračnico – skladbo dirigenta Gregorca.

Blišč in vsa slava kopalnišča v Jasni pa sta ves čas med letom 1929 in 1941 povzročala društvu, njegovemu odboru, občini in drugim velike težave. Da nista vojna in osvoboditev izravnali računov, bi bil nemara prav zaradi njega razvoj Kranjske gore zavrt za dolgo vrsto let. Bremena, ki so nastala z odplačilom glavnice in obresti na najete kredite, so postala sprva težka in pretežka, čez leta pa neznosna. To, kar bi sedaj imenovali ekonomski izračun, je bilo s kopalniščem v Jasni zasnovano tako, da bodo zbrana sredstva od vstopnine, izposojanja kopalne opreme in najemnine gostišča skupaj z občinsko doklado (turi-

(Nadaljevanje na 24. strani)

Ruski ujetniki in avstrogrški stražarji v času gradnje ceste na Vršču

Kopelj „Jasna“ Kranjska Gora.

»Kopelje v Trstju

(Nadaljevanje z 21. strani)

ševalo njihovo bivanje«, kar je imel kranjskogorski zdravnik takrat v mislih.

Med udeleženci »pogovora« v Razorju je krožila »upisna pola«. Z vpisom na to polo prisotni niso le potrjevali svoje udeležbe, pač pa so s svojimi podpisi potrjevali, da pristopajo kot ustanovni, redni ali podporni udje k novoustanovljenemu društvu. Na tej poli, ki so nam jo vestni društveni tajniki, med njimi neumorni Pečar, ohranili do danes, najdemo 39 podpisov. Ker pa so steli za člane društva le hišne posestnike, je imelo Letoviško društvo v Kranjski gori ob svojem nastanku le 32 članov, takrat udov imenovanih. Vsi so bili iz Kranjske gore. Sele v poznejših letih je društvo razširilo svoje članstvo in svoje delovanje tudi na območje »RUTA«, v Srednji vrh, Podkoren in Rateče. Slednje – Rateče – so sodile v delokrog kranjskogorskega letoviškega društva do 7. oktobra 1930. leta. Takrat so krajani Rateč ustanovili svoje turistično društvo, ki še vedno deluje.

4. junija 1904. leta so v »Razorju« izvolili pripravljalni odbor, ki je vodil novoustanovljeno društvo vse dotlej, dokler ni dobilo dovoljenja za svoje delovanje. Predsednik pripravljalnega odbora je bil seveda neumorni kranjskogorski zdravnik doktor Tičar.

Kmalu je sestavil društvena pravila, ki so še danes ohranjena. Imela so 22 članov, združenih v 9 poglavij.

Društvo je delovalo kot združba za pospeševanje tujeskega prometa. Njegovo delovanje je bilo opazno od prvega dne po ustanovitvi, čeprav se ni bilo registrirano v smislu cesarsko – kraljevih določil društvene postave in čeprav je postopek registracije trajal skoraj polna tri leta.

Ko brskamo po vzrokih, zaradi katerih se je registracija društva toliko časa vlekla, lahko ugotovimo, da je bil vzrok za to v splošnih političnih razmerah tedanjega časa. To je bil čas močnih raznarodovalnih teženj, čas vdiranja in zakoreninjanja Schulvereina, Alpenvereina in drugih pomenčevalnih združenj, ki naj bi vsako po svoje prispevala k temu, da bi naša dežela pridobila in ohranila nemški značaj. V to smer so šla vsa politična prizadevanja, za katerimi je stala oblast v tistem času. Kranjskogorsko letoviško društvo je bilo ovira takšnim prizadevanjem. Med člani in odborniki društva ne najdemo niti enega Nemca in niti enega »janičarja«. Kranjskogorsko letoviško društvo je bilo združba, ki ni skrivala svoje narodnostne pripadnosti. Njegov vodja, doktor Tičar, pa je veljal daleč naokoli za znanega in vnetega narodnjaka.

V takšnih okoliščinah je iskati vzrok, da je šele 29. marca 1907. leta, prejel doktor Tičar akt, s katerim ga je okrajni glavar v Radovljici obvestil, da deželni predsednik delovanja kranjskogorskega letoviškega

društva ni prepovedal, kar je bilo razume ti, da ga je dovolil.

Poslej je društvo delovalo z osemletno prekinitvijo (med obema svetovnima vojnama) do današnjih dni.

V prvi svetovni vojni, je bila Kranjska gora, neposredno zaledje fronte. Tod so se zbirale »marškompanije«, ki so čez Vršič odhajale na soško fronto. Po isti poti so odhajale neznanske količine streliva in vojaškega materiala, vračale pa so se reke ranjencev in bolnikov. Takrat je vojaštvo zasedlo vse stavbe in skednje, med njimi seveda najprej hotel Razor in tujske sobe, vojni vandalizem pa je odplaval skoraj vse naprave in ureditve, ki jih je dotlej zgradilo marljivo letoviško društvo. Poteptana sta bila nasad na Požarju in tenis igrišče, demolirana in zanemarjena je bila kopel v Trstju (leseno letno kopališče v Jasni), uničena je bila javna razsvetljava, zarasle so se sprehajalne poti, razbili so počivališča ob njih (mize in klopi) in nič bolje se ni godilo vsemu ostalemu. Doktor Tičar in tisti odborniki, ki niso bili na frontah, so takrat reševali, kar se je reševati dalo. Takrat skoraj niso imeli upanja, da bo še kdaj mogoče nadoknaditi uničeno.

V zamenjo za opustošenje med vojno in vrsto let težkega življenja po letu 1918., ko ljudje ne pri nas ne drugod po Evropi niso mogli misliti na to, da bi odhajali na počitnice, pa je dobila Kranjska gora v vojnih letih gorsko cesto čez Vršič, elektrarno v Jasni in koč na Gozdu, ki si jo je zgradil avstrijski poveljnik taborišč ruskih ujetnikov kot svojo rezidenco. Ker je zgornji del Doline ostal po prvi svetovni vojni zaklujen med dve državi in ker je čez Vršič potekala državna meja, je ostala gorska cesta čez Vršič vseh 23 let (med 1918 in

1941) le slabo izkoriščena. Zato pa je dobila tem večji pomen po osvoboditvi, še zlasti pa po letu 1960 z razvojem motornega prometa.

Ko so bile zaceljene rane prve svetovne vojne, je začel tujski promet po letih 1923 in 1924 počasi naraščati in število gostov v Kranjski gori je bilo iz leta v leto večje. Leta 1929 je bil za vrsto let dosežen višek. Tja do leta 1935 so posledice velike gospodarske krize dušile prizadevanja turističnih delavcev in gostincev, nato pa je nastopilo spet nekaj ugodnih let. Kulminacija je bila dosežena leta 1938, ko je bilo v Kranjski gori zabeleženih okrog 100.000 nočitev, nato pa do leta 1941 zaradi bližajoče se vojne in naraščajoče vojne psihoze ta uspeh ni bil več ponovljen.

Tako kakor je prva svetovna vojna prinesla Kranjski gori uničenje in zastoj, ji tudi druga ni prizanesla. Ni bil zaustavljen le normalni razvoj, posamezni gostinski obrati so bili tudi močno poškodovani in v njih je bila uničena tudi oprema. Zato je bilo treba leta 1945 spet začeti skoraj znova.

Premikati se je začelo že poleti 1945. leta. Takrat je vodil društvo odbor, ki je bil izvoljen na zadnjem obnem zboru pred vojno. Na prelomu iz leta 1945 na leto 1946 je bilo društvo preosnovano, spejeta pa so bila tudi nova družbena pravila ter izvoljen nov odbor.

Po letu 1945 je društvo delovalo brez prekinitve bolj ali manj uspešno, kar je bilo v celoti odvisno od prizadevnosti vodilnih ljudi in od splošnih pogojev. Ubadalo se je z nalogami, kakršne je izvrševalo ves čas svojega delovanja, pridružile pa so se jim tudi mnoge nove. Pa pogledimo nekatere teh nalog!

Kopališče »Jasna«

videli, kaj je. Ves postajni prostor je bil nabito poln vojaštva. Značilen prizor razpuščenega vojaškega tabora. V blatnih in strganih zelenih uniformah so razoroženi vojaki utrjeno postopali po peronu in ob progi. Nekateri so dremali, zleknjeni na svojih plaščih, s culami in nahrbtniki pod glavami, ali pa s praznimi pogledi strmeli v nebo. Čutiti je bilo kiselkast vojn po znoju in umazaniji. Na neobritih obrazih ni bilo niti sledu odločnosti in ponosa, ki bi dokazoval, da so ti ljudje pred kratkim predstavljali najbolj organizirano vojaško silo na svetu. Tu in tam so polglasno kramljali, brez volje, kot ljudje, ki še nikdar nikomur niso storili nič žalega in bi zaslužili bolj sočutje kot prezir.

Na drugi strani perona pred postajnimi uradi, ločeni od vojakov, so okrog generala, verjetno našega znanca iz Lesc, stali oficirji. Vsi so bili oboroženi s pištolami in optanti z vojaškimi torbicami ter daljnogledi. Razburjeno so razpravljali o svoji usodi, ne da bi jim bilo mar za vojake. Videti so bili kot izgubljena odprava v džungli, ki ne pozna izhoda.

Nestor in Lado sta nekaj trenutkov opazovala izza vogala in premišljevala, kaj bi bilo najpametneje ukreniti. Nikakor jima ni šlo v račun, da so oficirji ostali oboroženi. Verjetno zaradi prizanesljivosti terencev ali pa prešibkih zaščitnih enot. »Te švabske elite pa res ne moremo pustiti, da bi jo popihala z orožjem,« je sklenil Lado. Nestor je bil takoj za to. Na peronu se je medtem kot naročen znašel neki železničar. Nestor ga je poklical in mu naročil: »Pojdi k tistim oficirjem in jim povej, da ukazujemo, naj v petih minutah odložijo vse orožje in vojaško opremo na kup!« Preplašeni možakar je okleval, nerodno popravljal kapo, zapenjal in odpenjal gumbe na zamašeni bluzi, slednjič pa le privolil, da bo pretolmačil ukaz. Negotovo se je približal oficirjem, ki so medtem že opazili oba partizana z naperjenima brzostrelkama. Po kratkem prerekanju so oficirji napotili železničarja nazaj k obveščevalcema. Prizadeto in užaljeno so si med seboj nekaj dopovedovali in od strani pogledovali na partizana.

»Gospodje oficirji so rekli, da bodo zadržali svoje orožje,« je nerodno jecljal tolmač. »Pravijo, da bi partizani že lahko vedeli, da imajo častniki po mednarodnih vojnih pravilih pravico, zadržati osebno orožje...«

Scena med partizanoma in oficirji je vzbudila zanimanje dotlej ravnodušnih vojakov, ki so poležavali v bližini. Nekateri so vstali in radovedno strmeli v partizana in gručo oficirjev, loveč vsako besedo. V njihovih pogledih ni bilo sovraštosti, zdelo se je, kot bi privoščili svojim nadrejenim, da sta jih partizana dobila v precep.

Nestor in Lado se seveda nista dala pregovoriti. Ponovno sta naročila železničarju, naj gospodom oficirjem pove njuno odločno zahtevo. Ne smejo se sklicevati na mednarodno pravo, saj ga nemška vojska ni niti spoštovala niti upoštevala. »Sicer pa nimamo časa za dolge pogovore,« je vzrotil Lado. »Če se oficirji ne bodo takoj pokorili ukazu, jim bomo vzeli orožje s silo. Postaja je obkoljena.« Seveda ni bilo v bližini nobenega partizana, razen šoferja Zdravka, ki je sedel v avtomobilu in nestrpnost čakal svoja tovariša.

Ko so Nemci uvideli, da upornima partizanoma ne bodo kos, so nejevoljno začeli odpenjati svoje pasove in ježno odmetavati orožje in daljnogleda na kup. Oba partizana sta budno pazila, da ne bi kdo kaj utajil ali napravil sumljivega giba.

Vojaki, ki so molče opazovali nenačadno razoroževanje svojih oficirjev, so nenadoma oživi. Zasišal se je glasen smeh in ploskanje kot izraz odobravanja. Obveščevalca sta, ne da bi posvečala kaj dosti pozornosti enim ali drugim, mirno pobrala svoj plen in ga skozi špalir nemških vojakov hladnokrvno odnesla v avto.

MARKO HUDNIK

R. IN J.

(ODLOMEK IZ IGRE ALI RECIMO: ZAPIS S PREDSTAVE, KI JE NIKOLI NI BILO)

Vsebina je približno taka:

Izkaže se, da je R. in J. v resnici znana igra Romeo in Julija, ki jo skušajo izvajati na moderen način, mogoče kot pantonimo. Vendar se normalna predstava sploh ne začne. Na oder pride nekaj igralcev, ki se obnašajo, ko da so pod vplivom »višjih sil«, t.j. nekakšnih marsovcev. Na ušesih imajo slušalke in se sprenevedajo, ko da dobivajo navodila »od zgoraj«. Glavni med njimi je NN, – znan igralec, na hrbtu ima izpisano svoje pravo (civilno) ime. Ta začne šikanirati občinstvo, izvaja razne psiho-tehnične poskuse z nami, nas strahuje, predvaja po zvočniku naše misli in podobno. Sploh je vsa igra pisana z našega stališča, t.j. s stališča občinstva, množice; ne pa, kot je pri političnih dramah v navadi, da bi avtor obravnaval stvari s stališča tistih, ki zgodovino vodijo in usmerjajo.

Romeo in Julija medtem še vedno izvajata svojo igr v ozadju, nemo. Občinstvo ne ve, pri čem je, morda je šokirano, tisti, ki imajo bolj trdne živce, se kajpak zabavajo: in tako mnogi hočeš nočeš na svoj način sodelujejo. Tako je odrska iluzija grobo razbita in na višji ravni spet vzpostavljena. To je v pričujočem odlomku mogoče dovolj razvidno.

MOŽAKAR: (iz občinstva): Zakaj nas? Zakaj ste izbrali prav nas? Zakaj za vraga ne moremo v miru gledati Romea in Julije?

NN: Vam je žal? Konec koncev vas ne razumem. Konec koncev vam ne bi smelo biti žal. Imate priložnost... edinstveno priložnost...

MOŽAKAR: Briga me vaša priložnost! Mi smo plačali, razumete, pri blagajni smo plačali Romea in Julijo. Razumete? Postavite se v mojo kožo, tovariš NN! Kot vidite, vem kdo ste.

NN (se dela užaljenega): Kaj pa tisto prejle, ko ste rekli, da vas ne smem klicati tovariš?

MOŽAKAR: Ni važno, premislil sem se. Tako nas vendar ne morete goljufati, tovariš NN. Ni važno, komu služite. Kdo bo plačal, razumete, zaboga, kdo bo plačal za to, da je potem tule takšno sranje z anketiranjem občinstva! In da se ti vtikujejo v najintimnejše koticke, zaboga! In vi ste tu absolutno sokrivni, NN, vi ste tisti, ki bo odgovarjal, če počti; pa ne bi dvakrat rekel, da bo počilo.

NN: Kaj res?

MOŽAKAR: Govorim vam v imenu igralcev, ampak, mahnil vas bom v svojem imenu. (Se povzpne na oder in se grozeče bliža NN-u. Ta zmiguje z rameni in ironično kaže čez rame proti ozadju, kjer se še vedno z velikimi gestami vendar nemo snubita Romeo in Julija. Zdi se, da se NN sploh ni ustrašil Možakarja: gre mu nasproti. Zdjaj pa smo priče nekakšne optične prevare: ko pride Možakar do mesta, kjer je stal NN, tega ni več tam – znašel se je za NN-ovim hrbtom! Možakar je ves zmeden in zafustriran na sredi odra, NN pa medtem elegantno korači k rampi in se drži

nekako tako, kot estradni čarovnik, ki je pravkar izvedel mojstrski trik.

NN (v nekakšnem veselem transu, ko da je pravkar dobil novo navodilo od zgoraj): Cenjeno občinstvo. Res je, plačali ste. Za tole. (Vljudno zamahne proti ozadju.) Za dodatno razvedrilo so poskrbele... so poskrbele višje sile. Kdor bi to izrecno želel, lahko potem stopi k blagajni in pusti tam prostovoljni prispevek. Pa ni potrebno. Med nami: ni potrebno. To vam lahko zagotovim v imenu... (se »ugrizne v jezik«)

M-da, prav. (Spet zamahne proti Romeu in Juliji.) Kaj nista fletkana? Tudi njim se zdi kar prijetno, pa čeprav od zgoraj ne morejo ustrezno spremljati, ker tehnika nekaj ne klapa. Sicer pa, oni lahko ta hip gledajo pravega Romea in Julijo tam v Veroni, petnajsto stoletje. Fantastika? Ja, ja, zdaj je čas fantastike. Fantastika in romantika, kako gre to kaj skupaj, kaj pravite? Prejle, ko smo se pričkali o socialni pa o družinski sestavi pa o spolnih odnosih in tako naprej, ste nekaj zamudili, če se ne motim. Tiste lepe verze na začetku dejanja, nekoč sem jih sam imel čast recitirati: to vam povem tako privatno, kot NN. (Predvaja nepričakovano smešno, kot otrok, ki bi se hotel spakovati)

Zdaj stara slana Smrt bolna leži, Ljubezen nova dedščino prevzema.

Zdaj Romeo je ljubljén, ljubi sam, oba v pogledov čare sta ujeta...

MOŽAKAR (ki se je medtem pofuljeno umikal z odra, zdaj spet pobesni): Nehajte! Slišite, vi, nehajte! Vi skrunite poezijo, skrunite jo, vi, vi... vi... marsovski kolaboracionisti! Zadavil bi vas, pa si ne bom mazal rok z vami. Kaj boste govorili o ljubezni, vi lutka, vi marioneta, oni zgoraj za vrvo potegujejo, tako, vi pa se takole premikate po odru, vi kreatura!

NN (grenko, ves zamišljen) Ja. Ja. Prav imate. (Nekaj časa stoji na odru ves odsoten, nenadoma pa se zdrami: kakor da je dobil nov impulz od zgoraj.) Ja. Ja. Prav imate. Samo nekaj bi vam rad še povedal. Oprostite! (Pomaga Možakarju, ki se nerodno spravlja po stopnicah z odra. Sprememba je osupljiva: ne le has, tudi Možakarja je NN v hipu zmedel in tudi očaral s svojim prisrčnim, blagim, finim, zaupljivim nastopom...) Sicer pa je to, kar se dogaja na odru, v vsakem primeru le potegavščina? O tem smo si menda na jasnem? (Možakarju) Kar tamle sedite, ja, če vam je prav...

Veste, kaj bi si jaz mislil o izvenzemeljskih civilizacijah, o vplivu zelenih možčkov in tako naprej še pred dobrim tednom? Kaj pravite? Pogledimo, to je bilo, to je bilo v – (imenuje dan v tednu), torej ne včeraj, ampak prejšnji teden. Tule zadaj na hodniku; na desno od odra. (Žaromet posveti tja, NN je zdaj na dveh mestih hkrati, tu, kjer je bil pravkar in še za

(Nadaljevanje na 12. strani)

(Nadaljevanje z 11. strani)

odrom. Oder ni posebno močno razsvetljen, zato si mislimo, da so nas pač potegnili. Optične prevare in te reči. Sploh pa dose-danji NN bolj in bolj blede, NN tam zadaj pa je očitno iz mesa in krvi, ves živahen in govoreč. Podobno preobrazbo doživi Romeo, medtem ko »halkonski prizor« potone v temo.)

ROMEO: Ta presneta stromarska zalega. Spet sem se spotaknil. Ti, veš kaj...

NN: Kaj pa spet bezljaš kot kakšen mlad teliček. Malo joga ti ne bi škodilo.

ROMEO: Ti, veš kaj. Menda so nekaj skuhal. Nepredvidene spremembe v repertoarju. In to, seveda, kar čez noč.

NN: Saj poznaš mojo devizo. Mi smo tu izvajalci, kajne. Naj mi le dajo dovolj časa, da se lahko naučim vloge, vse drugo se mi fuka.

ROMEO: Saj to je tisto. Danes teden bo generalka.

NN: Kaj je to spet, za vraga? O čem pa govoris? Če smo profesionalci, smo profesionalci! Tega vsaj do danes... Sicer pa, kaj me briga.

ROMEO: Slišal sem, da boš tudi ti zraven.

NN: Jaz? A jaz, zraven?

ROMEO: To bo tak eksperiment, če že hočeš vedeti. Improvizacija. Stvar se suče okrog tistih, kako se jim že reče? UFO? NLP? O enelpejih, ja, prav si slišal. Ufo, Enelpe.

NN: Kdo za vraga pa je to napisal? Pa ja ne XY? (Ime znanega režiserja avant-gardnih dram.)

ROMEO: Ne, ne. Neki zakotni avtor. Kaj vem po kakšnih zvezah je prišlo to noter. Mogoče je edino to, da je nekoga tu zgrabila nora strast do zabijancije.

NN: Veš še kaj več? En El Pe, kako je to mišljeno, bojo En El Pe leteli tu na odru ali pa se vse skupaj dogaja notri v raketi?

ROMEO: Slišal sem, da bo vse to nekako povezano s spiritizmom. Pardon, s para-psi-hologijo. V neposredni telepatski zvezi homo, ljubček, z onimi zgoraj. In potem si lahko misliš, da bo publika globoko prevzeta.

NN: Ti, to me pa na nekaj spominja. Kakšen naslov pa ima tista reč?

ROMEO: Ne morem se prav spomniti. Nekaj konfuznega, nekaj, kar sploh ne spada k stvari. Menda bojo kot vložke uporabili to, kar zdaj študiramo, Romea in Julijo. Ampak podnaslova se pa spominjam: »Igra za nas in z nami«, veš, kakor tista radijska oddaja. Si predstavljaš, kaj to pomeni? Igrali se bojo z njimi, se pravi z občinstvom, vleki jih bojo. In to jim povejo tako čisto naravnost v obraz! Pisalo bo na plakatih! Kaj vleki! V bistvu gre za malce zakrinkan teror. Teror nad občinstvom, se pravi teror nad množico, da se vidi, če so kaj pri volji za odpor. Če bi se bilo treba kdaj kakšnim podobnim poskusom upreti. Če bi kdo prišel, kdo od zunaj razumeš. To bi bil nekakšen poskus, ali se da z našimi ljudmi takole manipulirati: če se sploh pustijo.

(Pok. Znajdemo se v temi. Pravi pravcati kratki stik. Po vsem, kar smo v zadnjih minutah doživeli, se zdaj sproži v nas nekakšna nora veselost. Klici v temi, ki to komentirajo. Seveda nihče ne upa reči na glas, da so »oni zgoraj« nalašč na grob način pretrgali NN-ov sprehod v preteklost, ker jim je šla na živce Romeova prevelika odkritosrčnost. To so seveda le

domneve. Dejstvo je, da se ljudstvo le počasi pomirja. Nek glas izza odra, ki priča o sijajnem razpoloženju govorce, izreka nekaj pomirjevalnih stavkov, ki menda sploh niso namenjeni nam: »Izvrstno! Tako se to dela!« Ali kaj podobnega.

Klici in tekanje po odru. Zdaj se oder spet razsvetli: prizor »desno zadaja«, se pravi prizor iz preteklosti se je razpuhtel v nič, spet je v ospredju NN, zadaj pa se Romeo spet nemo in obredno golobčka z Julijo. Mogoče je tu tudi Ostareli klovn: njegovi gibi izražajo globoko zgražanje nad vsem tem cirkusom.)

NN: To je bilo torej prejšnji (pove dan v tednu) dopoldne. Ja, Kratek izsek iz preteklosti. (Sede v naslanjač in nervozno bobna s prsti po kolenu: kaže, da si ni na jasnem, kaj se zdaj pričakuje od njega. Telepatski stik s »tistimi zgoraj« pa vsekakor ni čisto pretrgan, lahko bi se reklo, da je le malce oslavljen, postal je nekam medel. Navodila, če sploh so, niso več dovolj konkretna. On sam je povzročil nepredviden zaplet – in kaj bo zdaj? Kaže, da se od njega pričakuje »precejšnja mera samoiniciativnosti«; to izreče tudi na glas, za tiste ned nami, ki ne morejo prav slediti, na videz brez vsake zveze!) – Precejšnja mera samoiniciativnosti! Tako, ja.

Videli ste, da se lahko preteklost vsak hip obudi. Kajpak, s primernimi tehničnimi prijemi. To je pač gledališče, teater, ali pa znanstvena fantastika, kakor se vzame... Dejansko, če že hočete slišati mojo misel: nič ni za vse večne čase pokopano! Vse lahko spet privlečemo na dan! Kdor tega spoznanja ne prenese, naj si misli, kar si hoče. Naj si kar misli, da je vse to le gledališče, teater, teater, teater! Odrska potegavščina, varieté! Če smo že pri tem, vrtljivi oder je izvrstna prispodoba. Ti se diš v parterju, oder se zavrti in ti prideš v stik s poljubnim časom, poljubnim prostorom. Tole tu seveda ni vrtljivi oder: tole smo naredili tako, da... No, tehničnih podrobnosti vam zdajle ne bi razlagal.

Takšne sva jih klatila midva z -om (ime igralca v vlogi Romea), še prejšnji teden! Na čase ima človek bujno domišljijo, posebno mi igralci. Razumeti me moraš (tu se obrača kot govornik naravnost na posameznika iz množice) razumeti me moraš, stalno ta napetost, stalno ta naglica, pa razne težave, pa medsebojni odnosi v ansamblu, pa to pa ono, težave na vseh ravneh, politika... No ja. Človeku se pač malo zbledi, vidi, česar ni, sliši prisluhe. Glejmo rajši tole, da se nam duša spočije. Pa so imeli tudi ti svoje težave, tudi v Veroni so jih imeli, ampak to je vendar drugače, to je vendar kot bi skozi stekleno steno gledal v akvarij, notri so razne eksotične ribice, in bi temu rekel: Poglej življenje! Poglej, kako se borijo za obstanek: Boj, večni boj! Ampak ti vzkliki so sama ljuba afektacija, sama poza, razumeš, skozi stekleno steno ne pride noben glas. Glejmo, glejmo...

(Kaj je tako pritegnilo NN-ovo pozornost? Romeo in Julija sta ta hip vstala izza nekega zidu. Nekaj minut sta bila tam skoraj čisto skrita občinstvu. Zdaj sta razmršena in nekam sumljivo zasopla. Se vedno molčita, vendar se je z njima zgodila čudna sprememba: resnična sta postala. Ne da bi bila zdaj toliko bolj osvetljena, njuna igra ju dela resnična. Ne obnašata se več kot heroična ljubimca, ampak kot jutrišnja mož in žena. Tudi je tisto nekaj zbrisalo ves patricijski lesk, to sta zdaj fant in punca iz preprostega ljudstva. Njuna igra, da se tako izrazimo, »stopi v dvorano«, pa čeprav sta dejansko stopila samo za nekaj korakov proti rampi.

Zdaj poklekne pred nekaj, česar prej nismo znali identificirati, zdaj pa vidimo, da je to nekakšno znamenje, morda kipec

nekega pogansko-krščanskega svetnika: brčkone hosta zdaj požebala molitev za bodoči zarod, ki je ta hip mogoče že na poti? Potem čisto nepričakovano in prvič na glas spregovorita nekaj besed. Začuda jasno in razločno: njun glas pride v dvorano med nas. Besed sicer ne razume-mo, to mora biti kak star italijanski dialekt. Kakor bi spregovorila dva, »ki sta eno telo«. Jasno, kakor dva, ki sta sama med sabo. Prav zato imajo nekaterniki med nami, zlasti tisti, ki so bolj nagnjeni k mistiki, čuden občutek: za hip se jim zazdi, da je vse to mogoče zares.)

(Zdaj gresta proti nam. Kaj se bo zgodilo? Bosta stopila v dvorano? To bi pomenilo, da smo dejansko tu in danes; vse skupaj je tako, kot če barska plesalka, potem, ko konča svojo točko, prisede k omizju. Vendar je tu vse skupaj le malce bolj zapleteno. Kako bo reagiral NN, kaj bojo rekli »tisti zgoraj«, ki vlečejo za vrvice? In mi, se nam je zmešalo?)

NN se ne zgane. Sicer pa, je NN sploh v tem prostoru, kjer se je čas pomaknil za stoletja nazaj? Mogoče je bil ta premik mogoč le v območju svetlobne lise, ki se premika z ljubimcema iz Verone? Torej kaj, bosta stopila dol med nas, v sedemdeseta – osemdeseta! – leta?

Spet pa se pokaže, da oni zgoraj mislijo na vse. Spet si pomagajo na grob, pa tako učinkovit način: votel pok, žarnice raznese, dvorano in oder spet preplavi tema. V ozadju pa znani glas spet ugotavlja: »Izvrstno, izvrstno!«

Že zdaj vemo, kaj bo: luči se bojo spet prižgale in spet bomo postavljeni v prejšnjo situacijo. Kulise v ozadju bojo ostale kot beden anahronizem, konfrontacija z NN-om bo naša edina resničnost. Ljubimca iz Verone bosta izginila, se pravi, ta ali oni pozorni gledalec ju bo morda opazil, ko bosta med odmorom, oblečena kot eden od nas, prišla v parter.)

NN (ko se luč dejansko prižge, je že ves svež in pripravljen na svojem mestu): Tako, tako. Na to smo čakali! Kar gorite, lučke, gorite. Kajne, je fletno goriti? Pa ja ne hoste spet na vsem lepem pf-pf, popokale? Porednice! (Zdaj se šele obrne k nam) Takole je, dragi moji. Ostali smo sami. Takole sta nas renesančnika – kako že? – baročnika zapustila. (Z roko nad očmi gleda v globino dvorane) Romeo! Julija! Sta se skrila? (Nam, zaupno) Kakor Adam in Eva pred bogem v raju. (Zdaj pa spet otrpne in govori kot kak mesečnik, sam zase, off) Rečeno mi je, naj jih malce razvedrim. (Signal od zgoraj ga opomni)

Nam je kaj žal, da smo tukaj? Ja, nič, Romeo in Julija sta šla pa-pá, s tem se bo treba sprijazniti. Čim prej, tem bolje! Nam samim v prid! Kaj pa bi zdajle lahko počeli, lepo vas prosim, le kaj bi ob tej pozni uri doma ali kje drugje? Zdajle je... zdajle je... (Pogleda na uro in pove realni čas). Takole v temi bi ležali, prejkone budni, mučilo bi nas sto stvari, mučilo bi nas naše lastno zavoženo življenje, grizel bi nas naš lastni neuresničeni jaz. Takole, kar zvilo bi nas.

GLAS IZ OBČINSTVA (nekdo, ki ni čisto pri pravi, zapoje) Miii, o miii!

REŽISER (ki je doslej skromno stal ob NN-u, se zdrami) Tri, štiri... (Malce diletantsko zadirigira.)

GLAS: Miii! Oj, miii!

NN: Ja, ti, Ti, ljubček. Si že kdaj pomislil, da nosiš ta hip v sebi kal strašne-strašne bolezni? Nič ne pomaga, če se potem gremo otročka in se damo spat, kajne, nič ne pomaga. Ampak lepo vas prosim, kaj ni takšna predstava najboljše zdravilo za neprijetne samotne misli?

Tu smo, kako se že temu reče, v javnosti... na prepihu...

FRANCE ŽVAN

OB 75 LETNICI TURISTIČNEGA DRUŠTVA KRANJSKA GORA

(UTRINKI IZ PRETEKLOSTI)

V časih, ko so drdrali po Dolini gor in dol poštne kočije, je bila v Kranjski gori ena sama hiša za prenočevanje – »Pri pošti.« V hiši, kjer so danes krajevni urad, krajevna skupnost, pisarna Turističnega društva in kino, so takrat prenočevali povolni gosti. Ko se je prejšnje stoletje nagibalo h koncu in je začelo v »borovsko« vas zahajati vse več ljudi, je zrasel sredi vasi za takratne čase kar ugleden hotel »Razor«. 1902. leta je sprejel prve goste in še danes jih sprejema. Ta hotel pa je tiste dni vnesel popolnoma nov turistični utrip in zaradi njega je zrasla pobuda, naj bi v kraju ustanovili društvo, ki bi delovalo za pospeševanje »tujkega prometa«.

1. junija 1904. leta je nosil občinski sluga takratne kranjskogorske občine po vasi tale oklic:

»Vedno se množični promet in povsodi naraščajoče tekmovalstvo krajev in mest, katere je obdarila narava z raznimi krasotami in prednostmi, nalaga tudi Kranjskogorcem, kjer je odprla narava darežljivo svojo roko, dolžnost, da stopimo v to tekmovalno vrsto in skušamo opozoriti širši svet na naš slikoviti in obenem najudobnejši kraj gorate naše Gorenjske.

Toda ne smemo se zadovoljiti z enodnevnimi obiskovalci, tudi s takimi ne, ki pridejo k nam varčevat. Vsa naša skrb se mora obrniti na to, da si pridobimo stalnih, trajnih prijateljev, tudi takih, ki so videli že veliko sveta in katerim je več do udobnosti kot do denarja.

Visoka nadmorska lega ob železniški progi in v bližini prometnih križišč, veličastni naši gorski orjaki, naš nepokvarjeni planinski zrak, vse to so prednosti, ki napravljajo naš kraj za gotov čas in za gotove slučaje kot posebno sposoben za daljše bivanje. Treba je le, da nudimo mi vsem onim, ki se pridejo divit našim alpskim krasotam vsaj tisto, kar jim nudijo drugi podobni kraji.

Zato je treba, da se združimo in delujemo skupno za prosep Kranjske gore, za

povzdigo in zboljšanje prometa, za olepšanje kraja in za olajšanje občevarja s tujci.

V to svrhu se vljudno vabite na pogovor v prostorih hotela »Razor« v soboto, 4. tega meseca, ob pol osmih zvečer.

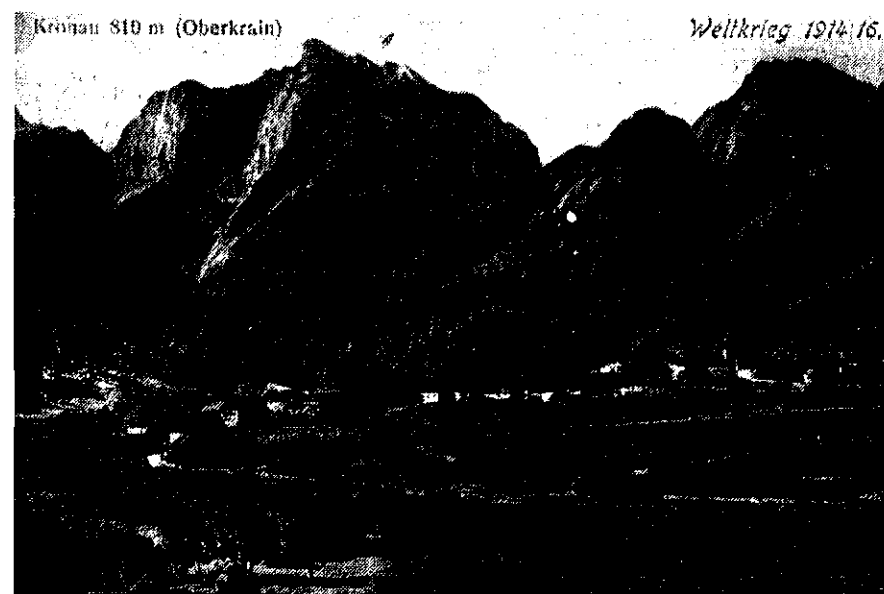
Pod oklicem je bil podpisan takratni kranjskogorski župan Gašper Lavtižar, sestavljal pa ga je dolgoletni okrožni zdravnik v Kranjski gori doktor Josip Tičar.

Na hrbtno stran oklica so se podpisovali hišni gospodarji. S svojim podpisom so potrjevali občinskemu slugi, da jih je seznanil z vabilom na pogovor v hotelu »Razor«. Podpisalo se jih je trinajst. K razgovoru pa je prišlo blizu štirideset ljudi. Iz tega je moč domnevati, da je vladalo kar precejšnje nezaupanje glede tega, kaj se utegne »skotiti« iz napovedanega pogovora.

Doktor Tičar pa je stvari pripravil in zastavil tako, da se Kranjskogorci 4. julija 1904. leta v hotelu »Razor« niso zbrali le k pogovoru o zbolšanju prometa (pri čemer je bil mišljen tujki promet), in za olepšanje kraja, pač pa je bilo ta večer ustanovljeno »Letoviško društvo« v Kranjski gori. Pogovor, h kateremu je Kranjskogorci pozival oklic, je bil pripravljen in izveden kot ustanovni občni zbor društva, ki je pod prvotnim imenom delovalo 25 let (do leta 1929). Takrat se je preimenovalo v »Tujsko prometno društvo«. Po osvoboditvi je privzelo ime »Turistično društvo«, svoje prvotne naloge, dopolnjene s prenekaterimi dodatnimi opravili, pa opravlja še danes.

Bistremu očesu ne uide pravi pomen pogovora v »Razorju«, saj ga doktor Tičar ni uspel prikriti. V predzadnjem odstavku svojega oklica je namreč zapisal: »... zato je treba, da se združimo in delujemo skupno za prosep Kranjske gore.« Kaj drugega naj bi pomenilo združevanje kot ustanovitev društva, katerega delovanje naj bi »pospeševalo promet tujcev in olaj-

(Nadaljevanje na 22. strani)

Kranjska gora v letu 1916

Ljudska pesem

Ajdovska deklica

Kjer Karavank vrhovi sivi
ponosno dvigajo se v zrak,
na gori, ki se zove Ajdna,
sežidal grad si je orjak.

Orjak je moč, desetkrat večji
in silnejši od nas ljudi;
na gori živel s hčerko svojo:
tako pri nas se govori.

Od hriba stopil je do hriba,
en sam korak, pa bil je tam:
se nagnil je nad reko Savo,
vodico zjutraj pil je sam.

Zajemal s kozarcem je velikim
in pil; za hčerko še,
da si umije bele roke,
mož korec poln zajel je.

A ona šetala se zjutraj
po travnikih se pisanih;
in vseh ji bilo je na polju
in njivah s plugom risanih.

Vračaje se s sprehoda
kočetu nekdanj tekla je:
»Črvička čudnega sem našla
na travniku!« mu rekla je.

»Domov ponesiva ga atej!
Kako je lep črviček! Ej!
Po zemlji koracal je urno
in travo grizel. Ej! Poglej!«

Pa zmajal z veliko glavo
orjak je oče in dejal:
»To ni črviček, ljubo dete,
Brž nesi ga nazaj do tal!«

»To kosce je, ki travo reže,
da z njo žužnico redi,
Ni, da bi z njim se ti igrala:
v dolino brž ga nesi mi!«

Možiček v strahu trepetaje
bil skoraj zopet je na tleh;
in use povedal, kar je videl
in slišal pri orjakih teh.
In pravijo, da v gori Ajdni,
še vedno grad visok stoji,
da nihče vanj ne more:
orjakov pa že davno ni.

Zapisano po pripovedovanju Legat Te-
rezije iz Zabreznice 21. 12. 1965.

Spomnimo se F. Resmana (sinova Edvard in Andrej), Zupanovih (Polčevih, Šotno-vih, Pastirčkovih, Matelovih), Rajgeljnovih (Miha, Lovro, po vojni Ivanka in Micka), Varlnovih (oče Tone, sin Lenart in hčer Angela), Kržišnikovih (Tone, Janez, Franc in Adam), Bertoneccljnovih, Hafnerjevih (mama Lizika in sinova France in Damjan), Miheličevih itd. Zelo radi so prepevali v Kotlu pri Bercetovih (Kalsanovih), kjer so starši in otroci — odrasli kajpak — sestavljali majhen mešani zborček, ki so ga sosedje hodili poslušati, saj je znal ubrano zapeti. Janko in Rudl sta bila tudi godbenika, s sestro vred so bili v zboru; posebno lepo in dolgo amatersko pevsko kariero ima Janko, saj že dobrih 40 let prepeva, odkar je pod vodstvom J. Gašperšiča in potem L. Varla začel. Še enkrat se spomnimo muzikantov, ki so hodili iz Rovt. Med njimi je bil Joža Solar št. (Gregec). Pred drugo svetovno vojno je s kroparskimi godci in pevci skupaj igral in prepeval njegov sin Joža. Take vezi se ponavljajo tudi v zadnjih 15 letih, ko je v moški zbor stopil Rudl Solar, pozneje se njegov sin Franci. Kot pianistka pa večkrat z zborom sodeluje prof. Jožica Potočnik, vnukinja Grega.

Glasbena tradicija nekaterih omenjenih družin se nadaljuje, saj smo pričali, da se že tudi pravnuke tistih, ki so začeli pisati 100-letni razvoj glasbene kulture v Kropi, glasbeno izobražujejo in obetajo neprekinjen razvoj, čeprav v drugih okoliščinah in novih oblikah. Kakor bodo poznali razmere in sadove preteklosti, tako jih bodo cenili!

Kapelniki in zborovodje so dostikrat prisiljeni, da se lotijo komponiranja ali prirejanja skladb. Na ta način si pomagajo pri oblikovanju sporeda, lahko pa komponirajo tudi iz bolj ali manj močnih ustvarjalnih nagibov. Tudi med kroparskimi glasbeniki je bilo nekaj takih. Kot skladatelj izvirnih skladb in aranžer tujih del je najdlje segel J. Gašperšič. Za A. Dermota prav tako vemo, da je ustvaril nekaj lastnih del. Enako za J. Legata in L. Varla, le da so njuni poskusi nepoznani. Smrt je prekinila obetajočo glasbeno kariero Božu Gašperšiču (1925–1945), ki se je ukvarjal predvsem s polifono instrumentalno glasbo, zapustil pa je tudi nekaj lažjih pesmi na besedila znanih slovenskih pesnikov. Ko sta G. Solar in E. Gašperšič pred dobrimi 20 leti začela igrati v zabavnem ansamblu pri društvu, sta zanj napisala več valčkov in polk. Drugi je takrat pomagal pripravljati instrumentacije za orkester, manjše ansamble in vokalne izvajalce. S podobnim delom za zbor nadaljuje ves čas vzporedno z vodstvom moškega zbora, še bolj pa v glasbeni šoli v Radovljici. Nekaj teh skladb izvajajo tudi drugi zbori in instrumentalisti.

Ceprav ni bil iz Kroe, omenimo še zanimivega skladatelja Josipa Miheliča (Colarja). Rojen je bil 1903 v Mošnjah. Kot otrok je sanjaril o glashi in kmalu dobil nekaj osnovnega znanja pri organistih v Mošnjah in na Brezjah. Pozneje se je izpopolnjeval pri K. Jeraju in Marjanu Lipovšku v Ljubljani. Kratek čas je vodil zbor na Bledu, precej pa je igral v plesnih ansamblih, in sicer violino. Z njim so igrali: Tone Mertelj (harmonika), Joža Solar-Gregec (violina), Johan Bertonecclj-Hrvatov (kitara) in še nekateri drugi. Igrali so na plesih, ohceti in proslavah. Zelo rad je Mihelič komponiral. Pisal je skladbe za svoje ansamble, pa tudi precej zborovskih pesmi je ustvaril in to na lastna besedila, ki so ali ljubezenska ali pa opisujejo lepoto gorenjske pokrajine. Eno od njih — Čemu ta nagelj ne cvete — je leta 1974 v avtorjevo izredno zadovoljstvo krstil kroparski zbor. Zapuščino, ki jo je leta 1975 umrl Mihelič zapustil v svoji glasbeni delavnici, bo potrebno bobolj natančno pregledati in opisati.

J. Mihelič s svojim ansamblom pred zadnjo vojno

Na koncu se samo še spomnimo Ivana Zupana, ki smo ga že spoznali tudi kot skladatelja.

Ugotovimo lahko, da tudi pomanjkljiv prikaz glasbenega življenja govori o bogatih, neprekinjenih ustvarjalnih in še bolj poustvarjalnih težnjah kroparskega človeka.

Osnovni predmet tega pisanja je bilo glasbeno življenje prebivalcev majhnega podeželskega kraja, v katerem je svojevrstno gospodarsko življenje ustvarjalo odgovarjajočo kulturno klimo. Prevladovalo je glasbeno in odsko udejstvovanje, ki je zajelo večino amaterskih delavcev, ob njih pa so se uveljavili tudi posamezniki z drugačnimi nagnjenji.

Večjih slikarjev po J. Potočniku in P. Zmitku ni bilo. Pred 10 leti je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani diplomiral Kamilo Legat (rojen 1934). Za študij se ni odločil takoj, čeprav je že kmalu kazal primeren talent. Zdaj je likovni pedagog v Trzinu. Kot slikarja ga strokovnjaki uvrščajo med vodilne mlajše slovenske krajinarje. Precej njegovega dela

A. Lazar — Vrbanov Lojzek

je vezanega na rojstni kraj. Že zgodaj je s portretnimi študijami ohranil v spominu nekaj starejših Kroparjev, zunanji motivi iz kraja pa bodo vedno bolj pomembni tudi kot dokument. Zadnja ugotovitev velja tudi za Alojzija Lazarja, čeprav seveda dela tega nadarjenega samouka nimajo umetniške in tehnične dognanosti šolanih mojstrov. V slikanju so se poskusili tudi mnogi drugi, v različnem obsegu in z neenakim uspehom. Zapišimo vsaj nekaj imen: Pepca in Janez Šmitek, Edvard Resman, Joža Zupan (Šotl), Tomaž Lazar, Peter Pesjak, Boštjan Gašperšič, Metoda Berčič, Tone Lazar in Zmagor Šmitek. Smisel za oblikovanje in dobre likovne rešitve so v kovaški in graverski delavnici dokazovali Milan Žaberl, Janez Gašperšič, Frenk Murko in Marjan Gašperšič. Tudi rezbarjev je bilo nekaj. Med starejšimi so najboljše figure prišle iz rok Luka Solarja (Lukmana), katerega obrazi niso bili tipizirani, saj jim je znal dati različne izraze.

Bil je iz družine Kozlov, kjer je bilo rezbarstvo doma, začel pa najbrž Jakob Solar, kakor se spominja njegov vnuk Joža Solar. Jakob je bil sosed in prijatelj Zupanovih orglarjev. Večkrat se je napotil proti Kanalski dolini in Tirolski, kjer je prodajal žeblice. Tam se je spoznal z rezbarstvom, ki ga je zamikalo, da se je še sam poskušal v njem. Večina kroparskih rezbarjev se je največ ukvarjala z jasičarstvom, izdelali pa so tudi več različnih kipcev. Le kdo se še spomni Posirjenovega Luka, preprostega naivnega kiparja? Umrl je okoli leta 1910, kako se je pisal, pa ne vemo več. Janez Legat si tudi ni mogel kaj, da ne bi svojega veselja in smisla za obliko pokazal v lesenih in iz železa kovanih figurah. Rezljal je tudi Tone Bertonecclj (Toncala), pozneje Lenart Varl, še za tem Marjan Gašperšič in Tomaž Lazar. V našem času so Jože st. in ml. Berce ter Janko Berce naredili veliko lesenih drvarjev, kovačev in drugih figur; udeležili so se razstav likovnih amaterjev. Lovro Rešek st. je oblikoval iz gline, česar se je naučil v Kamni gorici, kjer je bil ta način v navadi. Posebno mesto ima mojster umetnega kovaštva Joža Bertonecclj. Več desetletij je dokazoval dar opazovanja in oblikovanja, risal, slikal in tolkel bakrene izdelke. Med prizadevanji za likovno vzgojo mladih naj spomnimo na tečaj, ki ga je vodila kiparka Liza Hribar iz Ljubljane. Precej fantov in deklet je dobilo strokovne nasvete in osnove oblikovanja, ki jim je pozneje koristilo v šoli in pri delu v srednjih šolah za umetno obrt ali na fakulteti za arhitekturo.

(se nadaljuje)

PRIPIS H KOKOTOVEMU KAMNU MOLKA

V naši liriki ne manjka mračne trpnosti, žalostnih pogledov in sploh elegične vase-zaprтости. Velik del slovenske zgodovine je pač zgodba o izgubljanju vsega, tudi samega sebe, o strahu pred zaporednimi silovitimi udarci usode: ti so padali kar naprej na to — našo usodo — nevalgično točko evropskega prostora, kjer se Alpe v naglih klancih približajo Balkanu in kjer so nam davni predniki za zmeraj postavili domovanje. Nekaj časa se upira še tako majhna stvar, ko pa reči postanejo le preveč silovite, neusmiljene, ko pada bestijalno kar naprej, ne gre drugače kot pozapreti okna in vrata, zlesti vase in tam prepevati, osamljene pesmi — sebi, svoji bolečini, za sebe, za nikogar drugega, tih pogovor s samim seboj, sploh ne z zgodovino.

Tako je s slovensko elegično liriko in zato je je precej.

No, če smo natančni, se je slovenska samozavest nekajkrat skozi stoletja pošte-

no pobrala in vzdignila: za današnji čas odločilno naprej pred kakšnimi dvesto leti z nacionalnimi gibanji in pred slabega pol stoletja z velikim bojem za življenje in smrt, za obstanek in svobodo. Ta je končno prinesel tudi razbremenitev vsega, kar je zgodovina naložila čudnih dolgov, neumljivih tovorov in drugih neprijaznosti. Slovenstvo se je otreslo vsega tega kot v mlademu jutru dolgotrajne zoprne nočne more. Ostale so le še kakšne redke sence — med njimi od najmračnejših slovensko zamejstvo, vse tisto slovensko, kar se po zgodovinski krivici in manipulaciji, včasih tudi po naši nemarnosti ni uspelo iztrgati stari stoletni grožnji, vidni, nevidni ali malovidni pa vseeno učinkoviti rji in sili.

Koroška, ki je bila s svojim starokarantanskim izročilom še vse prejšnje stoletje za našo zavest zgodovinsko središče, pojem slovenske istovetnosti, saj je na primer tam — v Celovcu — izšel že pred kakšnimi devetdesetimi leti velik del slovenske literarne klasike — z njo se pravzaprav šele počeno zgodovinsko središče, sodobna književnost, je postala v novozgodovinski svobodi seveda še posebej trda senca na slovenski narodni samozavesti; ostala je kot nekakšen večno pričujoč me ne tekel obstajanja in bistvu poldrugmilijonskega narodišča; skozi tisočletje in več pokrajinski emblem slovenske samobitnosti in volje po življenju je v trenutku

končne osvoboditve slovenske skupnosti ostal zunaj nove družinske strehe. Trd, brezobziren udarec, ki je tisočletno, pogosto elegično usodo slovenskemu, temu koroškemu, še malo prej centralnemu delu podajšal tako rekoč v brezkončnost.

Ali je potem čudno, če je srce slovenski elegični liriki, še posebej novodobni, iskal prav to? Že v »osrednji« slovenski liriki se od koroškega plebiscita leta 1920 naprej pogosto prepuščajo žalostništvu v refleksijah o Koroški, tem trše je to intimnozgodovinsko pravilo obveljalo za same koroške literate. Elegičnost je pač ena izmed človečnosti oblik upiranja šibkejšega: brez nasilja (kvečjemu nad lastnim optimizmom, za katerega pa tako ni prav pretirane osnove), s trpnim soočanjem, z zelo intimnim protestom, s takšnim, kakršnega pač lirika zmore.

In takšen je tudi ANDREJ KOKOT kot eden najdoslednejših nosilcev žalnih, elegičnih zastav v sodobni koroški liriki. — Pesnik je doma iz Drobosnjakovih krajev, iz Zgornje vasi pri Kostanjah, nad Vrbskim jezerom, tako visoko, da se svet že skoraj poveša proti Osojskemu jezeru — in se zdi današnjemu popotnemu Slovincu komajda pojmljivo, da tam še sploh živi kakšna domača duša. (Pa živijo, zadnje čase celo zmeraj bolj žilavo, kar se pozna iz njihovega prosvetnega življenja, iz prijav za slovensko gimnazijo v Celovcu in iz drugih podobnih reči.) Dvajsetleten se je Kokot nekako samopotniško, leta 1956 je to bilo, oglašil kot pesnik v Slovenskem vestniku, političnem tedniku Zveze slovenskih organizacij; kasneje se je za nekaj časa pridružil Mladju in od leta 1969 do danes je potem tiskal vrsto drobnih pesniških zbirk z nekako enotno, elegično, uglašeni nasplovi: Zemlja molči (1969), Ura vesti (1970), Čujte, zvonovi pojo (1972), Pesmi (v Pesniških listih 72), Onemelo jutro (1974), Nekje pa pesmi pojo (1976), v nemščini Die Totteglaubten (1978). Z voljo in ustvarjalnim nagonom, z ljubeznijo do slovenske besede, ki jo je za popotnico odnesel z doma, se je samouk (slovenščine se je po šolsko učil le v svoječasi sezonski kmetijski šoli v Podravljah) ves zapisal pesništvu, pa tudi vsakdanji kruh si je že zgodaj služil z besedo, čeprav novinarsko (kot sodelavec in urednik Slovenskega vestnika, kot dopisnik različnih listov, radia in televizije v matični domovini). Sploh je življenjsko prekoslej mnogo dejavnejši, kakor pa bi smeli sklepati po njegovi liriki.

Ta lirika je pač — kakor vsaka lirika — intimna podoba najtišjih trenutkov in najglobljih stisk, je hrbtna podoba njegove dejavne, življenjske vere, razvidne navzven, telesno, fizično: je nekakšen nesmiselni smisel enega od »totteglaubten« ali pa kar njih vseh, večnih koroških »zasramovanec«, v kot odrinjenih in opljuvanih nekdanjih hišnih gospodarjev, ki so v zgodovini očitno izkazali eno samo usodno »napako« — bili so mnogo bolj človeški od svojega sosedstva, svojih neklicanih, nevaljenih, nehotenih, pa vendar vztrajno napadalnih sosedov.

Saj je mogoče res neracionalno vztrajati pri starih (slovenskih, karantanskih, človeških) izročilih in naročilih — težavnost in žrtve te zvestobe so poglavitna snov Kokotovih pesmi; funkcionalno v modernem smislu že po kar se da šibkem preudarku sploh ni. Je pa v tem vztrajanju neka prastara morala avtentičnosti, slovenskega obstoja; navsezadnje je vse slovenstvo miniatura, v velikem sodobnem svetu po pesimističnem premisleku nefunk-

cionalna in neracionalna, obstojna samo za ceno nesorazmernih, nenehnih, velikan-skih, za takšno majhnost naravnost orjaških duhovnih in gmotnih vlaganj. Tudi je nadvse udobno izkočiti iz takšne večne zadrežnosti, zoprne drobnosti v kakšno veliko svetovljansko žival, še posebej, če se kar sama ponuja, in tako za zmeraj ubežati balastu majhnosti. Toda ta balast se po drugi strani vendarle imenuje »identičnost«, je slovenska resničnost, legitimacija. Rodovi in rodovi so bržkone brez posebnih tovrstnih premislekov, po nagonu, vložili vanjo toliko samobitnosti, toliko volje po samosvojesti, toliko misli, čustvovanja, dela, lirike, epike, melodike in vsega drugega, da je takšna postopna naložba postala sčasoma silovita moralna zadovoljitev. Iz tisočletnega kapitala smo v veliki meri črpali rento, ko smo se z novimi neprimljivimi žrtvami v novejšem času konstituirali v moderno narodno skupnost z lastno politično idejo. S tem kapitalom smo ali pa nas enostavno ni, pa naj je z njim povezanih še toliko nadležnosti. Samo od morale bivanja, udobnosti, zvestobe je odvisno naše ravnanje — in to moralo občuti koroški slovenski pesnik današnjih dni še toliko bolj bridko in krvavo. Kajti zgodovinsko nasilje nad slovenskim človekom tam še kar naprej traja; nenehno zahtevajo od njega mirno, zavestno asimilacijo, odpoved samemu sebi — češ, na Koroškem ne bo prej miru, preden ena od obeh narodnosti za zmeraj ne izgine. Seveda se ve, katera — in zoper njo so vpreženi tolikšni politični, gospodarski, policijski, oblastveni potenciali, da pogosto v resnici ni videti pravega izhoda med zahtevami zunanega nasilja in notranjega izročila. Koroški Slovenec, še posebej, če je pesnik, je zavezan pač samemu sebi, svoji zgodovini, svoji resničnosti, njegova vsakdanjost pa je izsiljevanje izginotja, samozatajitve. Rodevitna tla za obup, za resignacijo: zvestoba je mogoča samo za ceno konca.

Konec svoj sprejemaš kot dolžnost in greš v svojo smer. V brezvestju izginja tvoja sled.

Ti verzi so iz pesmi in naposed ostaneš sam, pa bi lahko bili iz katerekoli Kokotove verzifikacije; zvenijo kot nekakšna samozrtevna obredna zakletev. Celo v ritmu se čuti nekakšen spondejski, dispondejski korak, ki pada težko, počasi, svečano, z vrsto udarjajočih samostalnikov svečano po tleh; ki se trga kot kamen (molka) z vsakim tonom posebej od srca in težeče, temne gmote besedja.

Sploh je Kokotov ritem nekaj posebnega: na prvi pogled sicer nekaj skrajno prozaičnega, ko da pesnik nima ne posluha ne zmožnosti za kaj tekočega, igrivega, spevnega. V naši zbirki so menda prvič tudi pesmi, ki s svojo metrično, kitično in vsakršno urejenostjo izpričujejo tudi te pesnikove večine — in ob njih se naenkrat odpre čisto drugačen pogled na poprejšnji pesemski prozaizem. Ne gre za pomanjkanje pesniške spretnosti, prej gre za neko notranjo logiko: življenje, ki se v Kokotovih prozaičnih verzifikacijah razgrinja, je tako strašno pri človeškem dnu vsega, še posebej pa upanja, tako onstran sleherne življenjske radosti, sproščenosti, spevnosti, da mu je v celoti tuja sleherna igra — celo pesemskih zvokov in rim. Vse je nekako

(Nadaljevanje na 14. strani)

IZ PESNIŠKE ZBIRKE ANDREJA KOKOTA – KAMEN MOLKA

UJETOST – SAMOTA

Nasvet

*Velike stvari se godijo
brez nas ali z nami.
Povelja ob rojstvu delijo,
smrt te že pred rojstvom omami.*

*Zato je vseeno orožje smeri,
večnost trenutek počitka
pred steno krvavih čeri,
vdanost dobljena je bitka.*

Ujetost

*Deviško nebo je prehlano
z nožem lačnih hijen.
Srce sonca je razdano
v kraje, kjer je hrib leden.*

*Duša zakleta pa upa
v zmagujoči sprejem pekla ali neba,
v merjenje strupa
ali konec sveta.*

Kolobar

*Kolobar je znova zaključil svoj krog.
Pogum je ustavil stoji nihalo.
V temni je samo se grmada nadlog,
vztrajnost v tla tišči svojo glavo.*

*Roka povelja se zgublja v čredi strahu,
mrtvaški sprejem od dano
čaka na zagovor obsodbe, preklestvo zidu,
svečani obred smrti ali umik v besedo
razdano.*

Dosedanje pesniške zbirke Andreja Kokota: 1969 ZEMELJA MOLCI, Drava, Celovec; 1970 URA VESTI, Drava, Celovec; 1972 PESNIŠKI LISTI, Založništvo tržaškega tiska; 1972 ČUJTE, ZVONOVI POJO, DPD Svoboda Tone Čufar, Jesenice; 1974 ONEMELO JUTRO, Drava, Celovec; 1976 NEKJE PA PESMI POJO, Založba Obzorja, Maribor; 1978 DIE TOT-GEGLAUBTEN, J. G. Blaschke Verlag, Darmstadt.

Najnovejšo pesniško zbirko Andreja Kokota, ki je tudi član kulturno umetniškega kluba pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice in redni sodelavec naših LISTOV, je uredil Tone Pavček, opremil Matjaž Vipotnik, izšla pa je v decembru 1979 pri Cankarjevi založbi v Ljubljani.

Pogum

*Stopam v samoto zime,
s pogledom v praznino vej,
mimo kačipotov v smer doline,
tja, kjer poti več ni naprej;*

*kjer vsak korak je tuj
in misel temna pogubljena.
Tam poiščem tebe svojih temnih nuj,
da vidim, kakšna bitka je izgubljena.*

Osamelost

*Iz dežele dogorelih upov
se selijo jate sanj,
kot ptice nežnih trupov
v kraje zimskih domovanj.*

*Praznino seka vpitje vran,
svetlobo temna zarja pije.
Moreča misel stopa v dan,
mrtvo sonce v slepo okno sije.*

In naposled ostaneš sam

*In naposled ostaneš
sam
s svojo trudno roko
suhih prstov,
ki slepo sledijo
v smer pravici.
In predse šepetajo
gesla iskrenih časov,
ki kakor zgodbe uspravank
gredo skozi tvoj razdani jaz.
Vendar misliš:
Tako je prav za našo stvar!
In bolečina,
ki teži tvoja trudna pleča,
več ne skeli.
Konec svoj
sprejemaš kot dolžnost
in greš v svojo smer.
V brezvestju tginja tvoja sled.*

žrtveno obredno potisnjeno k tlom: po zraku se spreletavajo črni ptiči, ki zamolklo pojejo, kdaj pa kdaj se zapletajo v nastavljene mreže, da kričijo od groze, z neba nad njimi sijajo mrtve zvezde, če ni nebesni svod sploh kataklizmično preklan na dvoje in kaže svoje drobne, od daleč tulijo hijene v »grozi tišine«, vsenaokrog se širijo siva polja s krvavimi brazdami, da je vse skupaj kot dežela dogorelih upov, skozi katero stopajo mrtvaški sprejedi proti steni nič, črne zastave nad njimi naznanjajo s svojim vihranjem prekletstvo časa. – Ne, v taknem svetu res ne more biti nobene igre, ne glasov, ne rim, ne nobene druge. V taknem svetu velja le en sam ritem, ritem elegičnega, grozo vzbujajočega ponehanja.

Od obzorja do obzorja te pesniške zbirke ni enega samega nasmeha, ene same vesele, nagle kretnje. Celo upor, celo klic življenju, celo protesti so opremljeni z žalnimi trakovi vnaprejšnje resignacije. Kajti dežela Kokotovih pesmi je dežela brezvestja, nemosti, žolča, brezupa, mraka, strahu, groze, strupov, tulečih pošasti; čas njegovih pesmi ni čas nežnih čustev. Skoraj ni slovenskega pesnika, pri katerem bi se elegičnost sveta kazala v tako neizprosni, dosledni, črni podobi. Če bi Slovenci kdaj delali slovar elegizmov, bi bilo treba ekscerpirati samo Kokotove pesniške zbirke in velik del posla bi bil opravljen.

Seveda v središču te knjižice je potem res, varno spravljen, ciklus Pesmi za ženo: nekakšno pribežališče optimizma in odmevne človečnosti, spravljen za zidove doma, ob katerega se zunaj vse bolj itavo in strupeno zaletava nasilje. Ti verzi so res minimejši, skoraj malce sproščeni, malce skrite sreče izdajajo, izražajo sledove srečnih sanj, slutnje človeške radosti, kakršna bi se lahko v polno razcvetela, če bi vse naokoli ne bilo tako mračno nevarno in preteče. Tako pa so le kratek prehlisk, bolj hrepenenje kot resničnost: bolj varno spravljen in skrit dragulj kot vsakdanjost – šest drobnih pesmi, šest intimnih prehliskov možne sreče – in že je treha spet čez prag zgodovinske resničnosti, med »gozdove nemih rojakov«, na »pogorišče neznanih strasti«, kjer je poglavito in vendar neodvrgljivo breme **zvestoba** – ob vseh čredah strahov in grmadah nadlog, s težkim kamnom ponižan na hrstu.

Iz skrinje skritih upov
se črn dim vali,
poln žgočih strupov.
Kdo lahko to igro besov ukroti?

Če je Kokotov pesniški svet intimna, skrita, ne tista površno znana, s soncem obsijana turistična Koroška, marveč notranja, v ljudi pogreznjena, še posebej za slovenske duše rezervirana – je seveda najbrezupnejša elegičnost Kokotove lirike hkrati tudi najstrahovitejša obtožnica. Ne bi mogli reči, da kar naravnost in samo koroške družbe in njenih današnjih političnih stebrov, marveč – na koroškem primeru – vsega, kar kot metoda in atavizem z vsakim dejanjem zgovorno dopoveduje, kako dolgo pot do človečnosti mora še lep del človeštva prehoditi kljub vsemu zunanemu in verbalnemu blišču civilizacije, h kateri se vsaj po svoji materialni in formalni kulturi prišteva.

Kokotove pesmi so vera na smrt obsojenega v človečnost, v smisel zvestobe in identičnosti. In so seveda kar naprej navzoče najpopolnejša elegija; tako polna stisk, da bi je takšne v današnjem novoevropskem svetu, obremenjenem z bleščočim slovarjem demokratizmov, enostavno ne smelo biti.

Pa je.
In to je Kamen molka.

Tone Tomazin: Kozolci pri Podturnu – skica

trobentarskem tečaju na Jesenicah, kjer so se učili (najbrž pod vodstvom K. Azmana) enotnih signalov in koračnic.

F. Resman, L. Dobre in Janez Gasperšič niso bili le pevci, temveč tudi dobri godci, ki so velikokrat igrali po veselnicah – prva dva z violino in harmoniko, tretji s kitaro. Postavo so včasih zamenjali, tako sta Resman in Gasperšič kdaj igrala z J. Šolarjem iz Rovt. Gasperšič je pozneje, ko se je preselil v Lesce, nastopal tudi tam in sicer v triu z Jožetom Zupanom in Francem Dacarjem. J. Zupan (Šotl) je bil violinist pri »Zvezdi« in je še po drugi vojni igral v Lescah in okolici; vključil se je tudi v orkester, ki ga je tam vodil Bidovec. Med harmonikarji so bili še: Franc Pogačnik (Korožekov), Matija Gartner, Alojz Lazar (Vrbavov), Tone Berce st., Marko Smrekar in Francelj Mohorič; večinoma so bili »učenci« L. Dobreta. Velikokrat pa je na veselnicah »vlekel meha« Franc Rihtaršič-Godina, ki ni bil domačin. Miha Bertonec (Potočnik) je bil klarinetist. V mladosti je bil v Ameriki, od koder je prišel s svojim Es-klarinetom. Ko je v njihovi hiši vadila Zvezda je zelo rad poslušal. Kmalu je začel igrati v veselnicah ansamblih, vse brez not. Dolga leta je igral z L. Dobretom in še kom. Tako se jima je za veselico ob 40-letnici gasilskega društva 1953 pridružil F. Prešeren. Od članov »Zvezde« so najdlje ostali aktivni: Stanko Legat, Filip in France Gasperšič, ki so sodelovali še v povojnem orkestru po letu 1953. S. Legat, ki je poleg violine, viole in kontrabasa znal igrati tudi na harmoniji, se je včasih pridružil harmonikarju F. Mohoriču in kitaristu Slavku Azmanu, pa so zaigrali za ples. Manj je znano, da je tudi A. Dermota znal igrati violino, ko je bil v Ljubljani, pa je nekaj časa poučeval tudi klavir.

To so v glavnem vsi, ki so razen že prej omenjenih godbenikov bolj ali manj pogosto delovali kot godci. Bilo je sicer še nekaj takih, ki so znali kaj igrati, a to je bilo le bolj v domači hiši. Omeniti pa je treba še zanimivo cigansko muziko družine Rajhardov. V dolgih letih, ko so si lastili domovinsko pravico v Kropi, so včasih igrali na svatbah, največkrat pa v gostilnah za ples ali kar tako. Aleksander, Bogomil, Vilibald, David, Nace, Angela in Sabina so igrali na violine, viole, kontrabas, kitare in citre. Zgodilo se je tudi, da jih je za sodelovanje pridobil Pleničar in so zaigrali v odmorih odrskih predstav.

Glasbenike v okviru glasbene šole, orkestra in zabavnih ansamblov po letu 1953 smo spoznali v posebnem poglavju. Ko je bilo konec šole in orkestra, so starejši dali glasbila iz rok, nekaj mladih je nekaj časa še vztrajalo, pa tudi ne dolgo. Nekateri so nadaljevali glasbeno šolo drugod, a konec dejavnosti je tudi njim vzel voljo (npr. J. Rešek in K. Legat). Hornist E. Gasperšič je z rogom šel na SGS v Ljubljano in bil tri leta v simfoničnem orkestru RTV Ljubljana, a se je potem posvetil glasbeni zgodovini. Mlajši so začeli hoditi v glasbeno šolo v Radovljico in se po nekaj let ukvarjali z zabavno plesno glasbo in spet je bilo konec. Vztrajal je le Dare Lotrič, ki je že več let prvi pozavnist orkestra v Slov. filharmoniji in zdaj studira na tretji stopnji glasbene akademije v Zagrebu. Pojavil se je še kak ansambel mladih, po večini samoukov, ki so poskušali v posnemanju vzornikov od drugod izraziti in izpovedati svoje naravne sposobnosti. Brez potrebnega znanja in mentorstva so ostali na začetku poti.

Tako so po letu 1964 v ansamblu Tifoni izmenično igrali: kitaristi Drago Beguš, Vinko Berce, Janko Volarič in Franci Žaberl ter bohnarji Miha Kržišnik, Marjan Jelovečan in Simon Blaznik. Tri leta so ostali skupaj, potem jih je nekaj odšlo k vojakom in šele leta 1972 so se spet zbrali M. Jelovečan, V. Berce, F. Žaberl in Franci Krvina. Igrali so za ples, poleti »za dolgo njivo«, v lovski koči na Jamniku (tu

so jim ukradli drago opremo), večkrat za 8. marec in ob priložnostih »Mladina pred mikrofonom«. Pridružil se jim je še kitarist Marjan Butarac. Takrat so poleg kitar in bobnov imeli že tudi električne orgle. Kot mnogi podobni ansambli po Sloveniji so se opirali na poslušanje in posnemanje, poskušali tudi z lastnimi skladbami, ustavilo pa jih je pomanjkanje znanja.

Kratko dobo je imel tudi ansambel, ki so ga sestavljali: Janez Petrač (saksofon), Dare Lotrič (pozavna), Slavko Nardin (trobenta), Pavle Gartner (harmonika), Damjan Zbontar (kontrabas) in Peter Potrebuješ (bobni). Izrazil prirojen, a neizkoriščen talent je kot samouk z igranjem na harmoniko in kitaro pokazal Stanko Berce.

Ko smo spoznavali zbornice, pevke in pevce, godbe in godbenike, dirigente in druge, smo lahko ugotovili, da je bilo v Kropi več družin, ki so v celoti pokazale precej glasbenega talenta in z njim tudi pomagale razvijati kulturno delo kraja. S kratkim pregledom teh družin ne bo možno točneje razmejiti medsebojnih odnosov in dati časovno pregledne slike. Predstavljal bo strnitev že mnogih poznanih dejstev in kot tak še z drugačnega kota osvetlil preteklost. Vrstni red bo sledil vstopanju posameznih družin v stoletni razvoj naše glasbene kulture.

Zato začnimo z Legatovimi, katerih prvi mož – Jurij je kot pevec in kmalu kot organist ter pevovodja začel delovati 1885. Tudi njegovi otroci so mu sledili. Stiri hčerke: Tončka, Micka, Sabina in Rezka so bile pevke, pa tudi igralke; najdlje in sicer dokler je mešani zbor sploh obstojal, je ostala Rezka. Kot pevce smo srečali tudi sinove, posebno aktivna sta bila pred in po vojni Filip in Stanko, ki sta z bratom Jurijem igrala tudi v »Zvezdi«. Legatovi vnuki so se pred 20 leti tudi vključili v glasbeno šolo; zelo prizadeven je bil Kamilo kot član orkestra in godbe, pozneje pa tenorist v moškem zboru, dokler mu oddaljenost zaradi preselitve v Trzin ni onemogočila nadaljnega sodelovanja. Trobento in kontrabas pa je zamenjal s slikarskim platnom.

Franc Gasperšič st. (1869–1942) je imel veliko veselje do glasbe. Za 30 goldinarjev si je kupil pri Zupanovih harmonij in nanj kar dobro igral. Kot se spominja njegov sin France, je želel postati organist, pa je bila Hönigmannova odločitev drugačna. Zeno je dobil iz Zmitkove rodovine, ki je tudi imela obilo glasbenih darov. Spominimo se

samo V. Zmitka, pevca, godbenika, pevovodja in kapelnika. Iz nove zveze se je rodilo veliko otrok – od njih so Ančka, Jože, Filip in France ob domačem harmoniju stopili v stik z muziko. Sinove smo lahko v razvoju zadnjih 60 let večkrat srečali, saj so vodili ali sodelovali pri petju in muziciranju. Otroci iz številnih družin vseh treh so bili prav tako v zborih in instrumentalnih skupinah, tako Filipovi Magda in Heda, Francetov Kozma in Jožovi Špela, Jože ml., Marjan, Zlata Zala, Janez, Egi, Boštjan, Minče in Rok. Bili so še drugi Gasperšiči. V zborih pri Pleničarju, Gasperšiču in Gostiču in še kom smo srečali Janeza, Toneta in Čilo. Tudi Lojz je poskušal biti godbenik, prav tako njegova sinova Slavko in Bert; ta je bil do odhoda v Izolo odličen pevec v moškem zboru.

Tudi o Dermotovih je težko kaj novega povedati. Že v začetku stoletja sta Francem in Jožman spadala med najboljše pevce. Otroci, Čita, Marija, Anton, Polde in Gasper so bili vsak v svojem času in na svoj način med glavnimi oporami domače pevske kulture, o glasbenih uspehih bratov tenoristov v svetu je bilo že govora. Povsem naravno je, da so se tudi otroci novih družin sprijeli z glasbo. Vsi trije iz zakona Marije, katere mož Janko Petermel je bil tudi pevec in nekaj časa čelist v orkestru, so se učili klavir v radoljski glasbeni šoli. Andreja pa se bo po končani visoki glasbeni šoli sploh posvetila glasbi. Sestra Dermotovih – Zefa se ni mogla vključiti v petje kot sestre in bratje. Zato pa so to nadoknadili njeni otroci, znani pevci: Lovro, Janez, Joža in Irena Rešek (por. Žaberl); Janez in Joža sta pa igrala tudi v orkestru.

Ustavimo se še pri Petračevih. France je bil v gasilski godbi, otroci pa so bili dobri pevci. Leon in Franci tudi godbenika v društvenem simfoničnem orkestru. Tudi vnuki so obiskovali glasbeni pouk. Valentin je prvič dobil klarinet še kot fantič v godbi pred prvo vojno, po njej pa igral v »Zvezdi«. Tudi njegovi otroci Tina, Zdravko in Marta so bili v orkestru ali zboru. Janez pa je po nekaj letih instrumentalnih izkušenj vstopil v moški zbor, kjer zdaj poje drugi tenor.

Bilo je še več drugih družin s prav tako izrazitim naravnim glasbenim darom, le da so bile po številu pevcev ali godcev manjše.

(Nadaljevanje na 20. strani)

Zlata Gasperšič-Ognyanović na opernem odru

mana (1882–1947). Menda je bil star okrog 16 let, ko je že pel v zboru pri J. Legatu. Kmalu je postal pevec, da mu ni bilo para. Od tenorja je kmalu prišel k baritonistom in se odlikoval z izrednim glasom. Mlademu Jožu Solarju se je neizbrisno vtisnil v spomin, ko je pri Klinarju v igri Slovanska apostola igral pevca Radovana in pel: »Oj Moravska, zemlja bridka, glej viharji vstanejo, kakor gnezda iznad bora sela tvoja zmanejo...« Lahko si mislimo, kako sta navdušila z duetom v Ipavčevi pesmi Domovini dva taka pevca, kakršna sta bila Eržen in Resman. Bila sta navadno zraven, ko so se ob nedeljskih popoldnevih zbrali pri Klinarju na vrtu in seveda pogovore prekinjali s petjem. Od tam so dostikrat šli na »Jamoo«, od koder se je pesem glasila še naprej, posebno v gorensko oziramo se skalnato stran. Seveda tudi večerno petje na trgu ni minilo brez njunih prelepih glasov. Za Resmana je J. Bertonec se prijavil, da je bil zelo razgledan mož, podkovan v naravoslovju, živa kronika kraja in ljudi. Ni pa le pel, tudi violino je igral. Naučil se je pri ciganih in to toliko, da je precej igral z drugimi godci po veselnicah.

Vsestranski muzik je bil tudi Lojze Dobre (Dražgošanov, 1887–1937). Pel je v zborih in je bil pri Svobodi solist v drugem tenorju, v orkestru Zvezda je igral čelo, najbolj pa so ga ljudje poznali kot harmonikarja. Nekaj mlajših harmonikarjev se je učilo pri njem. Znani pevci so bili tudi: France in Joža Dermota, Lovro Zupan, Franc Debeljak, Peter Solar (Bevkarjev) in France Prešeren (Pokl). K njim je treba prišteti še tiste, ki so pod A. Dermoto in L. Varlom izvajali operete, pa tudi pevk je bilo nekaj zelo dobrih – Lizika Smrekar (por. Hafner), Cila Gašperšič (Jajtova), Marija Mihelič (Črvičova), Anka in Pavla Gašperšič (Mežnarjevi), Ljudmila Rozman (Tončkova), Režka Pesjak (por. Lazari), Slavka Solar (Něžna) in Gizela Lazar (por. Solar) so samo nekatere od njih. Za Marijo Mihelič so rekli: »Pevkna, da j' b'lo kajla«. P. Dermota se rad spominja Miklove Zale in lepega pevkega dueta sester Mice in Tončke Legat (por. Gašperšič). Kot je bilo že rečeno, so na njihova mesta neprestano prihajali novi, mlajši pevci kot Anton, Polde in Gašper Dermota, Stanko Legat, Edvard Resman, Jernej Praprotnik, Angela Varl (por. Dakol), Tona Zupan (Matelova), Vera Prešern (por. Jelenc), Janko Berce pa še kdo.

Polde Dermota (roj. 1912) je doma pel v zboru in tudi igral. Pozneje se je pevsko izpopolnjeval najprej v Ljubljani, potem še na Dunaju. Kot lirski tenor je žel lepe uspehe na opernih odrih v Salzburgu, Innsbrucku in nekaterih švicarskih ter nemških operah, nazadnje na Dunaju v Volkoperi. Zdaj že več let skrbi za Kovaški muzej.

Tudi po drugi vojni so se porajali novi pevski talenti in se priključili tistim, ki so že marsikaj pokazali. A. Dermoto smo že podrobneje spoznali. Gašper Dermota je nekaj poveljnih let se sodeloval v Kropi kot pevec in igralec. Kmalu se je uspešno vključil v solistični ansambel ljubljanske opere, kjer je pel v mnogih velikih vlogah. Sirni svet pa ga je poznal, tudi kot odličnega člana Slovenskega okteta. Prometna nesreča, v kateri je reševal tuje in pri tem žrtvoval svoje in sinovo življenje, je mnogo prezgodaj prekinila njegovo pevsko kariero.

Jože in Tone Gašperšič, katerih oče je pel v zboru Svobode pod Gostičem, sta prav tako našla pot na operni oder. Oba tenorista sta bila člana zbora, velikokrat pa sta dobila tudi solistične vloge, še posebej Jože, ki je pel več glavnih vlog. Ves čas sta pela v Koroškem akademskem oktetu, v katerem sta še zmeraj aktivna.

Več kot dve desetletji je med opernimi solistkami Zlata Gašperšič (por. Ognjano-

Moški zbor leta 1956

vič), ki vsa ta leta sodi med vodilne slovenske sopranistke, še zlasti cenjena kot koncertna pevka. S številnimi nastopi v Kropi je ohranila trdno povezavo z domačini in njihovo glasheno kulturo. Preden se je zaposlila v Ljubljani, je tudi ona sodelovala v domačem društvu kot pevka in igralka (Vesela povest o žalostni princesi). Kot solist v oktetu Gallus se je lepo uveljavil Lovro Rešek. Podobno kot drugi je tudi on svojo pevsko pot začel v zboru in kot solist (Rokovnjači) v Kropi. Ob studiju v Ljubljani se je izobraževal še pevsko in skupaj z Zlato Gašperšič ter Gašperjem Dermoto pel v radijskem komornem zboru, od koder je prišel med oktetovce. Več let je pel v sedanjem moškem zboru rodnega kraja in prav tu dobil zlato Gallusovo značko.

V povojnem mešanem zboru je bilo prav tako kot včasih nekaj sopranistk in altistk, ki so bile glasovno in po odnosu do amaterskega dela glavna opora društvenega zbora. Med njimi so bile: Marta in Zdena Dermota (por. Resman), Malči Gašperin (por. Kordež), Spela in Zala Gašperšič (por. Uršič in Vojak), Vera Jelenc, Marija Dermota (por. Petercel).

Pri moških so bili taki: Filip, France in Jože ml. Gašperšič, Zdravko Mihelič, Jernej Praprotnik, Leon Petrač, Janko Berce, Janez Rešek in Janez Lazar. Mnogo od njih so poslušalci lahko spoznali tudi kot soliste in odrske igralce.

Tako smo prišli do pevcev našega časa. Pojejo v zboru, kot so nekdanji Erženi, Resmani, Solarji, Zupani in drugi. Razmere so nedvomno veliko boljše, po drugi strani pa s poslušalci vred zahtevnejše. Ker ima zbor širok repertoar pesmi, je tudi dovolj pesmi s solističnimi odstavki. Ker ni želje po izrazitih pevskih »zvezdah« so solistične partije precej široko razdeljene in so kot solisti peli: Lovro, Jože in Janez Rešek, Gregor in Rudl Solar, Bert in Rok Gašperšič, Janko in Stanko Berce, Branko Pirih, Tina Sparovec, Damjan Žbontar in Andrej Resman.

Pavla in Francej Mohorič, Edvard Resman, Zdravko Mihelič, Peter Pesjak, Nace Zhontar in Franc Hafner ml. so se po odhodu iz Kroke vključili v pevске zbore drugod, npr. na Jesenicah, v Kranju, Ljubljani in Kobaridu.

Tudi godcev je bilo v našem stoletju v Kropi več, kakor običajno mislimo. Med godbeniki gasilske godbe je bil posebno priljubljen Simon Pirč, ki je igral boben in činele, a je po besedah K. Azmana igral tudi violino in dromljo. Ko so se z godbo vračali z gostovanja v Dražgošah, je med

potjo razgret pil mrzlo vodo, staknil pljučnic in umrl. France Prešeren (Pokl) je bil odlični basist – pri zboru in godbi. Dolga leta je bil tudi trobentar pri gasilcih. V zapisniku 31.1.1909 beremo, da je bil izvoljen za to mesto. Še leta 1928 je bil na

J. Gašperšič (1896–1964)

J. Gašperšič (1896–1964)

PESMI ZA ŽENO

Prva

Tvoje
oči
se pozibavajo
v sodu
deviške beline
in sonce
in maj
odpirajo v cvet.

Tvoje
oči
so veselje
mojih pogledov.

Peta

Svetloba besed
je bila
polna prevare.

Ti
pa veš za njihovo
samotno črno globino
in kljub temu
govoriš
o njihovi sinjini.

Šesta

Kdo
ve za skrivnost
najinih
sanj,
kdo za pelin
najin vsakdanji?

Kaktusov cvet
vztrajno
bode v okno pomladi.
Kdo ve
za njegov
nežni dotik
s soncem večera?

Druga

Tvoje
oči
so usta ljubezni.

Tvoj
glas konica
nežnosti,
ustne
dum
mojih lačnih žuželk,
tvoje
telo
ptica mojih sanj.

Tretja

Sama sva.
Venec
rdečih besed
valovi
nad molkom
življenja.

Trenutki sreče
nihajo
v zatonu spomina.

Nocuj
bo sončna noč.
V tvojih očeh
je zarja devištva.

Četrta

Tvoj molk
je vznemiril
morje mojih misli.
Zdaj
se vračam
z dolge
poti
in iščem besedo
do tvojih vrat.

Tone Tomazin: Upornik – ščip

KLADIVO JIM V ROKI PLEŠE, PESMI POJE, ISKRE KREŠE

5

JOŽE GAŠPERŠIČ

Med tistimi, ki so se v Kropi rodili ter si z delom v njej in zanj postavili najlepši pomnik, je tudi Jože Gašperšič (1896 do 1964). Morda je odveč, a vseeno — to seveda ni bilo delo z nemonom, da bi se ga spominjali; spominjamo se ga, ker je tega vredno. Narekovala sta ga je notranja izpovedna nuja, podprta s teoretičnim in praktičnim znanjem ter čut dolžnosti, da je treba delavsko kulturo skrbno gojiti, programsko posodobiti, v kakovosti izvajanja pa dvigniti na raven, ki bo privlačna in vzpodbudna tako za izvajalce kot poslušalce. Vse njegovo delovanje na glasbenem področju, od gimnazijskih let do zadnjih let pred smrtjo, je dokazovalo, da bi Slovenci z njim lahko dobili vidnega glasbenika, če bi se posvetil glasbi. Prvo oviro za tako pot mu je prinesla prva svetovna vojna, ko je bil ranjen v levo roko — njeno zapetje je bilo poslednj negibno ter je onemogočalo violinsko in klavirsko izpopolnjevanje igranje. Ko se je pozneje znešel v žebljarski zadruzi v rojstnem kraju in je obema posvetil vse svoje znanje in moči, ni bilo več poti drugam. Glasba kot poklic in glavna preokupacija se je morala umakniti drugim načrtom. Violino mu je dal v roke stric Valentin Žmitek, ki se je po tem, ko je 1890 šel iz »Odmeva« in Kropo, v začetku 20. stol. vrnil. Z znanjem, pridobljenim v tem vmesnem času, se je ponovno vključil v glasbeno življenje rodne kraja. Svojege nečaka je učil violino vsako jutro, še preden se je v šoli začel pouk. To je bila osnova, še kako dobrodošla, ko je prišel v srednjo šolo.

V gimnaziji je intenzivno študiral glasbeno umetnost. Ob proučevanju glasbene zgodovine se je poglubil v razglabljanja o estetiki, odnosu med človekom in umetnostjo in podobno. Iz razpoložljivih virov si je napisal pregled slovenske glasbene preteklosti, kar je eden prvih podobnih poskusov pri nas. Pri tem je zanimivo, da ni le kopicil podatke o skladateljih in njihovih delih, temveč je skušal s objektivno sodbo najti pravo mesto naših skladateljev. Ti njegovi mladostni zapiski so ohranjeni. Nekatere teh člankov in razmišljanj je priobčil gimnazijski list. V tem času je že kazal zanimanje za stare kroparske pesmi. Zapisal je nekaj ljudskih kolednic, ki mu jih je zapela Marija Žmitek (1830–1915). V šolskih letih se je udeleževal tudi kot pianist, violinist, dirigent in skladatelj. Iz ohranjenih pisem povzemamo, da je 1914 poprosil znanega skladatelja dr. Antona Schwaba, naj mu dovoli instrumentacijo skladbe Dobro jutro. Avtor je kljub slabim izkušnjam pristal na orkestracijo svojega priljubljenega dela. Obdelavo je pozneje Gašperšič uporabil v Kropi leta 1922 in 1955, vendar jo je obakrat moral prilagoditi orkestru, kakršen je bil na razpolago. Tudi nekaj drugih skladb so igrali v Kropi, ki jih je orkestriral že v gimnazijskih letih; med njimi je bila Fedora z letnico 1913. Prišel je tudi pisati izvirne skladbe. Ko je bila leta 1915 objavljena Predigra, je ocenjevalec med drugim napisal: »Uspoštevanja in priznanja vreden začetnik se nam predstavlja Jože Gašperšič, ki je letos dovršil maturo in

je sedaj kadet v bojni službi. Njegova skladba je na videz kar moč preprosta: dva vzporedna idoča motiva in nič več, pa vendar kako naravno in logično se razvijata, do največje moči popneta, pa zopet docela umirita! Način izražanja je seveda moderen, nov. Taki so naši mladi...« V istem času je nastala Mračni se že za moški zbor z instrumentalno spremljavo, ki z bogatim harmonskim prelivanjem precej polifone strukture in pretehtanim izmenjavanjem vokalnega ter instrumentalnega stavka še bolj kot prejšnje govori o izrazitem ustvarjalnem navdihu in znanju avtorja.

Po maturi se je pridružil sošolcem, ki so se vpisali med enoletne prostovoljce, Maistrove borce. V vojaški suknji je 1. novembra 1915 staknil usodno poškodbo zapetja leve roke, kar ga je za vedno odvrnilo od poti poklicnega interpretata oziroma glasbenika sploh. Med tem, ko se je zdravil v Vrhovcu na Hrvaškem, Rogaske Slatini in drugod, je čas s pridom izkoriščal za spoznavanje ljudskih pesmi. Kolikor je zmogel, se je ukvarjal tudi s komponiranjem. Tako je leta 1916 v Rogaske Slatini in Gradcu nastalo več solopjevskih in zborovskih odlomkov za opereto Trentarski študent. Samospevi Tihi ribnik je prav tako iz tega leta. Več skladb pa je ostalo v osnutku. Naslednje skladbe, ohranjene v zapuščini, so iz leta 1917, napisane v Kellwagu. Iz dopisovanja z V. Žmitkom zveemo, da se je v tem času že ukvarjal z zbiranjem gradiva o Ivanu Zupanu in njegovem skladateljskem opusu. Zapiski o tem niso ohranjeni. Skupaj z nekaterimi drugimi ranjenici, prav tako večimi glasbeniki, je osnoval manjše instrumentalno telo, s katerimi so — kolikor je pač dopuščal vojni čas — negovali glasbo in tudi nastopali.

Ko se je vrnil v Kropo, se je po končani vojni takoj vključil v delo društva, ki je s fantovskim in dekliskim odsekom gojilo petje, telovadbo, prirejalo nastope, pre-

davanja itd. Leta 1920 je za društvo napisal naslednje misli: »Ukaželjnost in prijateljstvo sta pogoj za uspeh; dvigniti se moramo do znanja, kot ga zahtevata današnji čas; spoznati moramo gospodarske, socialne, politične in kulturne razmere domačega kraja, dežele, naroda, celega sveta...« Torej je že takoj spoznal, da je treba tudi amatersko kulturo gojiti sistematično, jo obravnavati široko — povezano s splošnim življenjem, da ne bo le priložnostno, nezahtevno in neodgovorno razvedrilo. S podobnimi mislimi se je oglašil nekaj let pozneje: »Naše društvo je nekakšna šola, ki naj svoje člane vzgaja v spoznavanju in izvajanju lepote najrazličnejših človekovih del...« Povzdignimo našo kulturo... to se da izpeljati s skupnim delom. Pevec ali igralec naj ne vidi cilja svojega truda kje drugje, nego v lepo zapeti pesmi ali dobro uprizorjeni igri«.

Po premoru zaradi študija na Dunaju se je še bolj zagnal v pospešeno kulturno rast Kropo. Izkazal se je tudi kot režiser in igralec. Pod njegovim vodstvom so se mladi fantje začeli učiti posameznih glasbil in kmalu začeli skupno igrati v komornem instrumentalnem ansamblu »Zvezda«, iz katerega se je razvil komorni orkester. Zanju ter za zbor je Gašperšič napisal veliko skladb. Med njimi so bila prirejena in prilagojena dela znanih skladateljev, domačih in tujih. V zbirki ohranjenih instrumentalnih skladb iz tistega časa, ki so dirigentu že za prirejanje in prepisovanje vzele ogromno ur dragocenega časa, so imena kot W. A. Mozart, Weber, Mendelssohn, Haydn, Smetana, Strauss, Novak, Fučik, Krek, Parma, Jakl, Premrl itd. To so bile uverture, koračnice, različne krajše skladbe, scenska glasba, glasbena spremljava telovadnih vaj, venčki in pa razne vokalnoinstrumentalne skladbe.

Pri njegovih izvirnih skladbah je očitno, da je zapustil pot, začeto v komponiranju pred slabim desetletjem. Potrebe društva in zmožnosti orkestra so narekovale stil in obliko novemu delu. Tako so nastale skladbe kot: Slavnostna, Venček narodnih, Melodije, uvertura Prvenka, Tisto uro in še nekaj drugih. Zelo zanimivi sta pesmi Oda liska in Tam, kjer... obe za sopran in godalni orkester. Vsa našeta dela so nastala med leti 1922–1924, ko je bila dejavnost orkestra in zbora najbolj živa. Prav tako je v tem času že začel zbirati zgodovinsko gradivo. Zapisal je spet nekaj starih pesmi. Tako mu je leta 1925 več pesmi zapela Reza Slibar (»Debelca«). Razen tega je sodeloval tudi pri odskem življenju, ne le kot glasbenik; tudi igral in režiral je. Ena od značilnosti in pozitivnih lastnosti v tem obdobju je bila programska usmerje-

A. Šutej (1932–1964)

nost, ki je prinesla precej slovenskih del. Med že naštetimi so se pojavila še imena kot Foerster, Sattner, Adamič in Lajovic. To kaže na Gašperšičevo zavest, naj bo tudi amaterska kultura stilno sodobna.

Njegova lastna glasbena ustvarjalnost je bila ves čas tesno povezana z razmerami domačega društvenega življenja. Ko se je to umirilo, je zastalo tudi skladateljsko pero in se umaknilo mnogim drugim skrbem, težavam in načrtom. Leta 1929 je priredil nekaj ljudskih pesmi, s katerimi je domače pevce peljal pred mikrofonom ljubljanskega Radia. Takrat je tudi nastala pesem Lepa Vida, ki jo je napisal v »narodnem« duhu na besedilo po Pozniku. Vse bolj zavestno je začel ohranjati zgodovinsko gradivo. Leta 1930 je povabil v Kropo umetnostnega zgodovinarja dr. F. Stelca, ki naj bi ocenil kroparsko zgodovinsko kulturno ostalino. Sodelavce je opozarjal na zbiranje dokumentov, gradiva in izdelkov. Za zgled je dajal vzorno urejen zadržni poslovni arhiv ravnatelja Franja Solarja. Nekoliko manj je bila živa zavest o drugih spomeniških vrednotah. Ob proslavljanju 40-letnice Zadruga je uglasbil D. Pogačnika pesem Studenček in obdelal koroške pesmi v Venček koroških. Po teh zelo dolgo ni komponiral; bolj se je posvečal arhivskemu delu, kar lahko spremljamo v glasilu Zadrugar. Zanj je zapisal, naj bo »podlaga in temelj, na katerih naj zadržniki grade stavbo svojega gospodarstva... razvijajo naj delovne sposobnosti zadržni članov... prispevki iz domače zgodovine naj vzbujajo zanimanje za preteklost, saj je zgodovina učiteljica življenja«.

Novo obdobje, polno ustvarjalnih naporov, je nastopilo po končani drugi svetovni vojni. Najprej je začel vaditi z zborom, s katerim je nastopal v Kropi in drugod. Udeležil se je tudi tekmovanj. Skoraj 50 let se je ukvarjal s proučevanjem slovenskih ljudskih pesmi, ne le kroparskih, ki jih je slišal in zapisal doma, temveč je od gimnazijskih let dalje na različne načine zbiral že zapisane pesmi, pregledoval Štrekličjevo zbirko, obiskoval Glasbeno narodopisni institut itd. Med leti 1954 do 1959 je še dvakrat pripravil manjši moški zbor za snemanje najbolj značilnih kroparskih pesmi. Prav tako je sodeloval z izbiro in nasveti, ko so znanstveni delavci iz Ljubljane za arhiv snemali take pesmi, ki jih niso peli zbori (takrat sta peli Vera Jelenc in Zlata Gašperšič-Ognjanovič). Še enkrat se je lotil zahtevne in tvegane zamisli: po 30 letih oživiti instrumentalno glasbeno življenje. Bil je glavni organizator, vodja, koordinator in tudi pedagog v glasbeni šoli, ki jo je ustanovilo na njegovo pobudo društvo. Takoj so se seveda pokazale potrebe po primernem programu za manjše

instrumentalne skupine in za celoten orkester, tokrat v precej večjem obsegu kot po prvi vojni. Najprej je leta 1954 nastal Venec osmih koroških za ženski zbor in orkester (2 flauti, 2 klarineta, 2 trobenti, 2 rogova, 2 pozavni, pavke, razna tolkala, godala in klavir). Sledila je instrumentacija glasbenih odlomkov za Rokovnjače, potem še razne krajše skladbe, lastne in prirejane. Leta 1955 je predelal Schwabovo Dobro jutro, Spominsko uverturo in Venček slovenskih. Napisane so bile še Barčica, Vigenjska fanfara in pa priredbe skladb drugih avtorjev, med katerimi so bili Simoniti, Kozina, Haydn, Dvoržak, Smetana in Gerschwin. Naslednje leto je napisal eno svojih najbolj vidnih skladb. Spet je uporabil besedilo D. Pogačnika in za moški zbor z orkestrom napisal intermezzo Stara Kropa. Za uprizoritev Linhartovega Matica je uglasbil pevske vložke, podobno kot je to prej storil že za druge igre (npr. Prababice duh, Divji lovec, Deseti brat itd.). Pripravil je tudi izvedbo Vodopivčeve opere Kovačev študent — ohranjen rokopis režijske knjige kaže izredno natančnost in znanje. Iz tega časa je pesem Judovsko dekle na Prešernovo besedilo. Pisana je za ženski tercet ali zbor, kompozicijsko razgibana in doživeta, tako da je prava škoda, ker je bila izvedena samo enkrat. Takrat so jo zapele avtorjeve hčere Špela, Zlata in Zala. J. Solar se spominja pogovora z znanim pisateljem M. Klinarjem. Ta je bil zelo zadovoljen z glasbenim odlomkom, ki ga je za njegovo igranje Plavž napisal J. Gašperšič.

Valovi živahnega glasbenega in drugega kulturnega življenja so se umirjali, prav tako glasbeno delo Jožeta Gašperšiča. Je bila njegova bolezen krivec za oboje? Najbrž v precejšnji meri. Sam se je lotil še svojega zadnjega glasbenega dela. Skiciral je Igrice — prizor z otroškimi igrami in petjem iz stare Kropo. Z instrumentalnimi odlomki je povezal svoje uglasbitve Pogačnikovih tekstov in jih vključil v preprosto zgodbo, v kateri otroci nastopajo z znanimi starimi pesmicami (Petelinček lepo poje, Cena Polena, Aj' že kopa kuhana, Angelca cvajarca, Žiga žaga, glavco preč, Meso v gamo, Marička s' di na kamenu, Spremen, spremen, Grenka smrt, gor vstan).

Po vojni je prav tako nadaljeval z muzejskim delom, ki se mu je posebno posvetil po upokojitvi. Leta 1949 je začela delovati komisija za ustanovitev muzeja, do česar je prišlo 1952. leta. Zbiral je gradivo, pripravljaj razstave, pisal in objavljaj spise o ogledih, žebljarijih, fužinarijih itd. Zapisoval je stare, redke kroparske izraze, hišna imena skozi stoletja, opisal preprosta ljudska zvočila, drobce iz kovaškega zdravstva. Sodeloval je z znanstveniki raznih institutov in jim posredoval značilnosti kroparskega življenja. Potrebno je omeniti pomen njegovega dela, ki ga je opravil kot urednik Zadrugarja, avtor Kronike, učitelj pred — in prvotne industrijske šole ter gimnazijskega tečaja, voditelj jezikovnih tečajev itd.

Vse svoje znanje, sposobnost in moči je posvetil domačemu kraju. Z amaterji je gojil glasbeno kulturo, pri čemer mu je znanje, podprto z ljubeznijo do tega dela z rojaki, dalo osnovo, da je ne le nadaljeval kulturno tradicijo, ampak jo je v marsičem oplenitil, obogatil in postavil temelje bodočim rodovom. V 40 letih sta bili očitni dve obdobji, ko je v Kropi vse pelo, muziciralo in igralo; prvič med 1921–1926, drugič med 1953–1958. Obakrat je pri tem odločilno sodeloval Jože Gašperšič.

IZ ŽIVLJENJA ODRA

Joža Solar, Justin Ažman, Tone Solar st., Franc Kržišnik, Lojz Gašperšič in Tone Solar ml., so bili povojni režiserji. Tudi zdaj je največ režiral J. Solar; pravzaprav več kot ostali skupaj, večkrat pa mu je pomagala T. Solar. Dela, ki so jih predstavili, so bila: Velika puntarija, Namisljeni bol-

nik, Vida Grantova, Ujež, Deseti brat, Hlapci, Matura, Lacko in Krekli, Plavž, Veseli dan ali Maticek se ženi, Pohujšanje v dolini šentflorjanski, Maticek, Rokovnjači, Razvalina življenja, Raztrganci. Na dan sodbe, Draga Ruth, Divji lovec, Gospa ministrica, Vesela povest o žalostni princeski, Othello, Za svobodo, Utopljenca, Krog s kredo, Hlapec Jernej, Kje je meja, Burka o jezičnem dohtarju in Potopljeni svet.

Z nekaterimi teh predstav so hodili gostovat v Boh. Bistrici, Staro Fužino, Kranj, na Javornik, v Most na Soči, Žiri, Trzin, Križe, Kamno gorico, Ljubno, na Lancovo in drugam. L. Gašperšič je več let režiral na Jamniku, kjer so v koložu nad »Pstoto« igrali tudi Miklovo Zalo in Verigo. Žal je bogata dramska dejavnost, ki ima

svoje začetke v Slogi in Čitalnici, nadaljevanje v okviru društva iz 1897, potem pod Pleničarjem, Lazarjem in Solarjem (ob drugih seveda), ki so bili predani in sposobni amaterski gledališčniki, po letu 1960 zamrla.

PREGLED GLASBENIKOV, REŽISERJEV, IGRALCEV IN LIKOVNIKOV

Ob spoznavanju glasbene preteklosti smo srečali mnogo imen godcev, pevcev, pevovodij, kapelnikov, igralcev, režiserjev, učiteljev in drugih, ki so sodelovali v dejavnosti pevske, godbenih in igralskih sekcij društev. Strnjen in zaokrožen pregled naj da jasnejšo sliko tega področja. Zasluge in dela tistih, ki so bili ali še bodo omenjeni, nimajo enake teže. Primerjave in ocenitve bi bile težke, skoraj nemogoče, predvsem pa nesmiselne. Ljudje različnih naravnih in priučenih izraznih sposobnosti so se vključevali v skupnost kulture željniji ljudi. Nekateri so le sodelovali kot izvajalci, precej pa je bilo takih, ki so v sebi čutili potrebo po umetniškem izpovedovanju v glasbeni, besedni in likovni umetnosti. Pričakovati je, da popis ne bo popoln, zato ga smatrajmo za osnovo, ki jo bo možno nenehno dopolnjevati.

Najprej bomo v približnem kronološkem redu pregledali tiste, ki so se izkazali kot solisti in dolgoletni člani pevskih zborov v 20. stol. Dva med njimi, Jurij Legat in Miha Eržen (1870–1925), sta pevsko pot začela že v 19. stol., a sta ostala aktivna še dolgo v 20. stol. Legata smo kot pevca zadnjikrat srečali 1929, ko je pomagal pri radijskemu nastopu. F. Kržišnik in tudi marsikdo drug se še spominja, da je imel lep lirični tenor, več o njegovih amaterskih glasbenih desetletjih pa je bilo zapisanega že na drugem mestu. M. Eržen je izhajal iz družine, kjer so veliko peli. Sam je bil nekoliko pohabljen, majhne postave, toda velik garač. Če se ne bi ob izrazitem tenorju s srcem zapisal pevski družbi, bi najbrž ne vedeli več zanj. Tako pa ima lepo mesto med domačimi pevci, ki so se izkazali z lepimi naravnimi talenti. Pel je pod vodstvom I. Zupana, J. Legata, J. Kovšca, J. Pleničarja, V. Žmitka, J. Gašperšiča in V. Rupreta. Kot človek in pevec je bil v vsaki družbi zelo dobrodošel. Zadnjikrat je nastopil na znanem koncertu leta 1925. Nedolgo nato je tragično umrl, ko je nesrečno padel po stopnicah Sinnačeve hiše (št. 34). Največje in skoraj edino veselje v življenju je našel v petju. Kot pravi Džani Solar (rojen 1898), kateremu je Eržen na dan žalostne smrti prišel z družbo voščiti za god, so ga večkrat spravljali celo v Ljubljano, da bi se izpopolnil v pevski umetnosti. Ni šel; žal, lahko rečemo. Toda kdorkoli je kdaj popraščal ali slučajno kaj zvedel o kroparskem petju v onem času, je slišal za Miha Eržena. In pa za Florijana Res-

Del orkestra z dirigentom J. Gašperšičem leta 1955